I. SLAVICI

Din Bătrâni

Narațiune istorică

BUCUREȘTI — 1915

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG & FIU

94, STRADA LIPSCANI, 94

I. SLAVICI

Din Bătrâni

Narațiune istorică

BUCUREȘTI — 1915

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG & FIU

94, STRADA LIPSCANI, 94

DIN BĂTRANI

O MĂRTURISIRE

E o cestiune de bună credință literară să fac mărturisirea, că faptele expuse în această narațiune pe cât de frumoasă, pe atât de interesantă nu sunt plăsmuiri ale mele, ci întâmplări petrecute sunt acum vre-o mie trei sute de ani, în timpul domniei Impăratului Justinian, când Gepizii au fost risipiți în luptă cu Longobarzii și cu Avarii și când Bulgarii și marile masse de Slavi au sosit la poalele Carpaților.

Intâmplările acesle sunt atât de învederat adevărate, încât i-aș jigni pe cititori, dacă mi-aș da silința să-i conving prin dovezi înșirate după toate regulele stabilite de istoriografii pedanți.

Oare-care nedumirire nu poate să rămâie decât în inimile cititorilor, care n'au avut încă mulțumirea de a cunoaște din propria lor intuițiune poienele ce se 'ntind în culmile Bucegilor

şi văile ce se deschid din ele spre şesul dela Dunăre.

Văzuţi din depărtare, Bucegii ni se presintă ca nişte înălţimi cu culmi înguste, din care omul foarte uşor se răstoarnă în prăpăstii fără de fund. Urcându-ne însă în vre-una din aceste culmi, rămânem uimiţi de lărgimea ce se desfăşură în faţa vederii noastre. Pădurile de brad şi cele de fag rămân departe'n vale, şi de asupra lor se 'ntinde un fel de câmpie văluroasă, în care putem cutriera zile întregi de a rândul.

Stând în culmea Omului, care e cea mai înaltă dintre toate, şi întorcându-ne cu faţa spre şesul dela Dunăre, rămâne în dosul nostru valea cea strâmtă şi răpoasă a Prahovei, de a lungul căreia se face pe la Predeal trecerea în ţara Ţara Bârsei, care de sus se vede ca un fel de raiu pământesc. La stânga se întind polenele din culmile munţilor Coştilă, Caraiman, Gepii, Peatra Arsă, Vârful cu Dor şi Furnica, iar la dreapta, despărţite prin trecătoarea de la Strunga, se înşirue culmile munţilor Bârsei, şi mai departe, despărţite prin trecătoarea Branului, ale munţilor Făgăraşului, dintre care cel mai de frunte Păpuşa, Scărişoara, Viştea, Vârful Orlului, Negoiul şi Surul. Înaintea noastră se desfăşură văile la început strâmte şi apoi din ce în ce mai largi, prin care se varsă râurile Ialomiţa, Dâm-

bovița cu afluentul lui Râul Alb, Râul Doamnei și Argeșul.

Toate aceste sunt azi cum erau înainte de aceasta cu o mie trei sute de ani, și oamenii ce trăiesc vara în poiene și-și au în timp de iarnă addposturile prin văile strâmte sunt și dânșii tot cei de atunci.

Intre Omul și Caraimanul, la margineà poienei, unde se 'nccp și pădurile de brad, e și azi pe țărmul drept al Ialomiței poieniția tăcută, unde Părintele Luca își aveà colibile, și deasupra poieniței e încă în ființă peștera, în gura căreia azi se află Schitul Ialomiței.

Coborând de aici la vale, dăm după un mers de jumătate de zi în satul Moroienli, din care trecem la Buciumeni și apoi la Urseni, — tot ca atunci.

Altă peșteră încă mai mare și mai ascunsă în înfundăturile văilor se află sub Păpușa, pe țărmul stâng al râului Dâmbovicioara, care din sus de Rucăr, în dreptul trecătorii Branului, se varsă în Dâmbovița.

Coborând de aici la vale, dăm în Dragoslavele, sub dealul Mateiaș, apoi se înșiră de a lungul văii satele Slobozia, Bodeni, Cetățeni, Mestecați, Vălenl, Gemenu, Capu Coastei, Cândești, Boteni și, tocmai departe spre șes, Dragodănești, — tot locuri însemnate în trecutul neamului nostru.

Pe Râul Doamnei, în sfârșit, e mai spre șes satul Domnești, iar în fund Slatina, unde pe acele timpuri se spălà aur din nisipul adus de râu în munți.

Pe Dâmbovița, în fața satului Bodeni, în hotarul satului Cetățeni, se află ruinele unei cetăți, căreia istoriografii noștri îi zic „Cetatea lui Negru-Vodă".

Narațiunea aceasta e numai începutul unui șir de narațiuni din ce în ce mai frumoase și mai interesante, pe care am de gând să le public, dacă bunul Dumnezeu îmi va mai lungì zilele și-mi va da sănătate, iar oamenii-mi vor lăsà răgaz. În proxima din aceste narațiuni voiu expune întâmplări petrecute în timpul părinților Ciril și Metodiu, apostolii Slavilor, care au trecut și pe la strămunii noștri și ni-au adus și nouă învățăturile dreptei credințe. Atunci cetitorii se vor încredința, că cetatea aceasta, deși nu de un Negru-Vodă a fost întemeiată, poate să fie numită și cuibul Negrilor-Voievozi, căci vor aflà de ce li se zice „Negri".

Deocamdată vor aflà numai, cum s'a urzit acest cuib de mari apărători ai neamului.

Autorul.

DIN BĂTRÂNI.

PARTEA INTÂI.

I.

Risipirea Gepizilor.

„Voim să trăim,—grăi Ursan cel cu sprâncenele dese şi cu mustaţa groasă,—şi viaţa omul şi-o apără cum poate“.

Părintele Luca dete domol din cap, şi aceasta eră răspuns destul de hotărît.

Deşi n'aveà încă în barba lui cam rară nici un fir de păr cărunt, preotul eră bătrân cu mintea, şi bătrâneţea aceasta, pe care o moştenise din bătrâni dimpreuna cu darul preoţiei, se dădeà pe faţă în înfăţişareà lui de om, care le ştie toate mai bine decât ori-şi-cine altul şi le dă tuturora, dar nu primeşte dela nimeni sfaturi. Stăpânit

în fiecare clipă a vieţii sale de gândul, că a fost rânduit de Dumnezeu să poarte grijă de cele câteva mii de suflete ce se aflau sub păstorirea lui, el nu se lăsă să fie abătut din calea, pe care i-o croiseră părinţii săi prin învăţăturile şi prin faptele lor.

Ştia însă, că Ursan n'a venit de capul lui, ci trimis de soţii sei de suferinţe, şi ţinea să-l potolească. Nu e nimic ce poate să treacă mai presus de simţământul ce străbate prin mii de inimi, şi înţelepciunea adevărată e potrivirea în gând a unuia cu toţi.

„Aşa e, — îi zise dar cu blândeţe, — nevoia îl răpune pe om. Să mai stăm însă, să mai aşteptăm, să mai răbdăm, să ne mai gândim."

„Până când să ne tot gândim!? — întâmpină Ursan cuprins de amărîciune. — Ne prinde iarna aici în culmile pleşuve ale Bucegilor; n'avem nici merinde pentru noi, nici nutreţ pentru turme; lupii sunt din zi în zi mai neînfricaţi; ne mor femeile şi copiii de foame şi de frig".

Părintele şedea pe un trunchiu de fag răsturnat în faţa colibei sale dela marginea poieniţei de sub peşteră.

„O să treacă şi asta cum atâte şi iar atâte altele au trecut, — răspunse el rostind vorbele rar şi apăsat şi înfigându-se oare-cum în trunchiul, pe care şedea. In lumea aceasta numai binele e statornic, unul, singur şi totdeauna acelaşi: relele sunt multe şi felurite, fiind-că vin şi trec mereu, numai curmări ale binelui de a pururea nebiruit".

„Eu văd, că e rău şi tot numai rău, — îi zise Ursan. — Trec, ce-i drept, relele, dar, dacă un

rău trece, după el nu bincle de mult aştoptat, ci iar alt rău urmează, încât din rele în rele o ducem. Şi nici c'o să mai poată fi altfel câtă vreme nu ne vom fi îmbărbătat şi noi, ca să ieşim la larg şi să ne facem loc în lume".

Preotul rămase timp îndelungat perdut în gânduri, nemişcat şi cu ochii ţintiţi la pământ.

Il cuprinsese de mult temerea, că nu va mai puteà să-i stăpânească pe oameni şi să-i ţină în căile cele bune.

Câtă vreme Gepizii au stăpânit şesul dela Dunăre şi văile mai largi ale Carpaţilor, Muntenii au avut viaţă destul de tignită. Se încălerau Gepizii câteodată cu Longobarzii, care-şi păşteau turmele mai spre Apus, ori făceau năvăliri peste Dunăre, de unde puteau să se întoarcă încărcaţi de pradă; dar spre munţi, unde nu prea aveau ce să prade, numai în timpul verii se abăteà câte o ceată mai îndrăsneaţă, ca să-şi facă robi. Mulţi băieţi voinici şi multe fete frumoase au ajuns în robia lor; dar mai ales robii aceştia au adus la dânşii legea creştinească, şi, primind odată învăţăturile lui Christos, ei s'au mai îmblânzit.

Toamna dar Muntenii se coborau în văile mai adăpostite, unde-şi clădiseră din bârne groase locuinţe de iarnă. Aici îşi adunau, prin rariştile mănoase, nutreţul pentru turme şi-şi făceau semănături de grâu, de orz şi de meiu, şi numai rar de tot se întâmplà, ca unii dintre dânşii să nu-şi poată secerà în linişte bucatele, din care prisosul erà păstrat în gropi numai de dânşii ştiute.

Trăind tigniţi, ei se sporiseră, ce-i drept, dar

asta nu-i strâmtorâ, căci puteau să se întindă din ce în ce mai la vale.

Acum se schimbaseră deodată toate.

Grecii îi urau pe Gepizi şi pentrucă, primind legea creştinească, nu voiau să se lepede de învăţăturile afurisitului de Arie. Preoţimea stăruiă dar mereu pe lângă Impăratul Justinian, acum om de aproape optzeci de ani, să-i stârpească de pe faţa pământului. Impăratul aveă însă războaie atât în Asia cu Perşii, cât şi în Italia cu Ostrogoţii. Supuind acum stăpânirii sale Italia, el s'a hotărît să dee ascultare preoţimii şi să pună tot odată capăt şi năvălirilor şi a ridicat asupra Gepizilor atât pe Longobarzii dela Apus, cât şi pe nenumăratele cete de Ogori sau Avari, cari veneau despre Miază-Noapte călare pe cai mărunţi şi urmaţi de care scârţiitoare, în care-şi aduceau femeile şi copiii.

Pădurile nu înfrunziseră încă, şi Gepizii, strâmtoraţi de Longobarzi, au început să se miște spre Răsărit şi să se adune, iar Muntenii au fost nevoiţi să părăsească în pripă adăposturile lor de iarnă şi au urcat în poiene fără-ca să-şi fi putut luà destulă merinde şi fără nădejdea de a-şi mai secerà grâul ori meiul abia răsărit.

Pe la începutul verii Avarii cei năvalnici erau sosiţi la Dunăre, iar Longobarzii se apropiau şi ei în frunte cu Alboin, feciorul regelui lor.

Apucaţi astfel din două părţi, Gepizii şi-au încercat norocul în câte-va lupte sângeroase, apoi s'au risipit îndesuindu-se prin văile mai strâmte dimpreună cu alte semințil, care veniseră parte în calea Ogorilor, parte 'n coada lor.

De aici înainte Muntenii au rămas strâmto-

rați în poienele lor, ba, înghesuiți despre vale, unii dintre fugari au răsbit până în poienele Leaotei și au trecut peste Strunga în valea Oltului, luând cu dânșii turmele găsite în calea lor și făcând robi pe Muntenii ce n'apucaseră încă să se ascundă.

Plagă și mai îngrozitoare însă erau haitele de lupi, care, mirosind hoitul, veniau pe urma năvălitorilor și se ațineau pretutindeni.

„Du,—grăi în cele din urmă preotul, apoi se ridică și-și îndreptă privirea în sus, spre poiana Omului, unde Bodea, cel mai mare dintre feciorii săi, își păștea turma, — plăcută nu e acum viața aici în poiene. — Sunt aspre vânturile ce șuieră a pustiu peste culmi, pătrund până în măduva oaselor, usucă iarba din ce în ce mai rară și mai seacă și 'ngălbenesc frunzele pădurilor de fag. Diminețile se ridică în văile adânci și umede ceața cea posomorîtă și deasă, care le acopere toate, încât dela depărtare de abia câțiva pași nu ne mai vedem unul po altul și oile risipite ni se rătăcesc, iar câinii încăierați în luptă cu lupul ni se par ca niște stafii uriașe. Ne răsbește umezeala din aier și ne amorțește din zi în zi mai nemilos; colibile noastre, făcute în pripă și numai pentru vară, nu ne sunt destul adăpost; n'avem, precum zise și, nici nutreț, nici merinde; stăm zi și noapte de pază, ca năvălitorii și fiarele sălbatice nu cumva să ne apuce fără de veste și să fim în toată clipa gata de a ne apăra părinții, femeile și copiii: urâtă lume! grea viață!

„Prea se țin șir una după alta, și prea s'au adunat multe deodată! — suspină Ursan mulțu-

mit de altminteri, că preotul îşi dă atât de bine seam despre greutăţile timpului.

„Şi totuşi,—urma preotul cuprins de un evlavios avânt,— aici suntem şi aici avem să stăm, căci aici e leagănul vieţii noastre şi aici ni-e rânduit să ne petrecem zilele, aici suntem şi numai aici putem să fim stăpâni noi înşi-ne pe noi. Întocmai precum poporul ales prin suferinţele vieţii petrecute în pustiu s'a renăscut pentru o nouă viaţă, aleşi şi noi pentru o mare menire, numai suferindu-le toate adunăm puteri pentru altă viaţă. Şir se ţin şi multe s'au adunat relele, dar tot noi suntem şi cei ce au petrecut aici verile cu iarbă verde şi fragedă, cu flori multe, deosebite şi 'n fel de fel mirositoare, cu cer senin şi limpede, cu vânt domol şi blând, cu isvoare de apă curată şi rece. Grea are să fie iarna ce vine, dar, purtând greul vieţii, nu uitaţi mulţumirile trecute şi priviţi mereu spre dulcea primăvară."

„Poacă vom mai fi putând s'o ducem până în primăvară," — întâmpină Ursan cu inima îndoită.

„O vom duce! — strigă preotul. — Cetele de Huni erau mai înfricoşate decât cele ce azi ne stau în faţă: au stăpânit ţări întinse, au fost risipite şi s'au prăbuşit şi ele căutând adăpost prin văi, dar n'au putut să rămâie aici, unde numai oameni ca noi pot să trăiască. Sălbatici din fire, fără de credinţă şi nesăţioşi în poftele lor, oamenii aceştia trălesc numai cu trupul şi caută rostul vieţii numai în mulţumirea poftelor trupeşti, nu ştiu dar să sufere, să rabde, să se stăpânească însişi pe sine şi se omoară între dânşii când nu pot să trălască toţi în des-

frâu. Las să vie iarna, căci pentru dânşii e mai nemiloasă decât pentru noi, care ni-am petrecut viaţa luptându-ne cu asprimea ei".

„O să piară, dacă nu se duc,— grăi Ursan,— dar vin alţii în locul lor".

„In locul lor da, — răspunse Părintele Luca,— dar nu în locul nostru; aici în poienele înseninate tot numai noi rămânem. Giur împrejur se schimbă şi se prefac toate: singuri noi stăm, creştem şi ne întărim".

„Tocmai asta e! — grăi Ursan, care cutreierà mereu poienele şi ştià gândul tuturora.—Creştem şi ne întărim mereu, am crescut şi ne-am întărit de nu ne mai încap poienele şi văile ne sunt prea strâmte. Acum, — urmă el cu hotărîre, — acum e timpul să dăm năvală asupra fugarilor şi să-i alungăm, ca să ne facem stăpâni pe văile adăpostite".

Preotul ridică mâna.

„Asta e peste putinţă! Cel ce scoate sabia de sabie are că piară: numai necredincioşii închinaţi celui necurat pot să se facă stăpâni prin vărsare de sânge. Pentru creştini numai Dumnezou el singur e stăpân a toate".

„Nu! — strigă el cu hotărîre. — Când doi inşi au o bucată de pâne, ia fiecare numai jumătate din ea".

Ursan dete din cap.

„Nu mai sunt numai doi pe o bucată de pâne. — grăi el îndurerat. — Au trecut şi nu se mai pot întoarce timpurile, care au fost. Suntem noi cei mai bătrâni cuprinşi de adâncă jale când ne aducem aminte de fericirile tinereţelor noastre. Trăiam în timpurile de mai nainte în unire

Irăţească; n'aveà nimeni nimic, ci toate erau ale tuturora şi ale fiecăruia în deosebi ca aierul, pe care-l răsuflăm, ca apa, pe care o bem, ca lumina soarelui, care tuturora le răsare şi pe toţi îi încălzeşte, — căci toate le aveam cu prisos. Azi abia trece zi dată de Dumnezeu fără ca să se stârnească vre-o ceartă între noi. Strâmtorările, în care am ajuns, nu ne mai lasă să urmăm viaţa de mai nainte, şi vedem apropiindu-se timpul, când cei mai stăruitori se vor face stăpâni asupra celor mai blânzi la fire şi ne vom încăierà între noi, ca să ne punem frâu unii altora. Incetul cu încotul, oarecum fără de veste şi ca din întâmplare, am împărţit după vetre turmele, care mai nainte erau comune. Vorba erà, ca fiecare să ştie cât are să păzească şi să apere de lupi, iar acum am ajunsi că fiecare vorbeşte de dreptul său. Ne mai având destulă păşune, ne simţim cu toţii strâmtoraţi şi azi-mâne o să împărţim şi poienele. Ne trebuie lărgime, dacă e vorba să trăim tot ca până acum; ori ne unim cu toţii, ca să dăm năvală asupra străinilor, ori ajungem să ne sfâşiem între noi!

Gândul acesta îl înspăimântă pe preot.

Da! Aşa trebuiau să vie lucrurile, dacă nu se făceà nimic pentru uşurarea Muntenilor.

„S'o daţi — năvala, nu zic eu nu, — grăi dânsul, — dar s'o daţi cu chibzuire şi numai spre a răzbi până la gropile de meiu. Da, asta trebuie neapărat s'o facem, — urmă el uitându-se iar spre Bodea. — Merindea trebuie să ni-o luăm cu orice preţ, şi vom vedeà la primăvară ce vom face mai departe. Pe cât eu cu mintea

mea omenească pot să prevăd, puţini o să mai rămâie pân'la primăvară, căci iarna e peirea oamenilor nepregătiţi pentru ea. O să vă alegeţi dar câţiva, puţini, dar oameni cu virtute, şi şi să treceţi cu Bodea dealungul poienelor, ca să aflăm ce zic ceilalţi, să vedem, cum stau lucrurile prin văile, pe unde ne sunt gropile. Năvala nu putem să o dăm decât deodată şi fiind noi pretutindenea mulţi în faţa puţinilor, căci nu avem să-i omorîm, ci să-i alungăm fără vărsare de sânge".

Ursan erà mulţumit.

Mai ales plecarea lui Bodea el însuş erà un lucru, care trebuià să-i liniştească pe Munteni.

Fiind cel mai mare dintre cei cinci băieţi ai preotului, Bodea erà hotărît prin sorţii naşterii să fie urmaş în preoţie al tatălui său şi luà parte numai la întreprinderi, în care puteà să-şi dee pe faţă vrednicia şi să-şi câştige autoritate şi iubirea obştească spre a puteà fi, când îi va fi venit rândul, adevăratul povăţuitor al poporenilor săi.

„Şi când o să facem lucrul acesta?—" întrebă Ursan.

„Lucrul odată hotărît se face fără de întârziere. O să plecaţi azi, mâne, cât mai curând",— răspunse preotul uitându-se întins spre culme şi pândind clipa, ca fiul său să privească în vale pentruca să-i facă semn să vie.

Văzând peste puţin pe tatăl său, care-i făcù semn, Bodea o porni la vale, în săltate, cu o repeziciune de ai fi crezut că nu o să le mai poată opri. Sosit însă la râu, el se opri ca şi când ar fi venit în pas domol, îşi luă avânt

şi se aruncă dintr'o săritură pe celalt ţărmure, apoi se apropie răsuflând uşor.

Tânăr de vreo douăzeci şi unu de ani, înalt şi subţirel, cu plete lungi, cu obrajii curaţi şi rumeni, cu mustaţa subţire şi cu barba numai fulg, Bodea semănă mai mult a fată mare, şi sfiicioasă decât a voinic de munte: bărbăţia îi era toată numai în felul, cum îşi ţinea îmblăcitoarea ferecată, arma lui în luptă cu lupii şi în ochii mărunţi, care străluciau cu o vlună mişcare printre genele lungi şi dese în vreme ce tatăl său îi spunea, de ce e vorba.

„O să ne întoarcem apoi coborându-ne spre Valea Albă, — adăugă el vorbind repede, — ca să vedem, dacă năvălitorii au străbătut ori nu şi până la gropile noastre".

„O să vedeţi voi, cum aveţi să mergeţi şi pe unde o să ajungeţi, — îi răspunse tatăl său. — Vorba e numai să fiţi cu băgare de seamă, să nu vă avântaţi prea departe şi să vă străcurați văzându-le toate şi nevăzuţi de nimeni".

„Poţi să fii liniştit, — grăi Ursan, care ştia, că Dodu na'r mai putea să primească moştenirea părintească, darul preoţiei, dacă, ajuns în strâmtorare şi nevoit a se apăra, ar vărsa fie chiar numai o picătură de sânge, căci mâna preotului trebuie să fie nepătată de sânge, curată ca în clipa naşterii. — Merg eu însu-mi cu el, — urmă Ursan, — îl luăm pe Botea, pe Vântu şi pe Moroiu şi-l vom păzi ca lumina ochilor noştri, căci al nostru e şi pentru coplii noştri-l păstrăm".

II

Vatra lui Vineş.

Sus la stâncile Babelor, unde Vineş, bătrânul faur, îşi avea vatra, îndesuiala eră din zi în zi mai mare. Fier, ce-i drept, abiă pe ici pe colo se mai găsiă câte o bucăţică ulţată, şi foile zăceau desumflate la o parte, ciocanele începuseră a prinde rugină, dar la Vineş veniau oamenii şi cu treabă, şi fără treabă.

Trăiseră, câtă vreme viaţa li-a fost uşoară, risipiţi prin poiene şi prin văi, fiecare pentru sine şi pentru ai săi şi mulţumit cu sine şi cu ale sale. Acum, când griji multe şi grele îi apăsau, se doriau unii pe alţii şi se simţia fiecare mai bine când se vedeà în mijlocul celorlalţi. Gândul, că numai împreună pot să scape de nevoi, îi mânà pe toţi la deal, unde totdeauna erau mulţi la un loc.

Veniau, de când cu sporirea haitelor de lupi, ca Vineş să le prefacă fierul în armă de luptă. Fiind apoi mulţi, trebuiau să aştepte până ce nu le va fi venit rândul şi, aşteptând, steteau de vorbă, ca să le treacă de urît, iar acum prinseseră slăbiciune şi veniau numai pentru ca să stee de vorbă.

Aici se întâlniau oameni până acum răsleţi, care nu se mai văzuseră niciodată; aici se aflau toate noutăţile; aici se plămădiau şi se puneau la cale cele viitoare. Azi erau dar mai mulţi decât eri, la început zeci, iar în urmă cu sutele, toţi înarmaţi, fiecare în felul lui, unul

cu ghioagă, altul cu suliţă, iar altul cu îmblăcitoare, toţi gata în fiecare clipă de luptă.

Moşneagul cu barba lungă şi netedă şedea la loc mai ridicat şi se uită împrejur râzând din ochii lui vioi şi acoperiţi de sprâncene stufoase şi încă negre. Lui toţi îi erau dragi copii; el chiar şi celor încărunţiţi le zicea numai „băiete;“ el pentru toţi „taică Vineş“ era; la el toţi ca la un fel de sfânt se uitau; vorbele lui toţi le ascultau cu drag, căci mult vieţuise, prin multe trecuse, multe păţise, multe văzuse, multe auzise, multe ştia bătrânul Vineş şi, întinerit acum la adânci bătrâneţe, îşi aducea de toate aminte, şi mulţumireă lui bătrânească eră să le spună şi iar să le spună.

Luptându-se în cele din urmă timpuri atât de adeseori cu fiarele sălbatice, oamenii se desbrăcaseră de firea lor de păstori blajini, care-şi petrec vlaţa purtând grijă de moşnegi, de femei, de copii şi de mici, se înăspriseră şi erau din zi în zi mai porniţi spre luptă şi cu oamenii, care îi strâmtorau chiar mai rău decât fiarele. Nu-şi prea dedeau seamă despre lucrul acesta, dar Vineş îl vedeă din mişcările lor, din căutătura lor, din felul, cum rostiau vorbele şi, uitându-se cu duioşie părintească la feţele lor, moşneagul simţiă, că fese 'n ele la iveală o virtute ce timp îndelungat stătuse ascunsă.

„Da, da, băieţi, — grăi dânsul cu faţa înseninată, — se schimbă timpurile“.

„Şi cum se vor fi schimbând, taică Vineş?“ — întrebă Corbu, omul scurt şi îndesat, care stătea răzămat pe ghioaga lui.

„Cum se schimbă? — întâmpină Cărbuno cel

cu părul creţ şi cu mustaţa scurtă. — Tu vezi, cum se schimbă. — Nu mai eşti nici tu de azi— de ieri: îţi aduci aminte ca vreo dată în viaţa ta să ne fi adunat atât de mulţi la un loc!?"

„Aşa-i! — zise Bradul cel înalt şi uscăţiv; — asta s'a pornit odată şi merge înainte".

„Da! — da! — strigară câţi-va dintre ceilalţi: trebuie să meargă înainte!"

Corbu dete din umeri ca omul, care ar vreà, dar nu poate să creadă. Aveà el gândurile lui, dar ţineà, ca vreun altul să le dee pe faţă.

„Noi ne-am adunat aşa încetul cu încetul, — zise el, — şi tot noi o să ne şi risipim după ce Bodea şi cu ceilalţi ne vor fi adus merinde".

Tăceau toţi.

Răciulete cel mărunt şi neastâmpărat îşi rodeà mustaţa cea roşie şi nu mai găsià loc pentru suliţa lui cea lungă. Văzând, că n'are nici unul inimă să-şi spuie gândul, el dete cu cotul, se vârî ca strecelul printre ceilalţi şi ieşi în faţa lui Corbu.

„Asta nu se poate! — grăi dânsul.

„Şi de ce adecă să nu se poată!?" — întrebă Corbu.

„Fiindcă e peste putinţă, — răspunse Răciulete: — nici odată încă noi n'am iernat în poiană şi nu o să putem iernà nici acum. Colibile noastre, făcute din frunzar; pot să ne dee umbră în timpul verii şi să ne adăpostească în timp de ploaie, dar gerul iernii o să ne scoată din ele."

„Aşa e!" — strigară mai mulţi deodată.

„Nu se poate, — urmă Răciulete, — să avem adăposturi bune în vale şi să ne împăcăm cu gândul, că trebuie să rămânem aici".

„Şi ce-o să faci, — întrebă Corbu, — cu cei ce s'au încuibat acolo!?“

Ceea ce fac cu lupii ce dau năvală asupra turmei, — răspunse Răciulete. — Dacă nu fuge, îl toc în cap. Dau în om cum dau în fiară, dacă nu mă lasă să trăiesc în pace.“

„Aşâ-i! — strigară iar câţiva dintre cei mai îndrăsneţi. — Să fi rămas unde-au fost, dacă ţin să trăiească!“

„Dar dacă popa nu ne lasă!?“ — întimpină Corbu uitându-se cam cu coada ochiului la Răciulete, pe care-l ştiă năvalnic la fire şi slobod la gură.

„De! — răspunse Răciulete, — ne-o fi lăsând, nu ne-o fi lăsând, asta nici el nu poate s'o ştie acum. O să vadă şi el, cum vin lucrurile, o să se mai gândească şi o să se mai răsgândească. Nu facem nici noi ce voim, ci ce suntem nevoiţi a face, şi mai mare decât nevoile nu e nici cel mai popă dintre toţi popii. — Vorba nu e, dacă voim ori nu, ci dacă suntem ori nu mai tari decât dânşii, ca să putem să-i alungăm. Şi voi nu vedeţi, că suntem mulţi, şi încă mai mulţi o să fim.“

„Nu-i aşa, — grăi bătrânul Vineş netezindu-şi barba şi altfel netedă. — Cei mai tari nu sunt cei mai mulţi, nici cei mai porniţi, ci cei mai chibzuiţi. — Gata să fiţi pentru toate, dar voi de capul vostru nici o hotărîre să nu luaţi. Să vie Bodea cu ceilalţi, să vedem pe unde-au umblat, cum stau lucrurile de giur împregiur şi ce au pus la cale: vom chibzui apoi, cum avem s-o pornim şi la ce capăt avem s-o scoatem. Numai timpurile au să se schimbe: noi rămânem tot ceea ce am fost“.

Oamenii 'l ascultau cu sfială şi-i dedeau dreptate, dar gândurile se încuibă 'n mintea omului le de ele, cei mai mulţi erau porniţi în inimile lor ca Răciulete şi ca Corbu, hotărîrea lor era luată şi nestrămutată.

Trecuseră patru zile dela plecarea lui Bodea, şi nevoile erau din zi în zi mai multe şi mai mari.

Timpul se mai muiase, ce-i drept, par'că nu iarna, ci primăvara se apropia, dar, râşniţele nu mai aveau ce să macine şi ţesturile steteau, ca foile lui Vineş, aruncate la o parte, oile înţărcaseră, brânza adunată în timpul verii era pe sfârşite, şi meiul rar de tot, chiar nici sare nu mai găsiai, şi oamenii se hrăniau aproape numai cu mure şi cu bureţi.

La toate se mai adăugă apoi şi plaga haitelor de lupi, care mai 'nainte erau atât de rari la munte, iar acum se făceau din zi în zi mai nesăţioşi. Cei mai înimoşi dintre dulăi, tocmai înimoşi fiind, pieriseră unul câte unul în luptă, şi abia pe ici pe colo mai rămăsese sâte un puian mai îndârjit, care n'o luă la fugă când uimă mirosul de lupi.

„Nu mai e, — îşi ziceau cu toţii, — nu mai e chip s'o ducem aici!"

Şi tot acesta era şi gândul celor ce n'apucaseră încă să vină în fiecare zi la vatra lui Vineş, ci-şi petreceau viaţa tot răsleţi ca mai nainte. Ori şi cât de risipiţi ar fi fost ei, aceleaşi nevoi îi făceau pe toţi porniţi în acelaşi fel.

Nimeni nu 'ndrăznia însă să se mişte câtă vreme preotul stătea pe gânduri, nici chiar Răciulete

cel neastâmpărat, care ar fi fost în stare să găurească cerul ca sulița lui cea lungă.

III

Năluca.

Sosiți la piscul Lacului, Bodea și soții lui au fost nevoiți să se oprească în loc.

Aici fugarii răsbiseră prin strâmtorile văii până în poienele largi și trecuseră spre valea Bârsei, încât drumul de spre Bucegi spre Păpușa era tăiat de dânșii.

„Trebuie—grăi Ursan,—să așteptăm noaptea, ca să ne strecurăm printre focurile lor".

„De!" răspunse Bodea trecând cu ochii de a lungul văii.

La dreapta ori trecătoarea, unde nu erau corturi, dar se vedeau multe fumuri. La stânga se cobora valea pe alocurea foarte strâmtă. Mai ales sub Leaota, la capul coastei, ea se strâmtă de ai fi putut s'o 'nchizi cu câțiva brazi răsturnați în albia râului.

„Știți că n'ar fi lucru greu să-i închizi pe oamenii aceștia aici? — grăi dânsul. — Unii dintre noi le taie drumul spre isvoarele Bârsei, iar alții se pun la capul coastei și nu-i lasă la vale".

„Greu n'ar fi, — întâmpină Moroiu: — dar nu știu de ce să-i închizi și să nu-i alungi?„

„Tocmai asta e. Dacă pot să-i închid, sunt eu stăpân pe toată valea, dela capul coastei până la trecătoare, ecot pe cine vreau și nu mai las pe nimeni să intre".

Aşteptând sosirea nopţii, ca să-şi poată urma drumul, ei s'au învârtit mereu împregiurul acestui gând, şi pe la miezul nopţii, când au pornit la vale, ca să treacă spre Păpuşa, Bodea era atât de hotărât, c'ar fi voit să se întoarcă înapoi, să adune oameni şi să facă chiar mâne ceea ce-şi pusese în gând.

„Trebuie să avem şi noi un colţişor, din care nu mai poate nimeni să ne scoată!“ — îşi zicea el, — şi de geaba mergeau înainte, căci loc atât de potrivit ca acesta nu mai puteau să găsească.

Era însă peste putinţă, ca una să zică popa şi alta să facă feciorul lui.

Sosiţi în poienele Păpuşei la părintele Ilie, ei au fost primiţi cu mare bucurie atât de bătrânul preot, cât şi de Muntenii de acolo, unde fierberea era chiar mai viuă decât în Bucegi. Bodea n'avea însă timp de pierdut şi zorià plecarea.

Urmându-şi drumul, ei au luat cu dânşii pe Bunea, pe Viezură şi pe Bran, arcaşul neîntrecut, care ştiă să rănească lupul din mare depărtare şi era umblat ca nimeni pe cărările munţilor.

Deşi născut din tată păgân, un fugar ce găsise adăpost la Munteni, Bran era nepotul de fiică al Părintelui Ilie şi aveă mare trecere la Munteni.

Şi de astă dată tot el ajunse în fruntea cetei, care, înaintând prin strâmtorile Oltului, creşteà mereu. Nu că se îmbulzià el, nici că l-a ales cinevà, dar până'n culmea Negoiului se adunaseră peste şaptezeci de inşi, tot unul şi unul, oameni aleşi dintre cei mai vrednici, şi cu cât

mai mulţi erau, cu atât mai învederat ieşia la iveală, că numai el, omul mărunt şi aproape de tot spân, dar scurt la vorbă şi chibzuit la faptă, e în stare să-i ţină pe toţi în ascultare.

Era om domol Bran şi la vorbă mai mult blajin decât aspru, dar, când zicea ceva, se uita la tine de nu-ţi mai venia să-l răspunzi: simţiai că aşa e, cum zice el, şi nu altfel, ori că aşa trebue să fie.

Se aţinea în drumul lor cel lung lumea după dânşii, şi s'ar fi adunat sute şi iar sute, el însă ştia să-i potolească pe oameni.

„Duceţi-vă pe la vetrele voastre şi staţi gata, — le zicea el, — că vă adunăm noi după-ce le vom fi pus toate la cale.

Şi oamenii se risipeau fără de împrotivire.

Unul singur, Bodea cel stăpânit de năvălnicia tinereţelor, tot mai ţinea să umble de capul lui.

Văzând stăruinţele oamenilor, el nu se mai gândia la gropile de bucate, ci zoria năvala spre capul coastei. Îi era parcă-i perde pe oameni când îi vede risipindu-se şi că mai târziu nu va mai puteă nimeni să-i adune.

Îi plăceà lui Bran stăruinţa aceasta, dar el îşi urma drumul.

Sosiţi în vârful Surului, Părintele Gavriil nu i-a mai lăsat să mai înainteze. In valea Oltului era o îndesuială ca în furnicar. Atât în strâmtorile dela stânga, cât şi în lărgimile dela dreapta, pe sub Negoiul şi pe sub Vistea, corturile erau cu sutele, pe alocurea chiar cu miile la un loc, şi crucile ridicate pe ici pe colo deasupra lor erau semne neîndoioase, că cei adă-

postiţi sub ele sunt Gepizi veniţi, precum spuneau cei din Negoiul, parte despre Apus, parte pe râu la deal.

Nu le rămânea Muntenilor decât să-şi caute vre-o răsuflătoare pe văile ce dau în şesul dela Dunăre.

Pe Lovişte însă, pe Topolog şi pe Argeş eră aceea-şi îndesuială: corturi şi iar corturi până prin înfundăturile văilor. Şi aici numai cu mari vărsări de sânge ar fi putut să răzbească.

„Apoi numai aşă, fără de opintire, n'o să răsbim noi nicăiri", — grăi Bodea cam în bătaie de joc.

„Ba da! — îi răspunse Bran. — Dacă vom avè răbdare şi ne vom avântà numai unde ei sunt puţini şi noi mulţi, nu le rămâne decât să fugă".

„Asta numai la capul coastei am putè s'o facem", — întimpină Bodea.

„Să vedem, — grăi Bran; — poate că aiurea sunt şi mai puţini".

Sosiţi dimineaţa zilei următoare în vârful orlului, ei se opriră cam miraţi.

Jos la poala muntelui, în a doua dintre văile ce se deschid spre lunca Argeşului, se vedeà o fâşie de ţară, o mică lărgime fără de corturi.

Nu le venià să creadă, că aici n'au străbătut fugarii, dar cu cât mai mult se coborîau, cu atât mai vârtos se încredinţau, că nu sunt corturi în lărgimea încă depărtată.

In poienele Scărişoarei ei deteră peste Burete, buciumaşul, şi peste Marcea, un alt arcaş îndemânatic, care le spuse, că acolo, unde se vedeà lărgimea, sunt gropile de grâu ale Scărişorenilor şi adăposturile lor de iarnă.

„Corturi, ce-i drept, nu sunt, — adăogă el, — dar nopţile se văd focurl".

„Multe?"

„Nu tocmai!"

„Ori-şi-cum ar fi, — grăi Bran, — aici e loc de răsuflătoare. Valea e strâmtă, şi mai puţini n'o să găsim aiurea".

Erau în gândul lui hotărîte lucrurile: pe aici trebuiă să se deie năvala.

In gândul lui Bodea erà însă hotărât, că năvăla are să fie dată la capul coastei, sub Ţæota.

„Nu vezi că n'ai făcut nici o treabă!?—zise el. — Mai jos valea se lărgeşte, şi le vine ajutor despre Argeş, dacă dăm năvală asupra lor".

„O să vedem, — îi răspunse Bran, — apoi, fără de a mai perde vorba, luă înţelegere, că Moroiu cel mustecos şi sprâncenat şi Gândea, bălanul înalt şi cu mustaţa în spic, să plece cu Burete, să cutreere poienele şi să adune lumea, apoi să se întoarcă cu toţii la locul de despărţire.

Ochii lui Bodea scânteiau de neastâmpăr când Moroiu şi Cândea se întoarseră cu Burete iar spre poiene. Era în sufletul lui ceva ce-l împingeà să meargă şi el cu dânşii, dar să nu se mai întoarcă, ci să dele năvală cum voia dânsul. El însă nu puteà să se abată din calea ce-i croise tatăl său.

„Iară noi ceilalţi, — grăi Bran, — ne coborîm în timpul acesta, ca să cercetăm locurile şi să vedem, câţi şi ce fel sunt oamenii din vale, cum sunt aşezaţi şi pe unde trebuie să-i apucăm, ca să răzbim fără de vărsare de sânge la gropile de grâne şi la adăposturi... Vii cu noi

ori te duci şi tu cu Moroiu?“—adăugă apoi întorcîndu-se spre Bodea.

Tânărul cu obrajii rumeni rămase pe o clipă nehotărît.

Erâ în el ceva ce-i zicea: „Nu coborî în vale“

„Viu cu voi“ — îi răspunse el lui Bran şi o porni la vale repede, par'că ar fi luat hotărîrea de a se avântâ în prăpastie.

Pesto cât-va timp, dupăce se mai apropiară, se ivirâ pe ici pe colo prin vale fumuri, ba par'că păşteau vite pe întinsul văii, par'că pe ici pe colo erau ogoare proaspete.

„Aceştia sunt de-ai noştri!“ — strigă Bodea— şi cu toţii îşi iuţiră paşii coborîndu-se spre pădurea ce nu mai erâ departe.

Coborînd dela munte, omul, dupăce a trecut din polană în codru, înaintează numai pe dibuite, căci nu mai vede nici înainte, nici înapoi. Trecând dar prin pădure la vale, ei grăbiau, ca să dee cât mai curând peste vre-un luminiş, de unde li se deschide iar vedere spre vale. Bran le zicea mereu să stee adunaţi, dar la coborîş e greu să-i ţii pe oameni adunaţi la un loc, căci ei, mergând fiecare după temperamentul său, se resfiră de a lungul plaiului, şi unii dintre dânşii o luaseră departe înainte. Lucru firesc ar fi fost, ca Burete şi Marcea să meargă în frunte, căci singuri ei cunoşteau locurile: Bodea însă, răsleţ şi nerăbdător, apucase el înainte, ca să fie cel dânteiu, care le vede toate din apropiere. Mai ales după-ce au trecut înse din făget în brădet codrul era din ce în ce mai des şi nicăiri nu se ivià sur-

pătură, rovină ori vre-un alt semn de luminiş, ci mergeau ca cu sacul în cap.

Era târziu după amează-zi, când la dreapta începù să se audă vîjîitul unui părîu, un semn neîndoios, că nu mai e mult de coborît.

Ursan şi Vântu, care rămăseseră în urmă şi nu-l mai văzuseră de mult pe Bodea, îşi iuţiră pasul. Bran apucase însă înaintea lor şi-i oprise pe oameni, ca să-i adune şi să-i ducă mai departe strînşi la un loc şi fără de sgomot.

Astfel ceata rămăsese departe în urmă când Bodea se pomeni pe neaşteptate deasupra unei surpături, de unde se deschidea asupra văii privire largă şi atât de apropiată, încât el se retrase speriat în desiş, ca să nu fie văzut.

La dreapta lui se vărsà liniştit un rîuleţ, care din colo de rîuleţ, la depărtare de câte-va sute de paşi, erau înşirate pe sub coasta acoperită de pădure vre-o treizeci de colibi, în faţa cărora se aflau oameni, femei, copii şi păşteau vite, ba la stânga rîului erau în adevăr şi câteva fâşii de ogoare proaspete.

„Aştia nu trec, ci au de gând să rămâie aici,“ — îşi zise el retregându-se mai adânc în desiş.

O singură privire îi fusese destul, ca să se încredinţeze, că cei adăpostiţi în valo nu sunt Gepizi, dar nici Munteni, ci un neam de oameni, despre care el nu ştià nimic.

Colibile, deşi acoperite tot cu frunzar, nu erau ca cele făcute de Munteni pe la mărginile poienelor, ci mai mult nişte acoperişuri puse pe gropi săpate adânc, de un stat de om, car pământul scos din gropi era aruncat peste frunzişul acoperişului. Cruci nu se vedeau nicăirî.

Oamenii erau mai mult scurți și groși decât înalți, greoi în mișcările lor și bălani la față. Vitele erau ciolănoase și cu coarnele răsfirate, iar câinii, niște zăvozi mari ca viteii, umblau molatec și dessirat și lătrau rar și gros.

Trebuiă să se întoarcă și să-i vestească pe ceilalți, ca să se apropie cu băgare de seamă.

Deodată însă el ieși, fără-ca să-și deie seamă, iar pe muchea surpăturii, ca să vadă mai bine.

La stânga, sub surpătură, unde el nu se puteà uita, mai erau încă opt colibi, și de aici, la depărtare de cel mult treizeci de pași, se ivi o fată tânără, care trecea cu un vas de lut spre rîu.

Era Malu, cea mai tînără dintre cele trei fiice ale lui Dragoslav, una din căpeteniile fugarilor adăpostiți în vale.

Nu, nici odată Bodea nu și-ar fi închipuit, că e cu putință ceea ce vedeà cu ochii lui.

Nu era înaltă copila, nici subțirică, nici sprintenă ca Muntencele, pe care le știà el, dar îi era trupul plin și froged ca al unui copil purtat la sîn, aveà obrajii rotunji mare minune și albi ca laptele înspumat, și peste umerii ei se răvîrsa un păr galbăn ca firele de aur.

Străin neam de oameni și ne mai văzut în aceste văi.

Ea trecea oare-cum ca dormind, a 'ndelete și legănată în mersul ei la tot pasul, iar Bodea, uimit, o privià cu atâta nesaț, încât dînsa, isbită de puterea privirii lui, tresări și-și întoarse marii ochi albastri spre el.

E o taină nepătrunsă, cum prin ochiul îndreptat spre alt ochiu sufletul străbate la alt

suflet şi cum, întâlnindu-se privirile, sufletele se pătrund unul pe altul şi se îmbină ca'ntr'o singură fiinţă.

Faţa copilei se lumină ca scăldată în raze venite din altă lume, iar Bodea, fărmecat de zîmbetul ei plin de dulceaţă, se cutremură ca străbătut de un fulger. Ii erà par'că abiă în clipa aceasta se naşte şi viaţa de până acum i-a fost numai un fel de amurg.

O fioroasă ameţeală, acea-şi ameţeală îi cuprinse pe amândoi, beţia fioroasă, pe care n'o mai uită şi vrea mereu s'o aibă cel ce-a avut-o odată.

Nu-şi mai dedeà el acum seamă, că cei din vale puteau să-l vadă, şi nu ştia, dacă l'au văzut ori nu. Ar fi fost în stare să sară de pe muchea surpăturii la copila pornită şi ea spre el ca pasăreà ce-şi ridică aripile gata de a-şi lua sbor. Auzind însă paşii soţilor săi, el se 'ntoarse răpede spre dânşii în vreme-ce Mala remase ca înfiptă 'n pământ, apoi, când zări pe cei-lalţi, o luă sperlată la fugă înapoi, de unde venise.

„Tiptil! tiptil! — şoptì Bodea cu glasul înecat de năvala sângelui şi tremurând în tot trupul.— Opriţi-vă, că sunt prin apropiere, — după toate semnele — păgâni, un neam de oameni ne mai văzut pe aici".

Ursan se uità lung şi îndurerat la el.

— Il ştiuse băiat inimos şi-i erà greu să-l vadă galben la faţă şi tremurând de spaimă.

„Dacă sunt, — îi răspunse, — suntem şi noi şi ne aflăm la noi acasă".

„Te-a zărit cine-va?" — întrebă Bran cel chibzuit făcându-le oamenilor semn să se retragă.

Bodea rămase ca trăsnit din senin.

Da, l'a văzut, eu fără îndoială că l'a văzut, dar el simţia, că nu e în lume aceasta om, căruia ar fi putut să-i spună, pe cine a văzut şi cine l'a văzut.

„Nu! — nimeni nu m'a văzut!“ — răspunse el rostind vorbele în silă, dar cu îndărătnicia omului ce sare într'o prăpastie adâncă.

Bran ieşi oare-cum pe furiş la marginea pădurii, ca să se dumircască asupra celor ce se petrec în vale.

Vedea şi el numai ceea ce văzuse Bodea, căci mai jos, la depărtare de câteva sute de paşi, râul cotia şi valea se strîmta.

„Unde sunt gropile voastre?“ — îl întrebă pe Marcea după ce se trase iar în desiş.

„Colo, sub coastă, la capătul ogoarelor,— răspunse Marcea, — iar casele nu se văd, căci se află în dosul stâncilor“.

„Câte sunt?“

„Patruzeci şi nouă de fumuri avem“.

„Şi mai e loc larg pe lângă case?“

„Nu mult, dar e“.

„Atunci e rău, — grăi Bran, — căci s'au încuibat în casele voastre şi trebue să fie mulţi de şi-au mai făcut colibi şi aici“.

Bodea stetea ca pe jăratec.

Ştia atât de bine, că cel mai urgisit dintre toate păcatele, începătura a toată răutatea, isvorul tuturor mişeliilor e minciuna; şi tot spusese, că n'a fost văzut, când ştia, că văzut a fost. Înşelase pe soţii lui, care, socotindu-se neştiuţi de nimeni, stăteau fără de grijă în vreme ce în vale se făceau, poate, pregătiri.

„Ce facem noi acum?“ — întrebă el strîmtorat.

„Multe avem de făcut, — îl răspunse Bran, care le pusese în capul său toate la cale. — Mai întâiu ne întoarcem şi ne căutăm un loc bine adăpostit, ca să ne facem focuri şi să odihnim fără de grijă peste noapte. Apoi ne alegem câţiva şi trecem de-a lungul coastei de la stânga până în faţa caselor, ca să vedem, cum stau lucrurile acolo.

„Tot ar fi bine, — îi zise Bodea, — ca să lăsăm şi aici pază“.

„De ce!? — întâmpină Bran. — Dacă nu te-au văzut, nu pot să bănuiască nimic. — Ori poate că te-au văzut?“

Bodea iar se făcu galbăn la faţă.

Acum era timpul să se îmbărbăteze şi să-şi uşureze sufletul spuind adevărul. Deşi îi era însă ruşine c'a minţit, încă mai ruşine îi era să-şi mărturisească păcatul, şi în loc de a-şi face datorie, o mânie oarbă-l cuprinse faţă cu Bran, care-l sileà să mintă din nou.

„Nu m'a văzut, — grăi dânsul cu glasul înăbuşit de năvala sângelui, — dară suntem mulţi şi ar fi putut să ne simtă.“

„Dacă aşa crezi, n'ai de cât să rămâi aici şi să stai de pază, — îi zise Bran, — iară când ţi se va urî, te întorci şi ne găseşti după zarea focului“.

„Asta nu!“ — răspunse Bodea şi se întoarse şi el cu dânşii.

Fie-caro pas, pe care-l făceà la deal, erà însă pentru el de o potrivă cu muncile iadului. Ii vedeà în gândul lui pe cei din vale sărind în picioare, luându-şi armele şi alergând din toate

părţile, ca să se adune şi să dee cu toţii navală asupra soţilor lui, îi auzià par'că răcnind pe înăbuşite, simţia apropierea lor şi inima i se sbătea din ce în ce mai tare.

După-ce urcară cât-va timp, Bran îi opri sub un mare stan de piatră, care închideà vederea spre vale, apoi oamenii-şi adunară uscături şi-şi aprinseră trei focuri. Erau bine adăpostiţi şi aveau drumul deschis spre poiene, în cât ar fi putut să ţie piept şi să scape nevătămaţi şi dacă ar fi avut să se lupte fiecare cu câte cinci.

Bodea se mai linişti. Peste puţin însă Bran plecă cu Vântu şi cu alţi trei dintre oameni, ca să treacă, precum fusese vorba, de-a lungul coastei de la stânga până în faţa caselor, şi inima lui Bodea iar începù să svâcnească. Ii erà par'că fără de Bran oamenii se zăpăcesc şi n'or mai şti ce să facă în faţa duşmanului.

„Mă duc şi eu cu dânşii!"—ziso el şi plecă în urma lor.

Minţia însă şi de astă dată, şi gândul lui erà să meargă iar la mucheà surpăturii şi să stee de pază, gata de a vesti po ceilalţi îndată ce va vedeà, că coi din vale fac vre-o pregătire.

Ziua se învelià în noapte când el sosì la locul, de unde văzuse pe Mala, şi se uità tremurând în tot trupul spre colibile de peste rău.

Erà liniste în vale: nici-o mişcare, care ar fi putut să-l pună pe gânduri, nici-o îngrămădire de oameni ce răcnesc pe înfundate, nimic ce nu fusese şi mai nainte. El tremura cu toate aceste ca făcătorul de rele în clipa hotărîtoare, pământul i se clătina sub picioare, şi fără de voie

el se aşează pe iarba uscată puindu-şi îmblăcitoarea poste genunchi.

Obosit de umbletul îndelungat, flămând lihnit, umilit în sine şi istovit de viua lui frămîntare sufletească, el nu mai eră în stare să facă ce-va, ci sta într'un fel de aiurire la locul, unde se afla.

Vedeà, par'că, iar vedeà pe copila cu marii ochi albaştri tot cum o văzuse şi tot cum o ştia. N'o vedeà şi-şi dedeà seamă, că n'o vede, şi totu-şi par'c'o vedea în aievea.

„Nu, — îşi zise el în cele din urmă ca prin somn, — a fost o nălucire numai. Nimeni nu m'a văzut!“

Necuratul a fost, care i s'a ivit în adimenitor chip de copilă fragedă şi plină de farmece, ca să-i întunece mintile, să-l ispitească şi să-l ducă la peire.

Şi totu-şi chiar în clipa, când şi-o ziceà aceasta, copila cu marii ochi albaştri se reivia în închipuirea lui mai mult ca înger de cât ca demon.

Se întunecase. Luna, ivită de mult pe cerul aproape senin, îşi revărsa lumina asupra colibilor şi asupra râuleţului, care scânteia pe ici pe colo în razele ei. La stânga, de unde venise Mala, eră umbră deasă, care treceà pe ici pe colo în fâşii lungi şi peste râu. Liniştea se întindeà din ce în ce mai deplină, şi el nu mai vedeà în cele din urmă decât focurile aproape stinse şi câte un om trecând ca o mogâldeaţă neagră prin zarea cea slabă.

Erau, par'că, toate numai vis şi închipuire, părerea deşartă a omului ce se sbate în luptă cu somnul,

El se cutremură şi-şi făcù de trei ori semnul crucii.

Perdut în gânduri, el nu-şi dădeà seamă, că zăvozii cei mari erau treji, că-l simţiseră şi la fiecare mişcare făcută de el se înteţiau şi înaintau spre surpătură. Acum, când el îşi făcù cele trei cruci, cânii se îndâjiră şi câţi-va dintre ei se repeziră la deal.

Bodea-şi luă 'mblăcitoarea şi sări 'n picioare ca muşcat de şarpe.

Mintea i se luminase de o dată, şi vedea desluşit primejdia, în care se află. Era peste putinţă, ca cel din vale să nu simtă, că zăvozii bat la om, şi să nu pornească şi ei la deal, eară el era singur şi neştiut de soţii săi, care-l credeau unii rămas la focuri, iar alţii dus cu Bran. Nu-i rămânea decât să se retragă cu grăbire şi să deo câte-va chiote, ca să vestească pe soţii săi.

La întâiul pas făcut de dânsul însă cânii, îmbărbătaţi de retragerea lui, se răpeziră din nou, şi după câţi-va paşi el fù nevoit să se oprească, ca să se apere cu îmblăcitoarea.

Deprins în luptă cu haitele de lupi a-şi purtà îmblăcitoarea ferecată, Bodea şi-ar fi făcut uşor drum, dacă s'ar fi aflat în poiana deschisă. Aici însă, în desişul codrului, îmblăcitoarea i se împedeca de crăci, încât nu putea s'o poarte cu toată puterea în cânii ce se aruncau asupra lui. Loviţi unul câte unul, cânii se rostogoliau chelălăind, dar tocmai aceasta îi stârnia pe cei din vale şi peste puţin el auzi în aievea răcne-

tele înfundate ale oamenilor ce se adunau, ca să pornească la deal.

„Chiu! — gata toţi, că vin păgânii!“ — strigă.

Era însă prea târziu. Ori-şi-cât de grabnic ar fi alergat, soţii lui nu mai putean să-i vie într'ajutor: era perdut; nu-i rămânea decât să-şi spăşească greul păcat. De zăvozi nu se temea, dar în luptă cu oameni el nu putea să intre, şi braţul îi slăbi când vre-o zece oameni se iviră în faţa lui asmuţând câinii.

„Opriţi câinii, că mă dau prins!“ — le zise el umilit.

Nu înţelegea nimeni vorbele lui, dar oamenii nu numai prin vorbe se înţeleg între dânşii.

„Ţine-te, că venim! — “ strigă Ursan, care, auzind strigătul lui Bodea, sărise speriat în picioare şi alerga în fruntea ceţei la vale“.

„Opriţi-vă! — Ţineţi-vă strânşi la un loc! —“ strigă din ceealaltă parte Bran, care alerga şi el întorcându-se din drumul ce făcuse de a lungul coastei.

Auzind aceste strigăte venite din două părţi, agresorii rămaseră o clipă cuprinşi de spaimă. Unul dintre dânşii însă, o matahală desşirată, se repezi cu un topor asupra lui Bodea.

Bodea făcù repede un pas la stânga, ridică instinctiv îmblăcitoarea şi lovi cu putorea desnădăjduirii, apoi căzù în genunchi cu ochii închişi şi cu capul plecat în vreme ce agresorul, lovit peste umăr şi peste piept, se răsturnă cât era de lung.

Peste puţin, când Ursan sosi la faţa locului, el nu mai găsi decât pe acesta, viu încă, dară întins la pământ şi vărsând sânge.

Jos în vale era o învălmăşeală sălbatică. În lumina slabă a lunei, pe care o tăia pe ici pe colo zarea focurilor aproape stinse, se vedeau fugind în goană mare ori adunându-se în grămezi vii agitate oameni, femei şi copii ce rostiau sbierând vorbe neînţelese, din care nu ieşiau deslușit decât strigătele „Na staroste! — Na staroste!“

„L'au prins şi-l duc! — strigă Ursan tremurând în tot trupul.—Înainte, băieţi, să-l scăpăm!“

„Asta nu se poate! — Staţi pe loc! — strigă Bran, sosit şi el la faţa locului.—Sânt sute de inşi, şi n'avem ce să-i facem, dacă umblă resleţ. — Înapoi în poiene! Dacă grăbim, putem încă s'ajungem pe Morolu şi pe Cândea şi până mâne seară ne 'ntoarcem cu toţii!“

IV

Năvala

Jos în fundul văii, în poeniţa de la gura peşterei, unde se aflau cele trei colibi ale Părintelui Luca, era linişte adâncă.

Maica preuteasă, femeie şi mumă, era cuprinsă de vii neastâmpăr. Avusese visuri grele, era muncită de presimţiri dureroase, şi o mistuia dorinţa de a-şi vedea fiiul de şase zile acum plecat. Nu-şi dedea, ce-i drept, pe faţă focul, nu se plângea, dar umbla nemângâiată de ici până colo, nu mai vedea şi nu mai auzia nimic, nu-şi găsia nicăiri loc de repaos, ear Părintele Luca le'nţelegea toate, se căia de a-şi

fi aruncat feciorul în voia întâmplării şi era din ce în ce mai îngândurat şi mai nerăbdător.

Mai puţin îngândurată, dar încă mai nerăbdătoare era mulţimea strânsă, ca'n toate zilele, la vatra lui Vineş.

Deodată Bucegii tresăltară ca cuprinşi de fiori.

Despre Leaota se iviră câte-va căciuli albe, apoi mai multe şi tot mai multe, în cele din urmă o ceată nesfârşită, care, coborându-se încet spre colibile Părintelui Luca, acoperia întreaga coastă a muntelui.

Era mulţimea adunată de Moroiu şi de Cândea, care, coborând despre Păpuşa, băgase spaima în fugarii ce se 'ncuibaseră între capul coastei şi trecătoare şi-şi deschisese drum larg spre Piscul Lacului, iar acum venia să iee şi pe cei din poienele Bucegilor şi să se întoarcă cu toţii la locul de întâlnire.

Viind cu grăbire, ei nu putuseră află cele petrecute la surpătură şi nu ştiau, că Bran şi Ursan vin şi ei încă mai grăbiţi pe urma lor.

Nu erau mai mult decât vre-o mie de oameni, dar nici unul dintre cei adunaţi la vatra lui Vineş nu mai văzuse atâta lume la un loc şi, risipiţi, precum erau, păreau îngroziţor de mulţi.

„Se întoarce Bodea! Eată-l că vin!“ — strigară câţiva dintre cei de la vatră.

„Şi e potop de oameni! — strigară alţii — Sunt mii şi mii!“

Cei mai iuţi la fire începură apoi să dee chiote, şi într'o clipă întreaga mulţime se avântă la vale risipindu-se dealungul coastei cum toamna se risipeşte în bătaia vântului iernatic frunza

uscată şi lăsându-l singur pe Vineş, moşneagul, care se uită cu ochii împăienjeniţi în urma lor.

Mai era încă mult până la amează-zi când părintele Luca văzu, că vin oameni din toate părţile. Nu-i vedeà încă pe cei porniţi dela vatra lui Vineş, dar veniau alţii despre Coştilă, iar alţii despre Gepi, despre Peatra Arsă, despre Vârful cu Dor, lume, lume, lume de pretutindeni, de unde se deschide vederea spre Leaota.

„Vin ai noştri, se întorc cu lume multă despre Leaota!“ — strigă în cele din urmă Răcinicle, care sosi cu suliţa lui cel dintâiu. — Acum s'a hotărât, s'a ales într'un fel!“

Părintele Luca se întoarse spre Leaota şi, în adevăr, peste puţin începù a se revărsa la vale ceata cea nenumărată.

El tresări de bucurie.

O clipă însă numai: în clipa următoare el fù cuprins de viuă îngrijare.

Veniau oamenii din toate părţile, se adunau, se îngrămădiau de nu mai puteà să-i încapă poienìţa.

„Cine oare şi cum va puteà să stăpâncască atâta sumedenie de oameni turburaţi de necazuri!?“ — îşi zise el şi rămase zăpăcit în mijlocul gălăgiei ce creştea mereu.

Trăiţi în singurătate şi deprinşi cu gândul, că fiecare numai pe puterile sale se poate răzima în lupta lui cu nevoile vieţii, ei erau ca ieşiţi din fire când se vedeau atât de mulţi la un loc, adunaţi cu gândul de a-şi împreuna puterile: strigau cu toţii şi se mişcau valuri-valuri când în coace, când în colo, tot mai în-

ghesuiţi, mai sgomotoşi şi mai furtunateci, ici aruncându-şi de bucurie căciulile în aer, colo strîngându-şi unii altora mâna ori îmbrăţişându-se c'a nişte vechi prieteni, care de mult nu se mai văzuseră. Şi nu e în lume muzică mai sugestivă decât vociferarea unei mari mulţimi de oameni cuprinşi de emoţiuni vii: chiar şi cel mai potolit din fire îşi pierde bunul cumpăt şi, luat de puhoiu, se lasă să fie dus ca frunza uşoară.

In gălăgia aceasta nu mai ştia nimeni, de ce e vorba, nimeni nu mai cerceta, care e rostul îngrămădirii: chiar nici malca preuteasă nu băgase de seamă, că fiiul ei tot nu s'a întors încă, şi abia târziu se desmetici Părintele Luca şi se întoarse cu gândul la Bodea.

Mulţimea trebuia să se întoarcă la locul de întâlnire.

„Aş'! — grăi Răclulete înfigându-şi sulita cea lungă în pământ. — Nu mergem! Gropile noastre sunt aici, pe Riul Alb: dacă plecăm acum, suntem pe 'nserate la ele".

„Nebuni am fi, — adause Cărbune, — dac' am căuta alte gropi — la depărtare de două zile".

„Aşa e! — strigă Vultoare, un lungan din poienele Negoiului, — Suntem destui, ca să putem răsbi ori-şi-unde!"

„Dar ăia ne aşteaptă!"

„Ei! să aştepte: vor face şi ei cum vor putea".

„Da!" strigau unii; „Ba nu!" strigau alţii, care erau flămânzi şi obosiţi de drum.

Urcat pe un colţ de stâncă, Părintele Luca stetea cu braţele ridicate 'n sus şi-i chema la

sino pe oamenii învrăjbiţi ca să-i ţină strânşi la un loc, dar nimeni nu-l băga 'n seamă.

„Eată-i că soseşc! — Se 'ntorc şi ei!—, strigară mai mulţi deodată, şi cetele despărţite se 'nvălmăşiră din nou şi porniră 'n sgomotoasă mişcare la vale, ca să le iasă 'n cale celor ce sosiau.

Tot despre Leaota cobora adică spre poieniţă şi ceata lui Bran, dar mai încet, căci era obosită şi de drum şi de mâhnire.

Nu mai aveau acum oamenii de ce să se certe, dar Părintele Luca tot nu se bucură, iară maica preuteasă, care stătuse tot timpul departe la deal, în faţa colibei, tot nu îndrăznia să pornească şi ea la vale.

De ce se întorceau ei când vorba rămăsese, ca să aştepte pe ceilalţi acolo!?

Nu părea a fi bine această întorcere neaşteptată, şi maica preuteasă stătea nemişcată şi aştepta să vadă ieşind din mijlocul mulţimii pe tânărul înalt, mlădios şi cu faţa de fată mare, iar Părintele Luca o porni la vale cu pas rar şi domol, apoi mai grăbit şi tot mai grăbit.

„Unde e!?“ — întrebă el în cele din urmă cu glasul înecat de emoţiune.

„În paza lui Dumnezeu, — îi răspunse Bran liniştit şi rece. — Alaltăieri, seara, s'a răslăţit, s'a avântat preà departe şi a fost prins“.

Mulţimea steteà oprindu-şi răsuflarea.

„Şi voi, — grăi preotul întorcându-se spre Ursan, — voi n'aţi sărit să-l scăpaţi!?“

„Nu ne erà iertat să facem lucrul acesta, — răspunse Ursan. — Eram abiá vre-o cincizeci de oameni, iar în vale se adunaseră sute, care

puteau peste câtva timp să fie ajutaţi de alţii, mii şi mii. Nu numai făceam o zadarnică vărsare de sânge, dar puneam şi viaţa lui în primejdie".

„Am grăbit să-i găsim pe ceilalţi, — adăugă Bran, — şi să ne întoarcem cât mai curând cu toţii".

Mulţimea iar se puse 'n mişcare furtunatică.

„Ne 'ntoarcem! — Pornim cât mai curând"! — strigară oamenii stăpâniţi de acela-şi gând.

„Şi dacă nu-l mai găsiţi viiu!? — strigă preotul înfiorat.

„Atunci e mort, — răspunse Bran, — şi s'a ivit în lume numai spre a ne arătă calea, pe care avem să pornim. Noi nu ne lepădăm de gândul, că Dumnezeu îl va fi povăţuit să-şi păstreze viaţa. E creştin şi ştie, că supunerea şi umilinţa e scăparea celor slabi".

„Să pornim! — Să pornim!".

„O să pornim, — grăi Bran, — dar cu chibzuială".

Lui nu-i era, la urma urmelor, să-l scape pe Bodea, care poate că nici nu mai putea să fie scăpat, ci să potrivească lucrurile aşa, ca să nu-şi facă nici o mustrare, ori-şi-cum ar eşi ele.

Pe drum dar el îşi dăduse bine seama despre mersul văilor şi-şi croise planul după firea locului.

Un lucru era, mai nainte de toate, hotărît în gândul lui: că Bodea avusese dreptate şi că atât trecătoarea spre valea Bârsei, cât şi strîmtoarea dela capul coastei trebuesc închise cât mai curând.

Al doilea lucru hotărît era că dânşii, dacă voiau să-l scape pe Bodea, nu aveau să dee nă-

vală dela deal, ci trebuiau să-i apuce pe duşmani dela vale, să-i închidă şi astfel să-i silească a-l dà.

Al treilea lucru hotărît erà, că fără de merinde nu pot să înceapă nimic, căci oamenii erau istoviţi de oboseală şi de foame.

El erà de părerea lui Răciulete, care stăruià, că înainte de toate să se deę năvală asupra gropilor din valea Rîului Alb, ca oamenii să-şi iee merinde.

„Da! — zise Bran, — iar de acolo trecem la Capul Coastei, şi închidem strîmtoarea, apoi ne urmăm drumul pe sub poala munţilor, tăind văile de-a curmezişa, şi mâne seară ori poimâne suntem cu ajutorul lui Dumnezeu la Bodea.

Sub părintele greu încercat ardeà pământul; lui drumul acesta îi părea prea cu încungiur.

„Şi dacă mâne ori poimâne nu-l mai găsim viu!?“ — strigă el.

„Se poate, că nu l'am mai găsi nici astă-zi, întîmpină Bran. — Nu însemnează nimic viaţa unui om când vorba e de ceea ce e mai bine pentru toţi şi chiar pentru el, dacă mai trăeşte“.

Oamenii iar se învălmăşiră. Unii voiau să plece pe cel mai scurt drum, iar alţii ţineau să-şi iee mai nainte merinde, ba erau şi de aceia, care, văzând că înţelegerea este peste putinţă, stăruiau, ca să se risipească fie-care la vatra sa.

Bran îi lăsă pe oameni să se frământe între dânşii şi se 'nţelese cu Ursan, ca el să plece la gura trecătorii şi să stee acolo, pentruca nu cum-va fugarii să se întoarcă înapoi şi să taie iar drumul dintre Bucegi şi Păpuşa.

„Iară tu, — îi zise lui Cândea, — te întorci la

locul, unde ne-am despărţit, şi aştepţi acolo sosirea noastră. Când vei auzi buciumele din vale, dai şi tu năvală dela deal".

El începù apoi să-i adune pe buciumaşi.

Erau cu totul treizeci şi opt, dintre care opri doi la dânsul, iar pe ceilalţi îi trimise să se risipească peste poienele Bucegilor şi să dee de ştire, că toată lumea are să se rădice şi să pornească spre adăposturile de iarnă, ca'n toţi anii, cu tot avutul.

„Acum să ne numărăm! — zise el în urmă şi începù să-i înşiruiască pe oamenii din apropierea lui tot doi câte doi, ca să numere mai uşor.

„Ne numărăm! ne numărăm! —strigară câţi-va în gura mare.

„Rânduiţi-vă după poiene"! — strigară alţii.

„Nu după poiene! — le zise Bran. — Care cum vine. Tot omul e om: să rămâe fie-care la locul, unde se află".

Gălăgia se potoli ca prin farmec. Nu se mai pomenise, ca oamenii să fie înşiruiţi şi număraţi, şi fiecare se simţia par'că o nouă viaţă începe pentru dânsul când era cuprins în numărul tot mai mare.

Numărând, Bran îi împărţià pe cei număraţi în cete de câte cinci-zeci de inşi şi dà fie-cărei cete câte o căpetenie, căreia 'i spunea, unde are să plece.

Cinci cete aveau să meargă cu Ursan, patru cu Cândea şi alte patru cu Moroiu, care o pornià înainte spre Rîul Alb.

Deşi el nu striga numărând, glasul lui străbătea până la cei mai depărtaţi, fiind-că toţi

tăceau, ca să-l poată auzi, şi Părintele Luca stetea uimit de liniştea sărbătorească, în care se auziau din toate părţile buciumele vestitorilor.

Nu-i mai trecea acum nici unuia prin gând să aibă părerea lui deosebită, şi singură maica preutească ar fi voit să-i zorească, ceea ce nu făcea nici ea.

Nu era încă pe sfârşite numărătoarea când despre Vârful cu Dor şi despre Omul se iviră primele turme pornite la vale, la început câte una, apoi mai dese şi tot mai dese.

Pretutindeni aceea-şi rânduială. In frunte mergea păstorul cu măgarii şi cu povara. Urmă apoi turma încungiurată de câni. După turmă femei şi copii, bătrâni călare ori ducând de căpăstru cai încărcaţi, mai rar mânând vite.

Cele dintâi turme apucaseră departe înainte când Bran sfârşi numărătoarea.

„Acum,—grăi el ridicând glasul,—să fim gata cu toţii. La noapte trebue neapărat să luăm gropile şi să răsbim la adăposturile de iarnă. Mâne suntem la Capul Coastei. Poimâne 'l luăm pe Bodea. — Acela, care e de altă părere, să grăiască; acela care se teme, să rămâe la turme".

Toţi tăcură, dar multe inimi erau îndoite.

„Sunaţi de rugăciune", — grăi protul întorcându-se spre cei doi buciumaşi.

De trei ori pe zi, dimineaţa, la amiază-zi şi pe 'nserate, când soarele asfinţeşte, sunau buciumele, ca să-i cheme pe credincioşi la rugăciune, şi Munteanul, ori şi unde s'ar fi aflat el, cădea în genunchi şi rămânea cu faţa plecată spre pământ când auzia buciumul. Rugăciunea, aşa ştia el, are putere numai fiind făcută de preot,

care el sigur ştie, ce se poate şi ce nu se poate cere şi cum are să fie făcută cererea, el singur avea prin darul său tainica vîrtute de a mijloci primirea cererii. — Creştinul în zadar s'ar fi rugat el singur, căci el numai prin faptele lui se poate apropia de Dumnezeu. — Şi, auzind buciumul, Muntenii ştiau, că preotul îşi face gurăciunea pentru toţi cei vrednici prin faptele lor de a stă în faţa Domnului.

Nu însă una din rugăciunile obicinuite în fie-care zi se făcea acum, şi Părintele Luca rămase timp îndelungat cu braţele încrucişate pe pept, cu capul plecat şi cu ochii închişi, perdut în gânduri şi cuprins de emoţiune religioasă în faţa mulţimii căzute în genunchi îndată ce buciumele dedusără semnul de rugăciune prin sunete prelungi şi rar cadenţate.

Buciumaşii risipiţi prin poiene, auzind semnul, îl repetară şi ei, şi peste puţin toată suflarea din Bucegi era în genunchi şi cu capul plecat.

„Unul e Dumnezeu, nevăzut, neauzit, neîntrupat, întreg şi nedespărţit",—grăi în cele din urmă preotul ridicând braţele şi privind spre cer.

„Deapururea acela-şi!" — răspunse mulţimea într'un glas.

„Christos e trimisul lui, omul adevărat şi povaţa noastră!"

„Deapururea sfîntă!"

„Te ştim, Doamne, după fiinţa ta cea adevărată, — urmă apoi preotul lăsându-se şi el în genunchi, — îţi cunoaştem puterea nemărginită, bunătatea nesăcată şi dreptatea neşovăitoare, ne mărturisim credinţa şi ne supunem ţie dimpreună cu toţi ai noştri şi cu toate ale noastre.

Voinţa ta să fie în toate gândurile noastre şi 'n toate pornirile inimilor noastre, şi împlinirea ei să fie toate faptele noastre. — Dă-ne, Doamne, suferinţe grele şi îndelungate, dacă numai prin ele ni se pot curăţi sufletele, şi ne fă parte de chinurile morţii, dacă numai prin ele ne facem vrednici de a ne puteă apropia de tine, dar nu lăsa, ca necuratul să ne ispitească şi să ne împingă spre noue păcate, şi dă-ne în paza fiiului tău pururea şi pretutindeni gata de ajutor. Dacă cu voia ta e fapta ce voim a sărvîrşi, da-nă statornicia cugetului şi putere neînfrântă, ca se înfruntăm toate greutăţile; ear dacă nu de la tine s'a răvărsat în inimile noastre pornirea spre lupta sângeroasă, dacă nu tu voieşti să certe prin noi pe cei căzuţi în noianul păcatelor, tur-i bură mintile noastre, ca să nu ne mai putem înţelege între noi, ci să ne oprim nepuincioşi în loc, şi umple inimile noastre de frică pentru ca să nu mai îndrăznim a merge înainte. — Priveşte, Doamne, — urmă el cu glas înăbuşit de durere, — cu iubire spre părintele îndurerat şi ai sub paza ta pe fiiul căzut în robia necredincioşilor: ascultă rugăciunea făcută de preotul tău, pe care tu l'ai rândult păstor turmei celor ce pururea te preamăresc!".

„Pururea! — pururea!" — răspunse mulţimea ridicându-se în picioare.

Buciumele sunară de plecare, şi cetele se pusără n' mişcare, ale lui Candea la dreapta, spre Leaota, ale lui Ursan la deal, spre Omul, ear ale lui Moroiu cel sprîncenat la vale dimpreună cu turmele.

Cei-l'alţi urma să plece mai târziu, după-ce se vor fi deşertat poienele.

E lung drumul de la poieniţa de sub peşteră până în valea largă, dar gândul lui Bran era, ca să sosească spre miezul nopţii, după-ce va fi apus luna, să-şi facă pregătirile pe 'ntunerec şi să dee năvala de o dată din cinci părţi, numai în răvărsatul zorilor de zi.

Aşa au şi urmat lucrurile, însă nu tocmai după dorinţa lui Bran.

Pe 'nserate el opri turmele cu femeile şi cu copiii pe o rarişte bine adăpostită, ca focurile să nu se poată vedeá din vale, apoi cetele porniră 'n patru despărţituri, două spre coasta de la dreapta, două pe cea de la stânga.

Vorba era, ca Cărbune să treacă departe înainte, în valea Rîului Alb, unde erau gropile de grăunţe, şi să sune apoi din bucium, eor cei-lalţi să sune atunci şi ei din buciume, să aprindă focuri risipite şi să chiuie, ca fugarii din vale să se zăpăcească, să se sperie şi să fugă.

„Şi dacă nu fug!? — grăi Răciulete, care se uita cu grijă la miile de focuri ce se vedeau grămezi-grămezi în largul văii şi mai ales spre stânga, unde se aflau adăposturile de iarnă, de a supra cărora se oprise Moroiu cu cetele lui, în o poieniţă ascunsă între păduri.

„Atunci îi alungăm!“ — răspunse Bran.

„Dacă s'or lăsa!“ — zise aşa în el Răciulete, care ar fi ţinut mai mult, ca cei din vale să fugă şi nealungaţi.

Şi Răciulete nu vedea rău lucrurile.

Prea erau multe focurile risipite prin vale, şi Muntenii, care nu mai intrasră în asemenea în-

curcături, înaintau cu inima 'ncleştată, oprindu-şi resuflarea şi cu ochii ţintiţi mereu spre vale, căci era anevoios drumul de 'a lungul coastei, prin pădurea neumblată, şi ar fi fost destul, ca unul dintre dînşii să calce greşit şi să cadă în prăpastie pentru-ca cei din vale să sară cu toţii în picioare, şi atunci era rău.

Tresăriră dar cu toţii când se auziră sunetele de bucium despre Rîul Alb şi se iviră primele focuri. Din clipă în clipă se sporiau apoi focurile risipite şi se înteţiau buciumele şi răsunau strigătele de îmbărbătare ale Muntenilor porniţi la vale.

Era ce-va ce-ar fi pus pe fugă chiar şi pe diavolul, şi năvalitorii erau cuprinşi ei înşi-şi de fiori, dar fugarii tot nu s'au zăpăcit.

Oameni trăiţi la locuri deschise, ei intrară numai de nevoie în strâmtorile văilor pentru dânşii fioroase şi trăiau cu frica în sân. Deşi nu-şi închipuiau, că pot să fie oameni şi mai departe în culmile ce lor li se părcau nestrăbătute, ei se temeau de codri întunecoşi şi de fiarele lor necunoscute, pe care şi le gândiau ascunse în ei, şi erau înconjuraţi de veghe neadormite, care ştiau prea bine, ce au să facă în faţa primejdiei.

Îndată dar după primele sunete de bucium au început să sune în vale tulnicele de corn de bou, la început pe-ici pe colo câte unul, apoi tot mai dese şi mai înteţitoare, tot mai multe şi mai despre şes. Iară jos, pe ţărmul râului, era o învălmăşeală înspăimântătoare, şi sunetele tulnicelor se pierdeau în ţipetele de femei şi de copii şi în răcnetele de mânie ale bărbaţilor.

Pe când însă femeile își duceau în goană copiii și avutul la vale, bărbații alergau vociferând la deal, ca să se adune și să le acopere retragerea.

„Știu și ei să facă gălăgie! — grăi Răciulete. — Să vedem, care pe care!“

Bran ar fi voit să se întoarcă, dar Moroiu, care cunoștea locurile, pornise de-a curmezișul spre Râul Alb, unde aveau să se întâlnească cu toții.

„Înainte! — strigă Bran pornind la vale. — Drept spre focurile din deal! Strânși cu toții, om lângă om: dați la o parte pe cei ce vor fi voind să vi se pună în cale, dar în loc să nu vă opriți!

Nici c'aveau nevoie să se oprească.

Mulțimea se îngrămădise mai la deal, unde Moroienii se încăieraseră cu ea, iară puținii, care se aflau, din întâmplare, în fața lui Bran, văzând mulțimea ce ieșia din pădure, o luară la fugă și nu îndrăzniră să se întoarcă nici după ce Bran intră cu ai sei în râu, ca să treacă pe țărmul dela dreapta.

„Buni de fugă și voinici de picioare și unii, și alții!“ — grăi Răciulete, care ieșise cel dintâiu pe țărm.

Erau muiați cu toții și tremurau de frig, dar mai aveau să treacă un deal până la Râul Alb și se încălziau iar urcând și coborând.

Când sosiră la gropile de meiu, le găsiră goale. Cei dintâiu sosiți se aruncaseră ca niște hoți luați la goană asupra lor și luaseră pe înghesuite care cât a putut s'apuce.

Roadele pământului sunt darul lui Dumnezeu

şi avutul celor ce le iau, şi fiecare se gândia la sine, la femea sa şi la copiii săi. Purtarea de grijă pentru vatra sa era singura datorie, pe care o cunoştea Munteanul.

Bran sta şi se uita, cum oamenii încarcă şi se risipesc pe la vetrele lor.

Când se revărsa de ziuă, nu mai era suflet de om în fundul văii, unde peste noapte fusese învălmăşeală, şi adăposturile de iarnă ale celor rămaşi în poeniţa bine adăpostită erau deşerte, Mai la vale erâ însă mare îngrămădire de oameni, care după toate semnele se pregătiau să pornească la deal.

„Nu e cu voia lui Dumnezeu!“—îşi ziseră Munteni rămaşi încă cu Bran la gropile deşerte, vre-o patru sute de înşi, cei mai mulţi oameni duşi cu gândul la femeile şi la copiii lor.

Tot aşa zicea şi Părintele Luca, care-şi plângeà copilul, dar era îngrijat şi de turma sa.

V.

Fuga.

„Ce s'a făcut!? — A scăpat ori nu!?— A murit ori mai trăeşte? — Mai putea oare să trăiască!?

Aceste erau întrebările, care-l munciau pe Bodea.

Ieşit mai mult mort decât viu din învălmăşeală, în care a fost prins şi târât la vale, el a rămas în mâinile unei cete de femei lărmuitoare,

care-l legară cot la cot cu niște curele de piele neargăsită și-l duseră cu ele la vale printre bărbații ce alergau la deal.

Frânt de oboseală, lihnit de foame și, mai presus de toate, chinuit de sete, el se lăsă să fie târât și împins și nu se întreba, unde-l duc și ce are să i se întâmple mai departe. Singurul lui gând era: ce s'a făcut omul culcat de el la pământ cu o singură rovitură de îmblacitoare?

E grozav gândul, c'ai stâns o viață de om. Dar omul acela voia să te omoare și l'ai lovit apărându-ți viața: tot e mai bine, dacă nu ți-o aperi! Mori o dată și ești mort cu sufletul liniștit: acum trăia suferind mereu muncile morții

Și totu-și! — poate că n'a murit omul acela. Nu, atât de ușor nu moare omul. Viața e încuibată în toate oasele, în toate vinele, în toate măruntăile și nu poate să fie stinsă numai așă — din o singură lovitură.

Zădarnică îi era însă sbuciumarea, căci nimeni nu putea să-i înțeleagă întrebările, nici să dee răspuns la ele. Strigătele femeilor turburate dee mânie în urechile lui nu sunau de loc a graiu omenesc, — atât erau de neînchegate în înșirarea lor și de urâte pentru auz. Și de astă dată a ieșit însă la iveală adevărul, că oamenii nu numai prin vorbe se înțeleg între dânșii.

Omul e alcătuit din fire așa, că nu poate să vadă bucuria fără sa să se înveselească și trebue neapărat să iee parte și la durerea ce se ivește în fața lui, Și oameni erau și femeile, care-l duceau târându-l cu ele

Deși era întunerec, ele îl vedeau îndestul pentru ca să se simtă îndemnate a se uita cu tot din

adinsul la el, eară Bodea era om, pe care nu poţi sa-l vezi cu ochi plini de mûnie.

In curând dar el simţi, că nu-l mai duc, ci merg cu el, şi din strigătele lor tot mai des ieşiau la iveală sunete pline de înduioşare femeiască.

El se apropiară de un şipot, care se vârsă sgomotos pe o lespede lată.

„Ah Doamne, — grăi dânsul muiat, — mi-e sete de mi s'a uscat limba 'n gură. — Lăsaţimă să beau apă, — le zise oprindu-se în dreptul şipotului. — Vă rog să-mi daţi apă!“

O linişte adâncă se făcù împregiurul lui.

Nu înţelegea nimeni vorbele lui, dar vocea, care le rostise, eră atât de moale şi de limpede şi sunetele se schimbau cu atâta dulceaţă, în cât femeile rămaseră cuprinse de uimire. Le eră par'că nu e om ca toţi oamenii cel ce vorbeşte şi nu omenesc e graiul, în care-şi dă pe faţă gândirea.

Nu 'nţelegeau graiul acesta, dar ştiau că-i e sete omului şi doreşte să bee apă: ele îi lăsară drum deschis spre şipot şi se opriră 'n loc, ca el să-şi poată stâmpăra setea în toată ligna.

„Dumnezeu să vă aibă în paza lui şi să vă ajute în toate nevoile vieţii!“ — le zise el după-ce îşi potoli setea.

Abia acum se uită împregiurul său, că să le vadă mai bine. Erau tot femei — nu bătrâne, dar slabe şi istovite de suferinţe, cu fălcile late, cu ochii ieşiţi şi cu obrajii galbeni.

De odată el tresări şi rămase cu ochii ţintiţi la pământ.

Câţi-va paşi de la dânsul stătea Mala tremu-

rând şi făcându-i cu degetul pus pe gură semn să tacă şi să n'o dee de gol.

Eră un farmec nespus în clipa aceasta, care-i schimbă toată firea. Nu se mai gândia acum la omul, pe care-l întinsese cu o singură lovitură la pământ, ci-şi vedeà viaţa desfăşurându-se în fericire din ce în ce mai adimenitoare. Da, scăparea lui erà mai presus de toată îndoială: îi fusese destul s'o vadă cum o văzuse pentru ca să şimtă, că ea vrea şi poate să-l scape.

Urmându-şi drumul, el nu se mai simţia obosit şi mergea cu pas uşor, ţiindu-se drept şi legănându-se în mersul lui ca un voinic ce erà. Ştia, că sunt doi mari ochi albaştri, care-l privesc neîncetat, şi ţinea să-i încânte.

Mergeà cu pas uşor, ţiindu-se drept şi legănându-se în mersul lui, şi cu toate aceste peste câtva timp două dintre însoţitoarele lui îl apucară una de un braţ, alta de altul, fie ca să-l sprijinească, fie pentru-ca nu cum-va să scape, căci se apropiau de cortul starostelui, la care-l duceau.

Mala, copila sfîlcioasă, mergeà stăpînindu-şi firea un pas în urma lui; el însă se simţia ca şi când una din cele ce-l ţineau ar fi dânsa şi nu îndrăznià să se uite nici la dreapta, nici la stânga, ci mergeà cu ochii ţintiţi înainte şi o duceà în ameţire şi ca prin vis.

Mai erà încă mult până la miezul nopţii când sosiră la cortul lui Radoslav, starostele îngrijat, care, vestit despre cele petrecute în fundul văii, îşi adunase oamenii şi aşteşta veşti noue, ca

să plecé cu ei la deal. El aflase numai că pe coastele din fundul văii s'au ivit cete de oameni străini, dintre care unul a şi fost prins, dar nu putea încă să ştie, că acele cete s'au rătras. A adunat dar în pripă pe oamenii mai apropiaţi şi a trimis vestitori la vale, a întărit veghele din fundul văii şi erà gata să plece îndată ce va fi primit ştirea, că s'a început lupta. Tot el poruncise, ca femeile ce se retrăgiau la vale să-l aducă pe cel prins, pentru ca să-l ţie sub pază şi să-l aibă, la nevoie, ca ostatec.

Cortul starostelui se afla în câmp deschis, dar în faţa unei îngrădituri făcute din pari groşi bătuţi adânc în pământ şi înalţi de cel puţin doue staturi de om. In lăuntrul acestei îngrădituri se aflau colibile starostelui, cu totul cinci, făcute şi ele tot ca cele din fundul văii.

Oamenii, vre-o patru sute, se aflau din jos de cort, la depărtare de vre-o doue sute de paşi, şi numai trei aşteptau cu starostele în faţa cortului, câţi-va paşi dela focul de veghe.

Sosit la aceşti patru oameni, Bodea, care încă de mult înţelesese, că-l duc unde-va orl la cine-va când strigau „na Staroste", îşi ridică capul, şi ochii lui se oprirà asupra unui bărbat înalt şi spătos, nu bătrân, dar cu multe fire albe în barba lungă şi'n pletele câlţoase ce-i acoperiau umerii.

Acesta trebuia să fie acela, căruia 'i ziceau staroste, un preot, un fel de căpetenie mai mare.

Bodea-şi plecă ear capul şi rămase umilit în faţa lui, umilit, cu capul plecat, gata de a se lăsa în genunchi.

N'avea nevole s'o mai facă şi aceasta.

Deşi om încruntat din fire, starostele îl exa-

mină cu ochii din ce în ce mai puţin încruntaţi şi făcù câteva întrebări, la care femeile îi răspunsără pe'ntrecute, apoi faţa lui se 'nsenină.

Cutreerase el cu ai săi ani de zile do a rândul multe ţări şi întrase, gonit de ici până colo, în atingere cu multe popoare, dar asemenea om nu întâlnise încă în calea sa. Şi la chip, şi la statură, şi la port, şi la fire robul era om de frunte, care preţuieşte cât mii de alţii. El porunci dar să-l ducă înlăuntrul îngrăditurii şi ca nimeni să nu-l facă vre-o supărare.

Bodea se mai uită odată înapoi, ca să vadă pe copila cu mari ochi albaştri, care stă şi ea umilită şi cu capul plecat, apoi se perdù în dosul parilor groşi, bătuţi adânc în pământ şi înalţi de două staturi de om.

Eră destul de largă îngrăditura aceasta. Făcută sub stânca prăpăstioasă, sub care se aflau colibile, ea cuprindeà un loc de vre-o doue sute de paşi în lungime şi aproape tot atâta în lărgime. In faţa colibilor ardeà un foc mare, împregiurul căruia se aflau bărbaţi, femei şi copii în vie mişcare.

Intrând Bodea, toţi grăbiră spre el şi-l înconjurară lărmuind din toate părţile.

El steteà cu capul plecat.

Era pătruns cu desăvârşire de gândul, că mai curând ori mai târziu soţii lui vor face tot ceea ce le stă prin putinţe, ca să'l scape, şi că Maia priveghiază asupra lui; el se simţia cu toate aceste lăsat în voia întâmplării şi-şi dădea seamă, că soarta lui mai presus de toate de la propriile lui purtări atârnă.

Oameni, tot oameni ca dânsul, erau şi cei

ce-l încungiurau, şi inima deschisă trebuia neapărat să le deschidă şi lor inimile.

El ridică deci ochii şi privi împregiurul său fără de frică.

„Mă strâng curelele,—grăi apoi cu glas plin de înduioşare;—mă 'njunghie prin piept şi mi s'au umflat mânile. Deslegaţi-mă, vă rog, că nu mai pot să fug".

Aceea-şi tăcere ca'n faţa şipotului. Deşi nu puteu nimeni să înţeleagă vorbele lui, toţi le ascultau cu mulţumire şi toţi ştiau că-l strâng curelele, şi toţi vedeau, că e istovit trupeşte şi sufleteşte. Un moşneag gârbov se apropie de el şi-i deslegă curelele prost înodate, apoi îl duse la una dintre colibi, în care îi dete loc de odihnă pe un culcuş de frunze uscate.

Bodea se lăsă frânt în culcuş.

Trupul nu e locaşul, ci oglinda vieţuitoare a sufletului de a pururea treaz. Bodea simţia acum adevărul acesta în toată întinderea lui. Era ca stinsă viaţa lui trupească, şi ori-şi-cât de vii i-ar fi fost sbuciumările sufleteşti, nimic nu se mai ivia din ele în oglinda căzută în amorţire. El zăcea în nesimţire: nimic nu mai voia, nimic nu mai gândia, nici un simţământ hotărît nu mai avea.

Cuprins de fierbinţelile istovirii organice, el se svârcolia în culcuşul lui ca omul răpus de beţie şi abia de tot târziu tresări şi se ridică cu anevoia în genunchi.

Deşi nu dormise şi nu putea să doarmă, i se păruse, că aude la mare depărtare buclumul de rugăciune, pe care, de când se trezise şi el om în lume, îl auzise în fie-care zi de trei ori.

Ah, trecuse ziua şi el nu-şi făcuse rugăciunea de seară, n'o făcuse şi nu mai putea s'o facă aşa singur, ascuns în pământ, departe de ai săi, străin între străini.

El se tîrî în genunchi până la uşa colibii, se uită la cerul înstelat şi-şi ridică amândoue braţele.

„Te ştiu, Dumnezeule a toate, şi te mărturisesc după fiinţa ta cea adevărată", grăi dânsul cu glas tare.

„Ceartă-mă, doamne,—urmă apoi încet şi acoperindu-şi faţa cu amândouă mânile,— şi mă mustră după mărimea păcatelor mele, curăţă prin suferinţe sufletul meu, ca să fiu vrednic de a mă apropia de tine, dar mângâie pe părinţii mei şi dă-le tăria, ca să rabde fără de jeluire greaua lovitură ce li-am dat prin nesocotinţa mea, deşi nu sunt vrednic a-mi ridica glasul la tine, şi ţine-mă sub paza fiiului tău de a pururea treaz, ca nici o ispită să nu smintească sufletul meu în noaptea aceasta".

El se întoarse iar la culcuşul lui, şi somnul binefăcător îi luă peste puţin sufletul şi-l trecu în alte lumi mai ferite de suferinţe.

Nici pentru această lume însă Dumnezeu, judecătorul totdeauna îndurător, nu i-a ascultat rugăciunea.

Certat a fost numai prin suferinţele, pe care şi le-a făcut el însu-şi prin amarnice mustrări de cuget.

Deşi rob ţinut sub mare pază, el putea adeseori să se simtă stăpân al celor ce-l ţineau în robie.

Toţi, mic şi mare, bărbaţi, femei şi copii, mai

ales copiii, se apropiau cu sfială de el şi erau cuprinşi de o învederată mulţumire când puteau să-l mulţumească, căci era om cu totul deosebit în felul lui. Supunerea lui, inima lui deschisă, neadormita lui grijă de a nu jigni pe nimeni, blândeţea privirii lui şi, mai presus de toate, graiul lui muia toate inimile şi împăcăcinga toate mintile.

Nu e armă mai puternică decât inima curată, şi curată era inima lui.

Erau mari nevoile, cu care se luptau Muntenii, dar viaţa lor era nespus de fericită în asemănare cu traiul muncit al acestor oameni cu feţe veştejite, în care numai arareori se ivia câte un zâmbet oare-cum acru.

Din zor de zi până'n seară bărbaţi, munciau femei şi copii fără de repaos săvârşind în mare parte lucrări fie zadarnice, fie de prisos.

Femeile torceau cânţi plini de pusdăril şi ţeseau pânză aspră, care se destramă când o scoţi din apă şi o întinzi la soare, ca să se nălbească.

Bărbaţii tăiau copaci, cărau pietre, săpau şanţuri şi trăgeau la jug, ca să spargă ţelina cu plugurile, pe care mai putuseră să le scape în lungile lor cutreierări.

Copiii adunau vreaşcuri şi crăci şi le cărau grămadă la colibi.

Toate pe tăcute, toate 'ntins şi fără de răsuflare: nicăiri cântec vesel, nicăiri glume, nicăiri voia bună, cu care era el deprins. Era par'că oamenii aceştia numai în muncă-şi găsesc rostul vieţii şi muncesc numai pentru-ca să-şi petreacă timpul.

Chiar în noaptea, când Bodea s'a dat rob, timpul se schimbase în bine, şi nu e în lumea aceasta nimic mai frumos decât frumoasele zile de toamnă la poalele despre Dunăre ale Bucegilor.

In linişte sărbătorească zac toate sub limpedele albastru al seninului fără de margini, şi natura întreagă pare a fi cuprinsă de o adâncă uimire. Nici cea mai mică adiere nu scutură încă bogatul frunziş al pădurilor, care, atins de bruma dimineţilor trecute, s'a schimbat în fel de fel de feţe. O răcoare potolită ţine aierul în cumpănit repaos, dar razele soarelui se revarsă umplându-le toate de o căldură dulce şi înveselitoare.

Binecuvântat pământ!—fericiţi oameni, cărora soarta li-a făcut parte să-şi petreacă viaţa pe el! Şi totu-şi... Bodea era cuprins de adâncă jale. Era sfânta zi de Duminecă, şi oamenii aceia munciau fără-ca să-şi dea seamă, că e senin cerul, că e curat aierul, că toată fiinţa stă în linişte sărbătorească, fără-ca să se bucure de viaţă şi fără-ca să preamărească pe cărmuitorul a toate, care cu atâta prisosinţă a împodobit pământul de sub picioarele lor.

Ii era par'că nu din vina lui, ci după rânduirea lui Dumnezeu a venit în mijlocul acestor oameni, ca să'i deştepte din amorţirea, în care se aflau, să le învie inimile, să le lumineze minţile şi să-i învrednicească.

Peste câte-va zile el a ajuns să se poată înţelege întru cât-va cu dânşii atât în limba lor cea aspră, cât şi în graiul lui pentru dânşii din ce în ce mai adimenitor, şi fără de gând pre-

cugetat a ieşit din îngrăditură, ca să ice parte la lucrările lor. I-ar fi fost destul cel mai mic semn, ca să se întoarcă, dar nimeni nu l'a oprit şi nici că avea, în adevăr, nevoie să-l oprească: aflându-se în mijlocul lor, el nu se putea gândi să fugă.

Nici nu se gândia.

Atât de puternică era în inima lui pornirea de a scoate pe oamenii aceştia din amorţirea sufletească, în care se aflau, încât se simţia strâmtorat când se gândia, că mai curând ori mai târziu se vor face încercări spre a-l scăpa Ţinea să se întoarcă la ai săi, dar nu acum, ci mai târziu. Abia începuse să le înţeleagă limba şi să le poată spune cu chiu cu vai câte ce-va şi ţinea să se poată înţelege bine cu dînşii.

Intr'una din zile însă ochii lui necurmat cutreerători se opriră asupra une poeniţe, în care câte-va vaci ciolănoase şi trei cai păşteau iarba din nou încolţită. O femee stetea nemişcată la marginea dela deal a poienitei şi se uita stăruitoare spre el.

„E dînsa!" — îşi zise el cuprins iar de a meţeala, în care căzuse când îşi închipuia c'o duce atârnată de braţul lui.

Poate că nu era dânsa: el însă şi-o închipuia, şi liniştea lui era pierdută. Ori-şi-unde privia, el vedea numai poeniţa cu femea ce stă nemişcată şi cu privirea îndreptată spre el.

Un demon era, care-l turbura inima, îi întuneca mintea şi-i slăbia voinţa cu ispitele lui şi el nu se mai putea gândi pe sine decât călare cu dânsa, strângînd-o în braţe şi depăr-

tându-se în goană mare de tot ce e suflare omenească.

Trei zile de a rândul l'a ispitit astfel,— trei zile de sbuciumuri istovitoare.

O, mare şi nesecată e puterea deprinderilor luate din cea mai fragedă copilărie! Tremura în tot trupul când se gândia pe sine dus cu ea şi perdut în lume, dar îşi aducea aminte de mama lui, de tatăl lui, de fraţii lui, îi vedea pe ai săi nemângâiaţi şi căutându-l fără de astâmpăr, şi-i venia să se ascundă, ca ea să nu-l mai poată ispiti: Nu, el trebuia să se întoarcă la ai săi.

A patra zi ochii lui dorîtori zadarnic o căutau în poieniţa, unde acum păşteau numai doi cai.

Pe 'nserate însă ea s'a ivit la marginea zăvoiului de pe ţărmul drept al râului, tot nemişcată, dar ţiind de căpăstru un cal neastâmpărat, care bătea din când în când cu copita'n pământ, un armăsar negru crescut pe 'ntinsele câmpii de la poalele Caucasului şi rămas de pripas după-ce stăpânul îi perise în luptă.

Zile întregi de a rândul petrecuse copila deprinzându-se a sări în spinarea lui şi a-l stăpâni fără de frâu, iar acum îl ţinea şi nu se mai temea c'o s'ăl scape.

Puteau şi alţii s'o vadă, dar n'o băgau în seamă, şi Bodea el singur îi ştia gândul. — Il înţelegea şi nu mai era în stare să se stăpânească.

„Asta e soarta mea, — îşi zise el, — şi de soarta sa nimeni nu poate să scape".

Nu-l mai era acum să scape şi să se întoarcă

la ai săi, el s'o ia pe dînsa şi s'o ducă la vale spre pustiurile necunoscute, unde n'o să mai fie de cât ei amândoi şi nimeni nu mai poate să le turbure viaţa.

Ce gând plin de farmec: să te ştie toată lumea perit fără de urmă în vreme ce tu-ţi petreci zilele în fericire desăvârşită.

Încetul cu încetul, pe nesimţite, hoţeşte, căutând, par'că, ceva pe jos, el se depărtă spre crâng şi când ceilalţi prinseră de veste, el se afla departe de dînşii şi âproape de armăsarul cu nări umflate.

„Acum nu mă mai prindeţi!“ — strigă el şi se repezi înainte.

Copila scoase un ţipăt de nebunatecă bucurie, prinse calul de coamă şi se aruncă uşoară ca o pisică sălbatică în spinarea lui, — şi atât de ţeapăn se ţinea pe calul ne'înşelat, în cât fi întinse lui Bodea mâna şi-l ridică şi pe el.

. Ea strigă apoi „Vuc!“ şi armăsarul, ieşind c'o săritură lungă în largul văii, se depărtă pe cursul apei cu iuţeala Crivăţului.

Când cei-lalţi se desmeticiră, el abia se mai vedea răsărind pe ici pe colo printre răchiţile risipite în luncă.

E o taină de ne'nţeles legătura dintre om şi cal.

Mai călărise Bodea, dară nu şi-ar fi închipuit nici o dată, că asemenea goană e cu putinţă şi-i era par'că el şi calul se împreunaseră şi se făcuseră un singur trup. I se răscolise deodată toată firea şi i se prefăcuse de se mira el însu-şi de sine. Se simţia destoinic de

a răsbi printre mii de oameni aşa cu mâna goală, numai el cu calul lui.

Dar unde se ducea!? Cât avea să ţie goana aceasta!? Ce voia să facă!?

Se 'ntunecase, şi 'n toate părţile se vedeau focurile, risipite ici câte-va, colo mai multe şi din ce în ce mai dese: el îşi urma drumul şerpuind printre ele, ferindu-se când la dreapta, când la stânga şi strângând cu nesaţiu în braţe comoara vieţii lui.

Nu, el nu mai avea nevoe să goneassă. Trebuia să-şi cruţe calul, căci el îi era scăparea, şi şă-şi urmeze drumul în pas domol, ca să audă mai bine şi să vadă mai desluşit.

Potolindu-şi însă mersul, i se potolia şi firea.

El nu fugia numai de cei ce-l robiseră şi-l goniau, ci tot odată şi de cei ce-l căutau plângând cu lacrămi calde. Fugeu şi o ducea şi pe dânsa. — Unde fugea şi o ducea!?

Nu, era peste putinţă, ca el să fugă de ai săi şi să despartă de copil de părinţii lui, şi fiori reci îl treceau când se gândia, cum părinţii lui se jelesc şi cum părinţii ei alergă văitându-se, că nu pot s'o găsească, şi întreabă pe toţi şi nimeni nu poate să le dea răspuns, şi plâng şi se plâng şi blestemă fără de milă. Aşa nu e fericirea cu putinţă: jalea numai şi amarul, căinţa şi greaua ispăşire puteu să-l aştepte.

El se 'mbărbătă şi-şi opri calul, apoi se plecă sfiiclos spre copilă, îi sărută fruntea cum credinciosul sărută icoana sfântă şi o ridică cu gingăşie, ca s'o dea jos de pe cal.

„Du-te la mama ta,—îl zise cu ochii plini de

lacrămi.— E întunerec, şi nimeni nu mai poate să afle că tu m'ai scăpat: du-te la mama ta!"

Intorcându-şi apoi calul, el se depărtă fără-ca să se uite înapoi şi gonind din răsputeri pentru-ca nu cum-va o vorbă a ei, un suspin ieşit din pieptul ei ori o lacrămă ivită din mării ochi albaştri să-l moaie şi să-i schimbe gândul.

El trebuia să se întoarcă într'o răsuflare şi pe cel mai scurt drum la părinţii lui, care-l căutau şi nu puteau să-l găsească, întrebau pe toţi şi nu primiau răspuns de la nimeni, plângeau, se plângean şi blestemau.

Care era însă cel mai scurt drum??

Cu cât mai mult se depărta, cu atât mai puţin putea să-şi dea seamă, unde se află şi încotro merge. Ştia că venise de la stânga şi că tot la stânga, trebuia să apuce, dacă e vorba să ajungă în vre-una din văile ce se coborau de la poalele Bucegilor. Nicăiri însă nu se deschidea drum la stânga, ci valea cotea la dreapta, iar la dreapta, mereu la dreapta. Ştia că poenele sunt în culmile munţilor şi că el trebuia să urce, iar el cobora de-a lungul luncii din ce în ce mai largi şi printre focuri din ce în ce mai dese. — Era nevoit să se depărteze.

Inspre miezul nopţii armăsarul plin de spume o dete 'n pas şi începu să muşte din frunzişul veşted.

Bodea, obosit şi el, descălecă şi-l duse cât-va timp de căpăstru lăsându-l să pască 'n mersul lui. Era unul dintre caii, care merg zi şi noapte fără-ca să lâncezească şi se hrănesc la nevoe şi cu mărăcini fără ca să-şi piardă pute-

rile. Trecând peste un pârâu, el se opri şi-şi astâmpără setea, apoi păscu mai departe.

Bodea ar fi voit să-i dea drumul, ca să pască în toată tigna, dar se temea c'o să-l piardă; ar fi voit să-l lege de o tufă, dar îl era milă.

Şi totu-şi trebula să se odihnească şi el, căci trupul e nemilos şi nu te iartă când nu-i dai drepturile lui. Îi era foame lui Bodea, şi n'avea ce să mănânce; îi era somn, şi se temea de somn, căci noaptea era senină şi friguroasă.

Pe la miezul nopţii, când cloşca cu pui începuse a se coborî spre Apus şi calul încetase a mai paşte, el urcă coasta şi intră în desişul pădurii, ca să-şi caute un loc adăpostit, unde puteă să-şi aprindă focul fără ca să fie văzut din vale. Îl răsbise frigul de-i amorţiseră toate vinele, şi trebuia neapărat să se încălzească.

El se opri sub o surpătură rovinoasă, îşi legă calul şi-şi căută vreascuri pentru foc.

Foc îi trebuià, mai presus de toate foc, atât şi numai atât: dar cum să-l aprindă!?

Atât erà de ameţit de oboseală, de foame, de somn şi de frig, în cât nu se gândise, că'n zadar îşi caută adăpost, în zadar adună el vreascuri, dacă nu are cum să-şi aprindă focul.

Eară valea era plină de focuri.

De ce adecă ar fi avut el să se teamă? Călare pe armăsarul lui el putea să se apropie, să-şi ice un tăciune şi să se depărteze ca o năluca. Şi chiar dacă l'ar fi luat la goană, nu putea nimeni să se apropie de dânsul.

El se coborî iar în vale, se aruncă'n spinarea armăsarului şi o luă în treapăt spre cele

mai apropiate focuri, care se aflau pe sub coastele de dincolo, încât el trebuia să treacă râul pentru ca să ajungă la ele.

Călare o dată, el se învioră şi nici nu se mai simţia obosit, nici nu-i mai era frig: întreaga lui fiinţă se concentrase 'n gândul de a trece ca o nălucă printre focuri.

Peste puţin el ajunse la un şir de colibi părăsite şi calul începù să ciulcască şi să sforăie.

Deşi boarea văii adia tot despre isvoare, un greu miros de leşuri răsbia din când în când prin umedul aier al nopţii.

El se abătù spre râu, ca să se depărteze de colibi, dar mirosul era din ce în ce mai greu.

De o dată calul se opri şi se dete puţin înapoi.

La depărtare de câţi-va paşi, pe ţărmul rîului, zăceau câte-va trupuri omeneşti intrate în putreziciune, toate cu capetele spre râu şi cu faţa la pământ.

El rămase cuprins de o cutremurare fioroasă.

„Aşi'a sunt oameni, care s'au târât până la râu şi au murit stâmpărându-şi setea nepotolită!“ — zise el şi zori calul să intre în apă, ca să treacă dincolo şi să se depărteze spre focuri.

Incă mai înflorătoare era însă priveliştea ce se desfăşură acum în faţa ochilor lui.

Impregiurul unui foc aproape stîns se aflau vre-o trei-zeci de oameni, ale căror oase erau ca leşite prin piclea veştedă şi subţiată, bărbaţi, femei şi copii, câţi-va şezând în nemişcare cu gurile căscate şi cu ochii pierduţi în vânt, cei mai mulţi întinşi jos pe pământ ca nişte

mortăciuni. Ştia Bodea din auzite, că jos pe şesurile întinse şi prin luncile largi şi mlăştinoase moartea nu-i seceră pe oameni tăindu-i unul câte unul, ci-i coseşte culcându-i la pământ în brazde lungi şi late de'n câte-va zile locurile rămân pustii. Acum vedea cu ochii lui, şi o jale adâncă-l cuprinse.

Stăpânit de jalea aceasta, el nu se mai gândia, că moartea-l pândia şi pe el aţiindu-se din toate părţile, ci se apropia de foc.

Câţi-va dintre cei ce veghiau şezând la foc îşi ridicară spre el ochii mari şi plini de văpaia fierbinţelilor de agonie.

„Ce e" — întrebă el.

„Ni-e foame răspunse unul cu glas istovit.— Au omorât pe cei mai voinici dintre noi şi nu ni-a mai rămas nimic".

„Cine?"

„Cei de la deal, — îi răspunse altul. — La noi nu mai găseşti nimic".

„Dar ei de ce-au murit?".

„Au mâncat prea mult, — răspunse al treilea, —şi a intrat bolcşniţa între ei".

Bodea rămase cât-va timp într'un fel de uluire.

Ii era, par'că nu mai poate să creadă, că se petrec în aievea cele ce vedea şi auzia şi că întreaga viaţă e numai un vis urât şi greu, din care numai moartea binefăcătoare-l deşteaptă pe om.

Era peste putinţă, ca pe acest pământ mănos şi încărcat de Dumnezeu şi de toate bunătăţile oamenii să se omoare între dânşii luptându-se

pentru hrană şi să piară în cele din urmă de foame şi învinşii, şi învingătorii.

Şi cu toate aceste aşa era: aici în mijlocul pădurilor pline de hrană omenească periau oamenii aceştia de foame fiind-că nu mai aveau destula energie, ca să se ducă şi să-şi caute hrana.

El îşi făcu semnul crucii.

Îi era învederat, că oamenii aceştia ieşiseră de sub paza lui Dumnezeu. Necuratul îi luase în stăpânirea sa şi-i ţinea în vrajbă necurmată, le smintia inimile şi le turbura mintile, ca să nu-şi poată depăna în linişte firul vieţii.

Ca un rai pământesc se reiviră în sufletul lui poienele luminoase, unde oamenii-şi petreceau viaţa în fericită frăţietate răbdând împreună şi bucurându-se împreună.

El îşi zori ear calul, ca să se depărteze cât mai curând de la acest loc spurcat prin duhoarea necuratului.

Zadarnic căuta însă să se scape, căci el se încurca din ce în ce mai rău în această împărăţie a sufletelor necurate, care profită de neputinţele omeneşti şi nu iartă pe cei luaţi o dată în stăpânirea lor.

Ici fusese o luptă, şi el trecea printre cadavrele rămase pe câmpul de bătaie şi sfâşiate acum de haitele de lupi şi de stoluri de corbi.

Colo vre-o boală nemiloasă îi răpusese pe oameni şi leşurile zăceau grămezi-grămezi, care cum îl apucase moartea, ear pe la focuri nu mai rămăseseră decât puţini, care semănau mai mult a stafii de cât a fiinţe vieţuitoare.

Ear mai departe jăfuitorii-şi petreceau noaptea

în nesaţiu şi în desfrâu, în sălbatica învălmăşeală, ţipând acum de bucurie şi răcnind peste puţin de mânie, rîzînd o dată cu hohot şi pe ránjite şi scrâşnind apoi din dinţi, îmbrăţişându-se în o clipă şi încăierându-se în cealaltă.

Erau tot oamenii, pe care îi văzuse petrecându-şi viaţa în muncă întinsă şi săvârşită în tăcere, tăind copaci groşi, săpând şanţuri adânci şi cărând bolovani grei, aceia-şi oameni, dar ajunşi la ceasul rău şi gustând cu nesaţiu plăcerile puţinei vieţi ce le mai rămânea.

In revărsatul zorilor de zi Bodea ajunse la un loc, unde râul se apropia de coasta de la dreapta de nu mai rămânea loc de trecere pe ţărmurul lui. El descăleacă şi-şi luă calul de căpăstru, ca să urce coasta, care, deşi piezişă, pentru un muntean ca dânsul era drum uşor.

El rămase ca împietrit de uimire când ajunse în culme.

O privelişte largă şi nespus de bogată în frumuseţi se desfăşura în faţa lui.

Inainte se întindea şesul nemărginit, prin mijlocul căruia se vărsa şerpuind un rîu mare şi lat. La dreapta se deschidea o luncă largă, în fundul căreia se vedea, perdut în ceaţă albăstrie a depărtării, un munte cu vârful ascuţit.

„Acesta e Negolul, — zise el mirat de înălţimea muntelui şi îngrozit de depărtarea, la care se afla. — Da, de acolo, din culmea aceea, am văzut eu Argeşul.

Dar ochii lui se întoarseră pe stânga. Aici se deschidea altă luncă, mult doritul drum spre poienele Păpuşei.

Pentru-ca să poată apuca drumul acesta, el

trebuia să coboare, să treacă râul şi să ocolească un deal.

Mai nainte de a le face aceste, voia să-şi dee calul la păşune şi să-l adape, apoi să-şi caute ce-va de mâncare şi să odihnească şi el însu-şi.

Giur împregiur pădurile de cer erau încă în plina lor podoabă de frunziş. Numai pe ici pe colo se ivia câte un fracsin roşu ca sângele de bou. Nici fum, nici vre'o altă urmă de viaţă omenească nu se zăria nicăiri prin apropiere. Chiar şi dacă s'ar fi zărit însă, el şi-ar fi urmat drumul fără de grijă. După cele ce văzuse şi simţise în timpul nopţii, el nu se mai temea de nimic: se afla 'n paza lui Dumnezeu şi trebuia să treacă nevătămat prin toate. Mergea deci fără de grijă păscându-şi calul şi căutând cu ochii vre-o tufă de alun, vre-o răsură ori un păducel.

Dac'ar fi băgat bine de seamă, el ar fi văzut, că sunt urme de om chiar şi pe unde călca el. Ieşise într'un luminiş cu iarbă deasă, şi, dacă s'ar fi gândit bine, ar fi înţeles, că aşa numai de la sine nu s'a curăţit pădurea, şi dacă s'ar fi uitat bine, ar fi văzut, că trece peste brazde 'nţelenite. O nouă uimire-l cuprinse dar când se pomeni faţă 'n faţă cu un şir de case clădite din groşi, muruite pe din lăuntru şi acoperite cu mari şindrile de stejari, opt case una lângă alta, jos în o groapă şi adăpostite sub pădure.

El coborî cu băgare de seamă spre case.

Nici un semn de viaţă omenească.

Uşile erau toate închise. Băşicile de bou, cu care erau lipite ferestrele, stăteau încă întregi.

Sub streaşina unciu dintre case se află chiar un răsboiu cu pânză jumătate ţesută în el, dar firele de urzeală încă neţesută se rupseseră şi atârnau în bătaia vântului.

„Aştia, — zise el cuprins de jale, — au fugit în pripă şi nu s'au mai întors, car de atunci n'a mai umblat nimeni pe aici."

Eră ceva afară din cale sinistru în aceste case pustii; el se simţia cu toate aceste în apropierea lor mai bine decât ori-şi-unde.

Da, aici putea să stee şi să odihnească în toată tigna.

El scoase căpăstrul din capul calului şi i-l legă drept pedecă în picioarele de din nainte, apoi se întinse, mai mult se lăsă ca mort pe iarbă şi rămase cât-va timp cu faţa în sus şi cu ochii închişi.

Multă miserie este în lumea aceasta! Multe dureri sunt, multe şi grele suferinţe. De ce oare omul trebue să trăiască!? — E ori nu adevărat, că Dumnezeu le ştie toate, le vede toate?—Este Dumnezeu, ori numai omul şi-l închipueşte pentru a sa mângâiere!?

El se cutremură speriat de îndoiala ivită în sufletul lui şi se ridică în picioare casi-când ar fi fost cuprins de simţământul, că e spurcat pământul, pe care zăcuse.

„Ii ceartă Dumnezeu pe oameni, — zise el în gândul lui,—ca să-i curăţe prin spăşire şi să-i facă vrednici de o mai fericită viaţă. Când însă, când va sosi ziua mântuirii!?"

In inima lui se ivi car pornirea de a face,— el singur nu ştia ce...

Ochii lui se opriră asupra coastei ce se ridica

în dosul caselor. Acolo, în bătaia soarelui de meazăzi, erau câţi-va pomi înăbuşiţi de viţe urcate până în vârfurile lor,—o vie părăsită şi rămasă în părăginire, dar încărcată de rod în mare parte stafidit.

El trecù repede printre case şi urcă cu câte-va sărituri coasta.

Văzuse el viţă şi prin valea Râului Alb şi mâncase struguri, dar cu totul altfel erau aceştia.

„Doamne! — grăi dânsul înduioşat, — cu câte bunătăţi ai înzestrat pământul, şi cât de plăcută poate omul să-şi facă viaţa în lumea asta!“

Soarele-şi revârsa razele calde asupra caselor pustii şi asupra împregiurimii lor părăjinite; adierea lină a vântului scutura din când în când câte o frunză veştejită; ziua se desfăşura din ce în ce mai a sfârşit de vară.

Sătul de iarbă, calul se trase în cele din urmă în umbra pădurii.

Tot astfel făcù şi obositul lui stăpân.

Era târziu după amează-zi când el se deşteptă din somnul lui neliniştit şi se uită împregiurul lui.

Îi erau înţepenite toate încheieturile, şi numai cu anevoia şi una câte una-şi mai putea aduce aminte cele petrecute, par'că multe şi lungi zile trecuseră decând a plecat de la îngrăditurа de sub stâncă. Şi atât de vii şi de covârşitoare fuseseră emoţiunile ce se succedaseră în sufletul lui, încât el abia-şi mai putea reaminti marii ochi albaştri. Îmbătrânise oare-cum în o singură noapte.

Calul îşi ridică voios capul şi nechezù încet şi nerăbdător.

„Ce e, frățiorule?“—îi zise Bodea, și de aicĭ înainte „*Frățior*“ rămase numele calului.

Și frățior îi și era în adevăr.

El se ridică cu anevoia și numai cu multă greutate ajunse să deslege căpăstrul și să-l pună în capul calului, dară cu cât se simția ușor și neobosit după-ce încălecă.

Măsurând în gândul lui drumul ce avea să facă pentru-ca să se întoarcă ear în culme, să coboare la rău și să ocolească dealul, el își făcu socoteala, că tocmai pe'nserate o să poată apuca la stânga. Așa și eră mai bine. Noaptea înainta fără de grijă, căci pe când el vedea focurile și auzia de departe cel mai mic sgomot, pe dînsul nu putea nimeni să-l vadă.

N'avea deci nevoie să grăbească și-și urmă drumul pe'ndelete.

Sosit însă în culmea, din care se deschidea vederea spre Argeș și spre câmpie, calul începù să chiuiască privind spre câmpie și să necheze, încât răsunară toate văile. Ochii lui ageri se opriseră departe pe șes, unde și Bodea vedea, par'că, pe ici pe colo cete de călăreți, care goniau dealungul câmpiei nedete lăsând lungi fâșii de prav în urma lor.

Ce eră acolo!? Nu cumva se'ntorceau Avarii, despre care se vorbia atât de mult? Ori, poate, vre-un alt soiu de oameni sălbatici a ajuns în cutrierările lui până pe sub dealurile de la marginea șesului.

Cu o putere a toate covârșitoare se ivi în inima lui pornirea de a se duce, ca să vadă și să le afle toate. Acum eră aici și putea să iasă dintr'o singură răsuflare în largul câmpiilor, și

dacă mai stătea acum pe gânduri, nici odată, poate, nu mai ajungea să-şi împlinească dorinţa

In adevăr, omul ştie, unde pleacă, dar nu poate să ştie şi unde are să ajungă.

Când ziua se'nvelia cu noaptea, Frăţior îşi ducea stăpânul pe sub dealurile dela marginea şesului înainte spre Răsărit trecând ici prin o pădure, colo peste o pajişte întinsă ori print'un smârc. La dreapta lor se vedeau din când în când focurile de tabără şi le arătau drumul, pe care trebuiau să-l ţină pentruca să poată înainta, prin liniştea nopţii, nesupăraţi de nimeni.

Crescut pe câmpiile netede şi trăit în învălmăşelile luptelor, Frăţior mergea în treapăt din ce în ce mai avântat, ridicând mereu capul, mişcând tot mai des din urechi şi umflându-şi din când în când nările largi, armăsar adevărat, gata de a se avânta la cel mai mic semn.

Era departe de Bódea gândul de a-i da acest semn. El voia cu toate acestea să vadă, şi urmându-şi drumul, se apropia din ce în ce mai mult de focuri. Era peste putinţă să nu se apropie în cele din urmă, ca să vadă, ce fel sunt oamenii tăbărîţi pe 'ntinsul câmpiilor,

Era faptă de om nebun, ca el, care n'avea nici măcar un ciomag în mână, să riscă a fi luat la goană, şi totu-şi el îşi luă inima 'n dinţi, potoli mersul calului şi se apropie de unul dintre pâlcurile de focuri.

Călăre pe Frăţior al lui el n'avea să se teamă de nimic.

El se opri la marginea unui luminiş larg şi mai mult lung decât larg. La stânga lui se afla un cocioc plin de papură deasă şi înaltă,

pe lîngă care păsteau risipiţi o mulţime de cai. Focurile ardeau la dreapta, înşirate pe sub o pădure de stejari bătrâni, şi în zarea focurilor se vedea pe ici pe colo câte un cort. Bine nu putea să vadă Bodea, decât două din aceste corturi, care se aflau la capătul despre dealuri, de unde se apropiase el. Amândouă erau mici şi făcute din piei de bou. La focul din faţa acestor două corturi se aflau trei oameni mărunţi şi îndesaţi. Doi dintre dânşii şedeau pe vine, iar al treilea se sculase în picioare şi dregea focul.

Nu putea să-i vadă bine.

Nu putea să-i vadă bine: se mai apropié dar.

Ce ar fi putut adecă să i se întâmple?

Chiar dacă-l zăreau, ei trebuiau să se desmeticească, să-şi caute caii şi să încalece, iară el erà în timpul acesta departe.

Fraţilor însé îşi perduse de mult răbdarea: văzându-se atât de aproape de focul aprins în faţa corturilor, el sforăi o dată, sări în două picioare şi necheză încât caii de pe marginea cocioculuí începură să fugă care încotro, iară cei trei oameni dela foc alergară la cai în vremece de pe sub corturi ieşiau alţii şi iar alţi şi se risipiau căutându-şi şi ei caii.

Bodeu-l strânse pe Fraţior din pulpi şi-l zori să se întoarcă şi s'o ieé în goană spre dealuri. Nu era însé armăsarul deprins să fugă când vede pregătirile de luptă: el stetea ca cioplit din piatră şi aştepta să-i vie cine cutează să vină.

Încălecaţi, doi dintre oameni, pe care-i văzuse la foc, un fel de stârpituri cu feţele gal-

bene şi spâno, cu fălcile late, cu umerii obrăjilor leşiţi şi cu ochii mici şi înfundaţi în cap, porniră 'n săltate asupra lui şi-şi ridicară buzduganele învârtindu-le în aer.

E de neînţeles pornirea spre luptă a omului. Pus o dată faţă 'n faţă cu cel ce vrea să-l răpună, omul, fie el chiar şi cel mai dulce la fire, se oţereşte şi se 'nfruntă, îşi ia avânt şi intră orbiş şi nu cu hotărâre bărbătească, ci cu plăcere diavolească în luptă. N'avea Bodea nici o armă, dară calul lui erà mai mare şi mai puternic, mai mare erà şi el însuşi şi se simţià destul de tare, ca să-şi ridice adversarul din spinarea calului şi să-l arunce departe.

„Vino! vino!— pocitură de om, dacă ţi s'au urât zilele vieţii!— strigă el, şi Prăţior porni înainte, apoi, când sosi în dreptul celui-l'alt cal, sări în picioare, ca să-şi apere stăpânul, care se culcase pe gâtul lui, ca să treacă pe sub lovitură şi să apuce braţul ce purta buzduganul.

Într'o clipă cei doi călăreţi rămaseră culcaţi la pământ, unul aruncat cu o isbitură, iar coll'alt lovit cu buzduganul, pe care Bodea-l luase de la cel căzut.

„Haida! haida!"—strigă el apoi gonind înainte de a lungul luminişului, prin faţa focurilor şi printre duşmanii, care încăleceau răcnind de mânie, ca să plece 'n urma lui.

PARTEA ADOUA.

I.

Mângăerea

„Nu e cu voia lui Dumnezeu!“ — îşi ziceau Muntenii risipindu-se fie-care la vatra sa, şi neclântita credinţă 'n purtarea de grijă a lui Dumnezeu e singura mângâlere e omului lovit de nenorociri.

Având mângâierea aceasta, oamenii se 'ntorceau la vetrele lor cuprinşi de simţimântul c'au săvârşit o faptă mare şi plăcută lui Dumnezeu.

Nemângâiat erà numai Părintele Luca.

Aflând, că oamenii se risipesc şi că nu se poate face încercarea de a scăpa pe fiiul lui, el nu crà mâhnit şi nu se plângeà, nu mustra pe nimenişi nu se căia. Erà lucru firesc, ca fie-care să alerge la copiii săi, şi ar fi fost în contra voinţei Părintelui a toate, ca dinşii să-şi părăseassă copiii săi şi să-şi pună viaţa în primejdie, că să scape, dacă-l vor mai fi putând, pe al lui. Tatăl ceresc el singur are purtare de grijă pentru

toți: muritorii nemernici se fac vrednici de fericirea veșnică purtând fie-care grijă pentru ai săi.

Perdut era Bordea, și pentru totdeauna perdut avea să-l socotească.

„Și dacă totu-și, prin vre-o minunată rânduire a lui Dumnezeu, el scapă și se întoarce!?“ — zicea maica preuteasă, care nu era în stare să și l gândească perdut pentru totdeauna.

„Depărtează de la tine gândul acestu, alungă-l, leapădă-te de el, — grăi preotul, — că nu mângâiere-ți dă, ci-ți ține sufletul în necurmată sbuciumare. Adu-ți aminte de bucuriile, pe care le-ai avut când îl purtai la sân, când îl învățai să umble, când el a rostit primele vorbe, când îl vedeai crescând și desfășurându-se trupește și sufletește, reamintește-ți-l nalt, mlădios, sprinten și cu obrajii rumeni, cum l-ai văzut în clipa plecării lui, și mulțumește lui Dumnezeu, că ți l'a dat și l'a lăsat atâta timp și că ți-l poți reaminti cât timp mai trăiești în lumea aceasta.

„Dar de ce mi l'a dat, - răspunse muma nemângâiată, — dacă nu poate să aibă și el, ca toții oamenii, viață în această lume!?“

„Nu scruta tu tainele vieții omenești, — îi răspunse preotul. — Părintele e numai vremelnic purtător de grijă, și sarcină e copilul, sarcină ce trebuie să poarte fie-care așa, cum i s'a dat, unora spre mângâiere, altora drept spășire. Dumnezeu ni l'a dat în păstrare, și noi l'am păzit până 'n clipa, în care a voit să ni-l ieie, ca să-l ducă la rânduirea lui. Nu te pune tu, femeea nemernică, mai presus de Maica Domnului, care și-a dat fiiul jertfă fără-ca să se tânguiască“.

„Pentru-ce însă această jertfă!?“

„Nu scruta, — grăi ear preotul, — ci primeşte cu oarbă supunere rânduirile celui preaînţelept... Ear dacă mâne îl vei fi văzând întors la vatra ta, să nu zici că e tot acela, pe care l'ai avut: e altul, un nou dar de la Dumnezeu, pentru care ai să mulţumeşti în fie-care clipă a vieţii tale".

O, mare mângâiere e neclintita credinţă în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, şi omul, care e pătruns de credinţa aceasta, rabdă cu mulţumire cele mai grele lovituri, ale sorţii şi se simte înălţat prin durerile ce sufere.

Nemângâiat era Părintele Luca numai văzând nesaţiul, cu care se aruncaseră oamenii asupra gropilor de bucate, mânia înfundată a celor ce n'apucaseră nimic şi graba, cu care se risipiseră cetele.

Raristea bine adăpostită, unde Bran oprise femeile cu copiii şi cu turmele, era ca 'n gura iadului.

Oamenii hotărîseră ei între ei să nu se mai risipească prin poiene, ci să rămâie adunaţi cu toţii aici, să-şi sape gropi şi să-şi facă colibi acoperite cu pământ ca ale păgânilor. Căută deci fie-care pentru sine şi pentru ai săi cel mai bun loc, şi pe când unii se certau pentru merinde, alţii tăiau copaci, ear alţii înjunghiaseră berbeci şi-i jupuiau în vreme-ce femeile rîşniau grăunţe ori făceau pusat de meiu. Mergeau toate val vârtej şi 'ntr'un zgomot furtunatic, din care nu ieşia desluşit decât behăitul oilor, în care se amesteca strigătele femeilor neastâmpărate şi plânsetele copiilor împinşi când în coace, când în colo.

Preotul stătea neajutorat în mijlocul acestei

destrăbălări, şi vorbele lui Ursan îi sunau mereu în urechi.

Se simţia ca păstorul, care-şi vede turma risipită şi nu mai e în stare s'o adune.

Nu, aceştia nu mai erau fiii lui sufleteşti, creştinii îndreptaţi mereu cu gândul spre Dumnezeu, fraţii buni, care numai împreună ştiu să se bucure ori să sufere, ci oameni înverşunaţi, pe care nu mai poate nimeni să-i stăpânească.

Sunase lung şi în mai multe rânduri buciumul de rugăciune, dar nu-l mai asculta decât pe ici pe colo câte un moşneag potolit.

„Aşa e azi, — îşi zicea preotul cuprins de vină îngrijare, — ce are să fie mâne ori poimâne!?“

Erau, ce-i drept, destul de bine adăpostiţi, dacă-şi făceau colibile precum le plănuiseră, se apărau mai uşor rămâind strânşi cu toţii la un loc şi aveau şi destulă hrană pentru un timp oare-care; dară ceea ce îi ţinea pe Munteni în mijlocul unei lumi, pe care moartea mereu o premenia, nu era nici adăpostul bun, nici hrana îmbelşugată, ci lărgimea şi bunul cumpăt.

„Trupului, — ziceau părinţii şi bunii, — să-i dai numai atât, ca să nu i se stângă viaţa, căci cu cât mai potolită e viaţa lui, cu atât mai luminos se desfăşură sufletul“.

Eară oamenii aceştia tăiau cărnuri grase, le trăgeau nesărate în frigări şi le afâşiau aşa sarbede în dinţi, ei, care ştiau, că nu e urgie mai mare decât lipsa de sare.

Jos în văile mănoase şi pe şesul plin ca o masă bogată de toate bunătăţile periau oamenii de foame, ori luptându-se între dânşii pentru

hrană, dară nu pentru-că n'ar fi putut să-şi găsească cu toţii hrană, ci pentru-că n'aveau nici o rânduială.

Temându-se unii de alţii, erau nevoiţi sa stee îngrămădiţi la un loc şi mereu gata de luptă, azi aici, mâne colo, acum pe drumuri dosnice şi ne mai umblate, în urmă îndesuiţi în vre-o strâmtoare ori între mlaştini, numai de tot arare-ori la lărgime, unde pot să răsufle. Nu putea nimeni să aibă gândul de a agonisi şi de a păstra ceea ce mâne ori poimâne putea să le cadă altora pradă. Viaţa li se petrecea dar în nevoi, în suferinţe şi 'n lupte, cară când apucau câte ce-va, se 'mbuibau ca fiarele lihnite. Mai ales această îmbuibire cu cărnuri sarbede le era peirea.

Înfruntă omul oţerit prin răbdare cea mai grea urgie a întemperiilor şi răsbeşte voios prin vişcol şi prin furtună, dar cade răpus de boală, dacă 'mbuibarea l'a umplut de scârbire. Eară boala trece din om în om unde mulţi umplu aierul de duhoare.

Cu inima încleştată stetea preotul în mijlocul mulţimii destrăbălate, care nu mai voia să-i asculte glasul.

Oamenii, pe care ar fi putut să se razăme, erau care'n cotro.

Bran se 'ntoarse cu ai săi în poienele Leaotei. Ursan era dus să ţie 'nchisă trecătoarea despre valea Bârsei. Vântu se afla între Cândeşti. Moroienii se 'ncuibaseră pe tăpşanul, unde i-a lăsat Bran, şi nu mai voiau să se întoarcă. Mari şi tari erau în luminiş Cărbune şi Răciulete,

care adunaseră împregiurul lui Vineș tot muieretul turburat de spaima nopții trecute.

Nu eră însă nici Răciulete atât de pocit cum îl arăta înfățișarea lui.

Incurând după amează-zi sosi de la Moroieni știrea, că păgânii au pornit iar la deal și ureă mulțime mare.

Dând peste gropile deșerte, despre care dânșii nu știuseră nimic, ei se umpluseră de mânie. Era parcă năvălitorii i-ar fi prădat, și toți strigau răsbunare.

Cure va să zică acolo sus în desișurile pădurilor erau oameni, care aveau grâu și meiu, mult grâu și mult meiu, ba poate că mai aveau și altă ce-va: răsbunare:

Moroienii, cure le vedeau toate, trimiseră peste cât-va timp știrea, că păgânii au trecut înainte și se îngrămădesc sub coastă gata de a urca.

Ca luat de un vîrtej de spaimă se răscoli luminișul. Strigau cu toții și alergau fără de rost încoace și încolo; nu mai știa nimeni, ce să facă și încotro să apuce, și cur răsunau pădurile de behăitul oilor, în care se amestecau țipetele de femei și plansete de copii.

„Stați pe pace! — stați pe pace! — strigă Răciulete alergând printre dânșii. — Mai e mult de acolo până aici".

Bătrânul Vineș ridică amândoue brațele și, mișcând încetinel din mâni, le făcu oamenilor semn să se liniștească și să vie la dânsul.

Eră parcă o putere tainică în această mișcare domoală a mâinilor lui, și oamenii ca trași

de un farmec se apropiară unii de alţii pornind cu toţii spre dânsul.

„Staţi cu mintea luminată şi cu inima neîndoită, — le zise el după-ce se liniştiră. — Dacă vin, Moroienii rămân în dosul lor şi-i apucă pe la spate. Locul e strîmt şi nu ni-e greu să ţinem pept cu ei din faţă. — Să plece femeile cu copiii şi cu turmele mai la deal, cară noi să ne pregătim. — Mai întâiu şi mai întâiu, — urmă el, — să ne păstrăm bine merindea. — Uite, colo sunt doue gropi săpate pentru colibi: cine are grăunţe să le arunce în ele, într'una grâul, în alta meiul. Le acoperim cu pământ, dăm frunze uscate de de-asupra, şi numai noi ştim, unde ni-e merindea.

O tăcere adâncă urmă după vorbele lui. Era greu lucrul, pe care-l cerea moşneagul, şi Părintele Luca se 'ndoia, că oamenii 'i vor da ascultare.

„Daţi înainte, — strigă Cărbune, — că nu avem timp de perdut".

El îşi luă apoi desagii plini şi-i deşertă într'una dinte gropi.

Atât a fost greu. După ce s'a îmbărbătat unul, s'au pornit şi ceilalţi, la început cam cu de a sila şi apoi din ce în ce mai pe grăbite. Femeile nu se depărtaseră încă cu turmele şi cu copiii când gropile erau în bună rânduială şi Părintele Luca stetea cu inima împăcată în mijlocul luminişului şi-i îndruma pe oamenii, care acum ascultau glasul lui.

Bran alesese luminişul tocmai pentru-că era bine adăpostit, o fâşie lungă şi mai largă spre vale, de unde se aştepta năvala.

Privind locul de la deal, la dreapta era o râpă

stâncoasă, pe care chiar şi cei mai sprinteni dintre munteni numai cu multă opintire ar fi putut s'o urce. La stânga locul erà aproape şes, dar în mare parte rovinişş acoperit cu feregă mare şi cu mânzoc înalt şi stufos. Şi din o parte, şi din alta drumul mai erà apoi închis şi prin copacii răsturnaţi, pe care îi tăiaseră pentru colibi.

„Mai răsturnaţi copaci şi spre vale, ca să-i încurcaţi şi acolo“,—le zise preotul, şi peste puţin toată lumea porni la cale.

Rămăseseră în luminiş vre-o şase sute de Munteni, băeţi, moşnegi şi oameni în putere, între care vre-o opt-zeci aveau arcuri, earà ceilalţi erau înarmaţi cu ghioage, cu îmblăcitori, cu securi şi numai puţini cu suliţe făcute ca a lui Răciulete pentru urşi şi pentru mistreţi. Pe când cei cu securile tăiau copacii, alţii trăgeau copacii răsturnaţi ici la dreapta, colo la stânga, ca să-i aşeze în şir îndesat, toate în grabă nervoasă, făcând larmă zădarnică, împedecându-se unii de alţii şi tremurând cei mai mulţi de frică.

Cu cât mai mult înaintau însă pregătirile, cu atât mai cu chibzuială se urma lucrarea, şi în cele din urmă preotul nu mai avea nevoie să strige pentru-ca toţi să-l audă.

„Mare minune ar fi,—grăi Răciulete,—dac'ar mai cuteza să se apropie“.

Ivit odată într'un cap, gândul acesta trecù din om în om, şi în curând nu-i mai venia nici unuia să creadă, că poate cineva în lumea aceasta să facă încercarea nebunească de a răsbi prin copacii răsturnaţi, de a trece prin rovinile fără de fund ori de a urca râpa ce dă'n prăpăstii adânci. Atât de bine adăpostiţi se simţiau,

încât nu puteau să înţeleagă, cum adecă şi de ce oamenii aceia, cărora nu le făcuseră nici un rău, să se năpustească asupra lor.

Pe înserate dar, când se iviră prin desişul din vale cele dântâiu capete, poiana răsună de chiote, în care mânia se amesteca cu un fel de voie bună.

„Potoliţi,—strigă Vineş,—şi cu capul la loc“,

„Arcaşii înainte! — le zise preotul. — Daţi-vă după copaci şi nimeni să nu tragă fără folos. Să vedem ce fac şi cum vor să ne apuce“.

Grăind aceste, Părintele Luca se trase spre partea de la deal a luminişului şi se opri la marginea pădurii.

„Răvarsă, Doamne, puterea ta, — grăi apoi ridicând dreapta spre cer,—şi mă învredniceşte să împart binecuvântarea Ta. Fii Tei. suntem cu toţii: dă-ne tăria răbdării, dacă vrei să ne certi unii prin alţii. Ai tei suntem. Doamne, şi ţie ne dăm jertfă!“

„Potoliţi, potoliţi!“ — strigă bătrânul Vineş, care stetea nemişcat în mijlocul luminişului, faţă în faţă cu năvălitorii din ce în ce mai numeroşi şi din ce în ce mai lămuriţi.

Sosiţi rânduri-rânduri la copacii răsturnaţi în calea lor, ei se îndesuiau din ce în ce mai rău pe îngusta muche a râpei. Fiind prea mulţi pentru un loc atât de strâmt, se împingeau unii pe alţii certându-se în gura mare între dânşii. Câţiva voiră să apuce la stânga, unde locul se lărgia, dar după doi, trei paşi simţiră, că se cufundă şi săriră speriaţi înapoi. Isbindu-se aceştia de alţii, se stârni o învălmăşeală, în care mai mulţi dintre cei de pe muchea râpei perdură

pământul de sub picioare şi se răsturnară în prăpăstie.

Dar oameni răsturnaseră copacii în drumul lor şi tot oameni erau şi ei: n'aveau de cât să puie mâna şi să-i dee la o parte. Eră, ce-i drept, mai uşor să-i răstorni când nimeni nu te opreşte de cât să-i dai la o parte când alţii nu te lasă, dar dincolo de copaci eră grâu şi meiu, şi cătă începeau puseră mâna, ca să-şi facă drum.

Până aici Muntenii priviseră stând liniştiţi. Acum arcaşii începură să tragă.

Nu le eră greu să nimerească, fiindcă săgeata, dată'n desimea de oameni, intra în carne vie ori-şi unde ar fi căzut. Loviţi erau însă tot cei din rândul întâiu, care puseseră mâna, şi cel lovit odată nu-şi mai căuta drumul înainte, ci ori cădea sub picioarele celorlalţi, ori se dedea văietându-se la o parte, ca să facă loc pentru alţii.

Eră învederat, că cu cât mai mult vor sta în loc, cu atât mai mulţi au să fie loviţi; ei munciau deci cu graba desnădăjduirii, împedecându-se unii de alţii şi trecând fără de milă peste cei răniţi.

„Haida!—haida!—" strigă Răciulele când văzu, că ei vor să treacă în luminiş şi se repezi cu suliţa întinsă la vale.

Intraţi în încăierare sălbatică şi fără de nici o rânduială, ei se rostogoliau oare-cum la dreapta şi la stânga şi acum Muntenii îi împingeau pe năvălitori la vale, acum ear năvălitorii răsbiau înainte şi-i alungau pe Munteni la deal. Ori-şi-cât de îndârjiţi şi de inimoşi, apărătorii erau puţini; ori-şi-cât de mulţi, agresorii nu încăpeau

cu toţii în luminişul îngust, şi numai rândurî-rândurî puteau să iee parte la luptă.

Mult ar fi trebuit să ţie încăierarea, dacă n'ar mai fi fost la mijloc şi Moroienii, care se coborîseră încetul cu încetul, trecuseră valea şi-i apucaseră pe năvălitori pe la spate.

O spaimă zguduitoare îi cuprinse pe toţi când auziseră în dosul lor sunetul buciumului, şi ca ieşiţi din fire o rupseră la fugă care cum îi tăia capul în clipa de spaimă, unii avântându-se în prăpastie, alţii dând peste rovine, cei mai mulţi buind orbiş în vale.

„Opriţi-vă! Staţi pe loc! — Lăsaţi-i să fugă!“ strigă preotul din răsputeri.

Intraţi însă odată în vultoarea luptei, Munteniî se îndârjiseră şi nu mai erau în stare să se stăpânească, loviau fără de milă şi 'n fugarii desnădăjduiţi, şi 'n răniţii neputincioşi şi goniau turbaţi la vale.

Preotul sună buciumul de rugăciune, dară ear nu mai ascultă nimeni glasul lui.

„La adăposturile de iarnă!“ strigă Cărbune.

„La adăposturi! — La adăposturi!“ — repetară cu toţii, şi peste puţin sgomotul abia se mai auzia din depărtare din ce în ce mai mare, eară preotul stetea singur cu răniţii şi cu morţii în luminişul deşertat pe o clipă. Numai pe o clipă însă, căci în clipa următoare el se umplu de femei, care, văzând fuga năvălitorilor, coboriseră 'n grabă mare şi se risipiră văicărindu-se şi blestemând, ca să-şi caute fiecare omul printre cei morţi ori răniţi.

Văicărelile aceste erau mai înfiorătoare decât răcnetele de mânie ale încăierării acum sfârşite,

şi Părintele Luca-şi acoperi faţa cu amândoue mânile, ca să nu vadă, cum femeile înfuriate se năpustesc asupra răniţilor rămaşi pe câmpul de luptă.

„S'a făcut! La adăposturi!“ strigă Moroiu, care se ivi din vale cu o parte din oamenii lui.

— Ne coborîm cu toţii în vale!“

Preotul alergă uşurat spre dînşii.

„Mai întâiu, — grăi dânsul, — avem să ne facem datoria către cei morţi şi către cei răniţi“.

„Îi omorîm!“— strigară câţiva.

„Răniţii sunt, ca morţii, în paza lui Dumnezeu, care n'a voit să-i peardă, ci numai să-i certe. Pretutindeni e Dumnezeu şi toate le vede: el v'a ajutat şi el vă cere să aveţi milă către cei ce vă cer milă.“

O tăcere adâncă urmă car după vorbele lui.

„Îi vom îngriji, — urmă el peste puţin, — şi vom trage dela gura copiilor noştri, ca să-i hrănim. Care vor muri, morţi au să fie, dar nu din vina noastră; ear pe cei ce vor scăpà, îi vom lăsa să se ducă la ai lor, ca să ducă veste bună despre noi“.

„Bine cuvântat să fie numele Domnului!“— grăiră oamenii şi se risipiră să-şi facă datorla — spre mângăierea sufletească a Părintelui Luca.

II.

Înfrăţirea

„Haida! haida!“ — striga Bodea trecând ca o năluca printre cetele călăreţilor speriaţi din

somn şi culcând la pământ pe cei ce 'ndrăzniau să i se pună 'n cale.

Gonind aşa pe nimerite, el se depărta din ce în ce mai mult de dealuri, dar numai înainte puteà să meargă, căci la dreapta avea pădurea, la stânga se urma cociocul din ce în ce mai lat, iar în urmă se auziau bătăile copitelor şi sbierătele sălbatice ale călăreţilor.

Abia de tot târziu se desfăcù din cocioc un rîuleţ cu apă limpede şi lină, peste care Bodea putù să treacă la stânga. Intorcându-se iar spre munţi, el se perdù peste puţin într'un răchitiş, în care nu mai puteà să fie urmărit, şi armăsarul plin de spume dete el de el mai întâi în treapăt mai potrivit, apoi în pas domol.

Trecuse şi prin aceasta, şi abia acum ajunse Bodea să se uite mai cu dinadins la buzduganul, pe care-l ţinea ca pe o armă sfinţită în dreapta lui.

Luna plină nu era încă ridicată la meazù-zi şi trecea tăcută peste 'ntinsul cerului de-o proaspătă seninătate. Razele ei se resfrângeau scânteând în pietrele nestimate, cu care era împodobit buzduganul.

Nu, aşa ceva nu mai văzuse Bodea.

„Asta, — îşi zise el, — nu e armă, ci semn de stăpânire luat, pradă nestimată, de la cine ştie cine!“

Şi, ridicându-şi buzduganul, el se simţia mare şi nebiruit de puternic.

Ear nu mai era însă în stare să-şi dee seamă, unde se află şi încotro merge. Munţii nu se mai vedeau. Trecea după toate semnele prin o luncă largă, căci pe jos era nisip, pe ici pe colo

pietriș, din când în când câte un trunchiu de copac răsturnat fie de bătrâneţe, fie de vânturi, fie de răvărsările rîului şi putred acum de intrau copitele calului prin el.

Trecuse miezul nopţii când el eşi din nou la lărgimea luminată de lună. Un rîu risipit peste o albie lată se vărsa la dreapta scânteind pe ici pe colo în bătaia razelor vii, şi pe ţermurii lui, atât la deal, cât şi la vale, car se vedeau locuri risipite în şiruri lungi.

El îşi dete seamă despre desfăşurarea culmilor, peste care trecuse.

„Ăsta e rîul ce iese din strîmtorile dela Capul Coastei, — îşi zise apoi: — pe aici trebue să apuc, ca să ies la Leuota şi să cobor apoi la peşteră".

Nu putea să-şi dee seamă despre depărtarea, la care se află, dar ştia, că trebue să-i fie lung drumul şi că are să răzbească printre duşmani până la Leuota. El deseălecă dar, ca să mai răsufle şi el, şi calul.

Vântul se pornise şi bătea ca peste poienele munţilor, din ce în ce mai aspru şi mai iernatic. Era, par'că, peste putinţă, ca după dulceaţa zilei trecute să urmeze sub cerul senin şi văratic asprimea iernii grele; şi totu-şi, înspre revărsatul zorilor de zi de odată se porni ceaţa de a lungul văii largi, car dimineaţa, când Bodea porni pe prundiş la deal, începură să fluture prin aier fulgii purtaţi de vântul din ce în ce mai puternic.

Putea acum să treacă nesupărat de nimeni înainte, căci pe asemenea timp nu mai ies nici lupii din vizuinile lor. Se cernea zăpada din

ce în ce mai mărunță și mai deasă. Măcinată de gerul crâncen și de vișcolul desfrânat, ea răsbia prin piele și prin carne până la măduva oaselor. Putea să înainteze nesupărat de nimeni, dacă mai e cu putință, ca omul să treacă întreg și nevătămat și prin asemenea urgie neîmblânzită a cerului. Ici calul îi luneca peste apa înghețată 'n pripă, colo el răzbia gălăind prin troieni îngrămădiți la apăpost, și pretundindeni vântul și din față, și din laturi, nicăieri adăpost, nici o clipă de răsuflare mai ușoară.

Gândul lui era cu toate aceste dus pe la frații lui, pe care îl știa rămași în poienele deschise, fără de adăpost și fără de hrană, și oricât de mult ar fi iubit pe frățior ai lui, îl zoria, mereu îl zoria.

Trecea din când în când peste ieșuri înțepenite de ger, dar nici el nu se mai scârbia, nici Frățior nu se mai dădea sforăind la o parte: gândul lui îl ducea în poienele cutreierate de urgia vișcolirii.

Dar ce putea el să le facă? Cum ar fi putut să le dea vre-un ajutor!? — Nu se mai întreba: voia să fie cu dânșii!

Trecea, om sleit de puteri, prin fața colibilor adăpostitoare și-și aducea cu înduioșare aminte de copila cu mari ochi albaștri și de zilele petrecute în îngrăditura de sub stâncă, dar îl zoria mereu pe Frățior, lui atât de scumpul tovarăș și neobosita lui scăpare.

Iar frații lui și tatăl lui cel bun și muma lui cea duioasă stăteau mângâiați în sufletele lor sub acoperișurile adăpostitoare, purtau grijă de răniți și-i mulțumiau în fie-care clipă lui Dum-

nezeu, care se'ndurase a le arăta calea spre vetrele lor mai nainte de a se fi înfundat drumurile.

El era pierdut pentru toţi; lui nimeni nu îi mai purta grijă; pe dânsul nimeni nu-l mai aştepta; la el nimeni nu se mai gândia: scos era din rândul celor vii, şi Părintele Luca n'ul mai avea nici el decât în rugăciunile lui.

O minune de necrezut le era dar tuturora când el se ivi în dimineaţa zilei de a doua despre coasta acoperită cu zăpadă proaspătă şi curată, şi toţi alergară să vadă ei înşi-şi cu ochii lor şi se opriră cuprinşi de sfială religioasă în preajma lui.

Călare în albul nemărginit al zăpezilor pe armăsarul lui negru ca pana lucioasă a corbului, ţinând în mâna dreaptă buzduganul strălucitor, cu faţa suptă şi sleita, cu ochii măriţi şi plini de lacrămi, mai mult umbră de om decât fiinţă vieţuitoare, el părea o arătare cerească, de care nimeni nu era vrednic să se apropie.

„Mărit şi lăudat este Dumnezeul nostru!“ — grăi dânsul cu ochii ridicaţi spre cer.

„Deapururea mărit şi lăudat!“ — răspunseră cu toţii plecându-şi capetele.

Părintele Luca înaintă ca 'n aiurire câţi-va paşi spre el, apoi se 'ntoarse spre maica preuteasă, care rămăsese ca 'nmărmurită în pragul casei.

„Femeie, bucură-te!“ — strigă el cu glas limpede. — Iată fiiul tău, pe care părintele a toate l'a păzit şi ţi-l'a ales dintre cei mai aleşi, ca să mângâe printr'nsul turma sa“.

Bodea descălecă, cuprinse cu amândoue bra-

ţele gâtul armăsarului, care-l purtase atâta timp şi-l scăpase de atâtea primejdii, şi începu să plângă ca un copil greu certat, şi plângeau cu toţii împreună cu dînsul.

„Ah! mare e puterea lui Dumnezeu! — strigă el, — şi nu e în lumea această suferinţă prea mare pentru omul ce se razămă cu credinţă tare şi nestrămutată în bunătatea lui!“

Intorcându-se spre tatăl-său şi spre mumă-sa, el le ceru cu capul plecat iertare pentru zilele grele, prin care trecuseră în urma nesocotinţei lui, şi le sărută mâna cu fiiască supunere în vreme ce mulţimea se uita la el ca la un sfânt

Intrat în casă, el căzu în genunchi la picioarele preotului şi-i zise: „Ascultă, Părinte, iartă şi bine-cuvântează!“

Timp îndelungat au stat împreună numai ei singuri, fiiul făcând mărturisire despre ispitirile, prin care a trecut, iar tatăl ascultând, cum a a fost pusă la încercare virtutea fiiului său.

„Nemărginită e, Doamne, îndurarea ta!“ — zise el cu inima uşurată, când fiiul său îi spuse, cum copila cu ochii albaştri s'a ivit la marginea zăvoiului ţiind armăsarul de căpăstru. — Şi ce s'a făcut ea? — întrebă apoi cu inima încleştată.

Bodea îi spuse, cum s'a oprit şi a trimis'o la muma ei.

„Mare eşti, Doamne, bun eşti, Părinte, şi nemărginită e purtarea ta de grijă! — strigă preotul cu inima încă mai uşurată.

Urmându-şi apoi fiiul mărturisirea, el descrise în vorbe puţine, dar bine alese grozăviile celor două nopţi.

„Puternic eşti, Doamne, şi neasemănat de aspru în dreptatea ta! — zicea preotul. — Puternic eşiti!“ — repeta la fie-care pas făcut de fiiul său.

„Adevărată e mărturisirea mea, — grăi Bodea în cele din urmă, — şi nici un gând ascuns nu-mi păteazâ sufletul; nefărţărită îmi este căinţa şi nestrămutată hătărîrea de a stărui în căile Domnului: treci, Părinte, cu vederea neputinţele mele, iartă păcatele mele şi mă binecuvinteazâ“.

„Nu sunt eu vrednic să judec faptele, pe care numai după rânduirea lui Dumnezeu şi numai cu a lui ajutor ai putut să le săvărşeşti — îi răspunse preotul. — De la Domnul e mântuirea ta: ascultă glasul inimii tale, căci prin inimă-l povăţueşte el pe fie-care după vrednicia lui.“

Puind apoi dreapta în creştetul fiiului său, el închise ochii şi urmă rostind vorbele încet şi respicat: Unealtă oarbă şi nemernică sunt, Împărate a toată suflarea: revarsă prin mine îndurarea ta asupra acestui fiiu căit al tău, primeşte jertfa lui de sine şi luminează mintea lui, deschide-i inima şi fă-l vrednic să ducă la îndeplinire voinţa ta“.

„Deapururea preamărit e Domnul!“ — grăi Bodea şi se ridică `n picioare.

Sufletele amândurora erau plîne de un simţământ de alinare şi luminate de fericirea, pe care alci în lumea aceasta nu poate s'o guste de cât omul lepădat cu desăvărşire de sine şi împăcat în cugetul lui.

Şi totu-şi o durere grea le `ntuneca viaţa:

Bodea nu mai putea să fie urmaş în preoţie al tatălui său. N'o zisese nici unul, nici altul aceasta şi nici nu s'ar fi încumătat s'o zică, dar le era amândurora de sine înţeles, că Dumnezeu nu îndrumează spre fapte săvârşite cu încruntare bărbătească pe cei aleşi de dânsul în rândul mijlocitorilor iubirii lui.

Şi nici nu mai era îndreptat gândul lui Bodea spre părinteasca blândeţă a preoţiei.

Înăsprită prin marile sguduiri ale zilelor trecute şi întărită prin faptele bărbăteşti ce sevârşise, inima lui nu se mai muia în faţa suferinţelor trecătoare, ci se umplea de o îndârjită pornire spre faptă. Isvorul a toate relele nu mai era în gândul lui soarta oarbă, ci nesaţiul şi nesocotinţa omului lăsat în voile lui. Lovit are să fie şi încă mereu şi fără de cruţare, bicinit şi strâns cu străşnicie în frâu. stăpânit cu mâna sdravănă are să fie omul de a pururea pornit spre fărădelege.

Cu senină mulţumire sufletească primi vestea despre încăierarea din luminiş, şi jalea îl cuprinse numai când află, că între morţi a fost şi Vineş, înţeleptul bătrân, la vatra căruia atâte inimi tinere s'au încălzit.

„Ah! fiare sălbatice! stârpituri desbrăcate de firea omenească!“—strigă el răsvrătit în toată fiinţa lui.

Văzând dar purtarea de grijă a învingătorilor pentru duşmanii lor răniţi, el nu se mai înduioşă.

Înţelegea, ce-i drept, că aşa trebue să fie. Deopotriva cu fiarele sălbatice ar fi fost şi ei, dacă i-ar fi omorât ori i-ar fi lăsat pradă fia-

relor sălbatice. Bine făceau, alt-fel nu puteau să facă, şi el se simţia înălţat şi mai apropiat de Dumnezeu ştiindu-se carne din carnea lor şi sânge din sângele lor. Cu toate aceste un zâmbet batjocoritor se ivi pe buzele lui.

„Mare e vîrtutea voastră! — le zise el. — Cei mai vrednici şi mai iubiţi dintre ai voştri au rămas morţi pe câmpul de luptă ori zac slutiţi pe patul de suferinţe; văduvele cutrieră câmpul pustiu bocindu-se amarnic, şi copiii rămaşi fără părinţi umblă cerşind de la prag la prag; staţi tremurând pe frică şi priveghiând cu neadormire, pentru-ca nu cumva o nouă năvălire să vă găsească nepregătiţi: nu vă temeţi voi, că oamenii aceştia, pe care îi hrăniţi trăgând bucata de la gurile voastre şi ale copiilor voştri, întorşi la ai lor, vor veni iar, ca să răpească şi puţinul ce vi-a mai rămas!?“

„Să vie!—îi se răspunse.—Cu atât mai dreaptă are să fie mânia noastră, şi cu atât mai cu prisos vor fi certaţi prin braţele noastre!“

„Nu,—nu, le zise el.—Lacrămile văduvelor şi ale orfanilor ard pământul, pe care cad, de nu mai răsare iarba pe el, şi voi, care aţi primit cu binecuvântarea cerească sarcina de a purta grija de femeile voastre şi de copiii voştri, călcaţi legea, dacă vă puneţi viaţa în primejdie: numai nouă celor ce nu lasă în urmă nici văduve, nici orfani ni se cuvine să intrăm în luptă pentru apărarea părinţilor şi a fraţilor noştri“.

Gândul acesta era atât de luminos, încât toţi îl primiră ca îndrumare pornită din cer.

Nu se poate, în adevăr, jertvă de sine mai

frumoasă şi mai plăcută lui Dumnezeu decât să te lepezi de mulţumirile lumeşti şi să-ţi dai toată viaţa pentru apărarea celor ce împlinesc voinţa tatălui ceresc purtând grijă de copiii lor. Cuprinşi de o însufleţire fără de seamăn, junii alergară la Bodea şi-l rugară să se pună în fruntea lor şi să-i ducă ori-şi-unde va voi el.

Erau numai cinci-zeci şi opt, dară Bodea ştia atât de bine, că puterea n'o dă numărul, ci hotărârea bărbătească.

„Nu vă cer să muriţi apărând pe părinţii şi pe fraţii voştri, căci a muri nu e greu, — le zise el. — Vă întreb: sunteţi ori nu gata să trăiţi pentru neamul vostru, cel mai ales dintre toate neamurile aruncate de soartă pe pământul acesta, să vă gândiţi în toate clipele vieţii noastre numai la binele lui şi numai mărirea lui s'o râvniţi?

„Suntem gata!“ — strigară ei într'un glas.

„E neînduplecată hotărârea voastră!?“

„Neînduplecată!“

„Sunteţi gata să vă legaţi cu jurământ?“

„Jurăm! — Jurăm!“ — strigară ei.

„Daţi-vă bine seamă despre legătura, în care intraţi, despre sarcina ce primiţi şi despre jertva ce aduceţi, — urmă Bodea. — Vă împăcaţi voi cu gândul, că, întorcându-vă obosiţi ori poate chiar răniţi din luptă, n'o să aveţi soţii, care să vă mângâie, nici copii, care să vă învesclească!?“

„Ne împăcăm!“ — strigau ei.

Mumele începură să se bocească par'că şi-ar fi văzând copiii duşi la pierzare.

„Copiii, — grăi preotul, — nu sunt stăpâni pe

vieţele lor, şi nici lor nu li se cuvine să le dee, nici tu nu ai căderea de a le primi".

„Duceţi-vă, — le zise Bodea, — staţi trei zile de a rândul nemâncaţi, mărturisiţi-vă părinţilor voştri, cereţi binecuvântarea preotului vostru, şi acela, care va fi rămas tare în hotărirea lui, să fie în noaptea zilei de a treia în luminişul pătat de sânge, la mormântul noue tuturora neuitatului Vineş".

„Fiiule, — grăi preotul după-ce junii se risipiră, — cerului numai jertva curată şi adusă cu toată inima îi este plăcută. Nu o îndoită inima ta? nu e rănit sufletul tău? — N'o să te căieşti nici o dată de a fi adus jertva aceasta?".

Bodea înţelese vorbele tatălui său, şi copila cu mari ochi albaştri se reivi în gândul lui, dară el n'o vedea în oase şi carne, ci ca pe o sfântă perdută în alte lumi.

„Nu ştie nimeni astă-zi, care-i vor fi mâne îndemnurile inimii, — răspunse el.— Omul îşi ia hotărîrile după pornirile clipei, în care se află, eară virtutea bărbatului e stăpânirea de sine în statornicia voinţei. Dar, — adăugă peste puţin, — mai am trei zile, ca să mă luminez".

Trei zile lungi şi petrecute în cucernică răsgândire mai avea.

In timpul acestor zile el nu vedea de cât suferinţele grele ale semenilor săi şi primejdiile mari, de care erau împresuraţi în fie-care clipă. Isi reamintea leşurile risipite pe câmp, stafiile încă vieţuitoare, desfrâul desnădăjduirii, urgia vişcolului, şi o adâncă jale îl cuprindea când se gândia la cei rămaşi încă în poienele troienite, fără de adăpost şi fără de hrană.

Scăpat prin o minunată potrivire a întâmplărilor din atâte primejdii, el își socotia viața de acum nu ca urmare a celei de mai nainte, ci ca dar din prisos, pe care are să-l păstrezo cu sfințenie pentru binele tuturora. Siluindu-se pe sine însu-și, el ajunsese să trăiască mai mult cu sufletul decât cu trupul, nu mai doria nimic pentru sine, și ființa lui întreagă era străbătută de o senină și luminoasă fericire când se gândia pe sine alergând în fruntea celei sfinte și luptând fără de răgaz, ca să stîrpească răul și să ocrotească pe cei neajutorați.

„Cai! — le zicea el celor stăpâniți de acela-și gând, — cai să vă căutați, căci prin mijlocul lumii înrăutățite numai călare se poate răsbi".

Vântul se potolise, norii se risipiseră, și 'n noaptea zilei de a treia, când junii urcară 'n luminișul tăcut, luna iar trecea pe cer înseninat și mai vârtos limpede revărsându-și razele asupra zăpezilor scânteetoare.

Se adunaseră la mormântul lui Vineș patruzeci de inși, toți călare. Cei-lalți se resgândiseră fie pentru-că nu erau în stare să stee nemâncați trei zile de a rândul, fie pentru-că nu puteau să-și părăsească părinții.

„Descălecați și puneți mânile pe crucea de la căpătâiul mormântului", — le zise Bodea puind mâna pe cruce. — Ei descălecară și se îngrămădiră împregiurul crucii.

„Ziceți după mine, — urmă el apoi. — Jur să mă leg frate de cruce, — să nu mă despart nici o dată de frații mei, — să n'am nici un gând ascuns în fața lor, — să rabd alăturea cu

dânşii în foc şi în apă, — să mă supun fără de şovăire căpeteniei noastre, — să nu râvnesc la averi lumeşti, — că nu cruţ pe cei răi, — să ajut pe cel neputincioşi, — să păzesc legeà creştinească, — şi să nu fac nimic fără de bine-cuvântarea preotului rânduit mie ca păstor sufletesc".

Rostite cu glas tare, rar şi răspicat de dânsul şi repetate de dînşii într'un glas tare, vorbele răsunară departe în liniştea nopţii geroase.

„Voinţa lui Dumnezeu să se împlinească!"— mai adăogă el.

„Deapururea sfântă!" — răspunseră dînşii.

III.

Dragoslavele.

Cimit şi ruşinat, Bran era horărît să urmeze drumul spre Capu-Coastei, dară cei mai mulţi dintre puţinii oameni, care mai rămăsesecră la gropile deşerte, ţineau să se întoarcă cu merinda la vetrele lor. A fost dar nevoit să urce iar în poiene.

Muncit însă de gândul, că numai din vina lui Bodea a fost lăsat în voia sorţii, el nu mai putea să se întoarcă la ai săi şi în culmea Leaotei stătea cu inima îndoită, dacă e să se ducă la Cândeştii, care aşteptau sub Scărişoara, cu puţinii ce mai erau gata să-l urmeze, ori să treacă la Ursan, ca să-l iee şi pe dânsul cu ai lui.

Incercarea de a-l scăpa pe Bodea trebuia ne-

apărat s'o facă: viața toată și-ar fi făcut altfel mustrări amarnice.

Tot atât de amarnice i-ar fi fost însă mustrările și dacă încercarea, făcută în pripă, ar fi rămas și de astă-dată zadarnică. El coborî dar spre trecătoare, ca să aibă înțelegere cu Ursan.

Lui Ursan nu-i era de loc să părăsească gura trecătorii.

Strămtorați din vale, unde îndesuiala era mare și lipsa de hrană ajunsese nesuferită, fugarii făcuseră în două rânduri încercarea de a se întoarce iar la lărgime, și Muntenii, mândri de a-i fi răspins, țineau morțiș să nu le lase drumul deschis.

Aflând dar, că n'a reușit încercarea de a închide strămtoarea dela Capu-Coastei și că astfel nu mai au nici un rost silințele lor, ei se turburară și luară lărmuind hotărârea de a se întoarce și dînșii la vetrele lor.

„Mai bine puțini și inimoși decât mulți și cu gândul împărțit, — grăi Bran, care după cele petrecute în valea Rîului Alb se temea mai mult de ai săi decât de dușman. — Să vie numai cine vrea cu toată inima, iar ceilalți să plece în știrea Domnului, ca să nu ne mai încurce".

Dintre ai lui Bran și dintre ai lui Ursan împreună mai rămaseră numai vr-o sută și treizeci de oameni, și nici măcar pe aceștia nu puteau să-i ție pe toți cu dînșii.

Dacă, părăsind ei gura trecătorii, fugarii se întorceau la locurile lor de mai nainte, iar era tăiat drumul între Păpușa și poienele Bucegilor și Ursan nu se mai putea întoarce cu ai săi.

Ei hotărîră dar, ca Mateiaş, un fel de Răciulete, om mărunt, sprinten şi isteţ, să rămâie cu cinci-zeci de oameni de a asupra străinţorilor din vale, ca să ţină trecerea deschisă.

„Mare nevoie n'ar fi de asta, — grăi Bran, — căci mă întorc eu aici în gura trecătorii şi aici o să iernăm noi cu ajutorul lui Dumnezeu".

Seara, când în luminişul bine adăpostit se pornia încăierarea, Bran şi Ursan erau încă tăbărîţi în gura trecătorii luminate de focuri multe şi mari de ai fi crezut, că mii de oameni se încălzesc şi frig berbecii la ele.

Cu toate aceste în revărsatul zorilor de zi, când ei se pregătiau de plecare, fugarii iar se iviră prin apropiere.

Deşi hotărîseră să părăsească gura trecătorii, le era peste putinţă să plece.

Îi apucase de odată o mânie oarbă, şi nu e nimic mai sucit decât omul ajuns la îndărjire: le vede toate de a 'ndoaselea şi le face toate pe apucate.

Ziceau că pleacă, dar îşi mai făceau de lucru; ziceau că nu mai ţin să 'nchidă trecerea, dar săriau cu toţii ca muşcaţi de şarpe 'n picioare îndată ce se ivia pe ici, pe colo câte o barbă sbârlită ieşind din dosul vre-unui brad bătrân.

Şi tocmai Bran cel atât de grăbit mai nainte era acum cel mai zăbavnic.

Îi era lui de Bodea, dar mai mult îi era de ai săi, pe care îi ştia risipiţi prin poiene, şi cu cât mai mult se gândia, cu atât mai vârtos se încredinţa, că nicăiri ei n'ar putea să petreacă iarna mai bine decât aici, în aceste văi strâmte şi adânci. Unii dintre dânşii îşi aveau adăpostu-

rile parte în valea Răușorului, parte din colo, la peștera cea mare, unde era coliba Părintelui Aric, bătrânul uitat de moarte, care nu se mai hrănia decât cu rădăcini de ierburi. Ei nu puteau să răsufle nici în aceste văi înfundate, dacă fugarii treceau iar spre Capu-Coastei.

„Eu stau aci,— își zicea el îndărătnic, — aici rămân, aici mor; pe aici nu mai trece nimeni câtă vreme mai răsuflu eu!

„Da, da!—Plec, dar mă întorc!“—îi răspundea apoi lui Ursan, care de atâta timp nu-și mai văzuse nevasta și copiii și zoria mereu pe ceilalți.

Pe la amiază-zi se pomeniră cu Bunea, care venise'n grabă mare cu Bradu și cu Vespe, ca să le aducă veste despre cele petrecute'n luminiș și despre întoarcerea Moroienilor la adăposturile de iarnă.

Acum nu-i mai trecea nimănuia prin minte să zorească plecarea.

O bucurie ne mai pomenită îl cuprinse pe toți.

Li se prefăcuse de o dată toată firea, și fiecare se simția destoinic să țină pept cu zece.

„Ceea ce au putut Moroienii putem și noi!“—strigară toți din toate părțile și puseră mâna pe topoare, ca să taie copaci, să-i răstoarne rânduri-rânduri și să 'nchidă trecătoarea.

In vreme-ce Mateiaș se coborî în vale, ca să închidă și el tot cu copaci răsturnați strâmtoarea despre Capu-Coastei și să urce apoi în deal, unde avea să stea de pază, buciumașii urcară 'n poiene, ca să vestească lumea, că poate să pornească la vale.

„De, nu poate nimeni să știe azi, cum au să vie

lucrurile mâne!“ — zicea Bran când Ursan zoria plecarea. — Ţi-e uşor ţie, căci ai tăi sunt bine adăpostiţi.“

Aşa au trecut mai multe zile de a rândul, dar apoi au şi plecat peste doue sute de inşi spre Scărişoara, unde Cândea nu mai avea decât vre-o şase-zeci de oameni.

Era tocmai în amurgul serii, când Mala s'a ivit cu calul la marginea zăvoiului şi starostele porni se cu o seamă dintre oamenii lui la vale crezând, că-l va fi oprit cine-va pe îndrăzneţul fugar.

Bran, Cândea şi Ursan, care cunoşteau acum locurile, nu mai umblară cu apucături piezişe, ca să-i sperie şi să'i zăpăcească pe cei din vale, ci ţinură toţi oamenii strânşi la un loc să dee o lovitură sdravănă şi hotărîtoare.

„Mulţi, puţini, câţi vor fi, — îşi ziceau,— noi sunteam mai tari decât dînşii“.

Sosiţi dar la mucheaşurpăturii, ei se străcurară la stânga, pe drumul ştiut de Bran, până din jos de adăposturile de iarnă, apoi se adunară cu toţii în dreptul cotiturii, unde valea se strâmtează.

In jos valea se lărgea şi la dreapta văii se vedea şi stânca piezişă, sub care se afla îngrăditura perdută 'n dosul răchiţilor. Ar fi văzut, dacă n'ar fi fost prea târziu acum, chiar şi pe Bodea depărtându-se în goana armăsarului, precum şi pe staroste, care plecase cu oamenii în urmărirea lui.

„Avem să-l luăm pe Bodea şi să deşertăm gropile Scărişorenilor, —le zise Bran.—Dac'ar fi să nu-l găsim pe Bodea, ne alegem ostateci, pe

care-i ducem cu noi şi-i ţinem până-ce nu ne vor fi adus pe Bodea. — Coborîm dar pe 'ndelete, pornim cu pas măsurat la deal şi ori-şi-ce ar fi, nu ne risipim, ci rămânem umăr la umăr şi nu lăsăm pe nimeni să treacă la vale. Daţi cu toată puterea 'n cine ar voi să vă lovească, dar nu perdeţi timpul gonind pe cei ce fug din calea noastră: avem să le facem toate iute şi mai nainte de a le fi venit ajutor de la vale.— Om întreg fieşte-care! — Ilaida!"

„Cu voia lui Dumnezeu!"—fi răspunseră oamenii, şi ceata porni încetul cu încetul prin pădurea deasă la vale.

Era foarte bine chibzuită rânduiala lui Bran, dar lucrurile nu ies totdeauna după-cum le plănnieşte omul.

Prin adăposturile de iarnă ale Scărişorenilor şi prin colibile de pe sub coaste erau îndesuite aproape două mii de suflete, şi Muntenii aveau în faţa lor cel puţin şase sute de oameni destoinici de luptă, care mai aveau destul timp, ca să se adune în fundul văii şi să se pregătească.

Mai nainte de a fi coborît Muntenii în vale, se stârniră zăvozii cei mari şi câte-va femei, prinzând de veste, începură să fugă strigând în gura mare, dar nu la deal, ci, cu totdeauna, la vale.

„Mai repede!" strigă Bran, care le spusese să umble cu pas măsurat.

Ca luată de un vârtej se răscoli mulţimea îngrămădită în valea îngustă după-ce Muntenii se coborîră şi se înşirară din coaste'n coaste. Femeile pornite la vale se 'ntoarseră înapoi şi, isbindu-se 'n cele ce veniau în urma lor, se 'nvălmăşiră de ai fi crezut, că se 'ncaieră 'n luptă

pe moarte şi pe vlaţă. Nu mai ştia nimeni în cotro s'apuce, şi pădurile de dimpregiur răsunau pline de valetele spaimei. In faţa lor însă Munteniĭ nu aveau decât pe zăvozii din ce în ce mai îndărjiţi şi afară din cale slabi, care se aruncau ca nişte lupi hămesiţi asupra lor şi îi ţineau la tot pasul în loc, încât ei numai culcându-i cu lovituri sdravene la pământ puteau să înainteze. Mulţimea se îngrămădia sus, în dreptul surpăturii, în faţa colibei lui Dragoslav şi pe arăturile proaspete, călcând grâul de curând răsărit şi umplând valea de o larmă sălbatică.

Deşi mulţi însă, oamenii aceştia nu erau de loc porniţi spre luptă. Se apărau cu îndărjire când se aflau în strâmtorare şi nu puteau să scape nici cu fuga, nici prin supunere umilită, dar aşa numai mânaţi de mânie nu se avântau. Slabi de nemâncare, prăpădiţi de nelinişte şi rebegiţi de frig, ei stăteau tremurând de frică şi gata de a cădea cu faţa la pământ.

Le era destul să-i vadă pe Munteni pentruca să înţeleagă, că ei caută pe Bodea, care şi la chip, şi la port, şi la purtare era la fel cu dînşii. Dragoslav se îmbărbătă dar, luă pe doi dintre ai săi cu dînsul şi coborî cu pas măsurat, cu capul plecat şi cu mâinile pe pept spre dînşii, ca să le spună cum-vu, că acela, pe care-l căuta, se află mai la vale şi că-l vor aduce.

Şi tot cu capul plecat şi cu mânile la pept steteau toţi în faţa muntenilor, care se opriseră la depărtare de vre-o sută de paşi şi se uitau cu un fel de mirare la feţele slabe şi galbene

şi cu toate aceste pe ici pe colo foarte blajine şi plăcute.

Înţelegerea era aproape peste putinţă. Muntenii vedeau însă cu ochii supunerea celor ce le steteau în faţă şi din gesturile lui Dragoslav înţelesără, că Bodea trăeşte şi se află mai la vale, unde-va, şi că e gata să meargă, ca să-l aducă.

„Binecuvântat să fie numele Domnului!“ — grăi Bran uşurat. — Noi însă, — urmă apoi întorcându-se spre Ursan, — nu putem să aşteptăm aici. In fie-care clipă poate să le vie ajutor din vale, şi mult mă tem, că ei umblă să ne momească până ce nu le va fi sosit ajutorul. Să deşertăm dar gropile, să ne luăm pe cei mai chipeşi ca ostateci şi să aşteptăm pe muchea surpăturii, de unde ni-e deschis drumul spre poiene“.

După purtările şi după toată înfăţişarea lui, Dragoslav era om de frunte, deci unul dintre aceia, pe care aveau să-i iee cu dînşii. Bran îşi dete dar silinţa să-l facă să înţeleagă, că el nu poate să plece, ci trebuie să trimită pe alt cine-va.

Neputând să-l înţeleagă, Dragoslav voi să plece dimpreună cu cei doi soţi ai săi.

„Ce ne mai perdem timpul!?—strigă Ursan. — Să-i legăm cot la cot, că vor înţelege ei, ce trebuie să facă pentru-ca să scape“.

Câţi-va dintre oameni ieşiră din rânduri şi puseră mâna pe ei, ca să-i ţină şi să-i lege.

Vaietele se porniră din nou, şi în mijlocul mulţimii adineaoară umilite se porni o mişcare năvalnică şi se ridicară la început câte-va şi

apoi din ce în ce mai multe capete purtate cu îndărătnicie. O clipire din ochi a lui Dragoslav ori cea mai mică împrotivire a lui ar fi fost destul pentru-ca să-i sară cu toţii într'ajutor; el se lasa însă în voile celor ce voiau să-l lege şi-i îndemnă şi pe ceil'alţi doi să rămâie liniştiţi.

Doue femei tinere, înalte şi cu deosebire trupeşe răsbiră acum făcându-şi drum prin mulţimea sgomotoasă şi înaintară cu pas teapăn şi cu capul ridicat spre Ursan, care începuse a-l lega pe Dragoslav cu o funie de teiu luată în pripă de la nişte desagi.

Erau Luda şi Ringa, cele doue mai mari dintre fiicele căpeteniei, surori—nu gemene, dar rupte din aceea-şi bucată, de o potrivă la chip şi la făptură, amândoue mândre, dar pline de cuviinţă, amândoue frumoase.

Bran rămase perdut în privirea feţelor albe şi cam lungăreţe şi, fărmecat de privirea marilor ochi albaştri, făcu un pas spre ele.

Ele veniau să-şi ceară fie-care soţul şi amândoue împreună părintele şi ori să-şi împlinească gândul, ori să rămâie şi ele, căci acolo, unde e soţul, are sa fie şi soţia, acolo, unde e părintele, are să fie şi copilul.

Dar mai aveu Dragoslav o fată, a treia, cea mai mică, copila aiurită din cale gingaşă: unde era ea? Mala unde era!? Intrebau toţi, şi nimeni nu putea să dee răspuns. O căutau toţi, şi nimeni nu putea s'o găsească? O căuta muma ei, şi nu era nicăiri; o căutau surorile ei; o căutau toţi într'o neliniste din ce în ce mai neînţeleasă.

Bran se simţia nemângâiat, că nu poate să

le vorbească, cu să le întrebe ce caută, ce doresc, şi nu-şi putea închipui, că poate cine-va în lumea aceasta să nu voiască ceea-ce vor ele şi să-şi stăpânească dorinţa de a împlini dorinţele lor.

Luda puse mâna pe funia de teiu şi-şi dete silinţa să împedece înodarea ei.

Ursan, ridicând ochii spre dînsa, se opri pe o clipă; îndărătnicit apoi, el strigă: „Legaţi-le şi pe ele!"

„Astu nu! — grăi Bran făcând câţi-va paşi spre ele. — Oamenii, caro se dau de bună voie, nu se leagă: duceţi-le şi pe ele la deal, dar nu le legaţi decât dacă n'ar fi voind să meargă".

Ori-şi-cât de repede s'ar fi urmat aceste una după alta, timpul trecea şi 'n fiecare clipă putea să sosească ajutorul din vale.

Pentru-ca Muntenii să nu rămâe strîmtoraţi la mijloc, ei se 'ntoarse spre dînşii, desfăcu şirul lăsând în el o spărtură de câţi-va paşi, apoi îi făcu mulţimii de Sorbi îngrămădite sub coaste semn să treacă prin deschizătură la vale.

Incet, cam cu frică şi în silă, împingându-se unii pe alţii înainte şi pe ici pe colo cu feţele posomorite se porniră fugarii la vale; dar în dată-ce câţi-va trecură prin răsuflătoarea ce li se deschisese, ei se revărsară furtunatic şi se risipiră lărmuind în largul văii: din sus de Munteni rămaseră numai Dragoslav cu ginerii săi şi cu fiicele sale, care steteau nemişcate şi cu capul în piept, iar ce-va mai departe muma nemângâiată, care tot îşi mai căuta fiica.

„Acum răpede la gropile cu bucate! — strigă

Bran, — şi în vreme ce Ursan urca ducând cu vre-o trei-zeci de oameni pe ostateci la deal, Scărişorenii se duseră la gropile numai de dînşii ştiute şi începură să curăţe frunzele risipite pe ele.

Fugarii nu stăteau însă nici ei în nepăsare.

Femeile se depărtaseră iute şi fără sgomot în vale, şi Ursan nu era încă sosit la muchea surpăturii când ele erau trecute dincolo de cotitură şi'n faţa Muntenilor se aflau numai bărbaţii cu capetele claie, care se învârteau nerăbdători la un loc, uitându-se mereu spre cotitura, de unde se aşteptau să le vie ajutor grabnic ori să-l aducă pe Bodea, pe care-l ştiau sub pază bună în cortul starostelui.

Tot spre cotitură se uita şi Bran.

Deşi se 'ntunecase, era încă destulă lumină, ca să poată urmări cu ochii mişcările lor.

Îndată-ce simţiră că Muntenii iau ce-va din gropile, împregiurul cărora se 'ndesuiau în grabă înfierbântată, ei deteră cu socoteală, că în gropi sunt grăunţe, şi se înfierbântară şi ei.

Nu mai era acum vorba să scape pe Dragoslav şi pe ai lui, care tot scăpau şi fără de ajutorul lor după ce-l aduceau pe Bodea, ci în gropi era hrană, pe care dînşii n'o ştiuseră şi pe care ceilalţi începuseră-s'o ducă depărtându-se gâfâind sub greutatea desagilor plini.

Câţi-va dintre cei mai îndrăsneţi se avântară înainte, şi peste puţin se puseră cu toţii în mişcare.

„La deal! la deal! — strigă Bran, care se ferea de încăierare. — Lăsaţi ce-a mai rămas, şi cu toţii la deal!"

Ca o haită lihnită de foame se aruncară în-

garii asupra gropilor, şi pe când Muntenii se depărtau încetul cu încetul la deal, la gropi se învultoriau ceilalţi, strivindu-se unii pe alţii în opintirile lor de a apuca fiecare câte ce-va.

Acum nu se mai gândia nimeni la Dragoslav şi la ai lui, nici la Bodea, pe care-l aşteptaseră cu nerăbdare.

„O să se potolească ei şi-o să vie apoi, ca să ni-l aducă!“ — grăi Ursan, şi Muntenii se retraseră spre locul bine adăpostit, pe care şi-l alesesră rândul trecut.

IV

Rătăcirea.

Singură şi părăsită de toţi!

Nu! — Singură da, dar nu părăsită.

Îi părăsise ea pe toţi, se desfăcuse de norodul ei, se lepădase de fraţii şi de surorile ei, fugise dela părinţii ei, ca să se ducă cu el în lume, departe, unde nimeni nu-i mai ştie.

Din clipa, în care l'a zărit stând perdut în uimire pe muchea surpăturii şi ochii ei s'au întâlnit în privire nesăţioasă cu ai lui, ea n'a mai avut în mintea ei alt gând, nici în inima ei altă dorinţă de cât să-l vadă ear şi mereu să-l vadă, să-i fie aproape şi mereu aproape, să se târască după dînsul şi să i se dee roabă pe veci.

Trebuia să spună, c'a văzut oameni străini pe muchea surpăturii, şi ea a tăcut. Ştia atât de bine, din câte primejdii a scăpat-o obştia, cât de mult s'a luptat şi cât sânge a vărsat,

ca s'o apere pe dânsa, cât a suferit şi a răbdat, ca ea să poată trăi, toate le ştiă şi i-a amăgit cu toate aceste pe cei ce-i dăduseră şi păziseră viaţa, căci numai pentru el mai avea dînsa inima.

Seara, când fraţii ei au pornit la deal, ea ruga pe Biez, stăpânul aspru şi nemilos al întunecimilor, să ocrotească pe străinul învrăjmăşit, iar în urmă, când l'a văzut pe Bodea prins şi legat cot la cot, ea nu se bucura dimpreună cu ai săi, ci tremura pentru dînsul şi urzia în năvălnice născociri scăparea lui.

O! câtă răsfăţare sufletească şi ce dulci chinuri îi întunecau mintea când însoţia tremurând în tot trupul pe femeile ce-l duceau la staroste! — Cât de mult îi era desmerdat auzul când a fost atins de vorbele rostite de dînsul! —Cât de pierdută era în fioroasă amorţire când el o ducea atârnată, par'că, de braţul lui.

Zile de beţie necurmată şi de înaiurită fericire ar fi fost acelea, pe care ea le-a petrecut pregătind prin tăinică uneltire scăparea lui.

Iară el, scăpat odată, a lăsat-o la margine de drum şi a trimis-o la mama ei.

Şi totu-şi! — o, putere fără de seamăn, stăpână a toate covârşitoare a omului, iubire, tu, care eşti parte ruptă din dumnezeire! mai presus de tine nimic nu este; tu toate le acoperi: ea se uita în urma fugarului par'că abia acum s'ar fi dat pe faţă fiinţa lui cea dumnezeiască.

Da, el avea dreptate. Nici nu era cu putinţă, ca el să nu aibă dreptate. Ea trebuia să se întoarcă la muma ei cât mai curând, pe cel mai scurt drum: aşa a zis el; aşa trebuia să facă.

Conştiinţa datoriei de oarbă supunere către părinţi se redeşteptă cu o putere neînvinsă în sufletul ei, şi ori-şi-cât de mare ar fi fost durerea ei de a-l vedea depărtându-se în întunerecul seril, ea era covârşită de mulţumirea, că dorinţa lui o îndeplineşte făcându-şi datoria.

Da, el trebuia să se întoarcă la ai lui şi ea trebuia să rămână la ai sei: despărţiţi trebuiau să fie după-cum despărţite erau şi neamurile lor.

Plânsul o înneca şi lacrămile o podidiră, dar nu putea să-şi deie seamă, dacă durerea de a-l fi perdut pe el ori bucuria de a se fi regăsit pe sine o face să plângă şi ar fi voit, ca tot aşa să plângă mereu.

Întorcându-se la deal, ea zări în depărtare călăreţi, care goniau la vale.

Zadarnică le era gouna: — asta o ştia dînsa.

Cu toate aceste ea se întoarse iar la vale şi coborî mergând înaintea lor pentru-ca nici măcar prin gând să nu le treacă a o hănui.

„Fetiţă frumoasă şi mult jingaşă. — îi zise unul dintre călăreţi domolindu-şi calul în mersul lui, — nu cumva ai văzut gonind pe aici un călăreţ ducând un odor ca tine la vale?“.

„Aici nu, — răspunse ea, - dar ce-va mai la deal treceau amândoi duşi de un armăsar nestrunit în frâu“.

Călăreţii goniră mai departe, iară ea se'ntoarse iar la deal şi-şi urmă drumul pitulându-se pe lei, pe colo, pentru-ca nu cum-va cine-va, întâlnind-o 'n cale, s'o 'ntrebe, de unde vine atât de târziu.

Auzia sgomotul neobleinuit şi vedea viua mişcare, desele 'ngrămădiri şi goana la deal şi la

valo, dar cu atât mai vârtos se pitula. Nimeni nu ştia mai bine decât dînsa, cum s'a stârnit această turburare în obştia alte dăţi atât de liniştită.

Adevărul înfiorător l'a aflat însă numai înspre miezul nopţii, când a sosit la adăposturile de iarnă ale Scărişorenilor.

„Ah! Malo, copil nenorocit, suflet răslet şi inimă istovită! — îi strigară femeile, care o căutaseră şi-o aşteptau cu atâta nerăbdare. — Unde ai fost? cum te-ai perdut? pe unde ai rătăcit?— Au venit oamenii dela munte şi au dus cu dînşii pe tatăl tău şi pe mama ta, pe surorile tale şi pe cumnaţii tăi, ca să-i ţină robi până-ce nu li se va da soţul lor, iar ucesta a fugit, s'a dus călare pe un armăsar sălbatic!".

Copila steteа buimacă. Auzia vorbele, le înţelegea, dar mintea ei nu putea să le cuprindă înţelesul.

„Tatăl meu şi muma mea, ziceţi voi, — grăi dînsa, —dimpreună cu Luda şi cu Ringa, surorile mele, şi cu soţii lor nu mai sunt aici?"

„Nu, nenorocito, nu!"

„Oamenii dela Munte i-au dus?"

„Da, pe toţi, şi nu vor să ni-i mai dee până ce nu le vom da pe soţul lor".

„Dar el nu mai e aici, — zise Mala cu glasul înecat, — a scăpat, a fugit".

„Le-am spus-o, dar nu vor să creadă, şi ne-au trimis vorbă, că se vor întoarce mai mulţi şi ne vor ucide pe toţi în grele chinuri, dacă nu le vom da omul".

„O Biez, gerousă şi cruntă Dumnezeire! — strigă Mala înfigându-şi amândouc mânile în

părul moale ca mătasea şi galben ca aurul.— Straşnică e mânia ta, şi cumplită ţi-e pedeapsa!— Fată-mă! Vezi copilul nelegiuit, vezi-l şi loveşte, loveşte-l după asprimea dreptăţii tale. — Ah! vai mie şi vai! — Părăsită să pier de toţi in pustiuri pururea nestrăbătute de oameni, să mă sting sleită de foame şi arsă de sete mistuitoare şi fiarele să-mi sfâşie trupul, şi păsările cerului să-mi scoată ochii cu ghiarele lor, şi albe să-mi rămâie oasele risipite pe câmpuri. Spaimă să le fiu în veci copiilor ispitiţi a-şi nesocoti datoriile către părinţi".

„Sărmană copilă! — strigară femeile.—Stăpâneşte-ţi durerea".

„Ascultaţi, oameni! — urmă ea.—Să ştiţi voi şi să le spuneţi copiilor voştri, pentru ca să le spună şi ei copiilor lor şi să se ştie cât vor mai trăi oameni pe pământ, că pe tânărul acela eu l'am scăpat, eu, fiica lui Dragoslav, căpetenia voastră dusă în robie.—Chiar eu, nu alt cine-va,— hahahaha!" adăugă smulgându-şi părul ca ieşită din fire.

„Sărmana copilă, — ziseră cei adunaţi împregiurul ei, —durerea i-a turburat minţile. — Ţineţi-o, căci în desnădăjduirea ei ar fi în stare să se sfâşie ea însa-şi pe sine".

Luată cu gingăşia înduioşării femeeşti şi dusă frumuşel în coliba rămasă pustie, ea căzu într'un fel de leşin şi se lăsă în voia babelor, care primiseră sarcina de a priveghia la căpătâiul ei.

Numai din când în când mai rostia ca vorbind într'aiurea vorbele:

„O Biez, o Biez! întunecată şi geroasă îţi este fiinţa!"

Tocmai târziu, în revărsatul zorilor de zi, ea se ridică puţin şi ascultă cu luare aminte.

„Du-te la muma ta! — mi-a zis el, — grăi dînsa. — Ori-şi-unde ar fi, trebue să-i găsesc, trebue, trebue!“

Ridicându-se apoi, se furişă tiptil din colibă şi urcă sprintenă ca o căprioară coasta până la muchea surpăturii.

Îi era croit de natură drumul, căci atât la dreapta, cat şi la stânga terenul cădea în pantă răpede şi n'avea decât să ţină spinarea plaiului, ca să ajungă în poienele largi. Peste cât-va timp ea dete de focurile încă nestinse, la care ei petrecuseră noaptea. Ceva mai nainte dac'ar fi plecat, i-ar fi găsit încă aici.

Ea îşi iuţi pasul, ca să-i ajungă.

Pretutindeni, pe unde trecea, se vedeau prin desişul pădurii de brad urmele lor, ici o crucă ruptă ori îndoită, colo burcţi călcaţi în picioare şi iar mai departe urme adînc călcate în putregiul, peste care trecuseră. Nu, ea nu putea să rătăcească, trebuia neapărat să-i ajungă!

Încurând însă ea fu nevoită să-şi mai încetinească mersul. O dureau toate încheeturile, îi tremurau picioarele, şi nu mai avea, par'că, destul aer.

„Nu mai pot, — îşi zise ea în cele din urmă şi se aşeză pe un trunchiu răsturnat de vânt, ca să mai răsufle.—Nu mai pot, — urmă, — iară ci merg înainte şi se depărtează“.

Abia acum o cuprinse groaza.

Văzându-se aşa singură în mijlocul codrului des şi nemărginit, se simţia pierdută şi fără de nici-o nădejde de scăpare. Auzia, par'că, de ici

de colo fâşâitul frunzişului şi vedea fiarele urcând din hârtoapele întunecoase.

„Ah! înfiorătoare e singurătatea în pustiurile largi, — grăi dânsa,—dar încă mai înfiorătoare e în mijlocul codrului des şi întunecat".

Ea plecă repede înainte, ca să nu stea aşa singură într'un loc.

Un simţământ de sfială religioasă o cuprinse când ieşi din brădet şi dete 'n pădurea de fagi bătrâni, groşi şi înalţi. Trecea par'că printre stâlpii unei ziduri măreţe, şi fâşâitul frunzelor uscate, pe care călca, răsuna departe în liniştea sărbătorească a codrului.

Soarele răsărise de mult şi se înălţa mereu pe cerul senin, dar razele lui numai pe ici pe colo străbăteau printre frunzele ce cădeau mereu sculturate de o adiere uşoară.

Tocmai pe la amează-zi se ivi în faţa ei zarea luminişului apropiat. Era largul poenelor, de care se apropia, şi, urcând, par'că o lume străbătută de un soare ne mai pomenit i se deschidea.

„Ah! — strigă dînsa încântată şi cu ochii plini de lacrămi când ieşi la marginea codrului, — aici e raiul, în care şi-a petrecut el copilăria!"

Era ziua frumoasă, pe care Bodea o petrecuse la casele părăsite, frumoasă acolo, dar de o cerească seninătate aici, în poienele lezerului.

Departe şi tot mai departe se întindea câmpia văluroasă şi 'n sus şi tot mai sus se urcau culmile acoperite cu iarbă netedă şi bătute de un soare dulce. La dreapta era valea adâncă, iar dincolo se ridicau înălţimile stâncoase ale

Bucegilor. Inainte se vedea culmea Păpuşci. La stânga poienele se ridicau de la Scărişoara până în Viştea.

Ear înapoi ochiul străbătea de a lungul văilor din ce în ce mai largi până la şesul nemărginit şi tăiat pe ici pe colo de luciul apelor bătute de soare.

„O, Bog! stăpâne al luminilor şi al căldurii dătătoare de viaţă, — grăi Mala ridicându-şi ochii spre cerul senin. — Tu le naşti şi le ţii toate; tu înveseleşti inimile: tu eşti mângâerea celor desnădăjduiţi! — fii-mi şi mie povaţă şi du-mă la ai mei, ca să te lăudăm cu toţii împreună!“

Aici în poienele ierboase nici o urmă nu mai arăta drumul, pe care-l trecuseră cei urmăriţi de dînsa, şi copila sta desnădăjduită şi nu mai ştia în cotro să apuce.

Cunoscători ai polenelor, Muntenii coborîseră la stânga şi trecuseră rîul, ca să ocolească Păpuşa şi să apuce spre trecătoarea, unde Bran îl lăsase pe Mateiaş cu o parte din oamenii lui.

Temându-se de păduri, Mala a ţinut plaiul ce trece printre isvoarele rîurilor şi s'a depărtat din ce în ce mai mult spre valea Rîuşorului. Nu mai era numai dorinţa de a găsi pe părinţii ei ceea-ce o mâna înnainte, ci totodată şi mulţumirea de a merge şi de a respira aierul curat.

„Ah! fericiţi cei ce-şi petrec viaţa aici!“ — îşi zise ea înviorată şi ca un copil răsfăţat alergă la vale când zări prima stână. Acum însă stâna era părăsită şi părăsite erau şi colibile înşirate la marginea pădurii.

Urmând şirul colibilor, ea coborî încetul cu

ţucetul la stânga şi pe'nserate drumul i se înfundă de-asupra Peşterei, unde Părintele Aric 'şi avea coliba săpată pe jumătate în stâncă. Nu-i mai rămânea acum decât ori să se întoarcă înapoi, ori să se coboare în prăpastia adâncă, de unde străbătea la dînsa vuietul unui rîu ce se isbia 'n curgerea lui din stâncă 'n stâncă.

Dar unde să se coboare!? — Ce era acolo jos, în adâncimea întunecoasă? Cum să se avânte' ca acum pe 'ntunerec?

Ea luă hotărirea de a petrece noaptea adăpostită într'una din colibile de curând părăsite şi începù să aduno de pe ici, de pe colo crăci risipite, ca să le îngrămădească şi să închidă cu ele intrarea colibii.

De o dată ca se opri.

Pe dealul din faţă, din colo de valea strîmtă, un păstor cânta din fluier doina cea duioasă şi trăgănată, care răsună ca o plângere senină prin vuietul rîului, eară în adâncimea mai naînte întunecată se aprinsese un foc, à căruia zare roşiatică străbătea departe printre crăcile în parte desfrunzite ale copacilor. Peste puţin răsună buciumul de rugăciune — liu şi rar cadenţat şi fluerul încetă, dar din depărtare se auzi alt bucium şi ear altul şi altul, multe buciume risipite prin adâncimile văilor sunau liu şi rar cadenţat, unele mai pe aproape, altele mâi depărtate, ear altele de la depărtări nemăsurate.

Copila-şi opri răsuflarea, ca să audă bine, şi rămase timp îndelungat într'un fel de stare extatică, apoi se avântă orbiş la vale spre lumina roşiatică.

Om năzuieşte spre om, şi om la om se trage!

Peste puţin însă iar se 'ntoarse în poiană. Era peste putinţă, ca om vieţuitor să coboare stânca ce se lăsa ca un zid uriaş spre adâncimea străbătută de lumină. Trebuia să-şi caute alt drum, altul şi iar altul: alerga ca gonită de fiinţe nevăzute de ici până colo; dară orişi unde încerca coborîrea, prăpastie fără de fund se deschidea la picioarele ei.

Alunecând în cele din urmă, ea căzù tîrîş la vale şi rămase de asupra unui colţ, de unde nu mai putea nici să coboare, nici să urce, dar putea să vadă.

Fantastică şi miraculoasă feerie!

Jos, sub coasta din faţă, se vedea gura peşterei luminate de o mulţime de făclii de ceară. La dreapta şi la stânga intrării ardea cu pară roşlatică răşina, care umplea văzduhul de un plăcut miros. Iar înlăuntrul peşterei, în faţa unui altar cioplit din piatră albă şi între stalactitele strălucitoare, stetea cu mânile ridicate spre cer Părintele Aric, bătrânul cu plete lungi şi cu lungă şi îngălbenită barbă, şi se închina clătinându-şi din când în când trupul înalt şi şubred.

Văzute prin umădul aier al nopţii liniştite, toate se presentau în dimensiuni exagerate, şi preotul părea un uriaş privit de la mare depărtare sub o boltă colosală.

„O, Bog, învinsa-i stăpânirea întunecimilor, şi fie-care făclie aprinsă mărturiseşte puterea ta. — Ajută-mă şi pe mine! — ajută-mă!“ — strigă ea gata de a se arunca cu ochii închişi în adâncime.

In zadar însă! — Nimic nu covîrşeşte grija pentru păstrarea vieţii şi ea nu putea să facă un singur pas nici înainte, nici înapoi fără-ca să-şi pună viaţa în primejdie.

Acolo, de-asupra colţului, trebuia să-şi petreacă noaptea, acolo era osândită să stee până-ce lumina zilei nu-i va fi lămurit calea.

Unul câte unul încetară buciumele, una câte una se stinseră făcliile, şi nu mai rămase în tăcerea fioroasă a nopţii alt semn de viaţă omenească de cât cele doue focuri de răşină.

Pe la miezul nopţii se porni vântul cel aspru şi de o dată se ridică din adâncimile pururea umede ceaţa buratică ce în revărsatul zorilor de zi îl cuprinsese pe Bodea departe, la marginea şesului.

„Am să pier aici, aici am să pier, neştiută de nimeni am să mă stâng! — grăi Mula când fulgii de zăpadă începură să-i taie obrajii cei fragezi. — Ah! ce ger cumplit, ce cumplită vijelie!“

Şi tot mai-deşi isbiau în faţa ei fulgii cernuţi de vântul iute, tot mai rară eră răsuflarea copilei, tot mai încet bătea inima ei, tot mai ţepene i se făceau membrele răsbite de umezeala geruită, tot mai alinat prin dulce aţipire îi era sufletul.

Nu! ea nu mai puteă să rămâie de-asupra colţului: nu mai era în stare să se ţie şi nu mai avea de ce să-şi încordeze cele din urmă puteri.

Un ţipăt răsbi prin furia vijeliei, şi ea se răsturnă şi lunecă de pe colţ căzând din ce în ce mai repede la vale spre adâncimea prăpăstiei.

„Sub paza ta, Doamne, e toată suflarea,—grăia Părintele Aric urmându-şi rugăciunea,—ceartă, stăpâne, şi înspăimântă pe păcătoşi prin urgia cerească, dar nu pierde zidirea ta, căci nu e nimeni, care, văzând lumina, nu aleargă la tine. Îndură-te, Împărate, iartă, Părinte, şi ocroteşte, Atotputernice!“

El tresări ca lovit de fulger.

Auzise un glas de femee, un ţipăt de om ce-şi vede moartea. Era peste putinţă! — acum şi aici era peste putinţă! Şi totu-şi un bolovan clătinat din locul lui se pusese în mişcare şi, rostogolindu-se la vale, se isbi în alt bolovan, şi acesta, lovindu-se în iar altul, îl porni şi pe el. Câte-va clipe au fost destul pentru-ca întreaga coastă să se porncască la vale cu un vuiet par'că întregul munte se surpă.

V.

Patima.

„Şi ce voieşti acum să faci?“ — întrebă Părintele Luca îngândurat când Bodea se 'ntoarse de la mormântul lui Vineş în fruntea cetei sfinte.

„Întreabă-mă, cum am să încep, — răspunse tânărul, — căci multe sunt afară din cale ce am să fac şi toate vor să fie făcute cât mai curând“.

„Dar drumurile sunt troienite, — întîmpină preotul, — şi nimeni de aici înainte nu se urneşte din locul, unde l'a prins viscolul“.

„Tocmai de aceea noua toate drumurile ne sunt mai deschise decât ori-şi-când, — grăi Bodea. — Acum avem să trecem în mers spornic de a lungul văilor, ca să vedem, pe unde ce este, şi să ne alegem locuri de arătură pentru primăvara şi strâmtori de apărare. Acum putem mai bine decât ori-şi-când să cutreierăm poienele şi să ne înfrăţim, să ne adunăm cai şi să facem pentru fie-care rost de arc şi de suliţă. Acum răsbim mai uşor decât ori-şi-când la gropile de bucate. In luptă necurmată cu urgia iernii şi cu fiarele codrilor avem să ne oţerim pentru lupta ce vom avea să purtăm la primăvară cu oamenii înrăiţi. N'are să treacă nici o zi fără ca să săvârşim o faptă grea, pentru-ca ochii tuturora să fie mereu îndreptaţi asupra noastră şi noi înşi-ne să ne simţim fie-care om în putere, gata de a da piept cu zece. — Scoate-vom, dacă nu vom avea altă sarcină, urşii din visuintle lor şi vom stârpi haitele de lupi, vom răpune mistreţii coltaţi, corbii mândri şi zimbrii fioroşi pentru ca uşoară să ne pară lupta cu oamenii şi voioşi să întrăm în ea".

Cu mulţumire şi cu luare aminte din ce în ce mai încordată asculta preotul, căci mare podoabă e bărbăţia omului ce înfruntă toate primejdiile şi cel ce vorbia îi era fiiu; dar era inima lui îndoită şi gândul lui neimpăcat.

„Dară lui Dumnezeu nu îi este plăcută vărsarea de sânge şi siluirea nemiloasă," — grăi dânsul cu jumătate de gură

„Măsura iubirii este mânia către cei răsvrătiţi, — răspunse Bodea, — şi dacă ne iubeşte Dumnezeu pe toţi, îi este plăcută certarea celor ce

tuturora ne fac viaţa amară.—El îi loveşte prin braţele noastre. — Vă plângeţi, — urmă el peste puţin, — că nu mai aveţi sare. — Copiii lâncezesc la sânurile mumelor, care seacă şi se sleiesc; răniţii zac în nesimţire; bărbaţi în putere umblă istoviţi de ici până colo; toţi tângim înscârbiţi de hrană sarbădă, căci luni de zile au trecut de când Muntenii din poienele Teşilei n'au mai putut să treacă valea spre poienele Bucegilor, ca să ne aducă sare. E ori nu cu voia lui Dumnezeu să răsbim şi să strivim fără de milă pe cei ce vor fi voind să ne taie drumul? Nu oare şi pentru noi a pus Părintele tuturora sarea acolo, unde este îngrămădită?!"

„Cu voia lui este! — grăi preotul, — şi sub paza lui să vă întoarceţi".

Un singur om ştia drumul spre straturile de sare, neastâmpăratul Răciulete, iar Răciulete, deşi om mititel, avea nevastă şi copii şi n'avea ce să caute în mijlocul cetei sfinte.

„O să merg în coada ei, — grăi Răciulete, — călare pe un măgar, dar tot cu o să-i duc după cum ştiu eu, şi e bine să fie şi un om cuminte între atâtea capete înfierbântate".

Şi-a adunat Răciulete toţi măgarii, ca să-i încarce bine şi să ice sarcina de la călăraşi.

„O să fugă mai uşor, — zise el, — când vor da faţă cu duşmanul".

Ceata era de curând plecată şi apucase pe lângă adăposturile Moroienilor la dreapta când Ursan şi Căndea se 'ntorceau cu soţii lor dela stânga.

Viscolul îi apucase la gura trecătoriii, unde se întorseseră cu Bran şi-i ţinuse timp de doue

zile închiși în colibi făcute 'n pripă. Plecând a treia zi, după-ce s'a limpezit cerul, ei au înaintat cu anevoia. Pe muchi era, ce-i drept, puțină zăpadă, dară prin văi și pe la loçurile mai adăpostite vișcolul îngrămădise nămeți, prin care numai cu mare băgare de seamă putuseră să răsbească. Deși-și petreceau viața la munte, nu era între dînșii nici unul, care a umblat și 'n timp de iarnă prin poiene, și erau cuprinși cu toții de simțimântul, c'au săvârșit o faptă grea și rară în felul el trecând de-a curmezișa poienele și coborând coastele 'mpădurite. Ei isbucniră dar în chiote de veselie când fumurile adăposturilor de iarnă se iviră în fața lor și greu îi apăsa gândul, că zădarnică li-a fost încercarea de a-l găsi pe Bodea.

Mare le era dar mirarea și viuă bucuria când aflară, că s'a întors Bodea, viuă bucuria, dar, dacă așa era, o mare nedreptate s'a făcut.

Nu putea Ursan, nu Părintele Luca și nu mai ales maica Preuteasă să se împace cu gândul, că Dragoslav stă ținut în robie în vreme-ce Bodea umblă făcându-și voile și bucurându-se după pornirile inimii de viață.

Ba era mai mult.

Impins de un gând nemărturisit, Bran a despărțit pe soți de soții, pe părinte de copii și a oprit la sine pe Dragoslav și pe ginerii lui, ear pe Iuda și pe Runga le-a dat dimpreună cu numa lor în paza lui Mateiaș, care le-a dus departe în strâmtoarea adâncă a văii, pe care o înfundase cu copaci tăiați de pe coastă și răsturnați de-avalma unii peste alții.

„Cu atât mai vârtos li se va urî viața, — zi-

cea el, — şi cu atât mai curând vor stărui, ca starostele, despre care ne vorbesc mereu în graiul lor neînţeles, să ni-l trimită pe Bodea".

Acolo dar, în fundul prăpăstiei încungiurate de înalte ziduri de stâncă, pe ţărmurul îngust al râului ce se varsă cu vuet fioros peste bolovani, bine adăpostite şi bine îngrijite, dar departe de soţii lor şi sub pază bună îşi petreceau zilele cele două fiice ale lui Dragoslav, Dragoslavele până 'n ziua de azi neuitate.

Dragoslav şi ginerii lui stăteau cu capul plecat şi cu mânile încrucişate pe pept. Erau robi, şi viaţa robului e dar din mâna stăpânului. Avut-au şi ei robi şi au făcut ceeace au voit cu ei; erau mulţumiţi, că li se dă hrană şi că nu sunt supuşi la munci grele, dar nădejdea de scăpare şi-o perdusera după ce au aflat că Bodea a fugit.

Eară Bran coboria din când în când la vale, ca să vadă cum s'au adăpostit Muntenii în valea Răuşorului, pe Orăţi şi pe râu la vale şi să se încredinţeze, dacă Dragoslavele sunt ori nu bine adăpostite şi bine îngrijite şi dacă e ori nu mereu treaz Mateiaş, paznicul mărunt şi sprinten.

Dragoslavele însă nu stăteau cu capul plecat şi cu mânile încrucişate pe pept, ci se ţineau drept şi se uitau de sus în jos la paznicul lor. Mai ales Ringa, sora mai tânără şi din fire mai pornită spre plăceri, ziua toată o petrecea ispitind mai pe unul, mai pe altul, ca să afle tainele frumosului graiu al păzitorilor ei pentru-ca să le poată porunci mai uşor. Şi, rostite de dânsa, vorbele sunau atât de frumos, încât Mateiaş era gata să sară şi 'n foc, şi 'n apă când

le auzia, — era Mateiaș, ba chiar și Bran, omul chibzuit, care nici odată nu se avânta.

Iar femea vede și cu ochii închiși ceea ce o atinge în firea ei femeiască. Din clipa, în care l'a văzut pe Bran, Ringa a simțit, că nu poate să-i fie roabă acestui om, iar în timpul lungului, drum, pe care l'au făcut până la gura trecătorii simțământul acesta s'a lămurit din ce în ce mai mult. Știa dînsa gândul nemărturisit, care-l împinsese s'o trimită în fundul prăpăstiei și-l aducea mereu, fie senin, fie vijelie, din deal la vale și din zi în zi tot mai mult se încredința, că poate să-i scape pe toți, poate ea, dacă e vicleană și ageră.

Cu focul însă nu poate nimeni să se joace fără-ca să se ardă, și foc e slăbiciunea omenească, pornire ușoară și nebăgată în seamă, ca se întinde ca o plăcută dogoreală în sufletul ferit de griji și croște năvalnic până ce n'ajunge patimă oarbă, dacă n'o înăbușim cu îndărătnicie bărbătească.

Puținele zile, care au trecut dela sosirea lor în gura trecătorii până la întoarcerea lui Bodea cu poverile de sare, au fost destul timp pentruca Ringa să-și peardă toată vicleuia.

Putea, ce-i drept, să-i scape pe toți, dar ea însa-și nu mai scăpa.

Uitându-se în ochii lui, care se 'ntunecau sub privirea ei îndrăzneață, i se păruse, că e lucru ușor și foarte apropiat să-l vadă făcând tot ceea ce voiește dînsa și avea dreptate, căci tot așa se gândia și el. Nu era om în gândul lui femea, care trebue să stee totdeauna la o parte,

să tacă totdeauna şi să fie mereu gata a intra în voile bărbatului.

Foarte în curând însa el şi-a schimbat gândurile.

„Nu, — a zis Părintele Ilie când i-a vorbit despre robii săi. — Asta la noi nu se poate: robi singur Impăratul ceresc poate să aibă".

Şi Bran era destul de chibzuit, ca să le înţeleagă şi celelalte. Da, nu rob îi era Dragoslav, ci oaspe, tot oaspeţi îi erau şi ginerii lui, şi el nu trebuia să scape din vedere, că toţi îl văd şi-i judecă faptele.

Dureroasă îi era deşteptarea şi se căia, c'a despărţit pe soţ de soţie; dar omul tare se simte bine numai purtând sarcini grele, şi Bran ţinea să nu mărturisească nimănui, că s'a pripit şi că îi este greu să-şi stăpânească firea năvalnică.

El venia pela Dragoslave, dar se apropia de ele numai cu binevoitoare cuviinţă şi în deosebi pe Ringa, cea mai tânără dintre ele, o ţinea la potrivită depărtare.

Văzând lucrurile după deprinderile lumii, în care crescuse, Ringa nu era în stare să înţeleagă stăpânirea de sine. Ea ştia, că omul trăeşte pentru-ca să se bucure de viaţa gustând plăcerile ei şi că cel mai tare stăpâneşte pe cel mai slab, şi ori îl dă la o parte, ori şi-l supune, dar nu înţelegea, cum şi de ce omul să se stăpânească pe sine, să-şi pună însuşi frâu, să rabde din propriul său îndemn, să se lipsească de mulţumiri, pe care nimeni nu i le poate lua. Se aşteptase, ca omul acesta să se folosească de puterea lui şi era gata să-i zică: „Fă-mi silă, că-mi eşti stăpân"!, iar acum nu-

mai cu sfială îşi mai ridica ochii spre dînsul.

Abia târzin şi-a dat seamă, că e stăpânit şi el de lumea, în mijlocul căreia trăeşte, şi a rămas cuprinsă de mirare în faţa acestei lumi, în care oamenii nu se stăpânesc unii pe alţii, ci se ajută între dînşii în stăpînirea de sine.

Dimineţile şi serile, când buciumele răsunau şi Muntenii se lăsau în genunchi şi stăteau cu capetele plecate, rămânea şi dînsa cu capul plecat şi cu braţele încrucişate pe piept, îşi opria răsuflarea şi simţia, că un lucru mare se petrece în inimile tuturora. Firea ei năvalnică se potolia ca prin farmec, şi zbuciumările vii ale sufletului ei se perdeau într'o dulce durere, durerea omului ce se răpune însu-şi pe sine.

Ar fi avut dar Bran îndoite cuvinte de a se bucura, însă nu putea să se bucure când i-a venit vestea despre întoarcerea lui Bodea, şi încă mai puţin putea să se bucure Ringa când i s'a spus, că pot să se întoarcă cu toţii la ai lor.

„De ce!? — zicea dînsa, — dacă ne simţim cu toţii atât de bine aici, de ce să ne mai întoarcem? Sunt atât de frumoase zidurile de stâncă ce ne înconjoară, e atât de plăcut vîjîitul vîntului, şi oamenii sunt atât de buni: prea o să ne pară apoi urîtă viaţa".

„Nu am zis, că trebue, ci numai că puteţi să plecaţi", — grăi Bran, mişcat şi el de înduioşarea ei.

Vorba nu era însă, dacă dînsa voeşte ori nu să se întoarcă, ci dacă Dragoslav şi ginere-său voiesc ori nu s'o iee, iar acestora li se urîse de singurătate.

Doue zile în urmă Bodea a-sosit şi el însu-şi în fruntea ceţei la gura trecătorii.

Văile se porniseră la deal când ceata de călăreţi s'a ivit pe coasta acoperită de zăpadă.

Intreaga ceată de călăreţi înarmaţi cu arcuri şi cu suliţi lungi, toţi cu pene de vultur în căciulile albe şi îmbrăcaţi în cojoace scurte,—lucru ne mai văzut, de necrezut! — şi Muntenii urcau gâfâind şi ştergându-şi sudorile, se adunau din toate părţile, ca să vadă şi să nu se mai îndolască.

Iar Răciulete, care venia în coada ceţei călare pe cel mai chipeş dintre măgarii de povară, îi opria pe toţi în drum, ca să le şoptească o vorbă la ureche.

„Aştia nu mai fug, — zicea el; — i-am văzut eu cum ştiu să pună pe alţii de fugă".

Bran sta şi el şi se uita ca la un fel de minune.

Era Bodea tânărul, care şedea călare pe armăsarul negru şi-şi ţinea buzduganul strălucitor rezămat de umăr, el era, dar cu desăvârşire alt om, slab afară din cale, cu ochii înageriţi, cu trăsăturile feţei mai aspre, oare-cum rupt în toate mişcările, bărbat în putere, ca să te simţi însu-ţi mai om stând faţă în faţă cu el.

„Binecuvântat să fie numele Domnului!" — grăi dînsul făcând câţi-va paşi spre ceata mândră.

Bodea n'ajunse să-i dee răspuns, căci Frăţior, armăsarul cu coamă creaţă, îl sgudui oprindu-se năprasnic în loc, îşi rîdică capul purtat cu fală, îşi deschise marii ochi plini de văpaie, necheză odată de răsunară văile, apoi se aruncă în

câte-va sărituri mari spre Dragoslav, care stătea la o parte.

„A! Vuc, armasarul meu, scumpul meu odor!“ strigă bătrânul perdut cu desăvârşire în uimire.

Bodea strînse frâul şi se dete puţin înapoi.

„E al tău armăsarul acesta?“—îl întrebă grăind în limba lui.

„Tu vezi,—îi zise bătrânul din nou uimit.—El însu-şi mărturiseşte. Al meu e. L'am luat în luptă grea de la una din căpeteniile Chazarilor. Şi căzăresc e şi buzduganul din mâna ta!

„Chazari se zic dar cetele de călăreţi, care stau cu corturile lor pe şes?

„Sunt Volgari,—răspunse bătrânul,—Volgari goniţi şi ei, ca noi, de Chazari şi strâmtoraţi azi între Avari şi Chazari.—Mult, vai, am avut să luptăm noi şi cu unii, şi cu alţii, şi armăsarul acesta, dac'ar şti să vorbească, ţi-ar putea spune, prin câte vârsări de sânge am trecut amândoi, ca să ne scăpăm unul pe altul.“

Bodea se uită lung la el, la faţa lui cea albă, la ochii lui albaştri, la barba cea încărunţită, la pletele lui încâlcite, lung şi din ce în ce mai îndurerat se uită la el.

Da, omul acesta era tatăl ei şi dînsa era fiica lui, adevărata lui fiică şi se afla, poate, acolo jos în fundul prăpastiei, la Dragoslave. Înspăimântătoare patimă! Ea, fiica, orbită de porniri mistuitoare, a furat cel mai scump odor al părintelui, ca să-l dee unui străin, pe care o singură dată l'a putut vedea.—Atunci şi o singură dată!

„Nu!—îşi zise el,—nu voiesc să ştiu nimic.—Strivit să fiu, dar nimic nu voiesc să ştiu!“

El descălecă, se uită lung şi suspinând din adânc la armăsar, apoi luă frâul şi-l aruncă cu ochii închişi spre Dragoslav.

„Ia-ţi calul,—îi zise cu glas înecat de muncile stăpâniriI de sine.—L'ai luat în luptă grea şi dreaptă, şi se cuvine să'l stăpâneşti,"

Bătrânul făcù înviorat un pas înainte, dar apoi se opri, se dete un pas înapoi-şi ear se opri.

„Nu!— grăi dînsul cu ochii plini de lacrămi.— Eu nu mai pot să-l încalec după-ce l'am văzut încălecat de tine. — Ia-l! 'Ţi-l dau! — 'Te rog să'l iai! — Lasă ochilor mei mângăierea de a-l vedea purtându-te pe tine!"

Bodea rămase cu ochii aţintiţi la pământ, nemişcat şi mut.

Nu! nimic nu mai vrea să ştie!

VI.

Deşteptarea.

Rece ca sloiul de gheaţă, strivit, sângerat şi căzut în lâncezeala deplinei nesimţiri era trupul fraged, pe care Părintele Aric l'a ridicat de pe boiovanii surpaţi, l'a dus pe braţele sale şubrede în colibă şi l'a aşezat încetinel pe culcuşul de muşchiu. Nici un gemet, nici un suspin, nici o răsuflare mai grea, nici cel mai mic semn de durere nu turbura liniştea senină ce se oglindia în faţa luminată de opaleţul atârnat de asupra ei.

Preotul se plecă spre ea, ca s'o vadă bine, apoi se dete oare-cum fricos înapoi.

Se temea par'că să creadă, că e om în aievea ceea ce vede cu ochii lui.

Nu, așa ce-va nu mai văzuse încă în lunga lui viață.

Frumoasă cum numai pe îngerii Domnului și i-ar fi putut închipui, ea avea ce-va demonic în gura ei mică și cărnoasă și în buzele puțin întoarse.

Cum a ajuns ea-aici chiar acum în miez de noapte și pe acest vișcol cumplit!?

El se lăsă în genunchi, își opri răsuflarea, plecă urechea și ascultă cu luare aminte.

Ea răsufla.

La dreapta lui era jeratecul învolit în cenușă și acoperit cu un țest mare, dar afară vula vișcolul și în colibă era frig.

„Nimic nu se întâmplă fără de voia ta, Doamne; tu dai și viață, și moarte.“ — grăi dînsul, apoi luă blana de urs ce zăcea lângă țest și-o acoperi pe copilă.

Trebuia să-i spele rănile, să-i frece tâmplele și să-i dee o băutură întăritoare după ce-și va fi venit în fire.

Se duse dar la desagii de ierburi, alese și dintre flori, și dintre rădăcini pe cele mai cu vîrtute și le puse într'un vas de lut, apoi turnă peste el apă curată, ridică țestul și așeză vasul în spuză.

Copila zăcea încă tot în nesimțire.

El iar se lasă în genunchi și puse mâna lui uscată pe fruntea ei cea rotundă și gingașă, închise ochii, își concentră voința și șopti vorbele: „Voi suflete curate, unelte ale lui Dumnezeu, veniți și mă ajutați cu tainica voastră

putere să dau acestui trup căldură din căldura inimii mele pentru-ca sufletul să nu-l părăsească nemângâiat. Punte de trecere să fie bratul meu şi mâna mea verigă de lanţ ce leagă două inimi!"

Viindu-şi încetul cu încetul în simţiri, Mala nu putea să-şi dee seamă despre cele petrecute. Îşi aducea aminte de babele, care o duseseră în colibă, dar nu se putea dumiri, dacă a făcut în aievea, ori a visat numai lungul drum prin pădurile dese şi prin poienele luminoase.

Ochii ei se deschiseră mari şi rămaseră aţintiţi asupra bătrânului cu barba lungă, care-şi ridică sfiicios mâna de pe fruntea ei.

Da, îl văzuse în mijlocul făcliilor aprinse pe bătrânul acesta, nu-l visase.

Fărmecat de privirea marilor ochi albaştri, care se ridicau jeluitori spre dînsul, preotul stetea nemişcat şi cu răsuflarea oprită.

Nu! demonic nu era nimic în faţa aceasta.

„Aibi credinţă în bunătatea Părintelui ceresc", — îi zise el încet, apoi se întoarse spre vatră, luă vasul de lut, strecură încet şi cu băgare de seamă în o ulcică zama de ierburi, mai vârsă dintr'un ulcior miere curată în ea şi se întoarse car amestecând mereu şi şoptind vorbe neînţelese spre copila, care urmăria cu ochii toate mişcările lui,

„Bea, fata mea!" grăi dânsul ridicându-i cu mâna stângă capul şi ducând cu dreapta ulcica la buzele ei cele întoarse.

Mala deşertă din câte-va sorbituri ulcica, şi o căldură dulce i se revârsă în tot trupul frânt în toate încheeturile lui.

Peste puțin ea rosti gemând câte-va vorbe fără de înțeles.

„Străină!“ — își zise bătrânul dându-se ear înapoi. — Ființă lepădată de Dumnezeu, suflet pătat de păcatul strămoșesc și perdut în întunecimea necredinței, om, care simte dureri și nu e în stare să le dee pe față, dorește și nu poate să ceară, — dar tot făptura a lui Dumnezeu, una din podoabele zidirii lui.

„Ce dorești, fata mea? — întrebă el plecându-se ear spre dînsa.

„Un zâmbet de fericire lumina fața cea albă a copilei. Vedea înaintea șipotului cu apă pe tînărul legat cot la cot.

„Apă, — grăi dînsa rostind vorbele deslușit, — mi-e sete. Vă rog să-mi dați apă!“

Acela-și zâmbet de fericire lumină și fața bătrânului preot în auzul acestor vorbe, căci graiul e ceea ce ridică pe oameni în rând cu Dumnezeu și-i împreună prin tainica legătură în o singură ființă de a pururea tânără și neîncetat premenită.

Stâmpărându-și setea, copila se alină, și peste puțin ea căzu într'un somn adânc și întăritore.

„O somnule, tu, care ești parte adevărată din viața cea nestînsă, — grăi preotul, — luminează toată ființa ei și îndreptează-o și-o îndrumează spre deplină întrămare, căci numai însu-și prin sine poate să-și afle trupul vindecarea și numai însu-și prin sine ajunge sufletul la repaosul mulțumirii curate“.

Zile întregi și lungi nopți de a lungul a zăcut copila în coliba săpată pe jumătate în stâncă, iar bătrânul preot priveghia la căpătâiul ei, o

îngrijia ca o mumă duioasă şi o hrănià cu tot ceea ce era mai bun şi mai prîncios în merindea ce-şi adunase pentru iarnă şi în darurile de bună voie, pe care Călin, neobositul buciumaş, le aducea de pe la credincioşi.

Străini la început, ei îşi erau din zi în zi mai apropiaţi şi mai scumpi unul altuia.

Îţi este dragă şi se alipeşte de tine fiara, pe care o îngrijeşti, — cu atât mai vârtos omul, care prin tine şi numai prin tine a ajuns a-şi nădi firul odată rupt al vieţii.

Se schimbase cu desăvârşire viaţa lui, şi o viaţă cu totul nouă şi mai luminoasă se începea pentru dînsa, şi dacă sufletul lui se umplea de o dulce mângăiere când o vedeà din ce în ce mai întrămată, ea se simţia din ce în ce mai fericită când se gândia, că în curând va puteà să răsplătească neasămănata lui bunătate dându-i-se roabă neadormită şi orbeşte supusă.

Şi totuşi el o ţinea mereu departe de sine, şi durerea ivită în sufletul lui când a auzit-o rostind vorbe fără de înţeles se reivia în fiecare zi în mai multe rânduri.

Graiu omenesc, dar nepreţuit şi nesămuită podoabă a sufletului, măiestrită ţesătură de semne luminoase, prin tine se adună şi se despart oamenii în neamuri deosebite, unele mai apropiate, altele mai depărtate de desăvârşirea fiinţei omeneşti! — Greu îi erà afară din cale bătrânului preot când îi rămâneau zadarnice silinţele de a o face pe ea să cuprindă cu mintea ei gândurile lui, şi încă mai greu îl era când nu puteà să se dumirească asupra celor ce se petrec în sufletul ei.

Putea el s'o cuprindă şi pe dînsa în rugăciunile lui? slăbiciunea, pe care o avea pentru dînsa, nu era oare păcătoasă? era el învrednicit prin darul lui să-i mijlocească îndurarea cerească? era dînsa deopotrivă cu creştinii, care cunosc şi mărturisesc pe Dumnezeul cel adevărat şi se supun lui?

„Nu! — îşi zicea el depărtându-se de dînsa, — nu este de o potrivă! Spurcată e întreaga ei fiinţă! — Dar, — adăuga apoi, — tot făptura lui Dumnezeu este, tot prin a lui rînduire a intrat în viaţă şi tot în paza lui se află. — Domnul nu alungă pe nimeni de la sine! — îşi zicea el şi iar se apropia de dînsa şi mai vârtos o mângâia dându-i mâna spre sărutare, mai vîrtos îşi dedea silinţa s'o lumineze.

Eară dînsa-şi îndrepta marii ochi albaştri cu însetare spre buzele lui şi-şi împintenă mintea să-l înţeleagă; dară mult timp mai trebuia să treacă pentru-ca să se poată dumiri asupra celor ce nu se văd, nici să pipăe, ci numai în tăinicia minţii omeneşti au fiinţă.

Mala se 'ntrămase când Bodea a trecut pe la gura strâmtorii apărate de Bran, umbla, şubredă încă, de ici până colo, trei zile în urmă, când Dragoslav a plecat cu ai săi la vatra lui, nu mai avea nevoie de îngrijirile nimănui, alte câte-va zile în urmă, când Bodea s'a întors din cutrierările făcute dealungul poienelor, dar ea nu era încă în stare să spună, cine este ea, de unde vine şi cum a ajuns deasupra colţului de stâncă, de pe care căzuse în acea noapte vijelioasă în adâncime.

Tristă lăsă de seamăn e starea omului, care

se opinteşte să spună ceea ce ştie, simte ori gândeşte şi nu poate să pătrundă la mintea celor ce-l ascultă.

Numai încetul cu încetul şi aproape târziu a putut Părintele Arie să se dumirească şi să se încredinţeze, că dînsa nu e venită despre strâmtorile râului, nici despre valea Oltului, ci din vre-una din văile ce se deschid spre Argeş.

„Tot de pe acolo l'au dus şi pe Dragoslav, — grăi Călin, care afla în cutrocrările lui toate cele petrecute.

„Dragoslav! — strigă Mala ca ieşită din fire. — Unde e Dragoslav? — Dragoslav e al meu! — Unde e?"

Ea nu era în stare să spună că Dragoslav e tatăl ei, dar erau Călin şi Părintele Arie în stare s'o înţeleagă aceasta şi fără ca ea s'o spună.

„Şi Luda!" — îi zise Călin.

„Şi Ringa!" — strigă dînsa din nou. — A mea e Luda şi Ringa!"

O rază de lumină se revarsă în mintea preotului asupra trecutului întunecat.

„Care va să zică tu ai venit să cauţi pe tatăl tău şi pe mama ta? — o întrebă el mângâindu-o cu înduioşare părintească.

„Da, pe Tatăl şi pe mama! — răspunse ea rostind cu glas muiat aceste două vorbe ei până acum necunoscute.

„Şi ai rătăcit căutându-le urma, — urmă preotul. — Şi la voi dar e sfântă legătura dintre părinţi şi copii."

El se plecă spre ea, îi luă capul în mânile lui uscate şi o sărută, acum întâia oară, pe frunte.

„Binecuvântat să fie neamul tău, — îi zise apoi cu glas tremurător. — Aibi răbdare, căci te vom duce la părinţi tăi nemângâiaţi.— Cum s'a făcut însă, că nu te-au luat şi pe tine dimpreună cu dinşii? — Unde te aflai tu când i-au adus".

Copila rămase cu ochii plecaţi şi sgâlbuită de conştiinţa unei grele vinovăţii.

Înţelegea întrebarea, dar nici chiar în limba ei n'ar fi putut să răspundă la ea. Ştia ce-a făcut şi cum s'au petrecut lucrurile, dar nu era în stare să-şi dea seamă, cum a ajuns ea să săvârşească faptele, de care se simţia vinovată. Îi era par'că alta fusese ea însa-şi, par'că visase numai ori sub stăpânirea unui farmec nebiruit le făcuse toate. Nu, ea nu era vinovată! Vinovat e numai omul, care săvârşeşte fapta rea voind-o cu tot dinadinsul, iară dînsa a mers orbiş pe o cale nu de dînsa aleasă.

„Nu ştiu, — răspunse ea dând din umeri şi uitându-se fără de sfială în ochii preotului, care o mângâia netezindu-i părul moale şi galben ca aurul.

„Aibi răbdare, copilă, — îi zise el din nou, şi mai curată îi părea, mai dragă îi era — de aici înainte.

Cerul iar se întunecă şi zăpada începu să cadă iar, însă nu cernută de vîşcol şi de ger, ci lin şi 'n fulgi mari şi deşi. Ninsea într'una, mereu ningea zi şi noapte fără de răgaz, şi tot mai gros se făcea stratul de zăpadă pe coastele păduroase şi în poienele largi, tot mai tare se înfundau drumurile şi altfel anevoioase. Mult mai avea Mala să stea departe de ai săi, ascunsă

în valea cea strâmtă, singură cu bătrânul înţelept şi cu Călin cel neobosit.

Când acesta lua buciumul, ca să sune de rugăciune, Mala îngenuchia şi ea şi stetea în tăcere smerită în vreme ce preotul îşi făcea rugăciunea.

Într'una din zile ea voi să intre chiar în peştera luminată de făclii de ceară.

„Nu, fata mea, — îi zise el oprind-o cu blândeţă. — Aici e loc sfânt, unde nu poate să calce piciorul tău".

„De ce, Părinte?" — întrebă ea întristată.

„Pentru-că tu nu faci parte din turma lui Christos," îi răspunse el.

„Ia-mă, Părinte, — îi zise ea, — primeşte-mă, deschide-mi calea mântuirii".

El îi luă iar capul între mâni şi o sărută pe frunte.

„Lăudată să fii, fata mea, — îi zise apoi. — Plăcut îi este Domnului gândul tău şi îngerii lui se veselesc de dorinţa ta. Nu mi se cuvine însă mie să înstrăinez pe copil de părinţii lui, căci Părinte e şi Domnul şi împrotiva lui păcătueşte cel ce atinge puterea dată de el părinţilor. Supune-te, fata mea, părinţilor tăi, fă ce doresc ei, iubeşte pe cine iubesc ei, depărtează-te de rău-voitorii lor, nu te însoţi cu nimeni fără de învoirea lor şi voinţa Domnului o împlineşti, lui te supui, de el te apropii".

Copila rămase smerită în faţa lui, dar de aici înainte ca 'l ispitia mereu, ca să se lumineze asupra tainelor sfinte ale vieţuirii creştineşti. Mai ales serile ei stau amândoi în coliba luminată de opaiet, bătrânul plin de o căldură

sfîntă şezând pe laiţa de brad, ear copila smerită jos la picioarele lui şi cu marii ochi ţintiţi spre buzele lui, ascultând cu încordată luare a minte şi făcând câte odată întrebări pornite din inima ei doritoare de lumină şi însătată de adevăr.

Din ce în ce mai dumiritâ şi mai tare în credinţă, ea se simţia rânduită de Dumnezeu să ducă la norodul ei credinţa mântuitoare şi un simţământ de nespusă fericire se revărsa în sufletul ei când se gândia pe sine alergând printre cei căzuţi în întunererul neştiinţei şi propovăduind adevărul.

— „Şi fraţii mei, — întrebă dînsa într'una din zile, — vor putea oare să între şi ei vreodată în turma lui Christos?“

„Unul singur e Dumnezeu cel adevarat,— răspunse preotul,— ziditorul a toate, ţiitorul a toate şi părinte chiar şi celor ce nu-l cunosc pe el şi nu se mărturisesc fii ai lui. Intocmai precum soarele pentru toţi răsare şi tuturora le dă căldură şi lumină, cuvântul adevărului pentru toată suflarea omenească a răsunat în lume. Chorul îngerilor saltă de veselie şi preamăreşte pe Domnul în cântări de birminţă când un suflet rătăcit se întorce în calea cea dreaptă şi intră curăţit prin sfântul botez în ceata celor cu dreaptă vieţuire“.

„Şi atunci, — întrebă ea cuprinsă de o încântare religioasă, — putea-voi şi eu să intru în casa Domnului şi să cad cu faţa la treptele altarului sfânt?

„O singură dată în viaţa ta, faia mea, — îi răspunse el rostind vorbele încet şi rar, deslușit

şi apăsat, — când Domnul te va chema, că să-ţi dee partea ce ţi se cuvine din puterea lui".

„Şi când mă va chema Domnul şi cum?"

Preotul rămase perdut în gânduri.

„E taină nepătrunsă de mintea noastră cea strîmtă, cum oamenii intră pe poarta naşterii în lumea aceasta şi ies pe poarta morţii din ea. Ştim numai, că nu intră nimeni singur şi de capul lui, ci trebue să-şi aibă fiecare razămul ales după rânduirea Părintelui a toate, părinţii, care îi dau viaţa şi i-o păzesc cu nesăcată iubire şi cu dulce jertvă de sine. Vedea-vei o dată, copilă, un bărbat venit fie din apropiere, fie din fundul lumii, care-ţi va umplea inima de o năvalnică simţire şi, stăpânit de o pornire ivită fără de veste în sufletul lui, va alerga după tine, te va chema cu dor mistuitor, te va opri în cale şi te va lua de mână, ca să te ducă la altarul Domnului şi să ceară binecuvântarea lui pentru sarcina ce numai împreună vi se cuvine şi numai împreună puteţi să purtaţi. Impărăteasă vei fi atunci, stăpână cu depline puteri a casei tale şi a copiilor tăi şi vrednică să stai la altarul Domnului."

Mala se ridică cuprinsă de un zel nemărginit.

„Nu e dar, — zise ea, — vinovată simţirea năvalnică ce mă duce spre bărbatul, care mă chiamă cu dor mistuitor!"

„E sfîntă, fata mea, — îi răspunse Părintele Arie, — căci prin ea îţi croieşte calea cerul, care prin inimă îl povăţuieşte pe om. — Vinovată este luarea în deşert a acestei sfinte porniri, şi cel mai greu păcat e să iai în bătaie de joc taina cea mare a vieţii omeneşti. —

Femea, — urmă el peste puţin, — o floare ce se desfăşoară în umbră şi mângâie vederea trecătorilor grăbiţi în cale. Ea are să-şi petreacă viaţa departe de sgomotul lumii, retrasă în tăinicia împărăţiei sale casnice, roabă soţului, pe care de bună voie şi l'a luat stăpân, şi neadormită pază a copiilor ce-i sunt încredinţaţi de tatăl ceresc."

„Frumoasă şi afară din cale fericită o viaţa celui ce ascultă poveţele tale şi are destulă vîrtute, ca să nu se abată de la ele!" — grăi dînsa şi, lăsându-se car la picioarele lui, sărută cu sfială poala aspră e lungului vestmânt de lână neagră.

Serile se făceau din ce în ce mai scurte; soarele pătrundea din ce în ce mai în adâncul văilor strâmte; zăpezile au început să se topească: rîurile se tulburau şi se umflau: se apropia timpul, ca Mala să fie dusă la părinţii ei, şi Părintele Arie a trimis pe Călin la gura trecătorii, ca să-l cheme pe Bran, acum căpetenie şi el a unei cete de călereţi legaţi cu jurământul în frăţietate de cruce.

Mala stetea cu floarea ce se desfăşură în umbră în vreme-ce Preotul ispitia pe tânârul bătrân la minte asupra celor ce se petrec în poiene şi prin văi.

„Lăudat să fie de fii şi de nepoţi gândul vostru, şi domnul să binecuvinteze toţi paşii voştri, — grăi bătrânul mângâiat în sufletul lui. — Cu adevărat voia lui Dumnezeu o împliniţi când vă lăpădaţi de voi, ca să apăraţi vetrele celor ce au o mai sfîntă şi mai grea chemare în lumea aceasta. — Dar jurământul,

pe care l'aţi făcut, fiiule, nu are nici o tărie".

„Cum aceasta, când l'am făcut cu toţii de bună vole şi după chibzuire de trei zile petrecute în nemâncare? „ — întrebă tînera căpetenie."

„Sfîntu şi de a pururea neschimbată e numai legătura de a face ceea ce e plăcut lui Dumnezeu, — răspunse preotul zîmbind cu bunătate: — nu are însă nici o fiinţă jurământul, care vă loagă să nu faceţi ceea ce lui Dumnezeu îi este plăcut, şi plăcut îi este lui însoţirea bărbatului cu femea. — Cum aţi putea voi, fii ai părinţilor voştri, născuţi în munci grele de mumele voastre şi crescuţi din sudoarea taţilor voştri, să vă legaţi a nu primi nici odată sarcina de părinte!?"

„Primim,— îi zise Bran,— sarcina de a ocroti pe văduve şi pe orfari şi de a ajuta pe cei săraci".

„Vrednică de laudă e hotărîrea voastră, — întimpină preotul, — dar nu puteţi să fiţi legaţi a primi numai această sarcină. — Tristă'e, în adevăr, întunecată şi plină de ispite viaţa omului osândit a trece răsleţ prin lume, şi el numai în purtarea de grijă pentru cei nenorociţi poate să găsească o slabă mângâiere. Nimeni însă nu se poate lega să aibă numai această mângâiere în viaţa lui. — Taină sfîntă e căsătoria, — urmă el ridicând glasul, — una din cele şapte legături ale omului cu Dumnezeu, şi numai orbit de tîvnirile lumeşti poate creştinul intrat prin taina botezului în legătură cu Dumnezeu să primească gândul, că el poate să fie legat a nu primi nici odată pe vre-una din celelalte taine. Alungaţi, fiiule, de la voi gîndul

acesta, lăpădați-vă de dînsul, căci vă duce 'n ispită, vă mână la desfrâu, vă înstrăinează de părinții voștri, care sunt părinți. Ce s'ar alege de neamul nostru cel ales, dacă voi, floarea lui cea mai aleasă, cei mai vrednici dintre fiii lui, v'ați lega să nu fiți niciodată părinți și ființori ai tatălui ceresc aici pe pământ!? —

Bran rămase tăcut și smerit în fața bătrânului preot, pe care tot bătrân și înțelept îl știau și părinții, și bunii lui, dar hotărîrea lui de a se feri de femee era neschimbată.

PARTEA A TREIA.

I.

Aşezarea.

Se adunaseră trei cete de câte o sută de călăreţi, una a lui Bodea, alta a lui Bran, ear a treia a lui Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa 'n spic, care se uita 'n ochii lui Bodea.

Ar fi putut să adune şi mai mulţi călăreţi, dar nu putusără să găsească cai de seamă.

Iarna toate aceste cete au cutrierat, ca să caute locuri pentru adăpost statornic şi pentru ogoare ferite de năvălitori.

Strânşi totdeauna la un loc şi ivindu-se fără de veste, călăreţii treceau ca un stol de vulturi de a lungul văilor şi sub dealurile dela marginea şesului, şi, trecând ei, trecea şi spaima răspândită 'n calea lor.

Cutrierând astfel, ei se încredinţau din ce în ce mai tare, că punctul de razăm al apărării e în trecătoarea păzită de Bran,

Spre ţara Oltului ieşirea era şi acum peste

putință. Văile ce dau în șesul dela Dunăre erau până la Argeș pline de Gepizi, car de acolo înainte până din colo de apa Buzeului abia-i mai incăpeau pe Sorbii strâmtorați de cetele de călăreți ce se încuibaseră în luncile largi ale râurilor.

Dacă dar fugarii fie despre țara Oltului, fie despre Capu Coastei apucau să treacă înainte, poienele erau tăiate în doue și trecerea despre Bucegi spre Păpușa era peste putință.

In timpul iernii dar Bran s'a coborît cu oamenii săi la vale până din jos de isvoarele Bârsei și aici, în vârful unui deal, de unde se deschide vederea largă peste valea Bârsei până la Olt, a făcut o îngrăditură de pari groși, bătuți adânc în pământ și înalți de doue staturi de om, dar mai încăpătoare decât cea de sub stânca, unde Bodea petrecuse cele câteva zile.

Asemenea îngrăditură trebuia să se facă și la Capu Coastei, și Muntenii aveau adăposturi sigure de a lungul văii, între cele doue îngrădituri apărate cu vîrtute.

Sorbii, pe care Bodea îi găsise aici când a trecut întâia oară spre Păpușa, au trecut spre valea Bârsei și nu se mai putusără întoarce la colibile lor și la sămănăturile făcute de dînșii toamna trecută. — Numai spre Capul Coastei mai rămăsesără câte-va sute de vetre, în care mai ardea încă focul.

„Pe aceștia îi alungăm", — grăi Bran cel scurt la vorbă.

„Dar dacă nu vor să-și părăsească colibile și semănăturile? — întîmpină Bodea.

„N'ai ce să le faci," — zise Gândea.

Ei se înțeleseră să-i adune la un loc și să-i lase în pace.

„Dar fără de nici o legătură cu noi,“ — adăugă Părintele Luca dându-și binecuvântarea.

Mai erau însă și alții la mijloc.

„Noi să ne părăsim vetrele, în care am crescut, și mormintele părinților? — Strigă Răciulete, care-și câștigase dreptul de a fi totdeauna în coada cetei. — Ferit-a sfântul! Cine o să îngrijească de sufletele lor? — Vineș din deal s'ar întoarce în groapă!“

„Dar cei ce n'au putut să se întoarcă la vetrele lor!?

„Nu le părăsesc nici ei, — răspunse Răciulete, — dacă n'au putut să se întoarcă la ele. Noi însă, care ne-am întors, le-am părăsi, dacă ne-am duce fără-ca să ne fi alungat cine-va. — Prea o luați par'că înainte de voi nici n'ar mai fi fost lume. Așa nu merge, Părinte, — adăugă el întorcându-se spre Părintele Luca; — trebue să ne alegem câți-va mai bătrâni și mai cu scaun la cap, și fără sfatul nostru băieții să nu facă nimic“.

„Asta nu! — strigă Bran. — Ce rost am mai avea noi, dacă n'am fi de capul nostru!?

„Nu sunteți, — îi răspunse Răciulete. — Oricât de voinici și de inimoși ați fi, de sub ascultarea părintească nu puteți să ieșiți.“

„Am ieșit, — întimpină Bodea, — când părinții noștri ne-au dat voie să ne legăm cu jurământ. — V'ați lepădat de bună voie!“

„Nu, fiiule, — grăi Părintele Luca. — Poate omul să se lepede de drepturile sale, dar nu și de datorii, și dator e părintele să-și sfătuiască

copilul şi să-l oprească 'n loc când îl vede pornind pe cale greşită.“

Şi aşa ziceau toţi cei mai bătrâni fiindcă aşa se ştia din bătrâni.

S'a ales dar sfatul, cară sfatul a hătărât, ca să se facă mai întâiu o îngrăditură în valea Râului Alb şi numai apoi să treacă cine va fi voind la Capu Coastei şi să se facă şi acolo îngrăditură.

„Dacă prindem de veste, — ziceau ei, — ne tragem cu toţii la îngrăditură şi cerem ajutor de la Capu Coastei.“

„E largă valea, — răspunse Ursan, — şi noi o să fim prea puţini, ca s'o putem apăra“.

„O să trecem atunci şi noi la Capu Coastei,— zise Moroiu. — Nu e nimeni dator a face mai mult dăcât ceea ce poate.“

O mâhnire înfundată ţinea mereu posomorâte feţele oamenilor, care nu puteau să se înţeleagă între dînşii, dară frunţile se descreţiră în dată ce ei se puseră pe lucru, ca să facă cât mai curând îngrăditura din valea Râului Alb şi să-şi înceapă apoi sămănăturile.

Zăpada se topia; iarba începuse a încolţi pe la locurile bătute de soare; pădurile se înmuguriau: frumoase sunt şi dulci zilele de primăvară, când deodată cu sămânţa aruncată în pământ încolţeşte şi nădejdea de o viaţă mai uşoară.

Voioşi ca fluturii şi harnici ca albinile lucrau toţi prin văile mănoase, şi ochii li se umpleau de lacrămi când vedeau cum se sfărămă pământul negru şi gras şi cât de curând încolţeşte sămânţa în el.

Departe sub surpătura dela colibile lui Dragoslav moşnegi, femei, fete şi copii şedeau şir lung pe ţărmurul râului lin şi clătinau mereu coveţile de lemn luând din când în când apă în ele şi vărsând-o încetul cu încetul, ca să se spele nisipul uşor şi să rămâie numai praful de aur.

Aur găsiseră în nisipul râului, aur greu, curat şi galben, podoabă nestimată şi talisman de vindecare trupească; o zlatină, ziceau ei în limba lor, le dăduse Bog cel darnic, şi spălau mereu, ca să adune praful cel scump. Şi Slatina îi zic şi azi oamenii satului întemeiat la locul acela.

Iar Dragoslav şi fetele lui Luda, Ringa şi Mala umblau mereu de ici până colo şi le spuneau tuturora, că sus, unde izvorăşte râul, chiar şi inimile oamenilor sunt de aur.

Mulţi se adunau oamenii mai ales când Mala cea cu obrajii supţi începea să vorbească despre preotul cel bătrân şi despre minunatele lui învăţături. Gura ei nu mai era acuma cărnoasă, buzele ei nu mai erau întoarse şi ochii ei albaştri păreau încă mai mari când se ridicau spre cer.

Şi tot cam aşa mergeau lucrurile şi din jos de îngrăditura din valea Râului Alb, unde Vladislav, starostele cel înalt şi pântecos, îi ţinea pe oamenii lui la muncă întinsă, ca să curăţe locurile şi să facă pe ici pe colo câte-o îngrăditură. Debeleac şi Hereţ, care nu mai puteau uita zilele petrecute ca răniţi la adăposturile Moroienilor, umblau şi ei de ici până colo şi se lăudau cu prietenia agerilor călăreţi din fundul văii.

Putea Bodea să plece fără de grijă spre Capu Coastei, căci Muntenii n'aveau nevoie să-şi apere îngrăditura din valea Râului Alb.

Pe când Bodea înainta pe drumuri des cotite, răsbia prin păduri pline de copaci răsturnaţi de vânt, suind dealuri şi coborând coaste, Bran şi Cândea, plecaţi cu cetele lor dela adăposturile lui Mateiaş, se lăsau încet spre Capu Coastei chiuind mereu şi sunând din buciume pentru ca Sorbii să fugă la vale.

Ei îşi făcuseră însă greşit socoteala.

Drumul de la îngrăditura lui Ban până la Capu Coastei e cel puţin încă odată atât de lung ca cel de la Râul Alb, şi Bodea a sosit la Capu Coastei prea în curând.

Degeaba erau dar şi chiotele, şi sunetele de buciume, căci Sorbii, când ceata lui Bodea s'a ivit la Capu Coastei, n'au fugit la vale, ci la deal.

Bran a dat de dînşii tocmai din jos de strâmtorile Dragoslavelor, unde se află satul Slobozia.

Bodea îi cunoştea bine pe Sorbi şi văzuse bine lucrurile: ei aşteptau cu captele plecate şi cu mânile încrucişate pe piept.

Ce puteau călăreţii să le facă!?

„Slobod!„ — le zise Bran făcându-le cu mâna semn, că pot să rămâie nesupăraţi la locul, unde se aflau.

Atâta vorbă învăţase şi el de la Dragoslav şi de la Ringa, dar nici c'avea nevoie de mai multe vorbe, căci fugarii le înţelegeau toate din feţele călăreţilor şi-şi dedeau mulţumita pe faţă închinându-se mereu.

„Spaima lumii şi urgia pământului! — grăi

Răciulete. — Dac'a merge tot așa, îl scoatem până la toamnă și pe împăratul din scaun".

Vorbia însă el așa fiind-că îi erau dragi băeții și-i plăcea să-i năcăjească cu glume de ale lui, dar se bucurau cu toții, că se pot pune pe lucru.

Lăsând sulițile, arcurile și tolbele cu săgeți, voinicii au luat topoarele și au început să taie copacii. Pe când unii ciopliau parii, alții săpau șanțul adânc, ear alții așezau parii ascuțiți în el și băteau pământul împregiurul lor, ca să stee țepeni.

Incurând după-ce se apucaseră de lucru se pomeniră cu vre-o doue sute dintre Sorbii dela Slobozia, care, văzând pregătirile de apărare, țineau să dee și ei o mână de ajutor.

„Nu se poate! — zicea Bran. — Noi n'avem nici o legătură cu dînșii".

„Aș'! — întâmpină Răciulete —voiesc ei, și nu putem să-i oprim de a face ceea ce vor".

„Să-și facă, dacă vor, — ii răspunse Bran, — îngrăditura lor deosebită."

„Așa o! — grăi Bodea, care învățase vorbe mai multe decât Bran și putea să le spună și lor lucrul acesta.

El se întoarse dar cu slobodnicii la deal, își alese un loc potrivit pe țărmurul drept al rîului, din jos de Slobozia, și-i puse pe oamenii dornitori de muncă grea să adune peatră.

„Am, — zise el în gândul lui, — să durez aici o cetate cu ziduri de peatră, pe care nici timpul să nu le poată roade, nici furia omenească să nu le poată dărâma, lucru așezat pentru vecie și loc de adăpost pentru nepoți și strănepoți".

Pe când dar Muntenii lucrau cântând şi glumind la Capul Coastei, Sorbii munciau din greu mai la deal. Unii urcau gâfâind bolovanii din albia râului, alţii săpau şanţul adânc şi larg, ear alţii alegeau peatra de var şi o aşezau în cuptoare, ca s'o ardă.

Ingrăditura dela Capu Coastei era gata, ear la Cetatea lui Bodea nici temeliile nu erau încă puse. Ceea ce voia dînsul era lucru mare şi greu, care nici într'o săptămână, nici într'o lună nici într'o vară nu se scoate la capat.

Când Bran şi Cândea se întoarseră 'n poiene, ca să aduno lumea lipsită de adăposturi şi de apărare, Bodea-şi adună şi el oamenii şi-i aşeză parte în faţa cetăţii, unde se află şi azi satul Bodenii, parte lângă cetate, unde azi sunt satele Cetăţenii din deal şi Cetăţenii din vale.

Intorcându-se apoi Cândea cu lumea adunată de prin poienele Surului şi ale Negoiului, a trecut chiar din jos de Capu Coastei, pe valea părâului ce se varsă la îngemănarea râului, unde azi sunt satele Gemănu, Cândeştii din deal şi Cândeştii din vale.

Aceştia erau paza de afară, care avea să-l ţină pe duşman în loc pentru-ca ceata din îngrăditură să aibă timp de pregătire.

Alţi oameni veniţi în urmă cu Bolea s'au aşezat mai la deal, unde sunt satele Botenii şi Vălenii, iară cei ce n'au încăput aici au trecut cu Ursan dincolo, la îngrăditura de pe Râul Alb, şi s'au aşezat parte în deal, unde se află satul Urseni, parte sub coaste, la Buciumeni.

In valea Râuşorului, pe Orăţi şi prin strâmtorile Dragoslavelor se aflau cei din poenele

Păpuşei şi ale Scărişoril, pe care Bran îi aduseseră toamna trecută aici.

In câte-va zile valea întreagă era plină ca furnicarul. Prin strâmtori, pe la locurile mai largi şi prin înfundările păraelor de la dreapta şi de la stânga râului oamenii lucrau pe capete, ca să-şi clădească case, să-şi facă semănături, să-şi întemeieze vinţa cea nouă, şi dedeau zor, ca toate să fie gata pe timpul, când oile se urcă în poiene spre a fi băgate în lapte.

Eară când Bodea trecea călare pe armăsarul cel negru la deal, ca să vadă cum merg lucrurile la cetatea de piatră, se uitau toţi în urma lui şi binecuvântau pe Domnul, că li-a dat purtător de grijă şi veghe neadormită.

Bran însă stetea pe gânduri când vedea, cum se ridică zidurile groase şi cum se 'nalţă turnurile rotunde la cele patru colţuri, îi eră oarecum frică de omul răsleţ, care umbla totdeauna de capul lui şi se avânta orbeşte când i se înfigea vre-un gând în cap.

Inchis între zidurile de piatră, omul acesta era ca leul în visuina lui, tare şi îndărătnic, neapropiat şi nebiruit.

Şi totuşi, când se uita în ochii lui Bodea, îl vedea şi el tot ca ceilalţi. Era în ochii aceia atâta bunătate, încât fiara sălbatică trebuia să se îmblânzească şi ea sub privirea lor.

Apoi în stânca ce se înălţa în fundul cetăţii, sub coaste, el săpase un fel de peşteră cu intrarea despre Apus.

„Şi ce vrei să faci aici?“—îl întrebă el.

„O casă pentru Dumnezeu şi un mormânt pentru mine,— răspunse Bodea zâmbind.— Dacă

ar fi să se peardă vre-o dată toate celelalte, aici am să pier şi eu îngropat de aceste ziduri!"

„Să nu-ţi fie vorba grăită în ceas rău!"—zise Bran.

II.

Ogorii.

Eră în anul 559.

Ogorii sau Avarii, deşi învingători în luptă cu Gepezii acum risipiţi, n'avuseră peste iarnă destulă hrană şi, fiind nevoiţi a se da la pradă, au intrat în luptă cu Longobarzii, care-i împingeau mereu pe Dunăre la vale.

Volgarii strâmtoraţi de Chazarii, care se coborîseră pe Prut la vale, înaintau pe Dunăre la deal şi se apropiau de Ogori.

Sorbii, care veniseră parte în calea Ogorilor, parte goniţi de Volgari şi de Chazari în coada lor, se îndesuiseră parte prin văile munţilor, parte prin smârcurile de pe ţărmul stâng al Dunării.

Aceştia în timpul iernii au trecut în masse mari peste Dunărea îngheţată şi s'au risipit prădând spre miază-zi.

O plagă încă mai grea pentru împărăţie erau cetele de călăreţi ale Volgarilor, care treceseră peste Dunăre şi cutrierau ţara prădând ceea ce rămăsese neatins de Sorbi.

Bătrânul Impărat a adunat dar în pripă oaste mare şi a pus-o sub comanda încă mai bătrânului Belisariu, generalul încărcat de glorie ni-

litară, pe care-l disgraţiase în urma uneltirilor de la curte.

Îi chemă apoi şi de astă dată în ajutor pe Ogorii şi altfel porniţi spre Răsărit.

După ce Ogorii trecură şi ei Dunărea, Sorbii se rătraseră din calea lor spre miază-zi, căci dealungul Dunării dedeau peste cetele de Volgari, care, însetate de prada adunată de dînşii cu multă sudoare, îi hărţuiau cu multă îndârjire.

Încă mai sângeroase erau încierările când Ogorii se întâlniau cu câte o ceată de Volgari, care nu fugiau nici odată fără ca să-şi fi încercat norocul în luptă dreaptă.

Văzând însă că Ogorii vin mereu şi se aporesc de acopăr câmpiile şi se clatină pământul sub ei, Volgarii s'au retras încetul cu încetul spre Dunăre şi au început să-şi facă rost de trecere în vreme-ce Sorbii se adunau din ce în ce mai îngrămădiţi pe sub poalele Balcanilor.

Era în toiul verii când ei au fost strânşi dintr'o parte de oştirea cea mai mare a lui Belisariu, iar din alta de cetele Ogorilor.

Îndesuiţi mulţime nenumărată sub dealurile bătute de arşiţa soarelui, bărbaţii în faţa duşmanului, iar femeile cu copii şi cu prada în dosul lor, ei s'au apărat cu hotărîrea desnădăjduirii, dar după câte-va ceasuri de luptă zădarnică au aruncat armele şi s'au dat învinşi.

Cei mai mulţi dintre dînşii au fost cruţaţi de generosul învingător şi au rămas supuşi ai Împăratului, care i-a risipit prin toate ţările lui ca muncitori harnici şi blajini.

Mii şi mii însă, multe mii au rămas pe câmpul de luptă, şi încă mai multe mii au fugit

spre Dunăre din calea Ogorilor, care nu ştiau de milă.

Avântându-se pe plute încheiate în pripă din copaci tăiaţi de prin apropiere, mulţi au perit în valurile Dunării, şi iar alţii au fost călaţi de Ogori veniţi în urma lor.

Popoarele încăierate pe ţărmul drept al Dunării au trecut ca o vijelie pe ţărmul stâng şi s'au depărtat gonind de a valma pe râu la vale.

La apa Buzeului ele au dat peste Chazari şi în vreme ce o parte dintre Ogori s'au încăierat în luptă cu aceştia, altă parte i-a gonit pe Volgari înainte spre gurile Dunării, iar Sorbii şi vreo câteva mii de Volgari s'au întors pe sub dealuri iar spre Apus.

Muntenii îşi urcaseră turmele în poiene, şi pe la adăposturile din văi nu mai rămăseseră decât cele doue cete de călăreţi, muncitorii dela Slobozia şi pe ici pe colo câte o babă încurcată încă la casa ei cea nouă.

Indată-ce primele cete de Volgari au sosit la Ialomiţa, cum Sorbii începuseră să-i zică râului, Vladimir a adunat vre-o patru mii de oameni şi a ieşit cu ei spre şes, ca să închidă gura văii, iar femeile au plecat cu copiii la deal şi Burete a început să sune la Buciumeni.

Ca în timp de rugăciune se porniră unul câte unul buciumele mai întâi pe la îngrădituri şi prin văi, apoi prin poiene, departe şi tot mai depart, şi peste puţin se ştia pretutindeni, până în poienele Surului, că s'a ivit o nouă primejdie.

Bodea şi Cândea lăsară pe Botea cu douăzeci de oameni la Capu Coastei, unde se adunaseră

şi Sorbii dela Slobozia, şi, când ei porniră spre Râul Alb, pleca şi Bran la vale.

Două zile dearândul s'au hărţuit ai lui Vladimir cu călăreţii sprinteni, iar aceştia se sporiau mereu, bu pe înserate au început să sosească în dosul lor şi mari masse de fugari veniţi pe jos, Sorbii scăpaţi de peste Dunăre, care erau goniţi de Ogori.

Ii era prea de tot greu lui Vladimir să ţină fără de călărime în loc pe duşmanul ce se-ivia când iel, când colo căutându-şi drum la deal. Seara dar el trimise pe Debelcac şi pe Hereţ la îngrămăditura din deal, ca să ceară ajutor dela călăreţii Munteni.

Căpeteniile Muntenilor erau toate în păr la îngrăditură, dar părerile lor nu se potriveau de loc.

„Se poate, — zicea Răciulete, — dar de astă dată n'o să meargă cu capul plecat şi cu braţele încrucişate pe piept".

„Trebuie, — zicea Bran. — Noi singuri suntem prea puţini, iar dimpreună cu dînşii închidem gura văii".

„Nu poţi să zici bu când om ajuns în grea strâmtorare îţi cere ajutor, adăugă — Moroiu.

„Şi dacă-i calcă pe dînşii, — urmă Ursun, — vine rândul la noi".

Era învederat, că Muntenii trebuiau să se bucure de cererea lui Vladimir şi să grăbiască a-i da ajutorul.; Bodea stătea cu toate aceste pe gânduri. Cum putea el să se avânte în luptă când nu ştia, pe cine are faţă?! De ce să pună în joc atâtea vieţi tinere?!

„Nu! — zise el în cele din urmă, — arma n'o ridici decât în pragul casei tale!"

Zadarnice erau toate silinţele celorlalţi, căci el şi Cândea erau neînduplecaţi, şi o amărăciune nesuferită cuprinse inimile tuturora când Hereţ şi Debelcac se întoarseră cu răspunsul la Vladimir.

Un singur lucru primea Bodea; ca cetele să treacă în valea Ialomiţei şi să aştepte gata de luptă în faţa Buciumenilor.

Iar Răciulete, omul neastâmpărat şi de a pururi născocitor, şi-a luat sulița cea lungă şi a plecat aşa singur şi de capul lui la vale, pe urma lui Debelcac şi a lui Hereţ, ca să nu-şi piardă timpul degeaba.

Puşi apoi de el şi de Hereţ la cale, Sorbii se risipiră cu mic, cu mare şi începură să taie cătini, porumbei şi păducei şi să risipească mărăcinile în largul văii, pe ambii ţărmuri ai râului. Alţii tăiau curpăn lung de prin păduri şi-l întindeau ca un fel de nrejă peste crăcării risipită, pentruca să se încurce caii şi să se împiedice. Iar alţii săpau pe ici pe colo gropi şi şanţuri trase de-a curmezişul şi le umpleau cu frunze uscate pentru-ca călăreţii să deie fără de veste în ele.

„Vezi aşa! — îi zise Răciulete lui Hereţ când toate erau gata. — Voi să vă ţineţi mereu pe albia râului, iar pe dinşii să-i mânaţi tot la curpăn, la gropi şi la şanuri, şi o să le piară pofta de a mai veni prin înfundăturile acestea.

„Dar dacă apucă şi ei pe albie?“ — întimpină Hereţ.

„Avem noi leac şi pentru buba asta“, — îi răspunse Răciulete.

El plecară apoi cu vreo doue sute de oameni

la deal, spre strâmtorile Jalomiţei, unde râul şi-a săpat drum prin mari masse de stâncă şi albia lui închisă între înalte ziduri de piatră e strâmtă de abia câţi-va paşi.

Oamenii tăiară un brad mare, îl curăţiră de crăci şi-l lăsară cu partea groasă spre mijlocul albiei rezămându-l de o stâncă din fundul apei, ca să nu-l ieo curentul, iar partea lui de sus o proptiră de un colţ al ţărmului.

„Aşa! — grăi Răciulete. — Asta-i popa cel mare, în care se razemă toate: când l-om mişca pe el din loc, se porneşte puhoiul şi le ia toate la vale. Să poftească Volgarii să intre în albie, că-i spălăm cu pe nişte guzgani!"

Alţi brazi au tăiat apoi şi iar alţii şi i-au răsturnat de-a cur nevăzut în albie din sus de popa lui Răciulete, fără ca să le curăţe crăcile, unul peste altul, înălţime de patru staturi de om. Trecea apa printre dînşii, dar erau mulţi oamenii şi hărnici. Unii tăiau cetină şi-o aruncau în râu, iar alţii aruncau bolovani fără de răgaz şi fără de sfârşit. Intrasără în războiu cu râul, care se umfla, mereu se umfla şi ţâşnea departe, dară ori şi unde apa îşi făcea drum, sărau unii cu braţele de cetină, iar alţii cu bolovani.

Mai era încă mult până în zori de zi când râul ezuit începu să se prelinga pe deasupra zăgazului. Popa cel mare tremura, nu-i vorbă, sub greutatea marilor masse de apă, dar era bine rezemat şi jos, şi sus.

„Vai de maica lor! grăi Răciulete frecându-şi mânile. — Ce o să fie aici când l-om mişca

din loc şi ce-o să fie în vale când o să-i apuce apa!“

Dimineaţa cele trei cete ale Muntenilor trecură 'n valea Ialomiţei şi se opriră în dreptul Buciumenilor pe un deluşor, de unde vederea se deschidea până la gropile lui Răciulete, care se aflau la depărtare de câte-va mii de paşi, şi de acolo înainte până la cotitura văii.

Lupta se începuse în gura văii, dar în largul văii se vedeau numai femei şi copii, care veniau în grabă la deal mânând pe iel pe colo câte o vită, câte-va capre, un porc dus de sfoară, un măgar încărcat cu povară, dar nici un cal.

Muntenii stăteau posomoriţi. O grea mâhnire întunecase feţele tuturora, şi gândul, că nu se pot înţelege, îi muiase chiar şi pe cei mai inimoşi.

Peste cât-va timp ei se înviorară.

Departe la cotitura văii se ridică un nour de praf, care se întinse cu o mare iuţeală pe râu la deal şi închise în curând din coastă 'n coastă vederea.

Cerul era senin şi aerul liniştit începuse a fi înăbuşitor; cu toate aceste par'că o furtună se ridicase la vale şi înainta repede spre munţi.

Bodea, călare pe armăsarul nerăbdător şi cu buzduganul în mână, sta neliniştit şi cu ochii ţintiţi în depărtare, dar nu hotărît şi mândru, ci mai mult cu inima încleştată.

Se auzia, par'că, ce-va, un zgomot perdut în depărtare şi lor tuturora bine cunoscut: era ca primăvara, când turmele de oi se urcă behăind la munte, un amestec de multe şi deosebite sunete, care se împreună într'un singur jelalt lung şi necurmat. Şi tot mai desluşit venia de

a lungul apei sgomotul, tot mai mult eşiau în el la iveală glasurile omeneşti, tot mai pe aproape se întindea norul de praf şi tot mai fără de astâmpăr bătea armăsarul ager cu copitele 'n pământ.

Bran se uita cu ochii plini de mânie la Bodea.

Era învederat, că Vladislav se retrage şi că la fiecare pas el pierde zeci, chiar sute din oamenii lui, iar ceeace perdea el tot perdere era şi pentru Munteni.

Din norul de praf începură, în sfîrşit, să se desfacă şi oameni, pe ici pe colo câte unul, apoi mai deşi şi tot mai deşi, mulţi, mai mulţi, de tot mulţi, îndesuiţi pe ambii ţărmuri, din coastă 'n coastă, valuri de oameni vii ce se sbat sgomotos şi se clatină mereu în înaintarea lor.

Deodată puhoiul neamurilor învălmăşite se opri în loc: el se isbise de piedeca ce-i pusese Răciulete 'n cale.

„Acum înainte"!—strigă Bran puindu-şi ceata în mişcare.

„Noi nu! — răspunse Bodea strîngând frâul armăsarului, care începu să sforăe şi să sară 'n două picioare. — Să vedem mai nainte, cum ies lucrurile",

Bran îşi muşcă buzele, dar îşi opri ceata. Sorbii lui Vladislav, sosiţi la mărăcinile binc ştiute de dînşii, se strecurară rapede de a lungul ţărmurilor şi pe sub coaste.

Abia acum ieşiră din praf la iveală şi cetele Volgarilor, care într'o clipă acoperiră tot largul văii. Loviţi din trei părţi de săgeţi şi de suliţe şi de securi şi încurcaţi în mreja de curpăn,

cei mai mulţi dintre dînşii fură nevoiţi să descalece.

Bodea şi soţii lui priviau cu inima înclestată şi în fioroasă neliniştе la încălecarea afară din cale sângeroasă. Puţin mai era dela dînşii până acolo, şi Bran, arcaşul neîntrecut, ardea de dorinţa de a-şi încerca săgeţile şi 'n carne de om, dar lupta steteа în loc, nici unul dintre Sorbi nu ieşia din bătaie, pentru fiecare Sorb căzeau trei Volgari, şi mereu veniau la deal caii rămaşi fără stăpân.

Faţa lui Bran începu să se lumineze, şi ochii lui iar se îndreptară spre Bodea, în mâna căruia treiнura buzduganul cel greu.

Nu! rău n'a fost să-l lase pe Vladimir singur.

Desmeticiţi în cele din urmă, Volgarii apucară albia şi începură să-i împingă pe Sorbi dealungul ei la deal.

„Sunaţi buciumul, ca să pornească poholul!— strigă Răciulete. — Acum e acum!“

„Staţi pe loc! — grăi Bodea, când văzu că Sorbii se retrag lăsând drumul deschis peutru Volgari.

Trecând cetele de călăreţi înainte, ieşi în dosul lor la iveală altă lume şi mai îndesuită, Sorbii scăpaţi de peste Dunăre şi goniţi acum de cetele de Ogori.

Cinci rânduri de oameni se îndesuiau în valea plină de jale strivindu-se unul pe altul, şi năvala veniа potop colropitor, pe care nimic nu putea să-l oprească 'n cale.

Pe când Sorbii lui Vladimir se retrăgeau din ce în ce mai grăbiţi spre cetele Muntenilor, cei goniţi de Ogori fugiau la dreapta şi la stânga

urcând coastele ori intrând prin desișuri, unde călărimea nu mai putea să-i urmărească, și tot mai deslușit se desveleau din norul de praf cetele Ogorilor încălecați pe cai îmbrăcați în zale, care sclipiau în bătaia soarelui.

„Înapoi!“ — strigă Bran cel chibzuit.

Era o nebunie, o mișelie era să se avânte ei în luptă cu atâta lume sălbăticită prin zilnice învrăjbiri. De ce? — Ca să apere câteva colibi părăsite.

„Încă nu! — răspunse Bodea, — dar să ne ținem drumul deschis spre strâmtoarea dela Capul Coastei“.

Deodată lucrurile luară o nouă întorsătură.

Văzând pe Ogorii lor atât de bine cunoscuți și aducându-și aminte de cele ce pățiseră la gropile lui Răciulete, Volgarii se strânseră repede și se întoarseră înapoi, ca să închidă albia și să-i bage pe Ogori în curpeni și în gropi.

Un vuiet de bucurie străbătu dealungul văii, și Vladimir se întoarse și el cu ai lui dealungul coastelor la vale.

„Minunate sunt, Doamne, rânduirile tale, — grăi Bodea mișcat până 'n adâncul inimii. — Iată oamenii aceștia, care puțin mai nainte se omorau între dînșii, acum se căiesc de ceeace au făcut și te roagă împreună să-i ai în paza ta“.

Crâncenă și înfiorătoare priveliște.

Ogorii și Volgarii n'ajunseră nici unii, nici alții numai așa în plimbare până în fundul văii și nu se luptau numai pentru plăcerea de a da lovituri și de a-și pune viața în joc, ci umblau după pradă și făceau vânătoare de robi. Nu cruțau dar nici avutul, nici viața celor ce nu se

dedeau legaţi. Credinţa lor era, că în lumea ceal-laltă îi va avea fie-care robi pe cei omorâţi de dînsul în luptă dreaptă aici în pământ; nu-i lăsau dar nici pe răniţi să se chinuiască şi să moară încetul cu încetul ca vai de ei, ci le uşurau moartea cu câteva lovituri de graţie.

Ştiindu-le aceste şi unii, şi alţii, ei se luptau cu încordarea tuturor puterilor şi în adevăr pe moarte şi pe viaţă. Deşi mult mai numeroşi şi încălecaţi şi pe cai mai puternici, Ogorii erau înîncurcaţi cu prada şi cu robii ce făcuseră şi aveau în faţa lor pledicele lor încă necunoscute în vreme ce Volgarii erau ajutaţi şi de Vladimir, ai căruia oameni prinseră iar inimă, căci se forcau Sorbii de luptă, dar se apărau cu îndârjire când se vedeau strîmtoraţi.

Incurcându-se dar în curpăn şi în gropi, Ogorii se deteră zăpăciţi înapoi.

„Pohoiul! pohoiul! — Să sune buciumul! — strigă cu Răciulete.

„Acum daţi pe ei, că-i gonim la vale!“—strigă Moroiu.

„Nu! — răspunse Bodea şi de astă-dată! — Dacă dau înapoi Ogorii, nu mai avem nevoie să ne spurcăm şi noi: rândul nostru e când Volgarii ar începe să dee înnapoi.“

Iură când oamenii nu se pot înţelege, nu se face nimic.

„Aşa nu merge! — strigă Raciulete. — Ori e tunsă, ori e rasă! — Trebue să se aleagă unul, de care au să asculte toţi, unul, care şi-o la pe suflet. Aici n'avem timp să ne sfătuim“.

„Aşa e!—strigară alţii.—Cum o ieşi să iasă

dacă-i bine, a lui să fie laudo, iar dacă-i rău, el să rămâie vinovat!"

„Sunaţi buciumul!—strigă Bodea cu glas tare şi limpede, dar tremurând în tot trupul.

Desmeticindu-se, Ogorii se isbiră cu putere mare asupra albiei, ca să-i dee pe Volgari în mărăcini, şi se începù un măcel, încât râul curgea roşit de sânge omenesc la vale, dar nici Volgarii, nici Sorbii de pe coaste nu se mişcau din loc.

Un vuiet zguduitor s'auzi de o dată din fundul văii şi venia puhoiul, venia par'că munţii se năruiesc din ce în ce mai aproape, ca într'o clipă să-i îngroape şi să-i strivească pe cei încăieraţi în luptă.

Ca ieşiţi din fire se depărtară şi Volgarii, şi Ogorii la vale când râul începu să se reverse aducând cu el bolovani şi trunchiuri de copuci şi răsturnând cai şi călăreţi în calea lui, în vreme ce Sorbii de pe coastă trăgeau mereu săgeţile şi loviau pe apucate.

Nu era însă puhoiul puhoiu în toată firea, ci minciună de om născocitor, care bagă spaima în cei slabi de înger, dar pe cei inimoşi îi face şi mai îndărjiţi,—o băşică era, care peste puţin s'a spart. Mulţi au pierit dintre Ogori, dar încă mai mulţi dintre Volgarii, pe care puhoiul îi luase mai nainte, şi tocmai acum răsbiră Ogorii printre rândurile slăbite ale Volgarilor la deal.

Un fior rece trecù prin vinele călăreţilor din deal, şi Bodea stete o clipă ca 'ntr'un fel de ameţeală, nemişcat şi cu ochii plini de lacrămi.

„Băieţi!—grăi apoi întorcându-se spre soţii

lui. — Daca n'ar voi Dumnezeu să intrăm în luptă, ajutorul nostru ar fi de prisos. El ne chiamă, şi ai lui suntem cu toţii! Nu uitaţi, că aveţi părinţi şi fraţi şi surori, care stau cu inimile încleştate: viaţa să şi-o apere fie care, viaţa, mai presus de toate viaţa!"

„Strânşi la un loc! — adăugă Bran. — Om lângă om, şir închciat: ca urgia lui Dumnezeu să cădem în ei, să ne facem drum printre dinşii, ca groază să-i cuprindă!"

„Cu voia lui Dumnezeu! — zise Bodea făcându-şi cruce şi-i lăsă lui Frăţior frâul strigând „Haida! haida!"

„Haida!" strigară şi cei-lalţi, şi cetele porniră în treapăt domol şi fără de pripire spre câmpul de luptă.

Valea răsună ear de sunetele de bucurie ale Sorbilor, Volgarii se 'nteţiră din nou, şi bătălia-şi schimbă mersul când Muntenii intrară şi ei în ea.

Desmeticiţi abia, Ogorii ear se zăpăciră şi începură să se clatine când cetele se opriră în dosul Volgarilor şi începură să-şi descarce săgeţile.

Peşte puţin înse Bodea apucă înainte şi-şi făcu drum printre Volgari până la primele rânduri ale Ogorilor.

„Inainte!„ — strigă Cândea, şi cetele încetară a mai trage săgeti şi răsbiră ca un zid închciat în urma lui Bodea, încât Volgarii rămăseseră la dreapta şi la stânga lor.

„Daţi cu sulitele tot în ceafă şi în coaste!" — strigă Bodea făcându-şi cu buzduganul drum înainte.

Bran însă, arcaşul, se oprise cu Marcea şi cu

alţi vre-o zece arcaşi îndemânateci pe ţărmul râului, privia cu ochi învăpăiaţi la aprigul luptător, care se apăra mereu, lovia din când în când cu buzduganul aici pe unul în ceafă şi colo pe altul în coaste şi strigând mereu „Domol! domol!“, făcea pas cu pas drum pentru ceata ce urma strînsă 'n şir încheiat după el mânându-l pe duşman cu suliţile înainte.

Pe ales, una câte una-şi puneа Bran săgeţile 'n arc şi toate sburau pe la capul lui Bodea când la dreapta, când la stânga, şi nici una nu cădea jos, toate nimeriau pe cel din faţa nobilului tânăr, toate-l apărau şi-i deschideau drum.

Bodea auzia, cum săgeţile îi sbârnaie pe la urechi, şi vedea, cum ele se înfig în trupurile celor din calea lui, dar ochii lui erau ţintiţi mereu înainte, spre feţele duşmanilor ce dedeau din ce în ce mai îngroziţi înapoi.

"Cine descarcă săgeţile!? "— întrebă el când doi dintre cei din faţa lui fură loviţi unul după altul.

„E Bran“, — răspunse Cândea.

„A, Bran! — Bran e! — strigă Bodea ridicând buzduganul de a supra capului său. — Cu noi nu mai poate nimeni să ţie pept!“

Zorindu-şi apoi armăsarul, el se avântă cu câte-va sărituri înainte pe săltate şi răsturnând în calea lui cai şi călăreţi, eară soţii lui se înteţiră şi ei şi răsbiră 'n urma lui.

Soarta bătăliei era hotărâtă.

Nedeprinşi a lupta cu asemenea duşmani, apucaţi din trei părţi şi ajunşi la gropi şi la mărăcini, Ogorii-şi întoarsără caii şi se îndesuiră 'n goană furtunatică pe albia râului în vreme-ce

Volgariii şi Sorbii îi încolţiră cu noua îndârjire şi începură să-i mâne din ce în ce mai răpede la vale.

„Destul! — destul! — opriţi-vă“! strigă Bodea cu glas răsunator, şi pe când Sorbii şi Volgarii urmăriau pe fugarii cuprinşi de groază, carc-şi părăsisără prada şi robii, Muntenii se adunau pe câmpul plin de morţi şi de răniţi răsuflând uşor şi lăudându-se între dînşii.

Bran şi Bodea se căutau cu ochii unul pe altul.

Găsindu-se, ei porniră cu paşi repezi şi mari unul spre altul, se opriră pe o clipă faţă 'n faţă, apoi se îmbrăţişară lung şi fără-ca să-şi zică vre-o vorbă. Toţi rămaseră cuprinşi de viuă emoţiune, şi o adâncă tăcere se făcu împregiurul lor.

„Bine-cuvântată să fie clipa aceasta! — grăi Bran cu glas tare. — Eată omul, care s'a ales cel mai vrednic între noi: el să fie acela, de care ascultăm cu toţii; el să ne ducă la bine şi la rău; el să ne fie Domn şi stăpânitor!“

„In ceas bun să fie zisă vorba ta!“ — strigă Răcinlete, şi, cuprinşi de o însufleţire furtunatică, voinicii so 'mbulziră împregiurul lui Bodea, îl ridicară pe umerii lor şi porniră în urări sgomotoase la deal.

III.

La răscruci.

S'au dus Ogorii lăsând în urma lor şi robi, şi pradă, iară Volgarii i-au urmărit până 'n valea Siretului, de unde Ogorii au luat-o la stânga, ca să ajungă la fraţii lor, care urmau lupta cu

Chazarii. Volgarii au ţinut drumul înainte spre smârcurile de la gurile Dunării, unde-şi găsiseră adăpost celo-l'alte cete ale lor cu femeile şi cu copiii.

Vladimir, rămas singur pe câmpul de luptă, a strâns la un loc prada bogată şi l-a pus pe robi să adune morţii risipiţi dealungul văii şi să-i îngroape în vreme-ce el şi cei mai sprinteni dintre ai lui adunau caii rămaşi fără de stăpân, un lucru anevoios, pe care abia pe la miezul nopţii au ajuns să-l aducă la capăt.

Dimineaţa zilei următoare el a ales cea mai frumoasă parte din pradă şi a încărcat-o în braţele robilor, a 'nşirat trei sute de Sorbi şi a dat fie-căruia câte doi cai aleşi dintre cei mai frumoşi si apoi a pornit în mers sărbătoresc cu Debeleac şi cu Hereţ spre îngrăditura din valea Rîului Alb, unde-l ştia pe Bodea, căruia îi trimisese de mai nainte ştirea, că va veni să-i aducă prada şi robii.

Bodea încălecă îndată ce primi ştirea şi-i întâmpină pe vecini stând cu buzduganul în mână în fruntea cetelor sale şi având la dreapta pe Bran, iar la stânga pe Cândea.

„Lăudăt să fii, Voivodule, şi mărit şi azi, şi din neam în neam cât timp noi şi urmaşii noştri vom mai trăi pe acest pământ nesecat în roadele lui,—grăi Hereţ, care vorbia în numele starostelui şi al celor-l'alte căpeteniI.— Se cuvine celui mai mic în vîrtute să stea cu capul plecat în faţa celui mai mare prin vredniciile sale şi prin buna lui voinţă, şi noi cu mai mari norodului am venit să ne închinăm vouă, să vă mulţumim pentru ocrotirea ce ne-aţi dat şi să vă aducem

prăda şi robii ce au rămas în urma duşmanului îngrozit de bărbăţia voastră. Parte robi, parte morţi am fi astă-zi noi cei ce stăm aici şi femeile noastre ar alerga cu copiii noştri plângând şi smulgându-şi părul, dat ar fi peirii neamul nostru, dacă voi nu ni-aţi fi sărit într'ajutor. Se cuvine dar să stăpâniţi prada ce-am adunat pe câmpul de luptă şi ca robii aceştia, pe care i-aţi scăpat de o soartă afară din cale grea, să-şi petreacă viaţa ce le mai rămâne muncind pentru voi şi săvârşind lucrarea, care pentru braţe ca ale voastre e prea josnică. Iale toate, Voievodule, şi ne primeşte şi pe noi sub ocrotirea ta: o legătură strânsă să fie de azi înainte între noi şi voi, între urmaşii noştri şi ai voştrii."

Călăreţii munteni ascultară oprindu-şi răsuflarea, eară Bodea rămase timp îndelungat în nemişcare şi cu ochii ţintiţi la pământ.

„Vă mulţumesc şi vă mulţumim noi toţi pentru gândul cel bun, cu care aţi venit la noi,—răspunse el în cele din urmă rostind vorbele rar şi apăsat.—Noi, părinţii noştri, tot neamul nostru suntem mângâiaţi de gândul, că apărându-ne vetrele, v'am scăpat şi pe voi din o mare primejdie, şi mângâiaţi în sufletele noastre vom fi tot de a una când vom putea să vă dăm ajutor, caci după legea noastră nimic nu îi este lui Dumnezeu mai plăcut decât ca om să ajute pe om. Moravurile noastre nu ne iartă să încheem legătură cu oameni străini după lege şi după neam; vă suntem şi vă rămânem vecini buni, şi voi veţi vedea, că buna vecinătate cu

noi preţuiesc mai mult decât toate legăturile întărite cu jurământ."

Câte-va clipe de tăcere urmară.

„Şi ce aţi face voi cu robii, dacă noi nu am putea ori nu am voi să-i primim?"—urmă Bodea

„I-am ţinè noi", răspunse Hereţ.

„Ii primesc", grăi Bodea scurt.

Bran tresări, şi o viuă mişcare se făcu în rândurile călărimil.

„Descălecaţi.— le zise Bodea descălecând şi el, şi veniţi cu toţii să vedem prada şi cali".

Peste o mie şi cinci sute de robi, cei mai mulţi Sorbi veniţi de peste Dunăre, mulţi Ogori, dar şi vre-o sută de Volgari, şedeau în genunchi înşiruiţi unul lângă altul şi ţineau pe braţe fel de fel de bogăţii prădate la hotarele Persiei prin Armenia şi în ţările de peste Dunăre, toate mult frumoase şi strălucitoare de îţi luau vederile, dar lucruri, de care Muntenii nu mai văzuseră şi care pentru dînşii nu erau bune de nimic.

„Ce-o fi şi asta? „întreba unul.

„Dar asta ce o fi?" întreba altul.

Se uitau lung şi cu mirare, dar numai din depărtare şi cu multă îngrijare,—par'că ceea ce vedeau erau podoabe răpite din mormintele unor oameni morţi de ciumă.

Aici era un mare val de ţesătură, păr subţire, moale şi greu de ţi se strecoară printre degete, marfă adusă pe lungi şi primejdioase drumuri din fundul lumil şi ajunsă în cele din urmă în mânile unor oameni, care nu ştiu ce să facă cu ea.

Colo lucia în bătaia soarelui altă ţesătură de o mai uimitoare frumuseţă, multe veacuri de a

rândul în toată lumea vestita califea de Bizanțiu.

„Dar asta ce e? „întrebă unul oprindu-se la altă țesătură și mai lucioasă.

In nu era; cânepă nu era; par'că tort din fire de paiangeniș.

De unde putea el să știe, ce este mătasea, când abia patru ani mai nainte, la 555, îi aduseseră călugării sămânța din Persia!?

Tot ast-fel se 'ntrebau văzând odoarele împodobite cu pietre scumpe, lanțuri, inele și brățare de aur, încingători, vase și cupe de bronz, de argint ori de aur.

Mai mult erau adimeniți când vre-o armă le cădea sub ochi. Ce arcuri!? ce săbii? ce securi de luptă! ce suliți și ce buzdugane ghintuite!

„Nu vă spurcați!—grăi Bran cel aspru la fire. — Nu arma face, ci omul!"

„Nu primim nimic!—îi zise Bodea, în sfârșit, lui Hereț.—Toate acestea sunt lucruri plăsmuite de oameni fără sațiu și plămădite cu sudori și cu lacrămi de robi. Primim numai robii: robii sunt ai noștri, eară noi le dăm volo să facă fie-care ce vrea, să meargă fie-care unde vrea!"

El le făcu robiților semn să se ridice, căci nu se cuvine ca oni să îngenunchie în fața altui om.

Robiții se ridicară cu ochii plini de lacrămi și ochii tuturora se umplură de lacrămi.

„Dar caii, Voivodule, caii!?"

„Să-i încalece robiții, — răspunse Bodea, — și să se ducă fie-care la ai săi!"

Ear se făcu tăcere adâncă.

Vladimir, omul înalt și pântecos, luă de la

unul dintre robiţi o sabie cu teacă împodobită cu pietre scumpe, cu mănerul de fildeş şi cu încingătoarea cusută 'n fir, apoi făcu câţi-va paşi spre Bodea.

„Voivodule, — zise el în iimba lui, — ia sabia aceasta, căci n'ai sabie şi se cuvine ori-şi-cărui Voivod să fie încins la brâu. Nu e pradă luată în războiu, ci dar primit dela vecinul tău. Primeşte-o şi-o păstrează întru amintirea zilei de ieri, când prin bărbăţia ta ai scăpat un norod de peire".

Bodea înţelegea vorbele lui, şi totu-şi par'că un glas din altă lume îi rostea vorbele cu tainic înţeles.

Ce trebuia el să facă?

Putea să nu primească?—Putea să jignească pe vecinul, care se apropia cu inima curată de dînsul?

Buzduganul lui nu era şi el pradă luată din mâna duşmanului?

Armăsarul lui, armăsarul cum şi-l câştigase?

Ii era cu toate aceste greu să primească şi-i sunau mereu în ureche vorbele „Nu vă spurcaţi!"

In dosul lui erau călăreţii munteni, care stau ţiindu-şi caii de căpăstru. Lângă el steteau Cândea şi Bran, care-i zicea din ochi să nu primească. In faţa lui stetea Vladimir cu căpeteniile Sorbilor. In dosul acestora erau robiţii, care tot mai ţineau bogăţiile prădate pe braţele lor, şi mai departe cei trei sute de Sorbi, care aduseseră caii. La dreapta şi la stânga erau câteva femei, mai ales babe bătrâne, care alergaseră de pe la adăposturi, ca să vadă şi ele minunăţiile unor lumi lor necunoscute.

O lume întreagă-l privia şi-l judeca: ce trebuia să facă!?

Baba Miia, o femee înaltă şi subţire, numai oase şi piele sbârcită peste ele, vrăjitoarca vestită, care stetea zile de a rândul nemâncată şi făcea din rădăcini numai de dînsa ştiute băutură fermecată, bea din ea câte-va sorbituri şi adormia, apoi, deşteptându-se, ştia şi trecut, şi viitor, baba Miia ieşi din rândul celor-lalte femei şi făcu câţi-va paşi spre tânărul ce stetea cu inima îndoită ca omul ajuns pe drumuri neumblate la răscruci,

„N'o atinge, — Doamne, grăi dînsa ridicând dreapta,— căci e pângărită arma de mână necurată şi pătată de sânge nevinovat, — Dacă voieşti s'o primeşti, lasă-mă s'o iau şi s'o curăţ de blestemul pus pe capul celui ce o poartă.— N'o lua, Doamne, decât din mâna mea!“

Bodea se uită împregiurul său. Par'că toţi îi ziceau să primească.

Mai necurate decât această armă sunt farmecele tale,—îi răspunse el,—şi pusă în legătură cu duhurile necurate, tu poţi să-mi ştii soarta, dar nu poţi să mi-o schimbi. Eu merg pe drumul meu înainte fie spre mărire, fie spre peire, precum îmi este rostul vieţii. — Adă arma! — urmă apoi întorcându-se spre Vladimir şi grăindu-i în limba lui, — Asta să fie semnul legăturii noastre de buna vecinătate!“

„Dar nu mergi tu singur, ci ne duci şi pe noi“, — grăi Bran uitându-se cu inima încleştată la tânărul lui atât de iubit, care îi părea cu totul altul după ce îşi încinse sabia.

Şi Bran avea dreptate.

Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa 'n spic, primi şi el o sabie, dar luat de la bunii vecini, şi cât dai în palme cei mai mulţi dintre Munteni erau împodobiţi—unul cu un arc, altul cu un topor, cu o suliţă, cu un pumnal, tot odoare, de care neam de neamul lor nu mai văzuse.

Cine ar mai fi putut să-i oprească după-ce căpeteniile lor se 'mpodobiseră şi ele!?

„Omule, fiinţă râvnitoare şi nemernică, — îşi zise Bran plin de amărăciune, — tu însu-ţi te perzi pe tine! Primiţi azi daruri, ca să nu jigniţi pe cei ce vi le ofer de bună voe; mâne veţi cere, ear poimâne veţi lua cu de a sila de la cei ce nu vor să vă dee: ajunge-veţi şi voi să faceţi vânătoare de robi şi să vă daţi la viaţă fărădelege frău de o potrivă cu păgânii, pe care nu-l mai încape pământul, fiind-că vrea fie-care să mănânce o sută de pâni şi să-şi facă pofta unei singure clipe prin munca îndelungată a mii de alţii. O, Arie, Arie! adâncă e înţelepciunea ta!"

Ar fi vrut să se pună în fruntea celei salce şi să cutreere bogatele ţări de la miază-zi, unde mii şi mii ţăranesc muncind din greu pentru mulţumirea câtor-va nesăţioşi, şi să dărame, să ardă, să spargă, să rumpă, să frângă, să nimicească tot ceea ce încântă vederea şi ispiteşte inima, tot ceea ce aţâţă poftele şi moleşeşte voinţa, să-i despoaie pe oameni de vestmintele lor strălucitoare şi de odoarele lor cele scumpe şi să sfâşie cu ghiarele lui peile lor subţiate prin îmbuibare mişelească.

„Să-mi dai, Doamne, palma ta ca să descurc

din ea firul vieţii tale", grăi Miia apropiindu-se de Bodea.

Bodea se deto cu un fel de scârbă în napoi, dar se 'mpedecă de sabia, pe care nu ştia încă s'o poarte, şi se opri fără de voie în loc.

„Tu vezi că nu e bine să te fereşti de mine, — îi zise ea: — adă palma! „Ado!" îi zise şi o luă fără ca el să i-o fi dat, eară el o lăsă, ne mai putând să şi-o tragă înapoi.

Bătrâna cea înaltă şi subţire se uită lung în palma lui, apoi ridică ochii ei mărunţi şi ageri şi-i îndreptă spre faţa lui.

„Nu ştiu şi nu pot să-mi dau seama, dacă văd ori nu bine în clipa aceasta, — grăi dând nedumerită din umeri. — Mie par'că 'mi aduc a aminte! — Tinere! striga ea strângându-i mâna şi uitându-se drept în ochii lui. — Gândeşte-te bine, aduţi aminte: m'ai mai văzut ori nu vre-o dată în viaţa ta!?"

„Nu! — răspunse el zăpăcit, — nu te-am mai văzut, nu, şi parcă totu-şi — da! — mi-e în clipa aceasta caşi-când mi s'ar mai fi întâmplat ceea ce mi se 'ntâmplă acum."

„Destul! — grăi dînsa. — Vis cu vis se întâlneşte, şi cum tu abia în clipa aceasta îţi aduci aminte de visul tău, aşa sunt pornită şi eu să-mi aduc a minte de visul meu. — Deslueşte-mă! — urmă ea închizându-şi ochii şi punându-şi dosul palmei pe frunte. — Ai întâlnit vre-o dată în calea ta o copilă tinără, subţirică, suptă la faţă şi cu mari ochi albaştri?"

„Nu, — răspunse el, — nici subţirică, nici suptă la faţă."

„Ea-ţi va ieşi în cale, — dacă nu ţi-a ieşit

âncă, — îi zise baba Miia: — ursita ta e tânără, subţirică şi suptă la faţă — Da, da! — de geaba te dai înapoi: îţi este ursită. — Nu voieşti tu, dar n'ai incotro! Şi ah, ce viaţă! — urmă ea dându-se un pas înapoi. — Câtă lumină! câtă veselie! ce fel de 'ndesuială sgomotoasă, şi tu treci râzând voios, şi toţi se dau la o parte din calea ta, — urmă dînsa ca 'ntr'aiurirea,— toţi te iubesc, toţi aleargă la tine, toţi vor să te 'nveselească... Dar stai! — strigă ea de o dată ca ieşită din fire, şi faţa ei se 'ntunecă. — Omul spân... Ce vrea omul spân!? — Ah! cum se turbură toate! — suspină ea cutremurându-se în tot trupul, — apoi rămase timp îndelungat într'un fel de toropeală".

„Ce este? — ce vezi? — ce ştii? — o întrebă Bodea, care ascultase par'că o smintita i-ar fi vorbit şi cu toate aceste acum începù să tremure.

Ea îi lăsà mâna şi se uità ear în ochii lui.

„Nu ştiu, — îi zise ea potolită şi rece. — Să te fereşti de oamenii graşi, uite, ca ăsta, — urmă ea trăgând cu ochiul spre Vladimir, — căci pântecele înfoiat e sălaşul necuratului."

Grăind aceste, ea se depărtă, earà Bodea şi Bran se uitară lung unul la altul.

IV.

Rusalille.

Ca dusă de adierea vântului de primăvară s'a respândit de alungul poienelor luminoase şi prin văile umbrite ştirea, că ceata sfântă i-a învins pe năvălitori şi i-a alungat şi că Bodea,

cel mai în vârstă dintre feciorii Părintelui Luca, preotul din poienele Bucegilor, s'a ales cel mai vrednic între cei vrednici şi în ziua de Rusalii se va urca în fruntea cetei în poiana din faţa trecătorii, ca toţi să-l primească Domn şi ocrotitor al neamului.

In ajunul zilei sfinte dar lumea s'a împodobit cu flori şi cu frunzar şi s'a pus, ca 'n toţi anii, de pretutindeni în mişcare. Tot ceea ce era om în picioare a pornit încet şi fără de zor spre locul de adunare, pâlcuri-pâlcuri în frunte moşnegii răzămaţi în toiege şi babele gârbove, câţiva paşi în urmă oamenii în putere, în dosul lor femeile cu copii, ear în coadă băeţii şi fetele, voioasa şi neastâmpărata tinerime-ici cântând lauda primăverii, colo râzând cu hohote răsunătoare, glumind în gura mare ori sbeguindu-se şi alergând la vale.

Toată ziua şi toată noaptea au venit şi au sosit, şi multe mii erau adunate din toate părţile şi aşteptau cu nerăbdare sgomotoasă dimineaţa, când au sosit şi călăreţii, tot unul şi unul, fiecare cu câte două spice de grâu lângă pana de vultur, ceata mândră cu încă mai mândrul Răciulele, care venia în coada ei călare pe bine ştiutul măgar şi purtându-şi cu fală suliţa cea lungă.

O, timpuri de curată şi nesiluită fericire!

Era ziua norocului mult aşteptat, când mumele risipite prin poiene şi prin văi se adunau aducându-şi cu ele unele flăcăii, ear altele fetele, ca să se vadă, să se cunoască şi să se aleagă pereche, pereche, după-cum Domnul a rânduit, ca inimă să se pornească spre inimă,

Era ziua, în tot anul singura zi, în care Părintele Arie se urca şi el în poiana înflorită, ca să se bucure de floarea vieţii şi să binecuvinteze nouele însoţiri. Părintele Simeon, fiiul, şi Părintele Mateiu, nepotul lui, încă de cu seară plecaseră dimpreună cu Părintele Luca şi cu Părintele Gâvriil, ca să se închine şi el la peşteră şi să-l însoţească apoi pe moşneag în drumul cel atât de greu pentru dînsul.

Aşteptând sosirea preoţilor, lumea adunată-şi petrecea timpul după deprinderile rămase din bătrâni.

Bărbaţii steteau de vorbă prin umbra fagilor de la marginea pădurii ici râzând de glumele vre-unuia ca Răciulete, colo ascultând cu sfială spusele vre-unui bătrân ca Vineş.

Femeile se adunaseră în altă parte cu copiii lor şi şedeau grămezi-grămezi prin pădure spulndu-şi unele altora păsurile şi ţiindu-şi copiii adunaţi prîn apropiere.

Tineretul petrecea, flăcăi şi fete de a valma, în largul bătut de soare al poienei.

Câtă voie bună! — câtă răsfăţare nevinovată! — ce sburdalnică învălmăşeală! — ce sgomot înveselitor! — şi câte lacrămi de dureroasă bucurie!

Era lege rămasă din bătrâni, ca băieţi şi fete împreună să crească, la olaltă să-şi petreacă anii copilăriei şi ai fericitelor tinereţe şi să se despartă numai în ziua, când li se hotăreşte soarta, şi multora le era aceasta dureroasă zi de despărţire.

Nu erau în rândul acestora şi voinicii intraţi în ceata sfântă; dar dureroasă era ziua şi pentru mulţi dintre dînşii.

Sprinteni şi chipeşi, îmbrăcaţi cu mânecare negre peste cămaşa curată, cu iţarii strânşi pe pulpi şi încinşi cu *brâne* roşii, ei umblau forfota printre cei-lalţi, scăpau din când în când câte o vorbă de glumă, trăgeau pe ici — pe colo cu ochiul, şi multe inimi băteau săgetate de privirile lor, dar ei nu se puteau opri nicăiri.

Aici o fată stătea sfioasă şi cu ochii plecaţi în faţa unui flăcău, care-i spunea ce-va pe şoptite, ca numai ea să audă, şi toţi ştiau, ce-i spune şi care e răspunsul ei. Colo cate-va fete îşi destăinuiau gândurile privind cu viua îngrijare în viitorul şi luându-şi cu ochii plini de lăcrămi rămas bun unele de la altele şi toate de la viaţa fără de griji. Eară voinicii cei sprinteni şi chipeşi umblau răsleţi şi fără de rost încoa şi în colo.

„Asta nu se poate! — zicea Răciulete cel cârcotaş. — N'o să lăsăm noi soarta neamului răzămată pe oameni fără de căpătâiu!“

„Tacă-ţi gura! — îi răspunse Ursan. — Nici n'am pornit-o încă bine, şi vrei să ni-o strici!?“

Dar cimpoiaşul îşi alese un loc larg şi neted şi începù să-şi umfle foile făcute din piele de capră.

Un chiot de veselie răsună, şi voinicii se adună într'o clipă împregiurul cimpoieşului, îşi potrivesc căciulile în cap, îşi string *brânele*, îşi dreg nojiţele de la opinci, îşi răsucesc mustăţele, apoi se prind lanţ încheiat şi pornesc jocul ei în de ei, — mai întâiu a 'ndelete şi cu măsură bine cumpenită, apoi mai inimos şi din ce în ce mai cu avânt, — după cum îi poartă Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa n' spic.

Mare frumusețĕ era să-i vezi săltând ușurei când înainte cu pas mare și înapoi cu pas mărunt, când legănându-se la dreapta și la stânga și bătând cu piciorul în pământ. Lumea se adună încetul cu încetul împregiurul lor, în rândul întâiu copiii și tineretul, car în dosul lor într'o parte bărbați, într'alta femeile ieșite 'n grabă mare din pădure.

Dar eată că despre Orăți se ivește și urcă încetul cu încetul un lung șir de oameni, care aduc, par'că, ce-va.

E Dragodan, starostele din valea Dâmboviței, care vine și el să 'nchee legătură de bună vecinătate cu Muntenii.

E Vidac de la Slobozia, care l'a pus la cale și-l aduce dimpreună cu zece dintre fruntașii norodului.

Ca să nu vie cu mâna goală, el a făcut în ajun o vânătoare și aduce cu dînsul șase cerbi, doi zîmbri și zece căprioare, — ear pentru-ca cinstea să fie și mai mare, el a luat cu dînsul și pe cele cinci neveste ale sale, cinci de o dată, tot una și una, luate pe ales dintre cele mai trupese și mai frumoase, cum i se cuvin lui.

Dragodan, un munte de om, și înalt, și lat în umeri, și gros la ceafă, și peptos ca un taur, nu venia în frunte, ci în coadă ca un fel de Răcinlete, dar el se vedea peste capetele celorlalți cu obrajii lui rotunji și roșii, cu barba lui deasă și oare-cum arămie, buzat și cu ochii bulbucați, întreg omul viață și putere neînfrântă.

Nu-i mai era acum nimănuia de jocul voinicilor, și toți porniră de a valma pe coaste la vale, ca să vadă cât mai curând și mai de

aproape. Bodea însă şi Bran şi Cândea se opriră în loc, iar bătrânii şi oamenii mai aşezaţi se traseră 'n dosul lor. Lor nu li se cuvenia să meargă 'n calea celor ce veniau la dînşii, ci trebuiau să aştepte unde se aflau şi să-i primească în tăcere cuviincioasă.

Dragodan trecu dar cu ai săi prin mijlocul mulţimii, care-i făcu drum larg.

In frunte mergea Vidac, ţanţoş şi ştergându-şi sudorile, iar după el urmau doi-spre-zece oameni ţepeni, care duceau cei doi zimbri aşezaţi pe pârghii groase, apoi patru câte patru oamenii, care duceau cerbii tot pe pârghii, alţi zece, fiecare cu câte o căprioară 'n spinare, cei zece fruntaşi şi, în sfârşit, Dragodan cu soţiile lui, la care muieretul se uita cu un fel de spaimă, căci în gândul lor era lucru de necrezut, ca femeile să se amestece şi ele între bărbaţi.

Sosit în faţa lui Bodea, Vidac le spuse oamenilor să aşeze vânatul la dreapta şi la stânga, apoi făcu drum, ca Dragodan să treacă înainte.

Era par'că se sguduie muntele când Dragodan se opri, îşi plecă puţin capul şi-şi încrucişă pe o clipă mâinile pe piept, apoi, clătinându-şi capul dat cam pe spate, le lăsă iar să cadă ca mourte în jos.

Bodea se uită cu un fel de mirare la omul greoiu şi căpăţînos, care râdea nu numai din gură, din ochi şi din sprâncene, ci din toate trăsăturile feţei lui, par'că în viaţa lui n'ar fi aflat că sunt şi nevoi pe capul omului.

Vidac luşi odată şi-şi luă răsuflare, ca să vorbească. Prea erau însă mulţi oamenii ce-l ascultau, şi vorba i se opria în gât. Ştia el ce

are să spună, dar se lăudase, că ştie să potrivească bine vorbele şi ţinea să nu rămâie de ruşine.

„Spune odată! — mormăi starostele, căruia i se urîse a sta aşa ţeapăn la un loc.

„Eacă ce-i, — grăi Vidac dându-şi vânt la vorbă. — Starostele, neştiind să vorbească, m'a luat şi pe mine cu cele cinci neveste ale lui, ca să vă spun.

Un strigăt de fioroasă mirare îi tăie vorba, şi muieretul se depărtă ca alungat de o duhoare grea.

„Auzi tu spurcăciune de muieri, — grăi una dintre cele gureşe: — cinci deodată pe capul unui biet de om!"

„Ce să-i faci, dacă aşa e obiceiul la dînşii!?" — întimpină alta mai potolită.

„Aşa e! — grăiră şi altele. — Fie-care cu obiceiurile lui. — Dar cu tot nu m'aşi împăca cu asemenea lucru."

„Nici eu! — nici eu! — nici eu!" — răsuna din toate părţile. — Să ne ferească sfântul!"

Văzând mişcarea, Vidac îşi pierdù sărita, iar Dragodan, care nu înţelegea nimic şi credea, că Vidac va fi zis vre-o prostie, se uita râzând peste capetele mulţimii. „E prost ca un ţap speriat, — îi zise el lui Bodea arătând cu mâna lui cărnoasă spre Vidac, — şi — o să ne înţelegem mai uşor fără de el".

Nici că mai era, în adevăr, nevoie de înţelepciunea lui Vidac. Vedeau cu toţii zâmbrii şi cerbii şi căprioarele, iar atât era destul peutru-ca să le ştie şi rostul.

Pecând dar Bodea şi Bran îşi dădeau silinţa

să dumirească pe Dragodan, care râdea de toate nimicurile cu niște hohote ce răsunau până în strâmtorile văii, Cândea și Răciulete ridicară vânatul cel împărătesc și-l duseră la marginea pădurii, ca să-l dee în seama băieților, între care erau mulți meșteri în dalde astea.

Înțelegerea cu Dragodan era anevoioasă, dar cu cât mai mult își dădea silința să-l dumirească pe el, Bodea și Bran cu atât mai vârtos se dumîrîră ei înșiși, că omul acesta, care râde mereu și de care la început le venia și lor să rădă, nu-și poartă degeaba capul cel mare. Era în el ceva ce te face să stai, să privești și să asculți.

Volgarii, așa spunea el, i-au pus pe fugă pe Chazari, s'au adunat cu toții la un loc și au pornit înapoi spre gurile Dunării, unde și-au lăsat nevestele și copiii. „Umblând în calea lor să adune pradă și robi, ei înaintează încet, — zise el, — dar peste câteva zile iar ne întâlnim cu ei. — Ce facem!? — strigă el cu glasul lui de taur și încruntându-se, încât Bodea se dete un pas înapoi.

„Îi așteptăm," — răspunse el.

„Unde!? — strigă iar Dragodan. — Voi aici? Vladimir colo? — noi în altă parte? — Nu se poate! — Trebue să ne adunăm cu toții la Ialomița. Mi-am adus nevestele și vi le las să faceți ce voiți cu ele, dacă nu vi-oi fi bun tovarăș de luptă".

Bodea ear se dete înapoi.

„Asta nu se poate, — îi zise: — noi nu putem să avem neveste".

Dragodan se uită oare-cum sperios la el, apoi

începù să râdă cu niște hohote, care-l sguduiau în toate încheieturile și băgau spaima în copii.

„Care va să zică, — grăi dînsul ștergându-și lacrămile, — sunteți ca țapii 'mbătrâniți ce nu mai umblă cu turma".

Cu asta li se înfundă vorba, căci copiii și tineretul porniră iar la vale.

Veniau despre peșteră urcând încet preoții, cu bătrânul Arie în frunte, iar ceva mai departe, despre Scărișoara, Dragoslav cu zece fruntași dela Slatina și Mala cu alte zece fete tinere.

Și atât de sărbătorească era așteptarea, în care se aflau cu toții, încât Dragodan își conteni și el râsul și se dete dimpreună cu cele cinci neveste ale lui la o parte oare-cum sfiios și doritor de a ști, cine sunt cei ce vin și ce are să se întâmple după ce vor fi sosit.

Părintele Arie, voios și cu fața senină, urca pas cu pas și oprindu-se des, ca să mângâie pe câte unul din copiii ce-i eșiseră în cale și se uitau cu ochii mari la dînsul.

La margina pădurii ardeau vre-o șase-zeci de focuri mari, la care băieții frigeau vânatul împărțit în frigări. Sprâncenele bătrânului proot se încrețiră când simți mirosul de cărnuri arse în foc, dar el iar începù să zimbească după-ce copiii îi spuseră ceea-ce știau despre isprăvurile lui Dragodan.

Sosit în fața lui Bodea, care-l aștepta stând plecat puțin înainte, el se uită lung și cu mulțumire din ce în ce mai învederată la tânărul atât de bine făcut, pe care nu-l văzuse încă.

„Lăudat să fie numele Domnului!" — grăi Bo-

dea făcând un pas înainte, ca să iee mâna preotului şi s'o sărute.

Părintele Arie se dete însă la o parte şi apoi înapoi pentru-ca părintele Luca să rămâie în rândul întâiu.

„Nu e, — zise el, — nici vârstă, nici stare, care poate să treacă pe cineva înaintea părintelui".

Bodea sărută dar mai întâiu mâna tatălui său, apoi pe a Părintelui Arie şi voi să treacă la ceilalţi preoţi. Bătrânul îi ţinù însă mâna şi-l sărută pe frunte.

„Darul Domnului să se reverse prin noi asupra ta! — îi zise apoi rostind vorbele rar şi respicat. — E mare mâhnirea de a nu mai putea să ai parte de sfânta chemare, pentru care te-ai născut, şi eu, om foarte bătrân, nu-mi aduc aminte, ca vre-un alt fiiu de preot să mai fi avut mâhnirea aceasta. Dar mângâie-te, fiiule, căci multe sunt, deosebite şi neînţelese de noi căile Domnului şi tot a lui voinţă o împlineşti şi purtând sarcina ce ţi-ai ales după pornirea inimii tale. Nu prin vrednicille tale, nici prin bunăvoinţa semenilor tăi, ci din îndurarea lui te-ai ridicat mai presus de toţi, şi locul lui îl ţii aici în mijlocul nostru păstrând buna rânduială între oameni, ajutând pe cei slabi, ocrotind pe cei năpăstuiţi, mângâind pe cei buni, certând pe cei răi, siluind pe cei îndărătnici şi purtând grijă de binele tuturora".

„Lui i-am închinat toată viaţa mea, şi numai pentru binele tuturora am să trăiesc!" — îi zise Bodea.

„Nu, fiiule, întimpină preotul: — viaţa ta e

întreagă numai a ta. — Întocmai precum părintele nu-şi închină viaţa, ci se foloseşte de ea şi mulţumirea sa o caută purtând grijă de copiii săi, şi tu mulţumirea ta şi a urmaşilor tăi o cauţi purtând grijă de binele tuturora. Tu însu-ţi ai să suferi şi să te căieşti, dacă nu vei păzi legea şi bunele moravuri — Deopotrivă eşti cu ori şi care, şi nu ţi se cuvine nimic ce nu i se cuvine fie-căruia".

Bodea auzia aceste vorbe, dar nu mai era în stare să-şi dee seamă despre înţelesul lor: ochii lui şi fiinţa-i întreagă se îndreptaseră spre Mala, pe care o recunoscuse din depărtare. Nu mai era copila cu obrajii rotunji; se făcuse mai înaltă şi mai subţirică, faţa îi era supţă şi mersul îi era cuvios, dar tot ea era, şi el iar se simţi cuprins de sîmţemântul de amorţeală, care-l făcuse să tremure în tot trupul când o ducea atârnată de braţul lui. — Numai pe o clipă însă: în clipa următoare el îşi încordă puterile şi rămase stând drept şi neturburat de nimic, stăpân pe sine şi pe faptele sale.

Văzând schimbarea petrecută în faţa lui Bodea şi mişcarea ce se produse în mulţimea adunată împregiuru-i, Părintele Arie lăsă mâna lui Bodea şi se întoarse şi el,

„Ah, Mala, copilă mie mult iubită! — strigă el mergând spre dînsa. — Mare e bucuria ce ne faci viind azi în mijlocul nostru!"

Mala făcù câţi-va paşi mari spre dînsul, apoi îşi plecă genunchele până la pământ şi-i sărută mâna şi poala hainei lungi.

„Văd, — îi zise el ridicând-o, că s'o sărute pe frunte, — şi înţeleg din faţa ta gândul, cu care

ai venit, şi lăudăm cu toţii hotărîrea voastră".

El o duse apoi spre Bodea şi spre ceilalţi preoţi.

Dragoslav se oprise cu soţii lui şi cu celelalte fete în clipa, când Mala a pornit înainte, iară Bodea, încins cu sabla cea strălucită, stetea drept şi nemişcat având la dreapta lui pe Bran, în dosul lui pe Ursan, pe Moroiu şi pe încă câţiva dintre sfetnici, iar în faţă pe preoţi.

Mala se opri cu ochii plecaţi şi tremurând în tot trupul ca turturica prinsă în laţ, dar din ce în ce mai stăpână şi ea pe sine.

„Iată, — grăi Părintele Arie, — aceasta e copila bună, care a rătăcit căutând pe părinţii ei mult iubiţi şi în timp de noapte vijelioasă a căzut în prăpastia adâncă — după rânduirea lui Dumnezeu tocmai în faţa peşterei, ca eu să pot avea la bătrâneţele mele mângâierea de a-i fi scăpat viaţa şi de a-i fi luminat sufletul spre a cere pentru sine şi pentru a-i săi sfântul botez".

Obrajii lui Bodea se roşiră.

„N'ai aflat, părinte, întregul adevăr, — grăi dînsul spre mirarea tuturora. — Ne cunoaştem eu şi ea, şi nu e în graiul omenesc vorbă pentru exprimarea simţimântului de fericire, care mi-a cuprins întreaga fiinţă în clipa, când am văzut-o în poienele noastre, în mijlocul fraţilor mei".

Marii ochi albaştri ai copilei şi obrajii ei curaţi se umplură de mari şi limpezi picături de lacrămi.

„O, zi de nespusă fericire! — strigă dînsa ridicându-şi capul. — Ai rostit vorba, şi ori şi cât

de mare mi-ar fi vina, ca e ispăşită şi ştearsă când tu o mărturiseşti şi-mi uşurezi sufletul!"

Părintele Aric şi Părintele Luca se uitară miraţi când la el, când la ea; Dragoslav făcù şi el câţiva paşi spre dînsa; mulţimea se înghesui cu grăbire neastâmpărată din toate părţile, ca să vadă şi să audă; chiar Dragodan, care nu înţelegea nimic, simţia că e mare lucrul, care se petrece, şi-şi făcù drum printre ceilalţi, — ceea-ce lui nu-i era de loc greu să facă.

„Tată, — urmă Bodea întorcându-se spre Părintele Luca, — aceasta e copila, care, stăpânită de o pornire oarbă, a luat cel mai scump odor al părintelui său, armăsarul nestrunit în frâu, şi mi l'a dat mie, ca să mă pot întoarce la voi".

„Nu e că te-am ajutat să scapi, — întimpină dînsa luându-şi avînt, — ci că am ajuns să te văd aici, cel dintâiu între ai tăi. O, cât am tremurat, prin câte sbuciumări am trecut, cât am suferit întrebându-mă mereu, cine e omul, pe care l'am ajutat, şi ce s'a făcut el. — Te văd acum, te ştiu şi sunt mângâiată în sufletul meu!"

Părintele Aric o depărtă puţin dela sine.

„Dar tu nu mi-ai spus mie nimic despre aceasta", — îi zise el în chip de mustrare.

„Nici mie", — adăugă Dragoslav.

„De ce să vă spun şi ce vă puteam spune!?" — răspunse ea liniştită. — Ştiam eu oare, dacă e bună ori rea fapta, la săvârşirea căreia am luat parte, dacă mă laud ori mă defăimez vorbind de ea, şi dacă puteţi ori nu să înţelegeţi ceea-ce eu nu înţelegeam!? Ştiam eu, dacă nu cum-va îi tur-

bur vlaţa spuind ceea ce numai el ştia!?—Nu! acesta era lucru, pe care numai noi amândoi împreună putem să-l spunem, şi n'aşi puteà să stau cu capul ridicat în faţa lui şi a voastră, dacă într'o clipă de slăbăciune aşi fi dat de gol o taină, care nu era numai a mea.—Nu! — urmă ea cu înduioşoare,— n'aveam ce să spun. Nici eu nu l'am căutat pe el; nici el nu m'a căutat pe mine: ni s'au încrucişat o dată cărările vieţii şi ear ni s'au îngomănat; ne-am întâlnit şi ear ne-am despărţit mergând fie-care în calea lui, dar nu ne vom mai uita unul pe altul cât vom mai trăi pe pământ şi inima mea se va umplea de dulceaţă tot-dea-una când îmi voi aduce aminte, că el m'a cunoscut aici în faţa voastră."

Ochii tuturora se îndreptară în tăcere adâncă asupra lui Bodea, care sta cu ochii plecaţi.

Nu, aici în auzul tuturora, el nu mai putea să-i zică nimic.

Aşa era, cum dînsa zisese: căile lor se despărţiseră şi despărţite aveau să rămână. Acesta era şi în mintea lui adevărul, şi totu-şi îi era greu afară din cale, că dînsa a putut să se îmbărbăteze a o spune aceasta chiar în clipa revederii şi în faţa tuturora, — par'că nimic n'ar fi fost.

„Viitorul e taină nepătrunsă, — grăi dînsul aşezat,—şi nu putem să ştim, dacă nu ni se vor mai încrucişa cărările: eu fericit ca'n în clipa aceasta mă voi simţi tot-dea-una, când ne vom mai întâlni.

Mala se plecă încet şi adânc ca roaba în faţa stăpânului său, şi un simţământ de strămto-

rare îi cuprinse pe cei adunaţi împregiurul lor. Era par'că o pâclă deasă se lăsase de odată asupra poienei, şi toate feţele să făcuseră gânditoare şi posomorite ca norii negri ce se ridicau despre Capul Coastei.

Sărmana copilă! Cu câtă însufleţire curată plecase ea de acasă... cât se pregătise ca pentru ziua aceasta!?—ear acum sufletul îi era turburat şi gândul abătut de nu mai ştia ce voieşte şi nu mai îndrăznia par'că să'şi ridice ochii spre bătrânul sfînt, la care venise.

„Mă iartă, Părinte,—grăi dînsa strîmtorată,—că lucrurile au luat o întorsătură, la care nu mă puteam aştepta,—Noi am venit să te rugăm în numele întregului nostru norod, ca să ne deschizi prin sfântul botez calea mântuirii.

Ea le făcu apoi celor-l'alţi semn să se apropie.

Dragoslav luă de la unul din soţii lui o covată acoperită cu cârpă curată şi i-o întinse preotului,

„E prinosul ce aducem pentru împodobirea sfântului altar,— grăi dînsa ridicând cârpa,— aur spălat de noi înşi-ne din nisipul rîului şi adunat anume pentru casa Domnului."

Gândirea tuturora luă o nouă îndrumare, şi cei mai apropiaţi se îndesuiră împregiurul Părintelui Acic, care, dus cu gândul, trecu de mai multe ori cu degetele lui subţiri şi lungi peste praful greu şi strălucitor.

„Îi este plăcută Domnului jertfa voastră,— grăi el într'un târziu,—căci podoabele scumpe şi strălucitoare numai lui i se cuvin. Dorinţa voastră însă e lucru mare, fata mea, şi numai

începetul cu începtul şi după multe şi mari stăruinţe va puteà să fie împlinită".

„Stăruim, Părinte, cu toată căldura inimilor noastre",—întimpină dînsa.

„Vă lăudăm cu toţii pentru aceasta, — răspunse el,—dar nu e destul să doriţi, ci trebue să fiţi şi luminaţi şi să vă puneţi credinţa la grele încercări. Acela, fata mea, care vrea să stee în faţa Domnului, trebue să fie cu sufletul curat. Putem să botezăm pe copiii nevinovaţi, dar oameni îmbătrâniţi în păcate nu pot să primească sfântul botez decât după-ce se vor fi lepădat de relele lor deprinderi şi vor fi ajuns a'şi petrece viaţa după rânduiala legii creştineşti."

„Aşa e!—strigară mai mulţi de odată uitându-se la Dragodan. — Nu-i primim în mijlocul nostru!"

„Să se înfrâneze mai nainte!"

„Să se curăţe de spurcăciune!

„Să-şi lepede muierile!"

„Să nu ne strice moravurile.

Dragodan vedea, că e vorba de el, şi se uita când rizând pe rânjite la cei ce se uitau la el, când la Mala, care sta cu ochii plecaţi şi strivită de ruşine, când ear la Bodea cel tăcut şi rece.

„Nu, fiilor mei,—grăi Părintele Arie aşezat.— Legea nouă nu poate să desfacă legăturile încheiate după legea veche, şi pe copii nimic nu poate să-i despartă de părinţi. Cel ce primeşte sfântul botez se leapădă de drepturile ce nu i se cuvin creştinului, dar datoriile, pe care le-a avut, are să şi le împlinească cu atât mai vîrtos".

Ori-şi cât de mare ar fi fost autoritatea Părintelui Arie, gândul acesta nu intra în mintea oamenilor.

„Care va să zică,—grăi Părintele Luca,—ar fi cu putinţă, că un creştin să aibă şi mai multe soţii.“

„Trebue să le ţie, dacă le-a avut mai nainte de a fi primit botezul,— îi răspunse Părintele Arie,—şi să poarte după legea cea nouă grijă de ele.

„Şi dacă vre-una din ele nu vrea ori nu e vrednică să primească botezul?“

„Căsătoria,— îi zise bătrânul, — nu e legătură făcută între creştin şi creştină, ci între bărbat şi femee, şi legea omenească poate să oprească însoţirea creştinului cu o păgână, dar lui Dumnezeu îi este plăcută ori-şi-ce însoţire pornită din inimă curată.“

Nu : cu gândul acesta nu se puteau împăca Muntenii trăiţi atâta timp în mijlocul unei lumi cu moravuri sălbatice şi deprinşi a lua drept oameni spurcaţi pe toţi vecinii lor O frământare înăbuşită îi cuprinse dar pe toţi şi privirile lor se îndreptară ear spre Dragodan, spre Dragoslav şi spre soţii lui, spre Mala, cărora li venia sa fugă.

„Ce este!? Ce vor oamenii acestia!?“ întrebă Dragodan uitându-se cu ochii lui bulbucaţi drept în faţa lui Bodea.

Bodea făcù câţi-va paşi până la Mala, se plecă spre ea şi o cuprinse cu braţul.

„Nu uitaţi, — zise el apoi. — că ei toţi sunt oaspeţii noştri şi iubirea creştinească nu se mărgi-

neşte numai la creştini, ci are să îmbrăţişeze pe toată suflarea omenească."

„Arată-ne, Părinte, calea mântuirii, — strigă Mălu adânc mişcată; — spune ce avem să facem, ca turma cea curată să ne sufere şi pe noi în mijlocul ei, căci pătrunşi suntem de nemernicia noastră şi înseteaţi de lumină!"

„Să veniţi, — grăi Bodea, — voi care sunteţi tari în hotărîrea voastră, să vă aşezaţi în mijlocul nostru şi să vă deprindeţi cu asprimile vieţii creştineşti, ear apoi, după ce veţi fi primit botezul, să ve întoarceţi, ca să pregătiţi şi pe cei-l'alţi."

„Bine-cuvântat să fii de urmaşii noştri, fiule, pentru hotărîrea ta" — îi zise Părintele Arie, şi o tăcere adâncă se făcă împregiurul lor.

Un tunet răsună bubuind de-a lungul văilor şi pe ici pe colo începură să cadă mari stropi de ploaie.

E mare noroc, aşa se zicea, dacă plouie în ziua aceasta, şi mulţimea se risipi fugind veselă spre pădure, ca să-şi caute adăpost pe sub fagii bătrâni.

Cei mai mulţi însă nu erau încă ajunşi la pădure când furtuna se descărcă cu o repeziciune năpraznică ce numai în culmile munţilor e cu putinţă.

Şiroaie dese se vărsa ploaia; vâjiind înfiorător îndoia vântul copacii cei bătrâni: unul după altul cădeau trăsnetele; şir încheiat se ţineau tunetele sgnduitoare; în valuri mari şi răpezi se porni în câte-va clipe puhoiul la vale: era par'că se apropie sfârşitul lumii, şi nimeni nu mai căuta acum adapost, ci stăteau toţi ca înfipţi în

pământ şi cu capul plecat, care unde 'l apucase furtuna, şi numai pe ici pe colo mai alerga câte o nimă îngrozită să-şi adune copiii risipiţi.

Doi oameni numai, Bodea şi Bran, ei singuri steteau drepţi şi cu capul ridicat în mijlocul poienei.

„Ce voieşti să faci!?“ întrebă Bran scurt şi aspru.

„Să merg înainte pe drumul ce 'mi-am croit!“ — în răspunse Bodea hotărît.

„Omule, bagă de seamă! — îi zise Bran ridicând mâna. — Bărbaţia 'şi-o arată fie-care stăpânindu-şi pornirile rele: tu voeşti să te calci însu-ţi pe tine puindu-te în protiva unei porniri bune. Nu căuta să scapi de soarta ta; e prea mare ispita pentru un muritor, şi ori te pleci, ori cazi în păcat. Rămâi curat, căci ochii tuturora te văd: ia-o cu bine-cuvântarea preotului tău, căci altfel te pierzi.“

„Nici una, nici alta!“ — răspunse Bodea depărtându-se de el.

V.

Goana mare.

Din sus de Vâlcni şi din jos de Cetăţeni e şi astă-zi satul Mesteceni: aici a ales Bodea loc de aşezare pentru cei chemaţi a trăi împreună cu Muntenii, ca să ice deprinderile vieţii creştineşti şi să le ducă apoi cu dînşii la norodul lor.

Cu graba omului înfierbântat de un gând admenitor s'a pus pe lucru, şi sute de oameni munciau întins zi şi noapte, ca să ridice cât

mai curând casele pentru adăpostirea lor şi să se înceapă cât mai de grab săvârşirea faptei bune.

Dragodan însă nu mai umbla la vânătoare şi nu mai petrecea la îngrăditura lui, unde stă şi azi satul Drăgodăneşti, ci aduna oameni şi alerga când spre Ialomiţa la Vladimir, când spre Argeş, la Bohuslav. Peste câte-va zile el i-a trimis lui Bodea veste grabnică şi l'a chemat să vie fără de întârziere, căci Ogorii se apropie.

Nu se legase Bodea să vie când va fi chemat şi nici nu era hotărît să meargă, dar a 'ncălecat să treacă peste îngrăditura din valea Râului Alb în faţa Buciumenilor şi i-a trimis şi lui Bran vorbă sa se coboare tot acolo.

Nu mai era însă Bodea omul chibzuit şi îndelung răbdător, care îşi măsoară paşii şi se gândeşte de trei-ori mai nainte de a purcede la faptă. Gândul lui era împărţit, dus acum la casele rămase neisprăvite, trecut peste puţin din colo, sub surpătura, unde se spăla pravul de aur, sburat apoi spre şesul depărtat, unde îi vedea pe Ogori viind călare pe caii lor sprinteni, dar nici o dată nu se opria acolo, unde era şi el. Călarind în fruntea cetei, el şi-a luat de zece-ori hotărîrea şi de zece-ori a schimbat-o. Nu-şi spunea nimănuia gândul şi totu-i se uita sperios înapoi, par'că voia să vadă, ducă nu cum-va soţii lui i-au aflat cum-va gândurile, se simţia umilit în el însu-şi ruşinat, că ar vrea să voiască şi nu poate.

Ceea ce-l ridică pe om mai presus de toate cele-lalte fiinţe vieţuitoare e vîrtutea stăpânirii de sine: rob al pornirilor sale firesti, el cade

în rândul fiarelor şi se simte mai nemernic decât viermele ce se târesce de ici până colo fără ca să ştie ce face. Şi rob era Bodea, care se svircolia să-şi rumpă lanţurile şi le sfărâma şi tot nu putea să scape.

Sosit la îngrăditura de pe Râul Alb, el a stat puţin, apoi a trecut în valea Ialomiţei.

Sosit aici, el a stat puţin, apoi a plecat la vale, nu pentru-că voia să meargă înainte, ci pentru-că nu putea să stee în loc. Cuprins de neastâmpăr, el ar fi voit, ca viaţa să i se desfăşure răpede şi tot mai răpede cum pusdăriile se mistuie în flacările mânate de vânt. Incet a pornit-o, iute şi-a urmat drumul şi 'n goană mare s'a depărtat în cele din urmă, par'că fie-care clipă pierdută îi aducea peirea.

Sosit în gura văii, unde i-a găsit pe cei trei staroşti cu vre-o opt mii de oameni, el a stat puţin, apoi ear a plecat. Inainte şi tot înainte, departe şi tot mai departe-l ducea firea lui răsvrătită, ca să vadă, să se dumirească, să facă ce-va...

Numai în faţa duşmanului s'a oprit, dar aici, când primele cete de Ogori s'au ivit în preajma lui, mintea i s'a luminat de o dată, bătăile inimii i s'au potolit, şi el ear nu mai vedea decât pe duşmanul din faţa lui şi vieţele tinere ale soţilor săi.

„Domoli şi fără de pripire! — strigă el. — Nimeni să nu se avânte. Strânşi la un loc rând încheiat!“

Dintr'o singură ochire el îşi crol planul de luptă.

Cetele celor trei staroşti rămâsesră departe

în urmă, ascunse în dosul unei păduri ce se întindea pe ţărmul stâng al Ialomiţei. Gândul lui era să dee pept cu Ogorii, apoi, după o luptă scurtă, să se retragă încetul cu încetul spre şes şi să-i adimenească pe duşmani, să-i tragă după dînsul pe ţărmul drept, pentru-ca starostii să-i poată apuca fără de veste din dos.

Iară Bran venia pe urma lui din ce în ce mai grăbit şi mai viiu îngrijat.

El era încă departe când cele-lalte doue cete se încăierară cu Ogorii.

„Tot ca mine!— striga Bodea! — Apăraţi-vă, dar nu loviţi!“

Era o nebunie, ca doue sute de oameni să se prindă la luptă cu mii, şi peste puţin Ogorii apucară la dreapta şi la stânga înainte, ca să-i încongiure pe Munteni şi să-i prindă pe toţi fără nici o vărsare de sânge.

„Inapoi! — strigă acum Bodea, şi o goană sălbatică se porni dealungul câmpului ce se întindea la marginea pădurii.

„Se cuvine ori nu să dai ascultare unui om, care şi-a perdut sărita!?“ — strigă Bran când văzu această retragere din ce în ce mai grabnică, dar tot o luă şi el în goană mare înainte, ca să se unească cum-va cu cele-lalte doue cete.

Lucrul acesta era însă peste putinţă, căci Ogorii se rupseră în doue, şi pe când unii se depărtară la stânga urmărind pe Bodea, ceilalţi se încăierară cu Bran, îl siliră să se retragă şi el şi o luară pe urma lui la dreapta.

Lupta s'a început numai când aceştia au dat peste cetele celor trei staroşti.

O zăpăceală nebunească îi cuprinse pe Ogori

când se văzură loviţi din trei părţi fără de veste şi unii ţinură pept cu Sorbii, alţii se întoarseră înnapoi şi iar alţii intrară în desişul pădurii, ca să treacă dincolo, unde îşi ştiau soţii. Iar Dragodan intra răcnind ca un taur înfuriat printre dînşii şi se repezia când încoace, când încolo, ca să-i risipească şi să-i împingă în pădurea plină de mlaştini.

Iar departe mai la vale Bodea şi Cândea treceau râul şi-i furau după dînşii şi pe cellalţi Ogori.

Abia acum ajunse Bran să înţeleagă manevra şi trecù şi el râul, ca să se unească cu celelalte doue cete.

In acela-şi timp porni şi Vladimir cu Bohuslav la vale, ca să-i apuce pe Ogori din dos.

Încă mai nebuneaseă era zăpăceala, în care căzuseră aceştia. Unii, trecuţi acum peste râu, se încăieraseră cu Muntenii, care îi trăgeau la vale, iar alţii, netrecuţi încă, se întoarseră la deal, ca să dee pept cu Sorbii ce veniau cu pas grăbit spre dînşii.

Lupta nu putea nici aici să ţie mult.

Deşi mult mai numeroşi, Ogorii erau risipiţi şi-şi perduseră cu desăvărşire sărita, nu puteau să-şi dee ceama despre puterea duşmanului, care-i lovise deodată din mai multe părţi, şi peste puţin ci părăsiră cîmpul de luptă.

Cei dintâiu fură Ogorii încăieraţi cu Muntenii, şi ca vârtejul în timp de vară se depărtară spre lunca Dâmboviţei cetele de călăreţi, acum Ogoril înainte şi Muntenii după ei, ici în şir lung şi risipiţi şi peste puţin adunându-se iar, ca să se încaicre în luptă scurtă,

Bran, care n'ajunsese să între în luptă, se uita cu inima încleştată în urma lor şi-l vedea pe Bodea călare pe armăsarul lui negru totdeauna cel dintâiu şi totdeauna în mijlocul vârtejului. Era par'că voia cu ori-ce preţ să sfârşească odată lupta, ca să poată merge mai departe.

Nu se mai vedea în cele din urmă nimic, şi abia într'un târziu începură iar să se ivească pe ici pe colo călăreţi risipiţi, care se întorceau încet, cei mai mulţi aducând de căpăstru caii rămaşi fără stăpân.

Păcat ar fi fost, la urma urmelor, să lase asemenea cai în prada întâmplării!

Bran erà cu toate aceste adânc mâhnit, şi mâhnirea lui creştea dintr'o clipă în alta, căci se întorceau unul după altul călăreţii, dar nici unul nu putea să spună, Bodea ce s'a făcut. Il perduseră toţi în avântul goanei. Mulţi îşi aduceau aminte de a-l fi văzut mai ici, mai colo hărţuindu-se cu fugarii, dar nu se puteau dumiri, care l'a văzut cel din urmă şi unde s'a răslăţit el.

Lucrul acesta n'ar fi putut nici el însu-şi să-l spună.

Ajuns în lunca Dâmboviţei la coasta, unde-l apucase vişcolul, amintirile celor doue nopţi floroase se ivirà cu o putere nebiruită în sufletul lui, şi el luà ca tras de un farmec covârşitor drumul, pe care venise atunci, înainte, mereu înainte, fără — ca să se mai uite înapoi şi fără ca să mai întrebe, dacă mai vine ori nu cine-va după el.

Era departe când se desmeticì şi-şi dete seamă,

că faptu lui e faptă de om smintit, că soţii lui vor fi nemângâiaţi când îl vor căuta şi nu vor putea să-l găsească şi că toţi se vor întreba, dacă mai e ori nu în toată firea, când se va întoarce acasă: el mergea cu toate aceste înainte, voia cu tot dinadinsul să meargă şi era pătruns cu desăvîrşire de gândul, că trebue neapărat să facă ceea ce făcea.

Şi, o, câtă deosebire între ceea ce a fost atunci şi ceea ce era acum.

Acolo, unde atunci erau colibi acoperite cu frunzar şi cu pământ, acum se ridicau case trainic durate: în valea atunci plină de leşuri intrate 'n putreziciune acum erau lanuri cu spic mare şi greu, păşteau vite de jug şi de prăsilă, se jucau pe lîngă pe colo copii veseli şi munciau în toată tigna oameni harnici, care aşteptau cu inima uşoară iarna viitoare.

Câte-va luni de viaţă pacinică au fost destul ca iadul de atunci să se prefacă în rai.

El îşi lăsă calul în trecpăt domol, apoi în pas lin, ca să vadă în toate amănuntele ei viaţa tignită ce se desfăşura în vale şi să se bucure pe din deplin din ea.

„Da! — îşi zise el perdut în gânduri, — ăsta e rostul omului pe pământ: ne nastem, ca să trăim, şi trăim, ca să ne bucurăm de viaţă! Asta e răsplata suferinţelor noastre! Ce-ar preţui lumina zilei, dacă n'am fi noi,ca s'o vedem!? — Ce înţeles ar avea bogăţia de frumuseţe, cu care Dumnezeu şi-a impodobit pământul, dacă n'am fi noi, ca să stăm uimiţi şi încântaţi în faţa ei!? Pustie ar fi lumea şi sălbatică, dacă n'am trece şi noi prin mijlocul ei!“

Îi resunau încă 'n urechi răcnetele fioroase, şi vedea 'n gândul lui încăierările crâncene, din care abia eşise.

Nu! el n'avea dreptate când zicea, că nu voieşte să intre în legătură statornică cu aceşti oameni porniţi spre vieţuire pacinică. Îşi făcea mustrări, că li-a zis oamenilor săi să se apere, dar să nu lovească, şi se căia, că n'a urmat goana înainte. Dragodan avea dreptate; omul adevărat era el, care răcnia ca un taur înfuriat şi lovia cu ochii închişi. Loviţi trebue să fie fără de cruţare cei ce calcă lanuri în copitele cailor şi aduna prada şi fac jaf şi robesc pe semenii lor; stârpiţi au să fie cei ce se'mbuibă trăind din roadele muncii sevârşite de alţii şi şterşi de pe faţa pământului, că nici numele să nu le remâie!

Şi iar îi era par'că s'a mai văzut odată pe sine însu-şi urcând aşa 'ndelete spre fundul văii, în care i se înfăţişau toate ca un vis trăit pe nevoite.

Cum a ajuns el aici!? Voit-a el însu-şi să vie!? Nu! — l'pornit de a casă fără-ca să-şi poată da seamă, unde era să ajungă, el s'a dus ca vârtejul de a lungul pustiului întins şi s'a pomenit aici.

Îi era par'că e cineva nevăzut, care-l ia şi-l duce şi-l poartă şi-l pune să facă şi-l ridică şi-l coboară ca pe o unealtă nemernică, cară el nu poate astfel.

Îl vedea 'n faţa lui pe bătrânul Aric, care îi spunea, fără-ca să-şi dee seamă despre ceea ce zice, că viaţa lui e întreagă numai a lui, şi o vedea pe baba Miia cea înaltă şi slabă, numai oase şi pele sbârcită pe ele.

Aşa veniau toate, cum eu le văzuse: aşa era, cum el zisese: o dată numai trăieşte omul aici

pe pământ, şi această singură viaţă are s'o păzească cu multă grijă şi s'o chiverniscască cu toată chibzuinţa.

Acolo era în fundul văii lumina, pe care o văzuse ea.

Dar omul spân!? — ce era cu omul spân!? —

Cuprins de o temere nehotărîtă, el îşi zori iar calul şi-şi urmă drumul iute şi tot mai iute şi mai nerăbdător, ca nu cumva să sosească prea târziu.

Incă de mult îl zărise însc Dragan, unul din fruntaşii, care 'nsoţiseră pe Dragoslav în ziua de Rusalii, şi mai repede decât călăreţul a trecut din om în om şi s'a dus până 'n fundul văii vestea, că voivodul vine de la vale călare pe un armăsar negru, cu buzduganul în mână şi încins cu sebie strălucită.

Primind vestea îmbucurătoare, Radoslav, starostele, şi feciorii lui începură să alerge neostămpăraţi în toate părţile, ca să adune cât de multă lume şi să-l primească cum se cuvine pe fugarul, care se 'ntorcea de bună voe, — şi alerga lumea şi de la deal la vale, şi de la vale la deal, ca să se adune la un loc.

„Vine, — striga Mula ca ieşită din fire, — vine să ne ieie şi să ne ducă! — Aceasta o ziua cea mare, în care ni se luminează viaţa. — Grabnic să ne gătim, fără de întârziere să plecăm şi într'un răsuflet să ne ducem!"

Acolo, unde stă şi azi satul Domneştii, întemeiat de Bodea în amintirea acestei zile, se adunaseră de a valma bărbaţi, femei şi copii, mulţime îngrămădită fără de nici o rânduială,

care începu să se plie 'n sgomotoasă mișcare când călărețul se ivi la cotitura văii.

Văzând-o din depărtare, Bodea iar își domoli mersul, îi dete armăsarului coardă, își strînse buzduganul în mână și-și adună gândurile.

Nu mai erau în fața lui nici oamenii îndârjiți, care-l legaseră cot la cot, ca să-l ție sub bună pază; nici nemernicii istoviți de foame, de frig și de osteneli întinse, care stau cu capul plecat și cu mâinile încrucișate pe pept, ci vecini buni, care-l așteaptă cu inima deschisă și scăpărând de bucurie: el se simția cu toate aceste din ce în ce mai strâmtorat.

Singur, răsleț și de capul lui, el era gata să săvârșească o faptă, care hotăria nu numai mersul vieții lui, ci totodată și soarta a doue neamuri de oameni. I se cuvenia oare să o facă aceasta? — Putea el să primească numai singur răspunderea pentru cele ce vor urma? — Putea, cum zisese Răciulete, s'o ieà pe sufletul lui?

Simția, că altfel nu poate să facă și că viața lui toată s'ar mustra amarnic, dac'ar mai sta pe gânduri.

Nu, el n'a venit numai din întâmplare aici. Zile multe de a rândul s'a frământat în el, s'a gândit și s'a răsgândit și s'a pătruns în cele din urmă de convingerea, că așa și numai așa e bine și dator e bărbatul să facă fără de amânare ceea ce după a lui convingere e bine și să primească întreaga răspundere pentru fapta sa.

„Le voi face silă, dacă nu vor prinul de bună voie!“ — își ziso el ridicându-și capul și înfigându-se oare-cum în șea, apoi car își zori armăsarul.

Sosit însă în faţa mulţimii, el iar îşi perdù şirul.

Când el îşi oprì calul, Mala făcu un pas spre el, apoi rămase nemişcată, cu faţa albă ca varul şi cu ochii ţintă la ochii lui, gata de a-i vorbi, dar cu răsuflarea oprită.

Nu, aşa el nu putea s'o vadă. Singuri ei amândoi trebuiau să fie, ca să poată vorbi.

Ochii lui trecură o dată peste feţele oamenilor ce stăteau strâmtoraţi în faţa lui.

„Am venit la voi numai singur, — le zise el în limba lor,—ca să vă arăt, că mă simt ca a casă în mijlocul vostru!“

Mala suspină uşurată, eară mulţimea-şi dete bucuria în o sgomotoasă mişcare pe faţă.

„Noi şi voi, — urmă el după-ce ear se făcù linişte, — suntem una, împreună avem să trăim, împreună avem să ne apărăm şi nici odată nu avem să ne duşmănim între noi“.

„Nici o dată! — nici odată! — strigară cu toţii cuprinşi de însufleţire, şi mişcarea sgomotoasă ear se porni în vreme-ce Bodea descălecă şi înaintă spre Mala, care sta singură la o parte.

„Am venit să te iau şi să te duc, — îi zise el fără pe încungiur. — Una să fie de azi înainte viaţa mea şi a ta“.

Ea se plecă în faţa lui.

„Tu eşti blând şi dulce la fire, şi bunătatea ta nu are margini, — îi răspunse ea, — dar nu poţi să simţi durerea celui umilit, căci voi nici odată n'aţi fost umiliţi, voi totdeauna v'aţi ştiut mai presus de toţi. — De ce ai venit tu singur!?“

„Pentru-că am voit să câştig încrederea ob-

ştici voastre, arătându-i, că am şi eu încredere în ea".

„Nu!—întîmpină ea.— Al venit singur fiindcă singur eşti în felul tău chiar şi între ai tăi. — O, ei nu vor ceea ce voieşti tu! — Cum vei putea să împaci oameni atât de deosebiţi prin fire, prin moravuri şi prin credinţe!? Pulea-vei tu să înnăbuşi dispreţul unora şi mânia altora!? — Nu are margini bunătatea ta, dar puterea la e mărginită, şi viaţa noastră între ai voştri nu poate să fie de cât un lung şir de umilinţe pentru noi şi un nesecat isvor de suferinţe pentru tine!"

Bodea sta cu ochii plecaţi în faţa el: aşa era cum dînsa zicea, şi fie-care vorbă a ei îi trecea ca un junghiu prin inimă.

„Care va să zică tu nu mai voieşti să vii?" — o întrebă el.

„Nu mă mai întreba, dacă voiesc ori nu — răspunse ea. — Femea nu are voinţă, şi când tu mă chemi, nu pot decât să 'nchid ochii şi să stau umilită.—Eată-mă,—urmă ea,— fă ce vrei cu mine! — Tie toate ţi se cuvin. Poţi să mă ridici ori să mă cobori, să mă înalţi ori să mă umileşti: mă ai cum mă vezi şi mă vei avea cum mă vei păstra. Dar să nu te bucuri, căci multe sunt durerile, prin care vei trece.—Gândeşte-te la ele, şi te întreb eu pe tine, dacă voieşti ori nu",

Nimeni afară de dînsul nu putea să înţelcagă vorbele ei: el era cu toate aceste greu jignit, că ea le rosteşte în faţa altora.

„Voiesc!" — îi răspunse dar, ca să scape.

„Nu voieşti încă, ci doreşti numai — grăi

dînsa. — Eu mi-am dat seamă despre tot ceea ce mi se poate întâmpla şi m'am împăcat cu toate. Ii vezi pe oamenii aceştia. In gândul lor femea este roabă, şi ei toţi se vor bucura când mă vei lua şi mă vei duce, ori-şi-care ţi-ar fi gândul. — In gândul acelora, la care mă duci, femea e stăpâna casei: se vor bucura oare şi ei când voi veni în mijlocul lor?"

„Nu-mi pasă"! — răspunse el din ce în ce mai nerăbdător.

„Dar îmi pasă mie! — strigă ea. — Eu nu voiesc să-ţi fac viaţa nesuferită înstrăinându-te de ai tăi. — Adu-ţi aminte cum m'ai trimis la muma mea. Şi tu ai mamă şi eu nu pot să-i fiu fiică fără de voia ei. Poţi să faci orişi-ce cu mine, dar mai bucuros îmi scot cu ghiarele ochii din cap, ca să nu te mai pot vedea, de cât să te las a te coborî de la înălţimea, la care te am în gândul meu".

„Eu nu pot altfel!"

„Asta nu mie să mi-o spui, ci celor ce te au astă-zi, — grăi dînsa.— Viaţa ta îmi este mie mai scumpă decât îţi este ţie, şi mi-ar fi urgisită a mea, dac'aşi strica-o pe a ta. Incalecă, du-te şi vino iar însoţit de ai tăi!"

PARTEA A PATRA.

I.

Şezătoarea.

Omul e 'n omenire ca picătura de apă în valurile râului şi nicl n'adaugă întrând în toiul vieţii, nici nu scade ieşind din el. Sunt însc oameni, care adună pe cei răsleţi şi-i închiagă, şi moartea schimbă mersul lucrurilor fie în bine, fie în rău când scoate asemenea oameni din rândul vieţuitorilor.

S'a dus de alungul poienelor şi prin văile de la poalele munţilor vestea, că părintele Arie a trecut el însu-şi în valea râului cu prav de aur, ca să boteze chiar în apa râului pe Dragoslav cu toţi ai săi şi să binecuvînteze căsătoria lui Bodea, Domnul chipeş şi tânăr, cu neasemănat de frumoasa fiică alui Dragoslav.

Se răscoliseră poienele şi porniseră la deal văile când nuntaşli au pornit călare, ca să ducă o mireasă la cetatea de peatră, căci lucru mare

se petrecea şi inimile tuturora erau cuprinse de sîmţământul, că acum are să se schimbe faţa lumii.

Tot mai trăia încă bătrânul Belisariu, care băgase spaima în năvălitori. Ce-i drept, în curând după strălucita victorie el ear fusese disgraţiat şi despuiat de toate averile lui, dar trăia şi era destul să-şi ridice steagul, pentru ca luptătorii să se adune din toate părţile împregiurul lui şi să apere cetăţile zidite de Justinian pe Dunăre.

Volgarii steteau dar cu pitulaţi la gurile Dunării, şi Zabegan, îndrăznetul călăreţ, nu se mai avânta peste Dunăre, eară Gepizii erau mulţumiţi, că pot să stee nesupăraţi de nimeni prin văile-, unde-şi găsiseră adăposturi, puţini în partea de sus a Argeşului, mulţi în valea Oltului şi cei mai mulţi dela Olt înainte spre Porţile de Fer.

Ogorii, depărtaţi o dată spre Apus, au intrat ear în hărţuieli cu Longobarzii, şi ani de zile de a rândul, cât au ţinut aceste hărţuieli, Bodea şi-a petrecut zilele nesupărat de nimeni în cetatea lui, ear în văile dela poalele munţilor viaţa s'a desfăşurat în toată liniştea.

Numai pe la-sfârşitul verii, după seceriş, şi toamna se mai ivia din când în când câte o ceată de călăreţi pe sub dealurile dela marginea şesului, podgoria Sorbilor, şi căuta să pisce pe ici pe colo câte ceva, dar se întorcea totdeauna mai repede decum venise.

De la Argeş până la Ialomiţa gurile văilor erau închise cu un lanţ de îngrădituri bine apărate.

Intraţi o dată în legătură statornică cu Mun-

tdnii, Vladimir şi Dragodeu, Bohuslav şi Radoslav îşi făcusără şi el cete de călăreţi şi mai trăscseră în partea lor şi pe Vistoc, puternicul staroste dela Argeş, care-şi zidise în vârf de deal o înaltă culă. de unde vederea străbătea tot şesul.

Când năvălitorii se iviau în depărtare, străjile de a pururea treze aprindeau focuri mari pe culmile mai răsărite ale dealurilor şi apărătorii se porniau din toate părţile la vale. Nu mai putea apoi să fie vorba de luptă, căci le era destul să vadă pe cei ce le steteau în faţă pentru-ca să se abată fuge spre Dunăre.

In primăvara anului 565 murise însă Belisariu, iar câte-va luni în urmă a murit şi Imperatul Justinian, care, neavând copii, a lăsut, moştenitor pe Justin II, fiiul surorii sale, un om neajutorat şi neajutat, ca unchiul său, de alţii mai destoinici.

In primăvara anului 566 Gepizii se puseră dar de pretutindenea în mişcare, şi în curând valea Argeşului şi valea Oltului se deşertară de nu mai rămaseră prin ele decât Sorbii ce se strecuraseră pe ici pe colo fie ca robi, fie ca fugari printre Gepizii ce acum se adunau spre Apus.

Bodea simţia, că se pregăteşte ce-va, şi umbla neliniştit de a lungul văilor.

Numai arare-ori se mai urca şi în poienele din ce în ce mai părăsite.

Se sporiseră, ce-i drept, turmele de abia le mai încăpeau poienele, dar lumea era din zi în zi mai puţină pe culmile munţilor.

S'a perdut încetul cu încetul obicciul, ca Mun-

lenii ca se mute şi ei primavăra, când oile se urcă la munte. Era mai tigmit traiul în văile răcoroase, unde acum nu mai aveau să se teamă de nimic. Pe când bărbaţii urcaţi la munte purtau grijă de turme, lucrau la cofe şi la ciubere, ori adunau brânză şi urdă, lână, său şi pici, femeile purtau grijă de copiii din ce în ce mai număroşi şi de stupii cei plini de faguri mirositori, spălau lâna o scărmănau şi o vopsiau în fel de fel de feţe, torceau, ţeseau şi coseau, şi vara toată ţărmurii râurilor cu apă limpede erau plini de pânze întinse la nălbit.

Şi tot şingure erau ele şi iarna pe la casele lor.

Indată-ce cădea bruma, şesul de la Dunăre rămânea tot atât de deşert ca poienele munţilor. Coborându-şi dar toamna turmele, Munteni nu se mai opriau cu ele 'n văi, ci treceau până pe câmpiile întinse, unde puteau să le scoată mai uşor din iarnă şi să-şi înfiripeze mieii.

Munteanca era nu numai femee, ci totodată şi bărbat la casa ei, şi numai de trei-ori pe an, la Rusalii, când toată lumea se aduna în polană, toamna, când oile se coborîau, şi primăvara, când ele se urcau, ajungea şi Munteanul să-şi vadă nevasta şi copiil şi să petreacă câte-va zile de mulţumire între ai săi.

Perdusără Munteni şi obiceiul de a face sămănături şi de a-şi păstra grăunţele 'n gropi numai de dinşii ştiute.

Asta era treaba vecinilor, care munciau mai cu spor.

Nu are margini neastâmpărul omului.

Scăpaţi odată de duşmanii cei sălbatici. Sor-

bii au pus mâna pe sapă şi pe săcure şi au intrat în răsboiu su natura sălbăticită.

Prea erau dese şi multe pădurile, sbeşgurile, mărăcinişurile şi bălăriile, şi atât în arşiţa soarelui de vară, cât şi în timpul iernii geroase munciau întins mii de oameni, ca să curăţe locul şi să-l netezească, să-şi facă lărginue, să semene şi să răsădcaccă.

Grădini de frumuseţe să făcuseră văile.

Aici se întindeau lanuri de grâu, de secară, de orz orî de meiu; colo se 'nşirau holde acoperite de linte, de fasole, de in ori de cânepă; car mai departe coasta era acoperită 'n dosul umbros cu pomăt, mai ales pruni şi nuci, ear în fata bătută de soare cu viţă tînără şi groasă, care nu mai stetea'n părăginire ca odinioară. Pretutindeni prin largul văii şi prin curăturile de pe dealuri păşteau vacile cu viţei, iepele cu mânji, caprele cu iezi şi scroafele cu purcei, ear bălţile erau acoperite de gâşte şi de raţe lărmuitoare şi curţile bine îngrădite ale caselor erau pline de closci cu pui.

Eară starostele lua din toate, după vechiul obiceiu, desetina, tot una la zece, şi păstra jumătate pentru sine şi pentru ai săi, ear cealaltă jumătate o trimitea la hambarul Voivodului, care purta grijă de toţi şi-şi ţinea călărimea mereu gata de luptă.

Pentru-ca oamenii să nu-şi mai peardă timpul răsnindu-şi grăunţele, Răclulete, meşterul istet, iezuise apoi pe ici pe colo răurile şi clădise mori, şi după vechiul obiceiu al vecinilor tot Voivodului i se cuvenia şi a zecea parte din măciniş.

Pentru-ca băieţii să nu stee de geaba şi să nu se moleşească, Domnul ieşia cu dînşii des la vânătoare, ca să stârpească fiarele sălbatice şi să aducă şi câte o friptură bună pentru zilele de sărbătoare. Se îndulciseră oamenii şi nu s'ar mai fi simţit bine, dacă n'ar fi putut să-şi arate din când în când destoinicia de a trage pulpa'n frigare.

De cele mai multe ori însă Bodea ieşia numai cu Cândea şi cu Botea şi pleca mai ales de a lungul văilor, ca să vadă cum stau lucrurile şi ce se mai aude. Atunci totdeauna se pomeniau că ieso şi Răcinulete la iveală şi se ia după dînşii, ce-i drept, fără de suliţă şi călare pe un buiestraş sprinten, dar în coadă şi mai mult singur decât împreună cu dînşii.

Îi plăcea şi lui să vadă grădina de frumuseţe şi ochii i se umpleau de lacrămi când vedea, cum lumea, şi Munteni şi vecini, alergă din toate părţile în calea tânărului Domn, ca să-l vadă şi să-i arate iubirea, pe care şi-o câştigase prin bunătatea inimii lui şi prin înţelepciunea, cu care ştiu să-i apere.

Veniau însă mulţi şi ca să caute mângăiere la dînsul.

Muntenii, trăind răsleţi şi deprinşi a se mulţumi cu puţin, nu-si căutau, ce-i drept, mângâierea decât la Dumnezeu. Când se întâlniau, pe ici pe colo, se bucurau din toată inima unii de alţii, îşi dedeau silinţa să-şi facă viaţa plăcută şi se simţiau cu deosebire fericiţi în timpul, pe care-l petreceau împreună. — Multe lacrămi de înduioşare se vărsau mai ales primăvara şi toamna, când soţii de atâta timp des-

părţiţi se revedeau; cu adevărat zile de sărbătoare erau Rusaliile petrecute împreună: gingăşie fără de seamăn vedeau copiii când părinţii lor ajungeau să se bucure împreună de dînşii.

Dumnezeu l'a făcut bun pe om, şi răi ajung oamenii numai luptându-se cu nevoile vieţii şi lovindu-se mereu unii de alţii. Crescuţi în iubire şi trăiţi în pace, Muntenii rămăseseră cum i-a lăsat Dumnezeu şi mai ales acum, când le aveau toate cu prisos, nu ştiau să se supere, nici să-şi peardă răbdarea şi să se certe. Chiar dacă vre-unul dintre vecini l'ar fi lovit, Munteanul s'ar fi uitat cu milă la el şi s'ar fi dus mai departe; ear dacă i-ar fi furat oaia ori putina cu brânză, el s'ar fi ruşinat, s'ar fi făcut că nu vede şi ar fi zis: Să fie pentru sufletul bunichii!

Numai sălbăticirea îl face pe un om hărţăgos şi pornit a răsplăti răul cu rău, şi sălbăticiţi erau vecinii.

Trăind mereu împreună, ei se împedecau des unii de alţii, se jigniau între dînşii şi, nefiind deprinşi a se stăpâni fie-care pe sine, foarte uşor ajungeau să se certe.

Mai ales muierile erau rele spaima pământului, nu suferiau o dată cu capul ca cine-va să le calce şi ast-fel se certau într'una şi între ele, şi cu bărbaţii lor, care ajunseseră de par'că nici nu s'ar fi simţit bine, dacă n'ar fi avut câte o sgârietură 'n faţă ori vre-o vînătaie pe trup.

Tocmai traiul bun, pe care nu-l mai avuseră nici odată în viaţa lor, le facuse îmbuibate şi năvalnice, şi dacă acum se 'ncăierau muierile

între ele, peste puţin se luau de păr bărbaţii stârniţi de gurile lor, iar copiii 'săriau ţipând împregiurul lor.

Mai era, nu-i vorba, la mijloc şi vinul cel bun, pe care-l storceau din strugurii crescuţi pe coastele bătute de soare; destul că staroştii, vai de mamele lor, steteau ziua toată la judecată şi n'apucau să 'mpace pe unii când le veniau alţii pe cap.

Ear starostele era tot om şi el, lua dijmă din vin, îşi perdea câte o dată răbdarea, şi atunci judeca mai mult strâmb decât drept.

Trecând dar Domnul de-alungul văii, mulţi îi ieşiau în cale şi ca să i se plângă.

Bodea îl asculta cu ştiuta lui bunătate, îi mângâia dându-le dreptate, dară cele odată făcute nu putea nici el să le facă nefăcute. Era mâhnit în sufletul lui, dar îi venia greu să se amestece în daraverile vecinilor, şi ca să nu fie nevoit a-şi da pe faţă mâhnirea, el trecea înainte şi nu se mai opria la starostele, de care i se plângea lumea.

Tocmai aşa îşi da înse mai vârtos pe faţă mâhnirea, căci Răciulete, inima neagră, rămânea 'n coadă, ca să le şoptească tuturora la ureche, că Domnul s'a supărat foc pe staroste şi trece nainte fără-ca să-l mai bage 'n seamnă.

Nici că se putea, în adevăr, pentru un staroste mai mare ruşine decât ca Voivodul să stee de vorbă cu toată lumea, ear pe el să nu-l bage 'n seamă. Asta-l apăsa rău şi-i lua toată vuza. De şi dar Domnul nu se amesteca 'n daraverile vecinilor, jupânii staroşti se feriau ca de foc de năpăstuire, şi toţi ştiau, cine-i ţine 'n

frică, toți simțiau, că de la Voivod vine dreptatea ne mai pomenită.

Cu atât mai mare era bucuria când Domnul nu trecea, ci se opria și-i făcea starostelui cinstea de a sta la el, o cinste, de care n'avea parte nici unul dintre staroști atât de adese-ori ca Dragodan cel voios și bun de ospeții.

Avea Dragodan acesta în el ceva ce îi plăcea până chiar și Părintelui Arie, care tot nu se împăcase cu gândul, ca Muntenii să trăiască în legătură cu vecinii lor cei porniți spre desfrâu.

Se 'nvoise atunci să primească pe Dragoslav cu toată casa lui în rândul creștinilor, caci ținea, ca Doamna să fie creștină, și a trecut, om bătrân și neputincios, la Slatina, ca să săvârșească el însu-și taina botezului în apa râului, căruia și azi îi zicem Râul Doamnei. De atunci însă el nu mai voia să știe de nici un amestec cu vecinii, pe care îi socotia osândiți să piară prin stricăciunea lor.

Pe Dragodan însе nu-l punea în rând cu ceilalți.

Iute la fire, răstit și poftitor, el se pripia adese-ori, dar nu știa să mintă, nici să-și ascundă gândurile, și inima lui încă nestricată îl făcea totdeauna să se oprească, să între în calea celui dreaptă și să dreagă ceea ce a stricat. Râdea mereu Dragodan, dar știa să și plângă când vedea pe alții plângând și se certa însuși pe sine când în pripirea lui nedreptăția pe cine-va.

Pe el ar fi fost părintele Arie gata să-l boteze, dacă s'ar fi prins să postească timp de trei luni de zile, ca să-i mai scadă cărnurile și să i se mai potolească firea; tocmai acesta era

însc lucrul, cu care Dragodan nu se putea împăca.

Sta şi se gândia şi nu putea să se dumirească, de ce adecă omul să nu mânânce cât poate, să nu bee cât îi cere firea, să nu-şi facă toate plăcerile.

„Auzi prosti!? — zicea el, — o viaţă să ai şi nici aceasta să n'o petreci după placul inimii tale!?“.

Era atât de invederat lucrul acesta, încât Bodea şi Cândea şi Botea steteau şi ei pe gânduri şi se 'ntrebau câte-o dată, dacă nu cum-va Dragodan are dreptate.

Răciulete, care se ţinea şi la ospeţii tot în coada lor, zicea, că el nu poate să judece.

Om puţin, cum era, el nu putea să mânânce, nici mai ales să bee ca Dragodan, ba nici ca Cândea col înalt şi cu mustaţa'n spic, dar e frumos lucru să vezi pe alţii petrecând în veselă ospeţie, îi plăcea şi lui să rîdă şi să glumească şi e bine să fie şi câte un om mai ursuz unde alţii se bucură din touta inima de viaţă.

Sta Răciulete şi se veselia şi el, dar când vedea, că vulurile tinăreţelor se isbesc în ţărmuri, îi trăgea mai pe Cândea, mai pe Botea la o parte, ca să-i spună, că Doamna aşteaptă numărând clipele în trecerea lor.

Avea, ce-i drept, şi Doamna cu cine să-şi petreacă timpul şi ştia, cum să şi-l petreacă pentru-ca zilele să-i fie scurte şi plăcute.

Sus în celalea cea de peatră Bodea zidise nu numai casa pentru Dumnezeu cea cioplită în stâncă, ci totodată şi adăpost pentru sine şi pentru ai săi, case mari şi cu lărgime, dar tot

prea strâmte pentru Doamna lui cea totdeauna nemulţumită azi cu ceea ce a făcut eri şi dusă mereu cu gândul la ceea-ce avea să facă mâne.

Acum torcea în rând cu fetele şi se năcăjia, că nu e în stare să scoată firul de în atât de subţire şi de neted ca ele. Nu, aşa fir nu mai văzuse dînsa de cât aici: par'că altfel erau făcute degetele lor, ear nu ca ale ei.

Peste puţin ea trecea la răsboaie şi se uita, cum trece suveica printre firele de urzeală, cum se 'ntinde firul ieşit de pe ea, cum se mişcă iţele şi se 'mpletesc firele, cum loveşte spata şi cât de deasă şi de potrivită iese pânza, tot fir lângă fir, pe toată lungimea la fel, ca vărsată dintr'o dată. Se aşeza apoi ea însă-şi la răsboiu, arunca suveica, călcu 'n iepe şi lovia cu spata, dar cu totul altfel ieşia pânza. Ori i se făcea vre-o crâmpiţă, ori firul trecea strâmb printre şirurile de urzeală, îi era ori prea deasă, ori prea rară pânza, — n'ajungea nici o dată s'o scoată cum voia.

De geaba! — Lucrul acesta-l învaţă fata numai de la mama ei, care l'a învăţat şi ea de la bunica. Numai trecute din neam în neam se cresc destoiniciile.

Dar ceea-ce mai ales îi plăcea Doamnei erau floricelele cusute pe fir în fel de fel de feţe.

Ele singure ştiau s'aleagă lâna, s'o spele şi s'o vopsească, să toarcă firul subţire şi să-l potrivească după faţă, şi numai cu ochii lor puteau să numiere firele şi să croiască felul floricelei fie-care după gândul ei.

Sta Doamna când ici, când colo şi iar alerga de la una la alta, şi nopţile îi păreau prea lungi,

şi zilele prea scurte, viaţa i se petrecea într'o goană mai plăcută azi decât ieri, căci fetele nu erau numai harnice şi îndemânatice, ci tot o dată şi voioase şi deştepte şi nu mai aveau sfârşit glumele, poveştile şi cântecele.

Iară fetele se simţiau fericite, că Doamna le aduna la şezătoare, căci mai plăcută e viaţa când mulţi o petrec împreună şi lucrul e mai cu spor când e făcut cu voie bună.

Se adunau deci trâmbele de pânză, covoarele bătute în ales, ştergarele şi altiţele, brânelo şi fotele de erau plini toţi pereţii şi steteau grămezi prin colţuri. Doamna dădea cu toate aceste zor înainte, căci se apropiau Rusaliile, şi atunci, ori şi cât de multe, nu erau prea multe.

Mulţumirea ei cea mare era, ca de Rusalii să le încarce toate pe măgari şi să le ducă în poiană spre a le împărţi între fetele ce şi-au găsit norocul, dar cu urare de la dînsa pentru cea mai frumoasă zi din viaţă.

Din când în când uşile se deschideau mari şi casele luminoase se umpleau de o mai viuă lumină: intra Radu, Domnişorul, băiat în putere, trecut acum de cinci ani, o minune a lui Dumnezeu pe pământ.

Nu, Doamnei nu i se uria nici o dată; viaţa ei era totdeauna plină: nici o dată ea nu se simţia singură şi părăsită; ar fi stat şi ea, dacă l'ar fi ştiut dus la munte, toată iarna şi vara toată şi fără de dînsul: ceea ce o făcea să numere clipele în trecerea lor era numai gândul, că el e dus la vale.

Ştia dînsa, şi, ceea ce-i era şi mai greu, ştiau şi alţii, cum se petrec lucrurile la vale.

Dragoslav, care se aşezase cu ginerii lui în strâmtoarea cea atât de plăcută pentru Ringa, se coborîa des la fiică-sa, ca să-i spună, cum faţa lui Bran se întunecă şi cum până chiar şi Mateiaş cel vesel se întristează când află, că Domnul e dus la vale, şi s'o pună la cale, ca să-l iee cu binele şi să-l ţie mai de scurt.

Ea însă!? — ce putea să facă!? — Număra clipele, suspina, se trăgea într'un colţ ca să-şi sărute copilul şi să verse câte o lacrămă, dar în faţa lui era neputincioasă.

Il vedea coborîndu-se încetul cu încetul de la înălţimea, la care fusese, şi-i venia adese-ori să zică: „Mai bine să piară fără de veste decât să cadă!“ — Când se întorcea însă, el iar era omul, căruia toate i se cuvin şi care ştie mai bine decât ori-şi-cine, ce este bine şi ce este rău.

Şi cum oare ar fi putut ea să vadă altfel lucrurile când tot astfel le vedea şi Părintele Luca, preotul şi părintele, care se uita la fiiul său ca la un alt soare!?

O singură armă avea dînsa.

Când ea era mâhnită, el se simţia nemângâiat, umbla fără astâmpăr de ici până colo şi nu mai era în stare să plece nici chiar la vânătoare. N'ar fi avut decât să'l ţie mereu departe pentru ca el să rămâie mereu aproape de dînsa. E însă greu afară din cale să-ţi întuneci viaţa trecătoare, când ea poate să fie luminoasă, să mâhneşti pe cel iubit când inima îţi este pornită spre voie bună. In curând ea se dedea învinsă, şi iar îşi luau lucrurile mersul lor de mai nainte.

In zadar! — nu poate să stăpânească pe alţii decât cel ce e stăpân pe sine însu-şi: ea trebuiu să aducă o jertvă mare şi grea, dacă voia să-l ţie pe el aşa cum şi-l doria.

„Am s'o aduc jertva aceasta!“ — îşi zise cu hotărîre când află, că el s'a întors, în sfârşit.

Iar fetele lucrau voioase, şi voioasă era şi Doamna, căci nu se cuvine, ca alţii să simtă mâhnirea ivită în tainicia casei.

Când el intră, fetele se ridicară şi rămaseră cuviincioase şi cu capetele plecate, fie-care la locul ei, iară Doamna făcu câţi-va paşi spre el încă mai voioasă.

Nu mai era Bodea acum omul de mai nainte. Tot înalt, dar nu subţire, ci voinic peptos şi lat în umeri, cu mustaţa 'n spic ca Căndea şi cu obrajii plini, rotunji şi acum cam aprinşi.

Era scurt drumul de la Dragodăneşti până aici, îl făcuseră răpede, şi ochii lui n'ajunseseră încă să se limpezească pe deplin, capul îi era cam ameţit.

„O să mă certi iar, c'am stat prea mult,“ — îi zise el scăpând din vedere, că nu sunt numai ei singuri, şi o cuprinse cu braţul peste mijloc.

Ea se dete puţin înapoi.

Ii era par'că frică de dînsul.

„Vrei să zici, c'o să mă plâng iar,—răspunse ea,—cum noi toate ne plângem când voi sunteţi duşi în treburi şi nu putem să avem mulţumirea de a vă vedea.—Dar nu suntem cu minte,—urmă ea întorcându-se puţin spre fete, — căci cu cât mai rar vă vedem, cu atât mai viuă şi mai adevărată ni-e bucuria de a vă vedea“.

Erau atât de frumoase vorbele ei, dar el nu

le auzia; simţia numai mâhnirea, că dînsa, aici în faţa tuturora, s'a dat înapoi când el a voit s'o cuprindă cu braţul.

„Par'că nu mai sunt şi altele!“—îi zise el încet, apoi se întoarse şi ieşi.

Ea rămase ca înmărmurită la locul, unde o lăsase el. Ii era par'că zidirea de peatră se prăbuşeşte în capul el.

Nu putuseră, ce-i drept, fetele să audă vorbele lui, dar ele au văzut, cum el se întoarce şi pleacă şi iese, — şi era destul atât pentru-ca să ştie chiar mai mult decât ceea ce el zisese.

„Tu eşti de vină, -- îi zise mama ei: — prea îl laşi singur şi de capul lui!“

II.

Târgovişţea.

Primăvara, când turmele se porniau la munte, şi mai ales toamna, când Muntenii se întorceau cu măgarii încărcaţi la şes, lumea se aduna din toate părţile la marginea şesului, sub dealurile de pe ţărmul stâng al Ialomiţei, pe unde era urcătoarea.

Aici era locul de târgovişte, cum ziceau vecinii, unde-şi da fie-care prisosul, ca să-şi facă parte din prisoasele altora.

Işi aduceau muntenii putinile de brânză şi cele de miere, burdufurile de urdă şi caşcavalurile, aduceau lumânări de său şi de ceară, saci de lână, piei lucrate şi cojoace făcute gata, aduceau cofe şi ciubere de brad, lopoare şi se-

ceri, cai prăsiţi de dînşii şi berbeci îngrăşaţi.

Muntencele-şi aduceau trâmbele de pânză, valurile de ţesături de lână, velinţele împestriţate, altiţele şi ştergarele, toate curate şi frumoase.

Iar vecinii veniau până de pe Argeş şi de pe Buzău cu lungi şiruri de care încărcate cu roadele pământului, fel de fel de grăunţe, fasole şi prune, nuci şi poame uscate, fuioare de cânepă şi de in, cu vase de lut şi cu lemnărie lucrată, cu juncani, cu viţele şi cu capre.

In deosebi de pe valea Prahovei veniau cu râşniţe şi cu bolovani de sare, marfă mult căutată.

Erau de toate şi destule pentru toţi, ba mai rămâneau şi pentru neguţătorii, care iar începuseră a veni de peste Dunăre, cei mai mulţi Greci isteţi, piperniciţi şi pitigăiaţi, dar printre ei şi câte un Evreu stăruitor, care venia cu aco, cu degetare şi cu fourfeci, cu briciuri, cu cuţite şi cu arme, cu mărgele de sticlă, cu sâlbi şi cu alte lucruri mărunte şi frumoase, ca să se întoarcă încărcat cu ceea ce putea să găsească. El nu alegea, ci primia ori-şi-ce, mai ales ceea ce altora nu le trebuia, căci el din toate ştia să-şi scoată câştigul.

Zile întregi dearândul ţinea învălmăşeala aceasta pe sub deaduri, căci încetul cu încetul se adunau şi deodată se risipeau. Acela care sosia, nu mai ştia când o să plece, căci nu pleca nimeni mai nainte de a fi venit şi Domnul cu ceiele de călăreţi, ca să-şi aleagă din toate ce-i mai frumos. Ţineau toţi să-i vadă pe voinicii curăţei prinşi în horă şi purtaţi de Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa în spic!

Astă dată era însă voie bună mai multă de cât de obiceiu, căci negu(ă)torii aduseseră ştirea că Gepizii, adunaţi spre Apus, au fost nimiciţi cu desăvârşire de Ogorii uniţi cu Longobarzii şi că regele lor Cunimund a fost omorît chiar de Alboin, regele Longobarzilor, el însu-şi.

Chiote de ne mai pomenită însufleţire umplură văzduhul când mai sosi şi vestea, că de astă-dată Domnul nu mai vine singur, ci a ţinut să vie cu el şi Doamna cea frumoasă şi dulce la fire — mare minune.

Dar şi aveau de ce să se bucure.

In frunte veniau Bodea şi Bran, numai ei amândoi, unul trupeş şi voios, încins cu sabia strălucită şi călare pe armăsarul negru, iar celalt mărunt şi smerit, călare pe un buiestraş de munte şi cu o nuia de alun în mână.

Era cu toate aceste pe ici pe colo câte un prost, care întreba: „Care e Domnul?

Căci nu omul întreg face, ci numai faţa lui, iar în faţa spânului şi în ochii lui era ce-va ce te făcea să simţi, că el e acela, de care toţi au să se teamă.

După dînşii urmau starostii, Vişloc cel cărunt la mijloc, Vladimir cel pântecos la dreapta şi Radoslav la stânga lui, iară la mărgini Bohuslav şi Dragodan cel gros, care rădea şi acum par'că toate numai pentru a lui mulţumire ar fi fost puse la cale.

Muieretul venia, după rânduială muntenească, deşi tot călare, câţi-va paşi mai napoi, în frunte Doamna având la dreapta ei pe maica soacră, preuteasa cuvioasă, care acum pentru întâia oară ieşia în lume, iar la stânga pe sora ei Ringa.

După ele urmau apoi toate câte mai erau, şi femei mature, şi fete mari, care cum apuca şi cum ştia să-şi mâne calul.

Venia apoi Cândea mai ţanţoş decât ori-şi-când, el singur în fruntea celor trei cete de călăreţi şi tocmai în coadă nelipsitul Raclulete alăturea cu Părintele Luca-şi cu Păun, fratele Domnului, călare toţi trei, cum se cuvenia, pe măgari aleşi cu părul neted şi cu urechile bine croite.

Ce alergătură! — ce îngrămădire, — ce îndesuială! — ce strigăte de urare!

Grecii cei cu privirea scrutătoare şi Evreii cei porniţi spre iscodire steteau uimiţi şi priviau cu ochi mari şi nu puteau să se dumirească, de unde a ieşit aşa deodată ăst alaiu de oameni cu feţele curate, raşi şi peptănaţi ca la Bizanţiu, îmbrăcaţi în vestminte albe şi frumos croite, oamenii aceştia, care vorbiau, par'că, în limba Romanilor din Exarchat şi erau creştini în toată firea, mai creştini decât stârpiturile din Bizanţiu, care abia de curând alungaseră din mijlocul lor pe cei din urmă filosofi păgâni, mințiau fără să se ruşineze şi se îmbrăcau în caftefe şi în mătăsuri împodobite cu aur şi cu pietre scumpe când se adunau în biserica sfintei Sofii, zidită şi ea tot de curând.

O lume nouă se închega din sămânţa rămasă sus în munţii până acum acoperiţi de ceaţa vremurilor grele, şi ochii lor se îndreptau duşi de gânduri nesăţioase spre valea largă şi mănoasă, în fundul căreia se înălţau munţii albaştri.

Un cerc larg se făcu în câmpul deschis când cei sosiţi se opriră, ca să descalece, şi toţi se

îndesuiau, ca să vadă, dar nimeni ca Grecul şi ca Evreul, care ţineau să fie la îndemână.

Aveau dînşii şi mărfuri mai ascunse, pe care nu le scoteau de dragul ori-şi cui, salbe şi brăţare, lanţuri, inele şi cercei, toate de aur şi împodobite cu pietre scumpe, aveau catifele şi mătăsuri, aveau, mai presus de toate, bani, ispita necuratului, pentru care cumperi orî-şi-ce.

Eur ochii lor erau îndreptaţi mai ales asupra femeilor, căci li se spusese atât de adesc-ori şi se încredinţaseră şi ei, că n'ar fi gustat Adam din rodul oprit, dacă nu l'ar fi ispitit Eva cea rîvnitoare.

Era astăzi mai frumoasă Doamna decât orişi când, căci frumos îl face pe om fericirea, şi fericită se simţia, că nu l-a lăsat pe el singur.

Ochii Evreului se îndreptară spre buza ei cea întoarsă.

El scoase din sîn câte-va salbe şi lanţuri, le atârnă pe mâna lui păroasă şi plină de pistrui, apoi înaintă spre dînsa tîrîş, călcând rar şi uşor ca pisica şi zâmbind cu vicleană umilinţă.

„Eata podoaba pentru podoabă ca tine!“ — îi zise el în graiul Sorbilor, pe care de mult îl învăţase.

Doamna şi sora ei şi cele-lalte femei toate erau ca orbite de atâta strălucire. In poveşti numai ştiau ele asemenea podoabe.

„Dar eu n'am ce să-ţi dau pentru ele!“ — îi răspunse Doamna strîmtorată.

„Ia-le! — grăi Evreul. — Eu mă mulţumesc cu ceea-ce vouă nu vă trebue. — Uite colo, — urmă el, — care încărcate cu bolovani de sare.

— Ce faceţi voi cu atâta sare!?—Piatră netrebnică ce se topeşte la umezeală!“ —

„Dar sarea nu este a mea“.

„Ale tale sunt toate, dacă vrei, — îi zise Evreul: — încearcă şi te vei încredinţa!“

Dragodan începu să râdă cu hohote cum numai el ştia.

Pocitura aia de om avea dreptate: el, Dragodan, starostele din valea Dâmboviţei, avea aici multe care de grâu, bob frumos ca aurul, şi nu era nimic mai apropiat decât să dai grâu, ca să iai sare.

El luă de la Evreu sălbile şi lanţurile şi începù să le împartă rîzînd mai cu poftă;— „Na şi ţie, — na şi ţie, — na la toţi, ca nimeni să nu se mâhnească!“

Rîdeau toţi şi rîdeau şi ceilalţi negoţători, care se apropiară şi dînşii scoţându-şi marfa la iveală.

Nu rîdea însă Evreul, care rămăsese şi fără de marfă, şi fără de sare, şi nu rîdea Bran cel nesuferit.

„Cine li-a dat oamenilor acestora voie să vină aici!? „—îl întrebă el pe Bodea.

„Eu cred că nimeni“, — răspunse Bodea, — au venit ei de capul lor şi azi ca alte dăţi“.

„Cum vine lupul când simte mirosul de hoit, — adăogă Bran. — Şi crezi că se cuvine să'i lăsăm să ispitească lumea?

„Eu cred că nu se cuvine, — răspunse Bodea, — dar asta trebuia să li-o spunem de mai nainte“.

„Când adecă am fi avut să li-o spunem!—întîmpină Bran rîzînd. — Au venit ei vre-o dată

să ne întrebe, ori aveam să alergăm noi după dînşii!? — Ei şi-au încercat norocul, şi dacă-l găsesc, au să mai vie, car dac'ar fi s'o pată, o să le spună şi altora, că pe aici n'au ce să caute. — Li-o arăt eu acum, ca să n'o mai uite nici o dată în viaţa lor!"

Grăind aceste, omul mărunt şi înţepat îşi făcu drum printre cei adunaţi împregiurul negoţătorilor, apoi liniştit, fără de pripire şi rîzând ca un puiu de drac începu să ice catifelele şi mătăsurile, sălbile şi lanţurile, să le rumpă în bucăţi, să le arunce pe jos şi să le calce în picioare ca pe nişte lucruri spurcate.

Ţipau Grecii ca din gura şarpelui şi se văietau Evreii de te prindea mila, dar el le arăta drumul, pe care veniseră, şi le zicea mereu: „Să mai veniţi, mă rog, pe la noi! — să mai poftiţi!"

Acum nu mai rîdea nimeni, şi mulţi se uitau la Dragodan cel înalt şi gros, muntele de om, care sta cu ochii sgâiaţi, zăpăcit şi încruntat şi nu putea să înţeleagă furia piticului din faţa lui.

„Dar asta e mişelie!" — răcni el în cele din urmă.

„Ba bine că nu! — îi zise Bran. — Nu e mişelie să loveşti în cap pe cel ce vrea să te jăfuiască! dar e mişelie să alungi pe cel ce te ispiteşte şi te fură cu minciuna.

„Dar eu am luat şi trebuie să şi dau", — grăi Dragodan mai potolit.

„N'ai să-i dai nimic! — Dumnezeu n'a lăsat nici grâul, nici sarea, ca să-i sminteaască pe oameni."

Asta era o vorbă, pe care Dragodan nu era în stare s'o înţeleagă.

„Trebue să dau ceea-ce sunt dator!“ — zise el răstit.

Bodea se apropiè de el şi-i puse mâna pe umăr.

„Ai dreptate, — îi zise zâmbind; — la carul de sare şi dă-i — nu slutului aceluia, ci văduvelor, care n'au sare“.

„Eară lui dăi câţi-va pumni de ai tăl în spinare, ca să se ducă mai iute!“ — adăugă Răciulete, care ţinea să fie totdeauna în coadă şi să aibă cel din urmă cuvântul.

Dragodan ear începù să râdă, şi trecură toate par'că n'ar fi fost nimic.

Par'că, însă — numai pur'că...

Călare odată pe gloaba lui, Evreul se întoarse cu faţa spre cei ce-l alungaseră.

„Las'că vi-o fac eu voue! — Să vă aduceţi aminte de Isaac. Evreul cu pistrui!“ — grăi el şi se depărtă în goană mare.

Acum rîseră cu toţii de pocitura mare 'n gură şi bună de fugă! Bran însă nu rîdeà nicì acum.

„Asta nu mai poate să meargă aşa, — îl ziso el cu inima deschisă lui Bodea: — orì ne desfacem de dînşii, orì le dăm staroşti dintre ai noştri, oameni chibzuiţi, care ştiu să-i pornească spre calea cea bună!

„Asta nu se poate!“ îl răspunde Bodea scurt şi hotărît.

„Una din amândoue se poate! — grăi Bran tot atât de hotărît“.

„Ba se poate!“ unul; „Ba nu se poate!“ altul: cu anevoia ajungeau să se înţeleagă.

Şi pietrele de moară sunt însă doue, şi n'ai putea să macini cu ele, dacă nu s'ar frece una de alta şi n'ar fi amândoue vîrtoase.

Ştia şi Bodea, că mai bine li-ar merge vecinilor şi mai bine ar fi pentru toţi, dacă s'ar face cum zice Bran, dar îi era greu să le facă staroştilor nedreptatea de a-i da la o parte.

„Nici n'ai nevoie să li-o faci, —grăi Răciuleto, ca să zică şi astă dată cel din urmă cuvânt.— Loc mai e destul prin văi. Ei au satele lor: să facem printre ele şi câte-va sate dintre ai noştri, să le dăm acestora câte un judeţ cu minte, şi-o să vezi, că peste puţin timp staroştii rămân singuri ca cioara 'n par".

Bodea dete din umeri ca omul cu inima îndoită, par'că 'mpăcat şi tot ne'mpăcat încă cu gândul lui Răciuleto. Era în sufletul lui o mîhnire, pe care ar fi voit să n'o aibă şi de aceea ţinea să n'o dea pe faţă. Se arăta dar mai voios de cum în adevăr era, şi peste puţin, când cimpoieşul a început să cânte şi băieţii s'au încins roată mare, a intrat şi el în horă.

Nu-i se prea cuvenia, căci nu mai era flăcău, dar Domnului i se cuvin toate şi mulţimea isbucni într'un vuiet de bucurie când îl văzû intrând la mijloc, între Bran şi Cândea cel cu mustaţa 'n spic. — Chiar şi Bran zîmbia voios şi era par'că se mai înălţase jucând din ce în ce mai cu avânt.

Se pierde omul însu-şi pe sine când se află în mijlocul unei mari mulţimi de oameni. E ca şi când ar fi o legătură nevăzută între inimă şi inimă, şi toţi se fac o apă, toţi se pornesc ca un val în acela-şi fel şi nu mai poate nici unul

să fie trist când veselia străbate mulțimea, nici unul nu poate să stee 'n loc când cu toții pleacă înainte.

Săltau voinicii 'n horă, și săltau și inimile tuturora.—Se avântau înainte și înapoi, se 'ntorceau când la dreapta, când la stânga legănându-și trupurile și chiuind din când în când, săreau în sus și frământau pământul: ai fi zis că sunt niște smintiți, dacă ia-i fi privit tu singur și'n toată liniștea, iar lumea cea multă era 'ncântată și sălta cu dînșii.

Luată de acest vârtej, Doamna se avântă și ea și intră în horă având la stânga pe Bodea, iar la dreapta pe Bran, iară sora ei, Ringa, văzând-o, îl luă pe Bran dela stânga.

Din nou isbucni și cu mai multă putere vuietul de bucurie, iară Bran se 'nălțase par'că nu-și mai simția pământul sub picioare.

O! acum înțelegea și el pe Dragodan și ar fi fost în stare să tragă pulpa de cerb în frigare, să mănânce, să bea, să guste din plin plăcerile vieții.

Femeile însă, — tot — femeile, — și mai ales babele, care-și petrecuseră lunga viață, vorba Părintelui Aric, ca flori ce se desfășură 'n umbră, — ele steteau încremenite și cuprinse de un fel de groază, iar maica soacră, preuteasa cuviosă, desmeticindu-se, se apropie încet de nora ei și îi șopti la urechе vorbele:

„Ieși, că dacă te văd pe tine intrată, intră și altele și el n'o să mai fie numai al tău!“.

Doamna rămase pe o clipă într'un fel de nesimțire.

Auzise bine, dar în urechile ei sunau vorbele: „P'ar'că nu mai sunt şi altele!“.

III.

Ospeţia.

Nu e durere mai grea, mai stăruitoare şi mai nesecată decât durerea de a vieţui a omului ce se munceşte însu-şi pe sine.

E tristă viaţa robului, care nu poate să trăiască decât târîndu-se ca uncaltă orbeşte supusă la picioarele stăpânului, şi adimenitor e afară din cale gândul neatârnării de nimeni; nenorocit se simte însă numai robul neîmpăcat cu gândul robiei şi mereu însătat de neatîrnare; acela, care-şi dă seamă, că numai în robie poate să trăiască şi voieşte să se supue, se simte mângâiat în sufletul lui, că e în staro să ducă greul vieţii, şi cu cât mai grele sunt lanţurile, cu atât mai mândru e cel ce le poartă cu inima uşoară.

Şi rob e în trecerea lui pe pământ ori-şi-care om.

Bodea se pătrundea din zi în zi mai tare de acest adevăr.

S'au dus negutătorii alungaţi de Bran, dar el se înşela când credeă că nu se vor mai întoarce.

Ştie tâlharul ieşit la pradă şi la jaf, că-şi pune în joc avutul şi viaţa, dar şi le pune fiind-că, mânat de rîvna lui nesăţioasă, el nu e în stare să se stăpânească. Tot astfel ştiau Grecii şi Evreii, că e mare primejdia, pe care o 'nfruntă trecând Dunărea, dar setea de câştig îl face pe om stăruitor, viclean şi îndrăzneţ.

Isaac, Evreul cu pistrui, s'a ţinut de vorbă. Intors a casă, el a alergat plângându-se pe la toţi comandanţii cetăţilor de pe ţărmurul Dunării, ba s'a dus chiar la Constantinopol, ca să ceară ocrotirea celor mari. Erau însă trecute timpurile când împărăţia putea să ocrotească pe supuşii ei trecuţi peste hotare, şi Evreul, scârbit de ticăloşia, la care a ajuns împărăţia, s'a întors cu gândul spre Ogori. Aceştia însă după nimicirea Gepizilor, dintre care cei mai mulţi se uniseră cu Longobarzii, s'au depărtat spre Apus şi începuseră iar hârţuielile cu Longobarzii. Le era dar negustătorilor peste putinţă să găsească vre-un Chagan, care le dă ajutor. Ei s'au avântat dar — la început unul câte unul, pe furiş şi cu multă băgare de seamă, apoi din ce în ce mai mulţi şi mai obraznici.

In timpul iernei s'a făcut pârtie şi apoi drum bine bătut până la Dunărea îngheţată, şi şir lung se ţineau săniile încărcate cu fel de fel de bogăţii.

Cine însă şi de ce să-i oprească?

Oameni cu socoteală, ei aduceau lucruri de neapărată trebuinţă, in cât toţi alergau în calea lor. Trebuia dar să te gândeşti bine mai nainte de a face ceva, ca să-i opreşti. Cei d'întâiu, care îi primiau, erau chiar staroştii, care în curând au început să ieie şi bani.

Eară banul e unealta diavolului.

Iarna era 'n toiul ei, şi Domnul nu primise încă decât o mică parte din zeciuiala ce i se cuvenia: hambarele staroştilor se deşertaseră înainte de vreme; turmele sporite 'n timpul celor câţi-va ani de pace se răriau dintr'o zi în alta: asu-

pririle staroștilor se 'nmulțiau și plângerile erau tot mai stăruitoare: monedele bizantine se răspândiau până departe prin înfundăturile văilor, și cel ce punea mâna pe ele 'și schimba oarecum toată firea.

O! — Bran avea dreptate: acesta era un dușman mai primejdios și mai neapropiat decât cel ce deden năvală în câmp deschis.

Eară Bodea le vedea toate și nu știa ce să facă.

Chiar și casa lui se umpluse încetul cu încetul, fără ca el să-și dee seamă când și cum, de fel de fel de unelte de peste Dunăre, iară băieții lui își petreceau nopțile dușl la vale, când chefuind cu vecinii, când luându-se la bătae cu dînșii.

Era par'că toate se destramă și totul se apropie de un grabnic sfârșit.

Dar privirile negoțătorilor erau îndreptate mai ales asupra marilor straturi de sare din valea Prahovei, nesecatul isvor de bogăție, împregiurul cărula se 'ndesuiau hârjonindu-se între dînșl ca haita de câni flămânzi asupra hoitului.

Nicăirl pe țărmul drept al Dunării nu era sare, și o întreagă lume alerga lihnită când sosiau carele încărcate, iar aici n'aveau decât să iee și să încarce.

Ursan, care era cel mai aproplat de valea Prahovei, trimisese în mai multe rânduri știrea, că oamenii lui s'au întors fără sare fiind-că nu încăpuseră să iee și ei.

Bodea stătea cu toate aceste pe gânduri, ba era cuprins adese-ori de sîmțământul, că așa au să meargă lucrurile și că altfel nu se poate.

Trecuseră luni de zile de când steteu ca 'nchis în cetatea lui, umbla buimac de ici până colo şi fără de astâmpăr, îşi căuta de lucru şi nimic nu-l mai mulţumia. Ar fi voit să se lepede de vechiele lui deprinderi, iar altele nu luase încă, şi omul trebue să facă ceva, ducă e vorba ca viaţa să nu-i pară nesuferită.

Asta nu puteu să rămâie aşa; într'un fel ori într'altul el trebuia să se îmbărbăteze, şi ori îşi petrecea viaţa potrivit cu convingerile lui, ori îşi schimba convingerile potrivit cu slăbiciunile sale. Altfel chin îi era şi să facă, şi să nu facă ceea-ce voia.

Chiar dacă el ar mai fi putut s'o ducă aşa, nu mai puteu dînsa să-l vadă sbătându-se ca robul ce vrea să-şi frângă lanţurile.

„Vie ori-şi-ce ar veni, — zise ea. — Să mă calce 'n picioare, să mă strivească, dar să-l văd voios ca mai nainte!“

Zadarnice îi erau silinţele de a-l înviora, căci nu mai era voioasă nici ea.

Acum, când el era mereu acasă, părăsise şi ea obiceiul de a aduna fetele şi nevestele la şezătoare. Tortul subţire şi neted, pânza bine bătută, floricelele cusute cu măestrie, glumele nevinovate, poveştile şi cântecele îi păreau acum şi ei lucruri sarbede. Chiar nici Radu, copilul din zi în zi mai voinic, nu mai putea să-i deschidă inima.

„Ar trebui să mai pleci la vale, — îi zise ea în cele din urmă, — ca să vezi cum merg lucrurile“.

„E rău, că nu plec,— îi răspunse el zâmbind,— dar ți-e n'ar fi nici dac'aşi pleca“.

„Să ieşi la vânătoare!“ — grăi dînsa. —

„Dacă vii şi tu cu mine,— răspunse el. — Fără de tine mă sbat şi eu cum te ştiu pe tine sbătându-te când mă ştii dus“.

Era un fel de mustrare în mărturisirea aceasta: ea se simţia cu toate aceste mai mult mângâiată decât mustrată. La urma urmelor aşa era: soţia trebuie să fie unde e soţul ei.

Şi de ce adecă să nu meargă şi ea!?

Era un farmec nespus în gândul acesta, şi în faţa acestui farmec trecea nebăgată 'n seamă uimirea Muntenilor, care nu mai văzuseră femee înărmată voinicește şi ieşită la vânătoare.

Dar, la urma urmelor, era frumos ceea-ce vedeau şi ca nu era femee ca toate femeile, ci Doamnă, iar Domnului şi Doamnei toate li se cuvin, toate le şed bine.

„Cu el şi cu ea nu are nimeni să se potrivească,“ — zicea Părintele Luca, iar Maica Preuteasă nu mai putea să zică nimic după-ce soţul ei îşi dăduse părerea.

Au ieşit dar Domnul şi Doamna cu voinicii la vânătoare şi erau voioşi ca nici odată, iar lumea alerga să-i vadă voioasă şi ea, căci era mare frumuseţe să-i vezi. Numai babele mai dedeau din cap şi-l ocărau pe Răciulete, care nu putea nici astă dată să se astâmpere şi ţinea să fie în coada vânătorilor.

Iar după vânătoarea bogată s'a făcut mare ospeţie la cetatea de piatră.

L-a poftit Doamna pe toţi, şi nu lipsia nici unul dintre cei poftiţi.

A venit Bran cu Mateiaş, cu Bunea şi cu Dragoslav, care şi-a adus ginerii şi fetele amân-

doue; au venit starostii cu femeile lor; a venit Moroiu cu Ursan, iar Răciulete, nelipsitul, alerga în toate părţile, ca să facă rânduială.

Şi iar dedeau babele din cap. Le era par'că se schimbă rostul lumii şi mersul lucrurilor.

Las'că nu mai văzuseră asemenea ospeţie şi nu se împăcau cu gândul, ca femeile să se amestece printre bărbaţi, dar steleau la îndoială, dacă nu cum-va e mare păcat să mânânci şi să bei la uşa casei lui Dumnezeu.

In fruntea mesei se afla însă Părintele Luca, preotul, care ştia mai bine decât ori-şi-cine, că Dumnezeu a înzestrat pământul cu fel de fel de bunătăţi, ca oamenii să se îndulcească din ele, şi că plăcută îi este lui vesela petrecere împreună a oamenilor.

Apoi — Bran n'ar fi venit şi el, dacă rău ar fi ceea-ce se făcea.

Nu! — Parintele Arie ar fi venit şi el, dacă puterile de tot sleite l'ar fi iertat, şi s'ar fi bucurat văzând cumpeneala şi cuviinţa, cu care mesenii aşezaţi pe covoare împregiurul mesei scunde îşi petreceau timpul. Până chiar şi Dragodan îşi stăpânia glasul şi râdea mai pe 'nfundate.

Avea fiecare câte o greutate pe inima lui, şi se păziau cu toţii, ca nu cum-va să scape vre-o vorbă, care ar putea să supere pe cine-va.

Abia spre sfârşitul mesei vinul, de şi băut cu măsură, a mai deslegat limbile.

Cu deosebire voios era Bran, care şedea între Ringa şi Vladislav, soţul ei, şi râdea mereu par'c'ar fi fost frate cu Dragodan.

„Mi se deschide inima totdeauna când vă văd,

— le zise el cu o voioşie copilărească, — şi viaţa îmi pare mai plină când stăm împreună".

„Şi vii cu toate acestea atât de rar pe la noi. — întîmpină Ringa puindu-şi mâna pe a lui.

„Deşi ştie, că ne-am bucura, dac'ar veni mai des," — adăugă soţul ei.

„Tocmai pentru-că vin rar, — răspunse el râzând iar. — Numai rară e adevărată bucuria. Haina, pe care voim s'o păstrăm, o îmbrăcăm numai la zile mari. — Ce frumoasă e ziua de astăzi, — urmă el vorbind mai tare, ca să fie auzit şi de alţii, — rară zi, chiar singură până acum în felul ei, şi nu e între noi nici unul, care va putea s'o uite vre-o dată şi să nu se bucure de câte-ori îşi va aduce aminte de ea. — Am uita-o însă cu toţii, dacă adese-ori am fi avut ori am mai avea asemenea zile".

Bodea stetea de vorbă cu Vladimir cel pântecos, care-i spunea, cum neguţătorii cară mereu tot ceea ce găsesc. El auzia însă vorbele lui Bran şi le înţelegea.

„Cel ce vrea să mănânce cu poftă, — grăi Părintele Luca, — mănâncă rar şi puţin şi posteşte des."

„E întocmai ca şi cu vânătoarea, — adăugă Răciulete cel sfătos, ca să-şi spună şi el părerea. — Dac'o faci rar, e o plăcere aleasă, iar dac'o faci des, e o meserie proastă".

„De ce proastă? — întrebă Dragodan, care o făcea des şi totdeauna cu plăcere.

„Pentru că noi oamenii suntem fiinţe miloase, — îi răspunse Răciulete, — şi ne stricăm firea, nu mai avem milă nici de oameni, dacă ne de-

prindem cu plăcerea de a omorî cerbii frumoşi şi căprioarele sperioase."

„Asta e aşa!" — grăi Moroiu.

„Nu tocmai"! — întimpină Bodea nerăbdător. — Oamenii sunt deosebiţi, şi plăcut îl este totdeauna ficăruia ceea-ce se potriveşte cu firea lui."

Bran dete zimbind din cap, dar nu grăbi cu răspunsul, el aşteaptă, ca privirile tuturora să se îndrepteze asupra lui.

„Dac'am trăi fie-care potrivit cu firea lui, foarte în curând am ajunge să nu ne mai putem suferi unul pe altul.—zise el tot râzând.— Oamenii sunt nu numai deosebiţi, ci tot odată şi asemănaţi, şi dacă asemănările îi apropie, deosebirile-i învrăjbesc. E plăcut să te învrăjbeşti cu semenii tăi!?"

„Nu e!" — răspunse Bodea cam în silă — în vreme ce Doamna se uita cu ochi mari la el.

„Atunci, — grăi Bran, — nu poate să-i fie nimănui plăcut a face ceea-ce se potriveşte cu firea lui. — Potrivit — nu cu firea sa, ci cu firea tuturora are să-şi petrecă omul viaţa, dacă vrea să fie împăcat cu sine, — urmă el ridicându-şi glasul. — Acela, care trăieşte potrivit cu firea lui numai, se înstrăinează de semenii săi, se depărtează de toţi ca oaia răsleaţă, umblă buimac de ici până colo şi rămâne în cele din urmă, ori şi cine ar fi el, singur, părăsit de toţi."

Tăcere adâncă se făcu împregiurul mesei.

Ştiau toţi, cine vorbeşte, cuprindeau înţelesul vorbelor în toată întinderea lui şi aşteptau cu

răsuflarea oprită răspunsul lui Bodea, care asculta uitându-se drept în ochii vorbitorului.

„Aşa e cum tu zici!—grăi dînsul dând din cap, — bun e, în adevăr, în fie-care din noi numai ceea-ce se află în toţi, şi cel ce jigneşte pe ceilalţi prin faptele sale îşi face însu-şi viaţa nesuferită".

„Fără îndoială, că aşa este,—grăi Bran zîmbind cu viua mulţumire.

Şi iar se simţiau amândoi par'că cu dînşii nimeni nu mai poate să ţie pept.

Obrajii cei albi ai Doamnei se umpluseră însă de sânge.

Femee şi soţie, ea se simţia adînc jignită, că soţul ei, cel dântâiu între cei dântâiu, şi-a călcat pe inimă şi s'a umilit dând dreptate omului îndrăzneţ, care-l ameninţase chiar în casa lui.

„O, nu!— grăi dînsa.—Dac'ar fi aşa, lumea ar sta vecinic în loc.—Acela, care e mai cu minte şi mai bun, nu are sa asculte de cei proşti şi răi, ci trebue să meargă de capul lui înainte şi să-i ducă şi pe cei-lalţi, ba, la nevoie, chiar să-i silească".

„Dacă-i poate!—întimpină Bran luând vorba 'n gluma.—Păcat numai, că poate numai acela, pe care cei-lalţi îl socotesc şi mai bun, şi mai cu minte.—Dar,—urmă apoi întorcându-se ear spre Bodea,—chiar acum îţi spunea Vladimir, cum negustătorii de peste Dunăre încarcă mereu tot ceea ce găsesc. Fac şi ei ceea ce e potrivit cu firea lor: noi însă ce facem?"

„Stăm şi privim," —grăi Răciulete cel batjocoritor.

„Şi ce adecă am putea să facem!?“ — întâmpină Moroiu.

„Ce-va neapărat! — îi răspunse Ursan. — Vă spun eu: în curând n'o să mai avem sare“.

„Ei bine! — a cui e sarea acea?“

„A celui ce o ia,“ — răspunse Bodea. —

„Mie, — grăi Bran uitându-se la Vladimir şi la Dragodan, — nu mi-e atât de ceea-ce duc cât mi-e de ceea-ce aduc. — Dacă vor merge lucrurile cum s'au pornit, o să ajungem în curând mai rău de cum eram în timpul năvălirilor. Ne iau şi cenuşa din vatră“.

„Aşa este — grăi Dragodan, care ştia mai bine decât ori-şi-cine, cât de adevărat e ceea ce zice Bran. — Dar ce să le faci, dacă oamenii sunt proşti şi dau tot?“

„Ceea-ce le faci năvălitorilor! — Nu-i laşi!“ îi răspunse Bran.

„Aşa e! — “ strigară şi cei-lalţi.

Doamna însă ear se turbură.

Nu că avea vre-un gând deosebit, dar nu putea suferi ca toţi să se uite 'n gura unui om.

„Vă 'nşelaţi — grăi, — dacă credeţi, c'o să puteţi face, ca rîurile să nu mai curgă la vale! lumea are mersul ei, şi se face de rîs cel ce ar voi să-l schimbe. Oamenii acela ne aduc lucrurl, de care avem trebuinţă; şi dacă n'ar mai putea să vină ei la noi, ne-am duce noi la dînşii“.

„De aceasta mă tem şi eu,“ — zise Bodea.

Bran se uită lung la ea.

El nu era om, care stă de vorbă cu femeile, dar ce-va trebuia să-i răspundă, săci altfel ea se supăra şi mai rău.

„Asta e aşa! — grăi dînsul dând-o ear pe glu-

mă, — prostia omenească e, în adevăr, fără de margini! — Râurile însă nu curg numai încoace, ci şi încolo, şi mie-mi vine în clipa aceasta un gând. Gepizii s'au dus, şi valea Oltului a rămas deşeartă: când vedem, că altfel nu se mai poate, trecem din colo şi închidem strâmtorile, ca nici vântul să nu mai poată răsbi prin ele. — Nu-i aşa, că asta se poate!?" întrebă el râzând.

El vorbia în glumă, dar Bodea mai auzise aşa ceva din gura lui, şi iar erau cuprinşi cu toţii de un simţământ de strâmtorare.

„Tot atât de bine putem să închidem şi gurile văilor," — grăi Bodea tot în glumă.

„Dacă vrea Dragodan, — adause Răciulete, — nu se mai apropie nimeni de podgorie".

„Las' pe mine,!"—răspunse Dragodan încruntându-se şi ridicând pumnul.

Cu vorba aceasta erau, par'că, toate sfîrşite.

Simţământul de strîmtorare însă tot îi mai ţinea pe toţi cu inimile închise.

Se adunaseră, ca să petreacă voioşi împreună, şi nu mai îndrăzniau să vorbească, fiind-că se temeau, ca nu cum-va fie Bran, fie Doamna să se supere. Ţineau cu toţii să se arate veseli, dar erau porniţi mai mult spre ceartă decât spre veselie.

„S'auzim cimpoieşul" — strigă Bodea, ca să schimbe mersul petrecerii.

Feţele tuturora se deschiseră când cimpoieşul începù să cânte.

Cândea şi Botea se ridicară şi se prinseră cu alţi trei dintre băieţi în horă. Bran, ca să-şi arate voia bună, se ridică şi el şi intră în hora pornită, iară Bodea, ca să împace lucrurile, luă

pe Mala şi pe Ringa şi intră cu ele la dreapta lui Bran.

Peste puţin casa cea mare nu-i mai încăpea: nu era horă ca toate horele, ci un joc, în care intraseră cu toţii, ca să-şi arate voia cea bună, şi Maica Preuteasă nu se mai încumetă să strice şi acum petrecerea scoţându-şi nora din joc. Prea era frumos să-i vezi răsfăţându-se din adins, şi ceea ce e frumos e bine şi nu puteă să fie păcat. Părintele Arie ar fi privit şi el cu mulţumire cum privia Părintele Luca.

Iară în joc e ceva ce te porneşte spre vieţuire mai avîntată. Săltând mereu, ţi se desmorţesc oare-cum toate vincle, te simţi din ce în ce mai uşor şi-ţi vine în cele din urmă să sbori. E un fel de beţie sufletească 'n joc, şi dacă vinul te înveseleşte încordându-ţi toate puterile, jocul te 'nfierbântă şi te mână înainte.

„Cântă brâul!“ — strigă peste cât-va timp Cândea, căruia hora îl părea prea domoală şi prea răsfirată. In brâu jucătorii sunt mai bine încheiaţi şi mişcarea e mai viuă. Se prinseră dar mai aproape, se strînseră mai din adins şi urmară jocul mai pe 'nteţite.

Ar fi dat babele bătrâne din cap, dacă i-ar fi văzut, şi s'ar fi mirat mai ales de Bran cel atât de chibzuit, care-şi schimbase cu desăvîrşire firea şi nu mai voia să ştie nimic despre cele ce se petrec afară de cetatea cea de peatră.

Erau ei între ei, şi se cuvine ca omul să-şi lase din când în când frâul şi să-şi încerce puterile.

IV.

Isprăvurile lui Dragodan.

„A! dacă-i aşa, las' că ştiu eu, ce am să le fac!“ — îşi zicea Dragodan, care-şi deşertase hambarele şi nu putea să se 'mpace nici cu gândul, că oamenii lui fuseseră despuiaţi de abia mai aveau ce să mănânce.

Ancă aflându-se la ospeţia din cetatea de peatră el s'a pus în înţelegere cu Vladimir, cu Bohuslav şi cu Vistoc, ca să-şi adune călărimea, să dee năvală asupra carelor încărcate şi să 'mpartă între văduve tot ceea ce vor fi găsind în ele.

Ei aveau să facă lucrul acesta singuri, de capul lor şi fără de ştirea nimănui; era însă peste putinţă, ca un lucru atât de bun să se pună la cale fără-ca să afle şi Răciulete, care toate trebuia să le ştie.

„Şi voi ce faceţi?“ — îl întrebă el pe Cândea cel cu mustaţa 'n spic.

„Noi nu ştim nimic, — îi răspunse Cândea, care, înfierbântat de vin şi de joc, nu mai avea timp să se gândească şi la asemenea nimicuri.

Seara însă, când oaspeţii s'au risipit, el nu s'a dus la îngrăditura dela Capu Coastei, ci a trecut înainte spre Gemenu, unde era oare cum tot acasă la el.

Sus pe deal, la marginea pădurii, adăpostită în dosul mesteacănilor acum desfrunziţi, era o căşcioară, iar în căşcioară aştepta o văduvioară, care ştia, că are neapărat să vie bălanul

înalt şi cu mustaţa 'n spic, om dulce la fire şi totdeauna vesel. Căşcioara o clădise el, iar văduvioara venise de la Dragodăneşti, ca să poarte grijă şi să ţină rînduială, căci pustie este casa fără de femee şi nesuferită e viaţa petrecută în singurătate.

Slabă de tot era zarea de lumină ce străbătea prin ţipla 'ntinsă 'n fereastră, dar el o vedea din depărtare, căci ştia, unde s'o caute şi de multe-ori făcuse pe 'ntunerec drumul până la ea.

I-a fost uşor să-i zică lui Răciulete, că nu ştie nimic, dar îi era greu să se ţie de vorbă şi după-ce sosise 'n căscioara caldă, căci tot văduva era şi ceea ce-i dedea adăpost cald şi păcat ar fi fost să nu i se facă şi ei parte din prada luată de la afurisiţii de neguţători.

Tot aşa zicea şi Botea, care-şi avea şi el văduva, ba mulţi dintre fraţii de cruce ziceau aşa, căci multe erau văduvele sărace, pe ici pe colo câte una chiar cu copii, care se rezămau pe bunătatea de inimă a voinicilor legaţi cu jurământ să ajute pe cei slabi.

Şi chiar dacă n'ar fi fost numai atât, oameni erau şi dînşii, şi Bodea şi-ar fi stricat tot rostul, dac'ar fi voit să-i oprească, şi numai babele bătrâne mai puteau să-i grăiască de rău.

S'a dus dar Cândea, s'a dus şi Botea, s'au mai dus şi alţi câţi-va, pentruca Dragodan şi Vladimir să nu rămâie singuri; de astă dată însă Răciulete nu mai era şi el în coada lor.

Se deşteptaseră, ce-i drept, cam târziu, căci iarna era pe sfârşite şi negoţătorii nu mai aveau ce să caute în valea Ialomiţei ori în a Dâmbo-

viţel, unde oamenii abia mai aveau ce să mănânce.

Mai departe însă, spre Buzău şi de acolo înainte se aşezaseră Anţii, tot un fel de Sorbi şi ei, şi pe aceştia abia acum ajunseseră negoţătorii să-i cunoască mai de aproape.

Veniau dar din valea Prahovei poverile de sare, ear despre Buzău săniile încărcate mai ales cu grâne şi treceau pe drumul vechiu spre vadul, care se afla din sus de revărsarea în Dunăre a Argeşului, şi negoţătorii le zoriau toate, căci iarna era pe sfîrşite şi azi-mâne putea să vie o moină şi să se pornească sloiul.

Bran însă a zis, că nu-i e atât de ceea-ce duc, cât îi este de aceea-ce aduc negoţătorii. Cândea nu se mulţumia dar să iee poverile, ci ţinea să pue mâna şi pe negoţătorii ce vin cu mărfuri de peste Dunăre, eară lucrul acesta nu era cu putinţă decât dacă luau poverile fără-ca negoţătorii porniţi la drum să prindă de veste.

Erau cu totul vre-o cinci sute de călăreţi, care, ieşiţi pe câmpia acoperită de zăpadă, se adăpostiseră în dosul unei păduri de stejar şi aşteptau să vie poverile, ca să dee năvală asupra lor.

„Lăsaţi-i să treacă, — grăi Cândea când vre-o două-zeci de sănii se iviră trecând spre Dunăre. — şi băgaţi apoi de seamă, ca nimeni să nu scape nici la deal, nici mai ales la vale“.

Vrând-nevrînd ei trebuiau să prindă şi oamenii, să-i lege cot la cot şi să-i trimită dimpreună cu poverile la îngrăditura lui Vladimir, care era cea mai apropiată.

Aşa au şi făcut. Despre vre-o încăierare nu

putea să fie vorba, căci prea erau mulţi agresorii şi neguţătorii erau mai cuminte decât ca să-şi pună în primejdie şi viaţa după ce-şi vedeau perdut avutul, ear cărăuşii, mai ales Anţi, erau şi ei în stare să facă ceea-ce făceau vecinii lor.

Treaba s'a făcut dar iute şi fără multă bătaie de cap, şi în vreme-ce câţi-va dintre călăreţi se depărtară cu poverile la deal, ceata se retrase car în dosul pădurii, ca să aştepte fie alt şir de sănii încărcate, fie pe negoţătorii ce vin de peste Dunăre.

Mergea de minune: rânduri-rânduri se 'ntorceau la deal poverile; la sine Cândea nu opria decât mărfurile luate de la negoţători şi banii găsiţi la dînşii, pe care urma să-i împartă la sfîrşit, după-ce se vor fi încredinţat, că nu mai vine nimeni nici de la deal, nici de la vale.

La un lucru însă nu s'a gândit nici unul dintre dînşii.

Vecinii din valea Ialomiţei erau supăraţi şi ei pe neguţătorii, care-i momiseră cu fel de fel de nimicuri şi-i despuiaseră. Ei au dat dar năvală asupra poverilor şi şi-au făcut fie-care partea cuvenită din ele. Puţin a mai rămas pentru văduve, şi la îngrăditura lui Vladimir săniile sosiau deşerte.

Mai erau însă banii şi mărfurile, ba mai erau şi negoţătorii.

Cândea îi prinsese, ce-i drept, numai pentru-ca ei să nu ducă vestea şi se gândia să le dee drumul după-ce le va fi mântuit toate. Isaac însă se temea şi de vre-un alt rău mai mare şi ţinea să scape cât mai curând; el a

'nceput dar să facă propuneri de rescumpărare, şi tot mai cu minte era să le dea drumul numai după-ce se vor fi rescumpărat.

Nu s'a întors dar peste Dunăre decât unul singur, care avea că aducă banii de rescumpărare pentru toţi, ear pe acesta Cândea şi Dragodan l'au însoţit ei înşi-şi până la Dunăre cu o ceată de cinci-zeci de călăreţi pentru-ca nu cum-va să i se întâmple vre-o nenorocire.

Aşa au ajuns Cândea şi Dragodan şi soţii lor să vadă cetăţile durate de Justinian pe ţărmurul drept al Dunării şi zidurile înalte ale oraşelor înfloritoare. Erau frumoase mare minune aşa văzute din depărtare, şi privitorii se se simţiau ispitiţi a le vedea şi din apropiere.

De ce folos li-ar fi fost adecă banii, pe care i-au luat şi pe care mai aveau să-i iee de la negoţători, dacă n'aveau ce să cumpere cu ei!? Negoţătorii nu mai îndrăsniau de aici înainte să vie cu mărfuri; nu rămânea deci decât să meargă la dînşii cei ce voiau să cumpere.

O, Doamna avea mare dreptate: lumea trebue să meargă înainte!

Şi-au luat Cândea şi Dragodan banii de rescumpărare, li-au dat negoţătorilor drumul şi s'au întors la ale lor, dar, depărtându-se de Dunăre, ei se uitau mereu înapoi spre zidurile cele înalte ale oraşelor înfloritoare.

Şi e mare ispită averea căştigată pe nemuncite.

Cândea şi Botea, Dragodan şi Vladimir au împărţit ce-au împărţit între oameni, au mai dat câte ce-va şi la văduvele sărace şi-au oprit ce li-a venit la socoteală, apoi s'au pus pe chef

de o săptămână de zile n'au mai ajuns să se desmeticească. Până sus la îngrăditura de la Capu Coastei şi mai departe până 'n cetatea de peatră au risipit oamenii voioşi banii şi mărfurile luate de la negoţători. Se cuvenia să-şi aibă şi Domnul, ca din toate, partea, tot ceea ce e mai bun şi mai frumos, şi greu i-ar fi fost să n'o primească şi să nu iee parte la bucuria obştiei.

Eară Isaac cel cu pistrui alerga din nou pe la mai marii împărăţiei şi se plângea şi stăruia. Nu-i era nici lui atât de ceea-ce a dat, cât îi era de ceea ce nu mai putea lua, şi se folosia de toate mijloacele, ca să îndupelce pe căpeteniile oştirii a lua în stăpânire nesăcatele isvoare de bogăţie, care nu erau stăpânite de nimeni. Fără însă peste putinţă lucrul acesta, căci Impăratul, om bolnăvicios şi lânced, se bucura dacă poate să păstreze stăpânirea, pe care o avea, sfetnicii lui se certau între dînşii şi împărăţia era slabă.

„A! neam ticălos şi osândit la peire!“ — îşi zise el şi însepu să-şi caute tăvarăşi şi să adune bani, ca să treacă apoi la Ogori şi să iee în sînbrie pe vre-una dintre căpeteniile îndrăzneţe ale celelor de călăreţi.

Nu putea el să aibă repaos câtă vreme nu-şi potolia setea de răzbunare şi de câştig,

Nu mai aveau însă repaus nici Dragodan şi Vladimir. Ei trebuiau neapărat să treacă Dunărea şi să vadă mai din apropiere oraşele cu ziduri înalte, car aceasta cât mai curând, mai naintе de a se fi moinit. Lucrul acesta însă numai ei singuri nu puteau să-l facă, şi pe când

Isaac alerga pe la Constantinopol şi-şi căuta tovarăşi, Vladimir cel pântecos şi Dragodan, muntele de om, alergau pe la Anţi, ca să-i pună şi pe ei în picioare şi să dee năvală cu toţii.

Şi nu zadarnic alergau.

Se adunau mereu pe ţărmul Ialomiţei, la locul de târgovişte, şi din podgorii, şi de prin văi, începând de la Argeş până la Siretiu, şi nu erau acum sute, ci multe mii de oameni, care de care mai grăbiţi.

„Omule, tu fiinţă nemernică,—ar fi zis eară-şi Bran, dacă i-ar fi văzut, — ţi-e destul să te îndulceşti puţin pentru-ca să te arunci cu ochii închişi în noianul păcatelor.“

El însă nici nu voia să-i vadă: stetea închis în îngrăditura lui de la gura trecătorii, şi ceeace-l ţinea nu mai era decât gândul de a nu întuneca cele din urmă zile ale părintelui Aric, care zicea, că Domnia e de la Dumnezeu, şi n'ar fi putut să moară liniştit, dacă şi-ar fi văzut copiii dosbinaţi.

Gândea şi Botea şi soţii lor se perdeau în mijlocul valurilor de capete cu păr câlţos, dar tot dînşii au ieşit în frunte, tot pe sufletele lor cădeau toate.

Nu era însă la mijloc nici primejdie, nici vre-un mare păcat.

Ani de zile de a rândul oraşele de pe ţermul drept al Dunării nu mai fuseseră supărate de nimeni, şi locuitorii lor moleşiţi prin îmbuibare şi sleiţi prin desfrâu nu mai suferiseră decât de jaful, pe care şi-l făceau ei între ei. Cei mai mulţi dintre dînşii, săraci şi ilhniţi de foame

şi îmbrăcaţi în zdrenţe, munciau mestecând sudori cu lacrămi şi se tîrau cerşind fărămituri pe la uşile celor îmbogăţiţi fie tîrîndu-se şi ei la picioarele altora, fie minţind fără ruşine şi despoind, ear acum trăiau în risipă şi în desfrâu scârbos. Oastea de prin cetăţi era o adunătură de oameni doritori de a trăi pe nemuncite, car preoţimea le ierta toate şi le acoperia cu patrafirul, ca să poată avea şi ea parte din dulceaţa vieţii.

„Vrea Dumnezeu să-i certe!“—ar fi zis Bran, dac'ar fi ştiut ce-i acolo, şi ar fi venit şi el, ca să-şi stâmpere setea de a rumpe şi frânge tot ceea-ce fură vederea şi ispiteşte.

Nu aşa Cândea şi Botea.

Grija lor cea mare era, ca nici o vârsare de sânge să nu se facă fără de nevoie şi ca nimic să nu se strice.

In zori de zi, când năvălitoriii trecuţi peste Dunărea îngheţată au început să între din mai multe părţi în oraş, oştirea, care nu era a orăşonilor, ci a Impăratului, s'a retras în cetate şi s'a închis între ziduri,—par'c'ar fi voit să le zică năvălitorilor: „Veniţi şi ne scoateţi de aici, dacă 'ndrăzniţi!“

Mulţimea desmoşteniţilor, cuprinsă de spaimă, a început să alerge zăpăcită în toate părţile, peste puţin însă şi-a venit în fire şi a pornit în coada prădătorilor, ca să poată pişca şi ea pe ici, pe colo câte ce-va.

Bogaţii, care aveau ce se peardă, deşteptaţi din dulcele somn al dimineţii, nu se gândiau de loc să-şi pună-'n joc scumpele lor vieţi, ci grăbiau s'ascundă ce se putea ascunde şi născocíau chipuri şi mijloace de a-i minţi pe prădă-

tori şi de a-i înşela. Oameni trăiţi în lume şi trecuţi prin multe de aceste, ei ştiau, că ceea-ce uşor se agoniseşte tot uşor se şi perde şi ceea-ce se perde — cu oare-care bătaie de cap iar se poate agonisi. Una singură le era dar grija: ca să nu fie duşi în robie.

Ştiindu-i dar proşti pe năvălitori, ei şi-au îmbrăcat robii şi roabele în haine scumpe, iară înşi-şi s'au presentat în faţa prădătorilor ca slugi necredincioase, care-şi vând stăpânii şi spun mişcleşte, unde sunt ascunse bogăţiile.

Mergeau toate de minune! Prădători şi prădaţi luasără par'că de mai nainte înţelegere ca să nu se supere unii pe alţii şi să sfârşească cât mai curând şi cu toată dragostea: luau unii cu faţa blajină şi dau alţii oare-cum mulţumind ceea-ce li se ia.

Incă mai frumos mergeau lucrurile când vorba era să se aleagă robii.

Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa'n spic, Vladimir cel pântecos, Dragodan, muntele de om, şi mulţi alţii erau oameni cu experienţe şi ştiau, cât de mult preţuiesc oamenii vii, dacă sunt bine aleşi. Iară pe om după haina lui îl cunoşti.

Se mai uitau ei, nu-i vorba, şi la feţe şi alegeau şi după ochi şi după sprincene. Multe erau Grecoaicele cu ochii de şopârlă, cu obrajii rotunji şi rumeni, cu buzele subţiri şi roşii şi cu trupul plin şi bine croit, femei trăite 'n desfriu ori crescute anume spre a şti să turbure mintile şi spre a se face stăpânele stăpânilor săi, iar băieţilor le crescuse acum mustaţa şi mai greu li-ar fi fost să nu aleagă decât să-şi

iec fie-care partea de pradă vie când nu era cu dînşii şi Bran, ca să le strige: „Nu vă spurcaţi! Feriţi-vă de Satana!“

Dar — minunea minunilor!

Intr'una din casele mari un om înalt, cu barba netedă şi îmbrăcat în o lungă haină neagră, după toată înfăţişarea lui preot, se opri în faţa lui Cândea, care vorbia cu Botea.

„Dar voi cum aţi ajuns aici!? — De unde aţi venit? — “ îi întrebă el în limba lor.

„Dar tu unde, când şi cum ai învăţat limba noastră?“ — întimpină Cândea.

„E limba noastră, — îi răspunse preotul. — Noi suntem mulţi aici po ţărmurli Dunării şi mai departe prin munţi. Voi când aţi trecut şi unde staţi?“

„Nu am trecut: suntem acolo, în munţi, de când cu Impăratul Traian, — aşa ne spune Părintele Aric“.

„Cum ai zis? — Arie!?“ strigă preotul cuprins de un fel de groază.

„Da, Arie, bătrânul preot, care le are însămnate toate şi le scrie toate“.

„Care va să zică voi sunteţi Arienl!?“ strigă ear preotul!

„Nu ştiu ce vrei să zici, — îi răspunse Cândea. — Suntem creştinl, şi Părintele Arie e un preot trecut acum de o sută de ani, care toate le ştie“.

„Aveţi Episcop?“

Cândea dete din umeri.

„Aveţi biserici?“

Cândea dete din umeri.

„Aveţi cărţi?„

„Are Părintele Arie," — răspunse Cândea.
„Bine, voi cum vă faceţi rugăciunea?"
„Nu avem voie să ne rugăm, — îi răspunse Cândea. — Rugăciunea o spune preotul ziua în faţa soarelui, car noaptea în faţa stelelor, şi noi ne închinăm numai".
„O, voi nenorociţilor, care tot mai staruiţi în căile rătăcirii! — strigă preotul, care acum nu se mai îmdoia, că dînşii nu s'au lăpădat încă de învăţăturile lui Arie cel afurisit.
Călugăr în puterea cuvântului şi luptător pentru credinţa cea adevărată, el trecea cu vederea, că dînşii au prădat şi au facut robi, caci ticălos e omul şi multe sunt aici pe pământ păcatele lui, care toate se pot şterge prin căinţă şi spăsire, dar se turbura din adâncul inimii lui când işi dedea seamă, că ei, stând ca Goţii, ca Vandalii, ca Longobarzii şi ca Gepizii sub afurisenia sfintelor sinoade ecumenice, nu mai pot să găsească iertăre, nici să aibă parte de fericirea cea veciniecă, pentru care nu prin faptele noastre, ci prin credinţa cea adevărată ne pregătim noi muritorii.
„Cine e cel mai mare la voi?" — întrebă el.
„Domnul," — răspunse Cândea.
„Să mă duceţi la el! — " grăi Părintele Pahomie, călugărul pătruns de un zel sfânt şi hotărît a-şi da viaţa luptând pentru mântuirea sufletelor.

V.

Strălucirea.

„Slăbiciunile omeneşti sunt pârghia stăpânirii!" aşa zicea Pahomie, călugărul trăit în mijlocul

unei lumi bătrâne, eară Domnul asculta cu luare aminte din ce în mai încordată.

In adevăr, omul fără de slăbiciuni se stăpâneşte însu-şi pe sine, şi nu ar mai avea nimeni nevoie de a se supune altei stăpâniri, dacă oamenii toţi ar fi stăpâni pe sine.

Da, avea dreptate călugărul, din zi în zi leşia tot mai învederat la iveală, că cu cât mai multe şi mai mari sunt slăbiciunile oamenilor, cu atât mai uşor şi mai îndeplin îl poţi stăpâni.

Se tîrau cu toţii la picioarele lui, se uitau tremurând în ochii lui, îi cerşiau poruncile şi steteau gata în fie-care clipă să sară în apă şi'n foc pentru el, numai să primească darurile lor, să treacă cu vederea ticăloşia lor, să-le erte păcatele lor, să-l mai îngăduie a-şi urma viaţa fiecare după pofta inimii sale.

Până chiar şi Doamna, soţia lui, se apropia numai cu sfială de dînsul decând îi dăduse voie să primească pe cele trei roabe, care o gătiau în mătăsuri şi'n catifele îngenunchiând la picioarele ei şi stând mereu gata de a-i face voile.

Aduşi de Vladimir şi de Dragodan, unul după altul au venit staroştii să-i aducă daruri şi să si închine gata de a se supune poruncilor lui şi de a-i da partea cuvenită din zeciuială, eară el n'avea decât să primească şi să-şi arate bunăvoinţa pentru-ca să fie ridicat în slava cerului şi faima să i se ducă departe şi tot mai departe.

Nu, el n'avea cuvinte de a se plânge de slăbiciunile omeneşti: în timp de câte-va zile stăpânirea lui se întinsese până'n Buzău şi de acolo înainte până'n Siretiu, iară casa lui era plină de bogăţii şi de podoabe scumpe.

Nu mai rămânea decât ca Pahomie să mai aducă odoare şi pentru casa lui Dumnezeu, care stătea deşartă ca o peşteră, la care Părintele Luca îşi făcea după vechia rânduială rugăciunile.

O, el nu ştiuse până acum, ce este Domnia, nu cunoscuse dulceaţa stăpânirii.

El era însă cuprins de grijă când îşi îndrepta privirea spre poiene, unde trăiau oameni, care n'aveau nevoe de a se târî la picioarele lui şi-l judecau cu mintea limpede. Şi cu toate acestea adesc-ori era stăpânit de simţământul, că aceştia sunt temelia cea adevărată a puterii lui şi că ceilalţi nu s'ar mai teme de dînsul, dacă nu i-ar şti pe aceştia în dosul lui.

Trebuia să-şi măsoare fie-care vorbă şi să-şi chibzuiasca fie-care faptă, să ţină cumpăt în mâncare, în băutură, în amănuntele vieţii lui, ca nu cumva să se pună'n vrajbă cu ce cei l'au ridicat şi îl ţincau, şi orl-şi cât de nesuferit îi era gândul, că trebue să li se supună, vorbele rostite de Bran la ospeţie îi sunau în urechc.

„Pe aceştia,— zicea călugărul,— ai să-i amenţeşti cu strălucirea ta. Au şi ei slăbiciunile lor — dacă ei te-au ridicat, se simt măguliţi de mărirea ta; dacă ei te ţin, sunt cu atât mai mândri, cu cât mai mult te ridici de asupra lor. Ţine-i departe de tine, ca mângâiat să se simtă fie-care când poate să stea în faţa ta; încungiură-te de strălucire, ca ochii tuturora să se împăingenească în preajma ta.“

Şi, în adevăr, cu cât mai neapropiat era, cu atât mai sus se punea în gândul tuturora, cu cât mai rar ieşia, cu atât mai vîrtos alerga lu-

mea în calea lui, şi 'n curând au ajuns să-şi plece 'n faţa lui genunchele şi Muntenii crescuţi în gândul, că numai în faţa lui Dumnezeu îşi pleacă omul genunchele.

Chiar şi dac'ar fi fost pe ici pe colo câte unul mai bătos, ca Morolu ori ca Ursan, om chibzuit, el se muia şi făcea ca cei-lalţi, ca să nu fie singur în felul lui.

Eară Doamna se simţia par'că picioarele ei nu mai atingeau pământul. Sus l'a avut totdeauna în gândul ei; nici odată însă nu şi l'a gândit atât de sus, cum îl vedea acum. Se uita la el ca la alt soare, şi ochii ei scânteiau de mânie când i se părea, că cine-va nu se apropie cu destulă sfială de dînsul ori nu-i vorbeşte cu destulă frică.

„Dar, — zicea iar călugărul, — slăbiciunile omeneşti sunt numai pârghia stăpânirii: puterea cea adevărată sunt comorile".

Da, voia Bodea să aibă comori! Nu avea el însu-şi nevoie de ele, dar ţinea să le adune, ca să le desfăşoare în faţa celor înşelaţi de ele.

Îşi număra morile, făcea socoteala părţii ce i se cuvine din zeciuială, purta de grijă, ca să nu fie scurtat, şi priveghia cu neadormirea unui bun părinte, ca toate să meargă bine şi nimeni să nu fie asuprit, căci din toate şi de la toţi îşi avea partea. De aceea îi erau nesuferiţi cei ce trăiau în risipă şi în desfrâu şi nu o dată era stăpânit de pornirea de a-i lovi fără de cruţare.

Tot călugărul îl potolia însă.

Altcelo erau căile, pe care voia dînsul să-l îndrumeze.

„Vei intra, — zicea el, — în legătură cu împărăția și cunoscut vei fi în lumea întreagă, preamări-te-vor nepoții și strănepoții ca întemeetor al unei mari stăpâniri!“

Eară el voia să fie cunoscut, și gândul, că va fi pomenit în toate timpurile, îl înălța și-l ținea într'un fel de beție. Nu mai umbla acuma buimac de ici pînă colo, nu mai șovăia, nu se mai îndoia de sine însu-și: stăpânit de gândul, că el e mai presus de cei-l'alți oameni, el știa totdeauna, ce are să zică și ce are să facă, cum are să zîmbească și când trebue să se încrunte, călca cu pas hotărît în toate împregiurările.

Era vrednic, ca toți să i se închine, și un singur om mai rămăsese, care știa să-l învîrtă și pe el pe degete.

Răcinlele cel afară din calc de viclean se gudura ca cânele bătut la picioarele Doamnei, îi șoptia mamei soacre la ureche, îl momia cu drăciile lui pe Radu, copilul nepriceput, și știa să i se vîre astfel Domnului sub piele.

Alergase ca un smintit prin poiene, ca să adune sfatul bătrânilor, dar în zadar, căci Bran punea povețele părintelui Arle mai presus de toate, ear bătrânul preot le zicea:

„Supuneți-vă, răbdați și feriți-vă de ori-și-ce turburare, căci stăpânirea de la Dumnezeu este. Nimic fără de voia lui nu se întâmplă: el voiește să ne certe, dacă astfel s'a schimbat firea Domnului nostru, și cearta lui avem s'o primim cu acea-și mulțumire ca mângâiorea ce ni-o dă. Eu am să mor azi ori mâne și de mult acum sunt dus cu sufletul pe cea-laltă

lume. Voi însă, care mai trăiți aici, stăruiți în obiceiurile părinților voștri, căci, ori-și-care ar fi părerile oamenilor, fericirea și în lumea aceasta, și 'n cea-laltă numai de la fapte atârnă. Să fie cum au hotărît sinoadele, dar voi să privegheați, ca păcatul să nu se moștenească și ca copilul să nu fie ca părinții lui: dați-vă silința, ca el să se depărteze cu scârbă de minciună, de fățărnicie și de lingușire, care sunt slăbiciunile celor nemernici, rușinea celor puternici și surparea împărăției, să iubească adevărul și inima deschisă, care sunt semnele adevăratei iubiri, și să-l deosebească pe oameni numai după faptele lor".

Se tîra dar Răciulete ca un mișel, era nesecat în născocirea de jocuri și de jucările ce fură mintea necoaptă a copilului și se rânjia ca vulpoiul scăpat tealăr din coteț când putea să-l iee pe Radu și să-l ducă la aierul cel curat al poienelor, unde se juca cu pui de urs ori se lua la trântă cu cei de seama lui și dedea ori primia câte un pumn în spinare, — tot acolo vine, căci copiii sunt numai copii, toți de o potrivă, — așa zicea bunica lui.

„Dar tot așa a crescut și el, tatăl copilului!" — își zicea câte-odată Răciulete mai muiat.

„Nu tocmai! — își răspundea apoi tot el mai plin de încredere. — Eu știu, din care parte mă arde focul, care e dimonul, pe care am să-l scot din el, și fac din adins ceea-ce fac".

Nu avea margini slăbiciunea Muntenilor, și nu putea să aibă margini nici slăbiciunea copilului, căci iubirea lubire naște, și ori-și-ce s'ar fi petrecut jos la cetatea de peatră, poienele

se luminau când Răciulele, poclitura de om, se 'ntorcea cu băietul în ele.

Şi senin nu era tot deauna cerul de asupra cetăţii de peatră.

Erau supuse roabele şi îngenuchiau când o găteau pe stăpâna lor, dar nimeni nu le socotia roabe şi ele însele se simţiau din zi în zi mai mult stăpâne ale casei.

Erau atât de isteţe şi de îndemânatice, ştiau atât de multe şi se pricepeau atât de bine la toate, încât Doamna era uimită de ele, se simţia neajutorată alăturea cu dînsele şi nu mai putea să se mişce, nici să răsufle fără de ajutorul lor.

Mai ales Clio cea iute la fire şi ageră la minte, femee subţire, înaltă şi mlădioasă, cu ochi neastâmpăraţi sub gene lungi şi cu gropiţe 'n obraji, deşi abia trecută de doue-zeci şi doi de ani, crescuse la Constantinopol şi trăise în timp de opt ani, de când i se deschiseseră ochii, atât de mult, încât nu-i mai rămânea decât să înveţe cât mai curând limba, ca să facă tot ceea-ce voieşte cu stăpâna ei prin atât de puţine trecută.

Mirată de simplitatea şi de inima deschisă a oamenilor, care o incungiurau, ea era cuprinsă de un fel de beţie: când se gândia la întinderea mare, pe care poate s'o ice desfrâul în mijlocul acestor oameni neistoviţi încă de nopţi petrecute în orgii, şi ardea mistuită de un zel neînfrânt.

Schilodul se uită cu ochi răi la oamenii sdraveni; timpitului îi sunt urgisiţi cei cu cap deschis: păcătosul ureşte pe cei ce stăruie în bunele moravuri: nu întrece însă nimic furia, cu

care femea desfrânată se arunca asupra celei încă nevinovate, ca să aibă diavolească mulţumire de a o vedea lunecând spre păcat.

Pe Clio însă nu furia aceasta o mâna înainte, ci setea unei vieţi de dăsfătări.

Nu că doria viaţa aceasta, dar o avuse şi se simţia chinuită fără de ea.

Era sincer zelul ei, îi plângea pe oamenii aceştia, care, neştiind să trăiască, nu cunoşteau încă plăcerile vii şi mari ale vieţii, şi din adevărata ei iubire voia să le desvălue tainele firii omeneşti şi să-i îndrumeze spre aceste plăceri.

Asemănările îi apropie pe oameni, şi deosebirile-i învrăjbesc, — aşa ziseso Bran cel chibzuit. Da, firească e în om pornirea de a face pe alţii deopotrivă cu sine, şi dacă are omul bun din fire pornirea aceasta, în cel rău ea e atât de puternică, încât ni-e par'că nici moartea nu poate s'o stingă şi nu putem alunga dela noi gândul, că sufletele celor necuraţi nu au repaos, ci umblă forfota prin lume, ca să ispitească pe cei slabi şi să-i strice.

Mulţumirea ei o căuta Clio în îndrumarea spre desfrâu a celorlalţi.

Iară Doamna, suflet curat şi trup fără de pată, stetea ca porumbiţa în ghiarele şoimului. Ea-şi pleca ruşinoasă ochii când Clio ori Aspasia se uitu cu coada ochiului la gura ei plină de patimă femeiască ori la marii ei ochi albaştri, când ele treceau cu degetele lor gingaşe prin părul ei moale ca mătasea şi galben ca aurul, când îl desmierdau cu sfială umerii plini şi braţele rotunde. Se ruşina, dar se simţia măgulită, se feria, dar era atrasă şi din zi în

zi tot mai nesuferită îi era soacra ei cicălitoare şi tot mai mult simţia trebuinţa de a sta singură cu Clio, care atât de multă silinţă îşi da să-i facă viaţa plăcută şi atât de curând a ajuns să-i poată spune, cum se petrec lucrurile la Bizanţiu şi cum ştiu stăpânitorii lumii să-şi îndulcească viaţa.

„Teodora, — îi spunea dînsa, — a fost o copilă sărmană, — care şi-a petrecut tinereţele îmbrăţişată azi de unul, mâne de altul, şi tocmai de aceea Justinian, împăratul, a prins atât de mare slăbiciune de ea, încât i-a pus coroana în cap şi a ridicat-o alături cu el în scaunul împărătesc. Şi tot făcând ca mai nainte l'a stăpânit şi ca împărătească.

„Bine, dar îi era soţie!“

„Tocmai fiind-că îi era!“ — răspunse Clio şi începù să-i vorbească despre Aspasia cea frumoasă şi deşteaptă, care tot trăind în desfrâu desfăşurat cu măestrie l'a prins în mrejile ei pe *Pericle* şi a ştiut să uimească prin farmecele ei o lume întreagă şi să-şi facă un nume neperitor.

Atât de bine le ştia Clio toate, încât putea să-i spună până în cele mai mici amănunte, cum se îmbăia Aspasia, ce fel de mirodenii îşi punea în baie, cum era gătită şi ce fel de meşteşuguri întrebuinţa când voia să scoată pe soţul ei din minţi.

„Dar e păcat!“

„Nu poate să fie păcat ceea-ce e firesc şi dă farmec vieţii, — şi chiar dac'ar fi, păcatul e în firea omenească şi de aceea se iartă după-ce omul, potolit prin vîrstă, se căieşte“.

Mala scutură din cap ca cuprinsă de un fel de fior.

Nu mai voia să ştie nimic.

Simţindu-se mai pre sus de toate vieţuitoarele, omul se ruşinează de trupul său, care-l pune în rând cu ele, şi cu cât mai mult se simte om, cu atât mai vîrtos îşi acopere trupul şi-şi ascunde poftirile şi nevoile trupeşti. Deşi însă împreunată cu firea omenească, ruşinea aceasta se perde când omul se încântă de trupul său şi dimpreună cu ea se perde sfiala faptei izvorîte din indemn trupesc. De aceea deosebita purtare de grije pentru trup foarte uşor îl împinge pe om spre vieţuire nerușinată.

Aceasta o simţia mama soacră, care stetea înrăită la o parte; Clio însă n'o simţia numai, ci o ştia.

„E bine să te îmbăiezi din când în când ca Aspasia, — zise ea. — Aşa fac împărătesele, ba chiar şi femeile mai marilor dela Bizanţiu".

Doamna ţinea să facă şi ea ca împărătesele, şi părintele Puhomic, care era gata să plece cu mari însărcinări şi avea să aducă odoarele pentru biserică, a mai primit şi însărcinarea de a aduce pentru Doamna mirodenii, precum şi multe alte lucruri frumoase şi bune, asupra cărora avea să ice înţelegere cu Clio şi cu Aspasia.

Deocamdată băile se făceau şi fără de mirodenii, iar Aspasia şi Clio, roabele devotate, ţineau s'o slugească amândoue şi se mirau de trupul ei cel fraged şi de sânul ei încă fecioresc, o desmierdau cu gingăşie, îl fericeau pe Domnul, şi Clio îi şoptia în ureche venin de

şarpe, care-i înfierbânta sângele, îi turbura mintea şi-i umplea inima de năvălnicie.

Era un farmec încă necunoscut în strîmtorarea tinerei femei, dară farmec era şi pentru ca în strîmtorarea aceasta, şi tot mai des o stăpânia dorinţa de a sta singură cu Clio, căci e mare în femea, care nu are ce să facă, slăbiciunea de a-şi da de gol cele mai ascunse taine şi de a flecări despre lucruri, despre care nu se vorbeşte, şi Clio ştia atât de bine să facă şi să stoarcă mărturisiri.

Mai ales când Domnul era dus, ca să-şi mai vadă supuşii, ele steteau ziua toată împreună, se dumiriau asupra tainelor vieţii, şi Doamna asculta cu răsuflarea oprită mărturisile ce-l făcea Clio despre plăcerile vieţii sale trecute. Sângele îi năvălia din când în când în obraji, dar ele erau singure şi ea ţinea să le ştie toate.

Cu o ruşine măiestrită şi suspinând din adâncul inimii îi vorbia Clio despre bălanul înalt şi cu mustaţa în spic, tânărul neîntrecut, care ar turbura întregul Bizanţiu, dacă n'ar sta închis în căscioara dela margina pădurii. El o adusese şi o durere adîncă se oglindia în faţa ei când îşi aducea aminte de puţinele zile petrecute cu dînsul. Sfiala femeiască n'o erta să spună mai mult, dară Doamna stăruia să le afle toate, să vadă oare-cum cu ochii — şi ear i se înfierbântau obrajii.

„Sărmană copilă,— îi zise ea, — să te duci ear la dînsul".

„Nu stăpână", — răspunse Clio, — aşi fi mulţumită să-l pot vedea din când în când. Vile,— urmă ea stăruitor, — vînătoarea îţi face bine

fiindcă păstrează frumuseţea trupului, car Domnul nu mai ieso bucuros la vânătoare: ieşi cu Gândea, ca să-l pot vedea la plecare şi la întoarcere".

„Da! — strigă Doamna cu bucurie copilăroască, — şi am să-l poftesc mai des la ospeţie, eară tu te înţelege cu el, ca să vie prin ascuns la tine".

Clio se cutremură. La asta nu se aşteptase.

„Eşti prea miloasă, stăpână, — zise ea, — dar scapi din vedere, că tot s'ar putea să simtă cineva şi să creadă, că la tine vine".

„Asta e o prostie! — strigă Doamna. — Nu, aşa ce-va nu poate să creadă nimeni! Am să priveghiez!"

A ieşit dar Doamna cu Gândea la vânătoare, şi bălanul înalt îi părea cu totul alt om acum, când ştia despre dînsul atât de multe, la care mai nainte nici nu se gândia.

La ospeţie însă nu putea să-l poftească decât după-ce se va fi întors Domnul.

„Ah! — suspină Grecoaica, — el nu mă mai vede când stau alăturea cu tine, căci farmecele tale îi iau vederea".

Tânăru femeec se roşi, dar nu se supără.

Nu însă, asta ea nu o credea. De atâte-ori Clio şi Aspasia o încredinţaseră, că e lucru firesc şi bun ceea-ce face Dragodan. Tot aşa ştia dînsa şi dela mama ei, şi noua lege n'a putut să-i schimbe simţământul supt la sânul mamei.

„Iată-mă, fă ce vrei cu mine! — Ţie toate ţi se cuvin! —" aşa-i zise ca lui Bodea, — şi acesta era şi acum, ba mai ales acum simţământul ei. El însu-şi zisese, că mai sunt şi altele; chiar

mama lui îi şoptise la ureche, că ar putea să nu fie numai al ei.

„Te vede Clio şi pe tine!“ grăi dînsa.

„Se poate, Doamnă, — întimpină Clio, — dară el nu e deprins încă a se ascunde — ca Domnul“.

Ochii Malei se umplură de văpaie.

„Nu, — grăi dînsa. — Nu-i adevărat! — El e bărbat întreg şi nu face nimic prin ascuns, nu voieşte decât ceea-ce e gata să facă în faţa tuturor. — Bodea nu se teme de nimeni!“

„Nu se teme, — îi răspunse Grecoaica încet, — dar îţi ştie slăbiciunea şi ţine să nu te mâhnească“

„Nu! — strigă Mala, — eu n'am slăbiciunea aceasta şi el ştie, că n'o am. I se cuvine şi lui plăcerea, de care toţi au parte, şi nimeni nu-l lipseşte de ea: se leapădă el însu-şi din chiar al lui îndemn, şi s'ar despreţui însu-şi de sine, dac'ar cânta-o prin ascuns“.

„Eşti copilă fără de pricepere, stăpână, — — grăi Clio obrăznicită. — Iartă-mă, dar te iubesc şi 'trebuie să-ţi spun adevărul“.

„Nu sunt! — întimpină Mala sărind în picioare. — Eşti femeie tânără, frumoasă, plină de farmec ispititor: — încearcă-ţi puterile, înduplecă-l şi te vei încredinţa, căci el nu se ascunde şi că mie îmi este dragă femeea, care îndulceşte viaţa lui“

Clio ear se cutremură.— Nici la aceasta nu se aşteptase. Prea veniau repede lucrurile.

„Te cred, stăpână, — răspunse ea plecându-se până la pământ, — căci mai mult încă te-ar iubi puindu-te alăturea cu una ca mine, dar ochii lui nu s'ar opri asupra mea, dac'aşi îndrăzni să

încerc ceea ce-mi porunceşti într'o clipă de pripire".

„Nu mă pripesc! Voiesc cu tot dinadinsul, ca să mă încredinţez eu însu-mi despre adevăr şi să nu mai fiu muncită de îndoieli".

„Nu voieşti! — răspunse Clio, încă mai obrăznicită. — Voinţa nu prin vorbe, ci prin fapte se dă po faţă. — Dacă ţii să fii iubită ca Aspasia şi ca Teodora, faci ca ele".

Mala se uită lung la ea.

„Nu mă îndoiesc, Clio, — răspunse ea liniştită. — Da, el m'ar iubi mai mult; eu însă vreau mai bucuros să-i fiu urâtă decât să mă urăsc însu-mi pe mine".

„Ei, bine! — mai târziu, — îi zise Clio, încredinţată, că femea, care azi vorbeşte despre asemenea lucruri, mâne le face.

„Nici odată!" — zicea Clio în gândul ei, — ai să voieşti fără de voie".

Dar peste câteva zile urma să se întoarcă Domnul.

„Mult ţi-ar şedea bine şi multă bucurie i-ai face, — dacă te-ai găti ca Aspasia", — îi zse ea ziua următoare.

Mala nu ştia, cum se gătia Aspasia, dar ţinea să fie gătită frumos, şi dedea cu socoteală, că frumoasă a fost găteala Aspasiei, care scosese atâtu lume din minţi.

Era un pas înainte, şi ochii Grecoaicelor scânteiau când Doamna s'a lăsat în cele din urmă a fi înduplecată să se desbrace, ca să-i potrivească găteala născocită de ele, şi timp îndelungat ele au tot stricat şi dres, ca ea să se deprindă.

„Dar, — le zise ea strâmtorată, — şi voi vă gătiţi toţi tot astfel".

„O, nu! — îi răspunse Clio, — nouă nu ni se cuvine asemenea gătează. — Ne gătim eu ca roabă, iar ele două ca hetere".

Două zile dearândul ele au stat apoi împreună potrivindu-şi găteala, ca să iasă la iveală părţile frumoase ca în timpurile vechi, şi Doamna atât de bine s'a deprins cu lucrul acesta, încât nu mai înţelegea par'că grija, cu care oamenii îşi acopăr trupul, şi se uita la ele fără de sfială, ba chiar cu oare care mulţumire, mai ales la Clio cea subţire şi înaltă, căreia atât de bine îi şedea găteala de roabă, o haină scurtă ce n'o acoperia decât dela mijlocul pieptului până din sus de genuchi.

Numai în ajunul sosirii soţului său se simţi cuprinsă de un fel de răcori, şi par'că se temea, ca el nu cum-va să se supere.

Nu e însă în viaţa omenească dulceaţă mai senină decât cea-ce se revarsă din inimile soţilor, care după o mai îndelungată despărţire se apropie cu sufletul curat unul de altul, şi e peste putinţă o mâhnire ori vre-un gând întunecat, care nu se piarde în bucuria unei asemenea revederi.

Nimeni şi nimic nu mai era în lume pentru dînşii, care numai unul pe altul se vedeau, şi Clio stetea cuprinsă de uimire ruşinoasă şi sgudultă în toate convingerile ei când vedea această unire curată, pe care n'a crezut-o nici odată cu putinţă. Era, par'că, ce-va din altă lume, în care toate îndemnurile pătimaşe sunt stinse.

Nu în vorbele lor, ci în greutatea de a găsi

vorbele se dedea pe faţă această bucurie, şi pe când el se uita cu nesaţiu la ea şi o întreba de toate nimicurile, ea sta cu ochii plecaţi, din ce în ce mai ruşinată de cele-ce făcuse şi de cele-ce zisese în lipsa lui. Întâia oară în viaţa ei avea ce-va pe suflet şi nu putea să i se uite drept în faţă.

El însă o vedea cu atât mai plină de farmec. Nu, nici odată nu şi-ar fi închipuit, că ea poate să fie atât de frumoasă în toate amănuntele ei, atât de gingaşă şi de sfiicioasă. Înduioşat de silinţele ei de a-i plăcea lui şi de a-şi împodobi casa, el nu ştia, cum să-i mulţumească: da, aşa trebuia să fie o adevărată Doamnă, soţia lui.

„Care va să zică — aşa se gătesc femeile la curtea împărătească?“ — zise el uitându-se cu tot dinadinsul la Clio, care se mlădia ruşinoasă, ca să scape de sub privirele lui stăruitoare.

„Nu, stăpâne, — răspunse Clio plecându-se adânc. — Aşa se gătiau în timpul lui-Pericle, care era mai presus decât toţi Împăraţii“.

„Dar tu eşti mai mult desbrăcată“, — întimpină el rizând.

Ia-şi plecă ochii şi-şi încrucişă braţele desvelite peste piept, ca să-şi acopere sînul.

„Acesta era portul roabelor, stăpâne, — şopti ea. — Sunt roabă, şi ochii nimănuia nu cad asupra mea“.

„Mă 'ndoiesc, — zise el, — căci plăcută e vederea trupului lânăr şi bine croit“.

Mala sta tremurând în dosul lui, şi ar fi voit să-şi sfâşie cu ghiarele carnea de pe trup. — Dar el n'o vedea.

Minunată era acea lume din vechime, în care oamenii ştiau atât de bine să se bucure unii de alţii şi să-şi facă unii altora viaţa plăcută.

Dar era o ispită.

Da, mare ispită.

Pe cel tare însă ispita-l încântă şi-l oţereşte. — In faţa ispitei se 'ncearcă virtutea. — Nu! — i-ar fi fost ruşine să-şi dee de gol slăbăciunea mărturisind, că se teme.

O singură patimă poate să aibă omul, o slăbiciune, care le covârşeşte pe toate cele-lalte şi-l stăpâneşte întreagă fiinţă: el era Domn, între toate mai presus de alţii şi nu se putea înjosi pe sine însu-şi.

Cam aşa se gândia şi Părintele Luca, omul încântat de marile distoinicii ale fiiului său.

Maica soacră însă, femea bătrână şi trăită în smorită retragere, era de altă părere.

Mult s'a gând,t în viaţa ei stând de vorbă aşa singură cu sine şi era stăpânită de gândul, că omul numai prin sine însu-şi poate să-şi găsească mângâierea sufletească. Nu era dar ca Părintele, soţul ei, încântată de mărirea fiiului său, ci-l socotia jertfit şi-l plângea, că n'a putut să aibă şi el parte de mulţumiroa de a trăi pentru sine şi pentru ai săi. Mare i-a fost dar mâhnirea când a văzut, că el îşi schimbă deodată tot rostul vieţii, nesuferite îi erau roabele din zi în zi mai nerușinate, şi sângele i s'a ridicat în obraji când şi-a văzut nora umblând aproape goală şi încunjurată de femei ce scuipă venin când zâmbesc.

„Lucrul acesta trebue să înceteze! — îi zise ea fiiului său.„— Femeile acelea trebue să plece!

Măturâ gunoiul, care umple prealma casei tale de o duhoare nesuferită".

Nici o dată în viaţa lui Boden n'a zis „ba," când mama lui zicea „da," şi nu credea nici acum, că poate să facă lucrul acesta. Era peste putinţă, căci nu avea în gândul lui hotar datoria ascultării către părinţi.

„De ce? — întrebă dar cuprins de simţământul unei grele strâmtorări. — Aşa îşi petrec viaţa stăpânitorii lumii. Popoare mari şi luminate au trăit multe veacuri şi cea mai mare împărăţie trăieşte şi azi aşa. — Pui la îndoială curăţenia inimilor noastre!"

„Nu pun nimic la îndoială, ci văd cu ochii, — îi răspunse ea. — Ţie nu ţi-e destul să fii, ci trebue să şi pari, ca să nu ispiteşti pe alţii şi să poţi lovi fără de milă pe cei ce nu sunt cum trebue să fie. — Curăţă casa ta, căci ochii tuturora sunt îndreptaţi spre ea!"

„Pot să fie, — întimpină el, — căci i se cuvine ei această mulţumire nevinovată, şi e o nedreptate prea aspră să mă sileşti a o lipsi de ea. Ţine seamă că ea mi-e soţie".

„Eară eu îţi sunt mamă, — grăi dînsa, — şi încă mai aspră nedreptate e de a mă sili pe mine, care nu am trăit nici o dată în mari şi luminate împărăţii, să văd chiar în casa mea ceea ce-mi ridică sângele 'n obraji şi să simt în fie-care clipă, cum se 'ntinde stricăciunea împregiurul meu.

„Nu e stricăciune, mamă, — întîmpină el. — Sunt numai lucruri noue, cu care nu te-ai deprins încă.

„Stricăciune e, că voi nu mai vedeţi, că e

stricăciune. Vi-aţi perdut bunul simţ şi nu mai vedeţi nimic. — Dar, — urmă ea, — n'am venit să te rog, nici să te sfătuiesc, nici să te înduplec, ci să-mi fac după povaţa inimii mele datoria de mumă: ori îţi curăţi casa, ori zic, că nu te mai am copil şi-mi urmez drumul înainte".

El ar fi voit să-i cadă în genuchi şi s'o roage cu lacrămi, ca s'o înduplece, căci durere îi era să facă şi tot durere şi să nu facă ceea ce îi zicea dînsa.

Nu, liniştea casei lui el pentru nimic în lume n,o da.

„O, mamă, nu-mi face silă, — se rugă el. — Mare este mâhnirea ta şi vreau să ţin seamă de ea chiar şi socotind-o neîntemeiată; mare ar fi însă şi mâhnirea ei, dacă ţi-aşi face voia, şi vrajba dintre voi mi-ar întuneca toată viaţa. Lasă-mă să vorbesc cu ea şi s'o înduplec a intra în voile tale, căci o mulţumire e pentru noi toţi a ne supune voinţei tale".

„Care va să zică de la bunul ei plac atîrnă, dacă ţii ori nu seamă de mâhnirea mea, — întîmpină femeea jicnită în amorul ei propriu,— şi dacă ea nu vrea, mâhnirea mea nu ţi-e destul îndemn. — Ea n'are să voiască, fiind-că şi-a perdut ruşinea, şi-a ieşit din minţi, e putredă în sufletul ei".

„Nu zice mai departe! — o întrerupse el. — Aici e hotarul! — Poţi să-mi zici mie ori-şi-ce, dar ocara adusă ei n'o sufăr. — Mă striveşti cerând să aleg între soţie şi mumă, dar, dacă lumea întreagă s'ar ridica asupra mea, eu nu mai pe soţie pot s'o aleg: aşa am jurat chiar cu voia ta în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor!

„Şi dacă ea te batjocoreşte şi se leapădă de tine!“

„N'o batjocoresc eu, nu mă leapăd eu de ea, nu încetez cu a-mi face datoria!“

„ Afundă-te dar în noianul păcatelor! — îi zise ea depărtându-se. — Înstrăina-te-vei şi de soţia ta, şi de neamul tău, dacă poţi să te înstrăinezi de muma ta şi de copilul tău!“

„Nu, nici o dată! nici dacă pustiu s'ar face împregiurul meu! —“ zise el stând că înfipt în pământ.

PARTEA A CINCIA.

I.

Balan.

v Nu are omul sălbătăcit prin nesaţiu şi prin nărsări de sânge repaos, căci el e de a pururea semulţumit şi doritor de a se ridica de asupra vemenilor săi şi gata în fie-care clipă de a săcîrşi ori-şi-ce mişelie şi de a-şi pune în joc viaţa, ta să se facă stăpân pe toate, să-i umilească pe oţi şi să se ştie temut şi preamărit. Avându-şi mintea îndreptată mereu spre cele de dimpregiurul lui, el se simte numai cum se vede'n ochii altora, îşi perde cu desăvârşire bunul cumpăt, ia desfăşurarea patimilor drept vîrtute şi e nemângăiat când trebue să-şi pună frău şi cuprins de mânie oarbă când alţii se socotesc de o potrivă cu el. Fraţi se ridică dar unii asupra altora, părinţi îşi strivesc copiii, copii lovesc în părinţii lor, soţ şi soţie se duşmănesc, nici o legătură nu e destul de sfîntă când vorba e să-şi

arate fie-care bărbăţia,, şi învingătorul e ridicat în slava cerului, ori-şi-care ar fi fost mijloacele, prin care s'a ridicat de asupra.

Viteaz preamărit de toată suflarea era Alboin, tînărul rege al Longobarzilor, care, omorând cu mâna sa pe Cunimund, regele Gepizilor, şi-a făcut din ţestul celui ucis de dînsul cupă regală pentru oaspeţii şi tot nu s'a sfiit să-şi ice soţie pe frumoasa Rosanunda, fiica duşmanului răpus, ba'n avântul lui de viteaz neînfricat a silit-o şi pe ea să bee din cupa lui.

Aşa erau Longobarzii, iar Ogorii se socotiau mai presus de dînşii.

Era peste putinţă, ca oamenii astfel porniţi să vieţuiască pacinic împreună. S'au unit pe o clipă, ca să-i nimicească pe Gepizi; îndată însă ce Gepizii s'au risipit ori s'au supus, Ogorii şi Longobarzii au început a se lupta între dînşii, căci nesuferit le era şi unora, şi altora gândul de a nu fi ei singuri stăpâni.

Zadarnic alerga dar Isaac, Evreul cu pistrui, pe la Chaganii Ogorilor. Mai cu minte ar fi fost să caute urma lui Pahomie, care tot zadarnic alerga şi el.

Nu voiau mai marii de la Bizanţiu să-l asculte pe călugăr. Ei ar fi umilit Impărăţia, dac'ar fi primit să intre în legătură cu un Domn, despre care nu auziseră nimic mai nainte. Putea călugărul să le vorbească despre foloasele negoţului şi despre nesecatele straturi de sare, căci despre aceste le vorbise Isaac cu mai multă pricepere. Ei ţineau, ca Domnul să le trimită solie cu daruri bogate si să-şi declare supunerea,

iară darurile numai unindu-se cu Isaac ar fi putut să le dee.

„O! — îşi zise el în cele din urmă, — am eu să vă aduc daruri bogate.“

Trecând apoi iar Dunărea, a început să alerge pe la staroştii Anţilor şi mai departe până la Zabegan, ca să-i ridice pe toţi şi să prade oraşele de pe ţărmul drept al Dunării şi să bage spaima în întreaga Impărăţie.

In curând dar împărăţia a fost nevoită să-şi îngrămădească oştirile spre Dunăre, unde primejdia unei năvăliri era din ce în ce mai mare şi mai apropiată.

Simţind, că puterea împărăţiei slăbeşte în Italia, Alboin, viteazul neîntrecut, i-a adunat încetul cu încetul pe Longobarzii obosiţi de luptele cu Ogorii, care se socotiau urmaşi şi moştenitori ai Hunilor fioroşi, s'a retras spre Apus şi în anul 568 a trecut în valea Padului şi a început să supună oraşele înfloritoare.

Rămaşi astfel mari şi tari în valeaa Dunării, Ogorii s'au risipit sub Chaganii lor pe şesul întins şi despuiau pe vecinii lor, ca să-şi poată petrece viaţa în trândăvie, în întreprinderi îndrăsneţe, în ospeţii sgomotoase şi în certuri nesfârşite.

Ochii lor erau însă îndreptaţi spre Italia, unde Alboin urma lupta contra Bizantinilor, căci în fie-care zi el se putea simţi nevoit a se întoarce iar în valea Dunării. Abia în anul 562 a ajuns el să-şi aşeze scaunul la Pavia; iar anul următor marele viteaz a fost ucis de prietenii şi răsbunătorii soţiei sale Rosamunda.

Acum Isaac, Evreul neîmpăcat, nu mai alerga zadarnic.

Chaganii Ogorilor erau, ce-i drept, răzleți, fiecare de capul lui, și mereu gata de a se încăiera între dinșii. Incurând s'a ridicat însc de asupra tuturora Baian, un băiet de vre-o doue zeci de ani, dar om bătrân ce mintea și înfricoșat ca Atila, pe care și-l luase drept pildă de viețuire.

Unul după altul i s'au supus lui Baian Chaganii corbicoși, unul după altul i s'au închinat popoarele de pe la poalele Alpilor și cele din munții stâncoși ai Cadrilaterului și din Carpații apuseni, una după alta au ajuns sub stăpânirea lui văile mănoase.

Acesta era omul, pe care Isaac îl căutase de atât amar de timp.

Tânăr înflăcărat și stăpânit de patimi mari, însetat de mărire și de strălucire, pornit mereu spre fapte îndrăznețe și nesăcat în doririle lui, el era rece și chibzuit în croirea planurilor sale, neînduplecat în executarea lor și fără cruțare în alegerea mijloacelor.

Fusese copil încă nevîrstnic când Ogorii au trecut pe sub podgoria de la Ialomița, dar între cei din împregiurimea lui erau mulți, care-și aduceau bine a minte de frumusețea văilor mănoase și de strășnicia călăreților ce le apărau, mai ales a celui încălecat pe un armăsar negru, singurul încins cu sabie și înarmat cu buzdugan strălucitor.

„Acela este, — strigă Evreul, — acela e Domnul!“

Tânărul scurt și lat în uneri se ridică din călcâie, ca să pară mai înalt, fața lui lătăreață

şi galbenă se mişcă în toate trăsăturile ei, şi ochii lui mărunţi scăpărară scântei vii.

„Voiesc să-l văd, să-i stau faţă-n faţă şi să-l umilesc!“ — grăi dînsul scurt şi rece.

Eară Bodea şedea liniştit în cetatea lui de peatră, departe spre Răsărit, în strâmtorile Dâmboviţei.

Ani de zile de a rândul el îşi încordase toate puterile, ca să-şi întemeieze stăpânirea şi să-i ţină în frău pe staroştii porniţi spre jaf şi spre asuprire şi să strângă împregiurul său pe Muntenii ce căutau nepăsători fie-care de treburile sale.

Zadarnice erau însă silinţele lui, căci staroştii i se supuneau numai câtă vreme puteau să facă răzămaţi pe el ceea-ce vor ei. Se închinau până la pământ şi-l încărcau cu daruri bogate, numai însă câtă vreme îi lăsa în voile lor; în dată ce el se 'mbărbăta şi voia să-i ducă după voinţa lui, ei se depărtau de dînsul. Ar fi trebuit să aibă putere, ca să-i ţină'n frică, ear puterea n'o mai avea.

Se 'nşelase călugărul când credea, că Muntenii sunt încântaţi de mărirea Domnului ridicat de dînşii. Ei îl iubiau fiind-că se bucurau de lărgimea, în care puteau să-şi petreacă viaţa, şi erau încredinţaţi, că el li-a dat lărgimea aceasta şi el îi ţine în ea. Casele lor erau pline de copii, şi el binecuvântau în fie-care zi pe omul lui Dumnezeu, care purta de grije, ca ei să-şi poată creşte copiii. Din zi în zi însă ei se sîmţiau tot mai departe şi tot mai înstrăinaţi de dînsul. Eară el, care ieşise din mijlocul lor, o simţia aceasta. Ei nu mai erau îndrăzneţi în

faţa-lui, nu-i mai vorbiau cu inima deschisă, nu se mai încumătau a-l jigni spuindu-i verde 'n faţă ceea-ce gândiau.

Până chiar şi Răciulete-şi cântărea vorbele şi-şi măsura paşii când se apropia de ceatea de peatră şi, răutăcios, cum era, spunea mereu, că şi-a scurtat rău sulița cea odinioară atât de lungă.

„Dacă nu se pleacă el la vorbele mamei lui, de geaba i-am mai vorbi noi! E om cu slăbiciuni mari, pe care nu e stăpân. Nu uitaţi, că în doue rânduri şi-a călcat jurământul: odată când a vărsat sânge, iar altă dată când s'a căsătorit"—a zis odată Bran, şi de atunci înainte Muntenii şi-au urmat fie care în linişte drumul croit din bătrâni.

„Cum vei zice, aşa se va face!"

Aceasta era singura lor vorbă în faţa Domnului lor.

Şi nici că mai aveau ei, în adevăr, nevoie să-şi spună părerile, căci Domnul le ştia foarte bine şi n'avea, dacă voia, de cât să ţină seamă de ele.

O şi făcea din zi în zi mai cu dinadins aceasta.

Ori-şi-cât de mult ar fi dorit să-i ţină n'frică pe staroşti, el ştia, că Muntenii nu voiesc să se amestece în daraverile altora, şi nici odată nu i-a trecut prin minte gândul de a-i aduna, ca să plece în fruntea lor la vale.

Ţinea să intre in legătură cu Împărăţia şi să pună la cale negoţul, dar ştia, că Muntenii n'au ajuns încă să înţeleagă rostul acestor lucruri, şi-l amâna pe călugăr de azi pe mâne.

Staroştii dau, ce-i drept, din când în când,

câte o raită peste Dunăre, dar el făcea tot ceea ce îi stă prin putinţe, ca să-l oprească.

Văzând destrăbălarea, în care căzuseră cetele ce steteau fără de nici un rost la Capu Coastei şi la 'ngrăditura de pe Rîul Alb, el şi-a adus aminte de vorbele lui Răciulete, li-a poruncit flăcăilor acum bătrâni să se însoare şi să se adune'n cete, ca să se aşeze fie-care cu câte un judeţ printre vecini şi să-l ajute la ţinerea în frâu a staroştilor.

Ar fi crezut, că poienele o să salte de bucurie când va străbate de a lungul lor vestea despre lucrul acesta. Până chiar şi Răciulete el însu-şi a primit însă ştirea par'c'ar fi aflat, că una dintre scroafele vecinului său a fătat şapte purcei.

Nu mai luau Muntenii parte la bucuriile Domnului lor, nici la durerile lui, şi singura lor legătură cu dînsul era Domnişorul, bucuria tuturora şi mângâierea bunicii sale.

Ţinea Domnul la el, dar săptămâni de zile dearândul dacă nu l'ar fi văzut, el tot nu i-ar fi mâhnit pe munteni întrebând, unde îi este singurul fiiu.

Cu cât mai mult se 'nstrăinau ei de dînsul, cu atât mai multă silintă-şi dedea el să câştige iar inimile lor, şi din zi în zi tot mai covârşitoare era în el dorinţa de a fi întru toate cum ei îl voiesc. Ochii lui erau îndreptaţi mereu asupra mumei sale, care nu mai cerea nimic de la dînsul şi nu-i mai dedea poveţe: nici măcar în gând nu mai era în stare să o jignească, căci era Domn şi s'ar fi simţit umilit să nu poată sta cu faţa curată sub privirile ori-şi-cui.

Una câte una au fost depărtate toate poboabele strălucitoare din casa lui; încetul cu încetul şi-a desbrăcat Doamna hainele de mătase şi de catifea, şi ear s'a întors la simplitatea de odinioară: eară Clio, remasă ca singură, umbla călcând în vîrful degetelor prin casă, pe care voise odinioară s'o spurce.

Şi toate erau în zadar: Muntenii nu mai îndrăzniau să se apropie de Domnul lor, care se ridicase odată atât de sus în faţa lor.

Grea durere şi nesuferită viaţă. —

Şi durerea aceasta un singur om o înţelegea: Dragodan cel volos.

Se uita la Voivodul lui, îşi aducea aminte de cele petrecute 'n poiana din faţa trecătorii, şi ochii lui se umpleau de mari stropi de lacrămi. buzele lui cele groase tremurau, trupul lui greoiu se sguduia în toate încheeturile lui.

„Da — zicea el, — l'au părăsit pentru-că a ţinut şi ţine la noi, la nişte nemernici ca noi, care ne spurcăm sufletele prin jaf şi asuprire, prin vărsări de sânge şi prin viaţă fără de frâu".

Umbla dar mâhnit şi muiat din vale în vale, de la staroste la staroste, de la norod la norod, ca să-i aducă pe toţi la căinţă şi să-i înduplece a se lepăda de urâtele lor obicciuri şi a-şi aşeza viaţa după pilda ce li-o dă Voivodul lor.

El săria să-i împace pe staroştii certăreţi când erau să se încaiere între dînşii; el le schimba gândul când se pregătiau să dee năvală peste Dunăre; el îi potolea când se îndârjiau.

Tot el a fost şi acela, care i-a adus Domnului ştirea despre sosirea sub dealurile de la marginea şesului a lui Baian,

„O! mişelie fără de seamăn!—urmă el încet, aproape şoptind,— faptă nelegiuită, pentru care nu e vorbă în graiul omenesc! — o ştiu, nu mă îndoiesc despre ea, şi inima nu-mi plesneşte de mânie, obrajii nu-mi crapă de ruşine! A fost destul să sosească faima lui de câlău cu fălcile late, cu dinţi tociţi de scrâşniri şi cu ochii înfundaţi în cap, pentru-ca o spaimă năprasnică să cuprindă pe întreagul neam de mişei născuţi numai spre a putea s'ajungă la o peire ruşinoasă; destul a fost să sosească în gura văii cetele lui de călăreţi încălecaţi pe cai îmbrăcaţi în zale ca solzii de şarpe, pentru-ca Vişioc, nemernicul, şi Radoslav, alt nemernic, să-şi calce credinţa şi să i se închine ca nişte câni turbaţi, care-şi muşcă stăpânul, iar Bohuslav şi Vladimir, tot nemernici şi ei, să pornească cu daruri în calea lui: eşti părăsit, stăpâne, vândut ai fost şi de accia, pe care i-ai ocrotit, şi de acela, ale cărora ticăloşii le-ai trecut cu vederea!“

Bodea sta tăcut şi liniştit şi-l asculta fără ca să clipească din ochi.

„Nu sunt mişei, nici nemernici, ci oameni cu chibzuială,— răspunse el.— O mişelie ar fi fost să se avânte în luptă când n'au nădejde de isbândă; nemernici ar fi, dacă ar face vărsare de sânge când pot să scape de ea; tot mai omeneşte e să te umileşti şi să dai o parte din roadele muncii tale decât să te desbraci şi tu de firea omenească şi să te arunci ca fiara sălbatică asupra celui ce nu viaţa voieşte să ţi-o ieie. Nu, Dragodane, mişel e părintele, care-şi jertveşte copiii ori îi vinde, când poate să-i scape cu preţul umilirii lui“.

„Dar tu eşti părintele nostru al tuturora,—întâmpină Dragodan,—şi pe tine trebuiau să te asculte!“

„Asta da! — grăi Bodea. — Mişelia este că nu de frică s'au închinat, ci pentru-că ştiu, că Baian, chiar mai sălbatic decât dînşii, nu-şi va da silinţa să-i ţină în frâu, ci-i va lăsa în voile lor“.

„Ah! — strigă Dragodan răcnind iar ca taurul înfuriat, — e înfricoşată puterea Ogorilor însătaţi de sânge omenesc, şi noi nu putem să stăm în faţa ei, dar Baian a venit şi se va duce iar în câmpiile întinse de la Apus. — Le voiu arăta eu atunci, o, le voiu arăta, ce va să zică mânia celui ce stăruie în credinţă faţă cu mişeii, care-şi schimbă stăpânii şi se tîresc ca nişte câni în faţa celui după vremuri mai puternic! — Să ne retragem, stăpâne, în strîmtorile văilor şi să ne păstrăm puterile, ca să-i putem lovi cu străşnicie după-ce va fi plecat el“,

„Nu! — răspunse Domnul. — Când vijelia se porneşte, salcia mlădioasă se pleacă până la pământ, dar stejarul stă ţeapăn şi ori înfruntă urgia vremii, ori se frânge. Tu poţi să faci ce vrei: eu stau nemişcat la locul meu şi-l aştept. — Să vie!“

„Dar Muntenii, — întrebă Dragodan, — se vor aduna ei împregiurul tău?“

„Nu ştiu, — răspunse Bodea. — Are să vie cine vrea. Dator nu e nimeni! — Veni-va Cândea cu ai săi, veni-va Botea, veni-vor toţi cei risipiţi printre voi, şi vom fi destul de mulţi, ca împreună să-l silim a se întoarce cu ruşine şi să-i luăm pofta de a mai veni pe aici, unde atât

de greu răsbeşte şi atât de puţină pradă-l aşteaptă".

„Lasă-mi, stăpâne, mângâierea, să vin şi eu cu ai mei la tine", îl rugă Dragodan.

„Ai vreme destulă, ca să te răsgândeşti — îi răspunse Domnul, — căci mult are să stee sub zidurile acestei cetăţi, dacă va veni".

II.

Cetatea.

Sus pe muchea unui deluşor din faţa satului Bodenii, depărtare de vre-o mie cinci sute de paşi de la albia Dâmboviţei, se cunosc încă urmele cetăţii lui Bodea. Era în patru colţuri, în lung de trei sute şi zece, iar în lat de doue sute şi trei-zeci de paşi, întoarsă spre Dâmboviţa cu faţa mai lungă, în care se afla şi intrarea, nu poartă, ci o deschizătură lăsată în zid.

Casele se aflau la stânga intrării, cu faţa spre munţi, şi încheiau cetatea despre vale, unde se află satul Cetăţenii. Cele-lalte trei părţi erau închise cu ziduri groase de şapte palme şi înalte de aproape trei stângeni, iară pe sub ziduri erau înşirate hambarele domneşti, toate clădite din lemn de stejar.

Turnurile de la cele patru colţuri, cu vre-un stângen mai înalte decât zidurile, aveau acoperişuri înalte şi învelite, ca şi casele, cu şindrilă de brad.

Biserica săpată în stâncă, acum plină de odoare scumpe, se afla la mijloc în faţa intrării, şi la dreapta ei se vărsa un şipot.

Se adunaseră la cetate cu Cândea, cu Botea şi cu cei-lalţi peste opt sute de inşi, iar Dragodan sta cu vre-o trei mii dintre ai săi în gura văii, spre răsărsarea Cobiei, unde stă şi azi satul Dragodan, — departe din jos de Dragodăneşti.

Zile de a rândul oamenii au cutrelerat văile, ca să adune burdufuri de său, fuioare, călţi şi reşină. Alţii lucrau în acela-şi timp, ca să ridice schele de alungul zidurilor şi de asupra hambarelor. Ear alţii cărau bolovani din albia rîului şi-i aşezau bine rânduiţi de asupra zidurilor groase şi pe schelele late ori îi îngrămădiau la dreapta şi la stânga intrării.

Primind ştirea, că Dragodan a avut o 'ncăierare cu Ogorii şi a fost nevoit să se retragă spre fundul văii, Domnul trimise femeile cu copiii spre strămtorile Dragoslavelor, opri în cetate două sute de Munteni şi o sută de vecini de la Slobozia, ear pe cei-lalţi îi trimise cu Cândea la Capu Coastei, ca să dee mână cu Dragodan şi să-i ţină pe Ogori cât de mult în loc, apoi să se retragă în desişuri şi să-i neliniştească mereu pe duşmani.

„Nu noi avem să-i înfrângem,— îi zise el lui Cândea, — ci firea locurilor şi orgia vremii. — Eu îi ţin aici îngrămădiţi, eară voi nu-i lăsaţi să odihnească. — Şi tot aşa 'să facă şi cei ce vor mai veni de aici înainte".

Intorcându-se apoi spre părinţii săi, care stau şi ei gata să părăsească cetatea, el rămase timp îndelungat cu ochii plecaţi.

„De ce trebue să faci tu lucrul acesta? —" îl întrebă Părintele Luca.

„Pentru-că aşa voieşte el! —“ grăi maica preuteasă.

„Nu, mamă! — întimpină Bodea.—I'rea m'am ridicat sus pentru-ca să mă mai pot coborî fără ca să-mi fiu urgisit mie însumi. — Ultaţi-vă în faţa mea şi alegeţi: voiţi mai bucuros să mă vedeţi ducând tirîş o viaţă mie nesuferită ori să mă 'ngropaţi lăudat de toţi cei ce mă ştiu!?“.

„Haida!“— grăi maica preotcasă, care nu voia ca fiiul ei s'o vadă plângând.

„Voinţa Domnului să se îndeplinească! — zise preotul în vreme-ce fiiul său îi sărută mâna, apoi se depărtă şi el.

„Ziditi intrarea! — strigă Bodea după-ce părinţii săi ieşiră din cetate, apoi se 'ntoarse la soţia sa, care şedea plângând încet în cel mai întunecat colţ al cetăţii odinioară atât de luminoase şi nu mai asculta vorbele, cu care credincioasă Clio îşi dădea silinţa s'o mângâie.

Cinci zile închelate l'au ţinut Cândea şi Dragodan în loc pe Baian, care, om chibzuit, trimisese partea cea mare a oştirii lui înainte, ca să iee în stăpânire straturile de sare, şi intrase în valea Dâmboviţei cu numai vre-o doue-zeci de mii de călăreţi.

Trăiţi pe câmpii întinse, Ogorii se simţiau strâmtoraţi în valea îngustă şi des cotită, înaintau dar numai cu multă băgare de seamă printre duşmanii, care ieşiau pe ici pe colo din păduri şi îi hărţuiau când de la dreapta, când de la stânga. Neputând să-şi dee seamă despre puterea duşmanului ascuns prin desişuri, chiar şi îndrăzneţul Baian el însu-şi se temea, ca nu cum-va să fie tras în vre-o cursă şi se opria

des în loc, din ce în ce mai nerăbdător şi mai necăjit, că nu poate se dee o lovitură hotărâtoare.

El era dar volos când a zărit, în sfârşit, turnurile cetăţii.

Ştia, ce-i drept, că e încungiurat din toate părţile, vedea, că nu se poate mişca în valea strâmtă cu călărimea sa şi nu era de loc pregătit să spargă ziduri groase ori să le treacă, era însă la sfârşitul lungului drum, pe care-l făcuse, şi cuibul de peatră al îndărătnicului Domn era puţină pedecă pentru cel deprins a trece din biruinţă în biruinţă,

El porunci, ca cetele să descalece şi să-şi întindă corturile de pâslă. Incălecaţi remâneau numai doue mii de oameni, care se risipiră 'n cete mai mici, ca să cercetoze locurile şi să fie gata de a da piept cu duşmanii, care 'n toată clipa puteau să iasă din pădure.

Bodca se urcase de a supra zidului şi privia la cele ce se se petreceau în vale,

Era'n revărsatul zorilor de zi, pe la mijlocul lunei Maiu, dară cerul se 'nnorase, culmile munţilor erau perdute 'n ceaţă, o pâclă fumurie se întindea pe rîu la valc şi boarea văii se înăsprise,

„Dă, Doamne, ploaie mărunţă şi deasă şi lungă. — zise el, — căci multă ploaie, — puţin sânge".

Nu se luminase încă de tot când el zări trei oameni, care, ieşind dintre corturi, urcară coasta drept spre intrarea cetăţii.

Era Vladimir cel pântecos însoţit de doi Ogori îmbrăcaţi în vestimente încărcate de podoabe scliptoare.

El rămase zăpăcit când văzu că intrarea e zidită. Peste puţin însă el zări pe Voivod şi se întoarse zîmbind cu răutate spre el.

„Va să zică te-ai închis ca viezura, — grăi dînsul. — Era un timp, când noi nu îndrăzniam să intrăm, ear acum nu îndrăzneşti tu să ieşi“.

„Nu ştie nimeni mai bine decît voi,— răspunse Domnul, — că am de cine să mă tem şi că înţelepciune e lipsa mea de îndrăzneală“.

„N'ai, — întîmpină Vladimir, — şi nu înţelepciune este. Cu cât mai puternic, cu atât mai milos e stăpânul faţă cu cei ce îi recunosc puterea şi nu aţîţă prin îndărătnicia lor mânia lui. — Baian, marele stăpânitor, chaganul chaganilor, — urmă el ridicând glasul, — mă trimite dimpreună cu aceşti doi sfetnici ai lui la tine, ca să te vestim, că faima vredniciilor tale a străbătut până la el şi doreşte să te vadă şi să te aibă între cei mai aleşi dintre prietenii săi“.

„Eu nu-l cunosc, — răspunse Bodea, — şi nu pot să-l judec decât după faptele lui mie până acum puţin ştiute. Dacă însă aşa te-a însărcinat să-mi vorbeşti, mi se cuvine şi mie să-i recunosc puterea şi să doresc a-l vedea şi a mi-l face — nu prieten, ci bun ocrotitor. Te rog deci să te 'ntorci la el şi să-i spui, că vestea ce mi-a trimis prin tine e o mângăiere pentru mine, că mă închin lui dimpreună cu toţi ai mei şi că poate să se socotească acasă la el în mijlocul oamenilor ce stau sub ascultarea mea“.

„Hotărîrea ta e înţeleaptă, — îi răspunse Vladimir, — şi el va fi mulţumit când o va afla; mai mare îi va fi însă mulţumirea, dacă vei veni tu

însu-ţi la dînsul, ca să l-o spui dela rost la rost!"

„Am s'o fac şi aceasta, — grăi Bodea — M'aşi simţi şi eu încă mai mângâiat, dac'aşi putea să-l văd aici sub acoperişul casei mele, dar nu mi se cuvine mie, celui mai mic, să-l poftesc să vie la mine; am să mă duc la el! De prisos au fost grelele osteneli, la care şi-a pus frumoasa oştire, şi fără de nici un folos a ţine îngrămădită în aceste locuri strâmte şi sterpe, unde lipsa de hrană şi de nutreţ şi urgia vremii pot să-i aducă mari stricăciuni. Să-şi scoată dar oştirea de aici, unde nu mai are nevoie de ea, s'o trimită 'n lărgimile mănoase ale câmpiilor, şi mă voiu duce să-mi fac închinarea".

„Nu are, aşa cred eu, să facă lucrul acesta", — îi zise Vladimir.

„Atunci, — întimpină Bodea, — ori e de rea credinţă, ori s'a pripit când te-a însărcinat să-mi spui, că doreşte să mă aibă între prietenii lui. — Prietenie fără de încredere nu se poate!"

„Dar nu ai nici tu încredere în el!"

„Fără îndoială, că nu am, — răspunse Bodea. — Cum aşi putea să am eu încredere într'un om, care nu are nici el însu-şi încredere în sine!? — Cum s'ar putea să mă razăm pe faima puterii lui, când chiar şi el însu-şi numai în mijlocul oştirii lui îndrăzneşte să stee in faţa mea!? Cum s'ar putea să nu mă tem eu de el, când el se teme de mine!? — Să i le spui, te rog, aceste. — Noi Muntenii, — urmă el vorbind rar şi răsplicat, — vi-am dat voue vecinilor ajutor la timp de mare nevoie fără-ca să fi cerut închinarea voastră. Voi nu v'aţi temut să veniţi în mijlocul nostru, iară eu m'am dus singur, neînsoţit de

nimeni, în mijlocul vostru: cu inima curată şi cu încredere deplină aţi venit voi, iară eu cu iubire adevărată v'am primit şi nici o dată n'am încetat a voi binele vostru. Voi cu toate aceste în faţa celei dintâi primejdii v'aţi lepădat de mine şi v'aţi unit cu faimosul biruitor, care vine în fruntea unei mari oştiri asupra mea. Mai pot eu să am încredere'n voi, care aţi călcat credinţa!? — pot să am încredere'n el, care v'a silit s'o călcaţi!? — Nu bărbăţie, ci nerușinare ar fi să mă duc în mijlocul oştirii lui, eu cel slab, pe care nimeni n'ar putea să-l răsbune: are să vină în mijlocul oştirii mele el, pentru care e ruşine să se teamă, dacă e adevărată puterea, pe care se razămă. — Spune-i, că mă tem de el câtă vreme el nu-mi dă dovezi neîndoioase, că nu se teme de mine şi de ai mei!"

Vladimir şi însoţitorii lui se'ntoarseră în tabără, dar peste cât-va timp Vladimir urcă iar coasta, acum el singur.

„Puternicul meu stăpân,—zise dînsul,—m'a însărcinat să-ţi spun, că e mulţumit de vestea ce l-ai trimis şi că mai vîrtos doreşte a te avea în rândul prietenilor săi. Drept dovadă, că nu vrea să facă vărsare de sânge şi că te socoteşte de o potrivă cu sine vrednic de încredere, te pofteşte să ieşi din cetate dimpreună cu zece dintre ai tăi, căci va ieşi şi el din tabără lui cu zece dintre ai săi pentru-că în faţa acestora voi amândoi să vă măsuraţi vrednicia luptând cu arma ce vei alege tu. Dacă-l vei învinge, el îşi retrage oştirea, iar dacă te vei da învins, vei veni să i te închini în tabăra lui".

Bodea rămase cât-va timp adâncit în gân-

duri. Nu era oare dator să primească şi să intre el singur în luptă când prin aceasta scăpa sute, chiar mii de viţi!?

„Nu! — zise el, — lucrul acesta eu nu pot să-l fac. Dacă el ar veni cu arma ridicată asupra mea, eu aşi fugi şi m'aşi ascunde, ca să scap de loviturile lui; dacă m'ar strîmtora fără de veste, m'aşi apăra din răsputeri şi mi-aşi da silinţa să-i scot arma din mână: o mişelie fără de seamăn e însă să ieşi din adins la luptă, să-ţi ascuţi arma şi să lovesti cu ea numai pentru mulţumirea de a-ţi arăta vrednicia, o sălbătăcie este, la care nici fiarele n'au ajuns. Să-i spui, te rog, că nu e nevoe să ne măsurăm vrednicia: îl socotesc mai vrednic decât mine şi sunt gata s'o mărturisesc aceasta în faţa ori şi cui. Şi nici nu e de altminteri — urmă el — vorba de mine, ci de neamul de oameni, care se află în dosul meu! Eu sunt un om nemernic şi neajutorat, care va peri mâne, dacă nu piere azi, şi nimic n'a dovedit răpuindu-mă pe mine fără ca să fi înduplecat neamul întreg. Acesta mi-e răspunsul: nu pentru mine numai, ci pentru neamul întreg să-şi dee dovezile de încredere!"

„Gândeşte-te bine, — grăi Vladimir. — Nu scăpa din vedere, că azi el este aici, iar mâne, ear pleacă, se duce departe spre apus, şi tu faci iar ce vrei. Nu-i aţiţa mânia, căci vei fi învins!"

„Voi fi, — răspunse Domnul, — dar va şti şi el şi vor şti şi toţi urmaşii lui, că nouă nu pot să ne facă ceeace le fac celora-lalţi, şi de o mie de ori se vor gândi şi răsgândi mai nainte

de a se mai hotărî să intre în strămtorile aceste. — Spune-i să plece, că de la noi nu are ce să iee. Un singur lucru scump avem, obiceiurile rămase de la părinţii noştri: aceasta ni-e singura bogăţie, prin care ne fericim, iar pe aceasta n'o primeşte. — Tu cunoşti sunetele buciumului şi ştii înţelesul fie-căruia din ele: întoarce-te şi voi suna, după ce vei fi intrat în tabără, de rugăciune: spune-le că acesta e semnul păcii şi al dragostei curate, cu care noi creştinii întîmpinăm chiar şi pe cei ce vin cu arma ridicată asupra noastră. — In pace să-i fie plecarea! — Eu de luptă nu am să sun decât atunci, când îi voi vedea sub aceste ziduri, iar atunci suna-vor bucinme din toate părţile!"

Vladimir coborî iar în vale, şi el nu era încă intrat în tabără când se porni şi ploaia mărunţă şi deasă, pe care o aşlepta Dodea şi care atât de mult trebuia să-l supere pe Baian.

Scurt şi îndesat, cu ochii înfipţi în pământ şi mişcându-şi din când în când fălcile late în scrâşnet înăbuşit, dar în linişte deplină a ascultat tânărul Chagan vorbele lui Vladimir până în clipa când de pe zidul cetăţii a străbătut la el sunetul de bucium.

Acum el tresări puţin.

„E semnul păcii, stăpâne, — îi zise Vladimir, — şi al dragostei, pe care-l dă pentru-ca toţi să ştie, să el vrea încetarea dusmăniei, şi pentru-ca nimeni să nu se mai încumete a vă face vre-o supărare".

Peste puţin alte buciume şi ear altele începură să sune în accla-şi fel dela vale şi dela

deal, şi dela dreapta, şi dela stângă, de protutindeni de prin pădurile dese.

Era par'că o sărbătoare obştească a miilor risipite, care îi mulţumesc cerului pentru ploaia mănoasă.

„Care va să zică — mă mai şi batjocoreşte vestindu-le tuturora pacea, pe care nici n'a cerşit-o, nici n'a stors'o dela mine, ci mi-o trimite ca un fel de milă venită din bunătatea inimii lui! — Mă poftește, — zise Baian, — să plec fără ca să mă alunge, fără ca să fi stat măcar în faţa mea, mă iartă şi dă porunci, ca nimeni să nu cuteze a mă supăra! Ah! Baian, copil nevrîstnic şi fără de pricepere! ademenit de o faimă mincinoasă te-ai lăsat să fii amăgit şi te-ai umilit ca o babă fără de dinţi în gura ei sbârcită socotindu-te deopotrivă cu un om, care-şi rîde de tine. — Ridicaţi tabăra! — strigă el. — Să plecăm fără de întârziere. Nu suntem noi vrednici să stăm în faţa unor asemenea oameni; o ruşine neştearsă ar fi, dacă n'am putea să-l învingem, şi tot ruşine ar fi şi dacă i-am învinge mai perzând încă cinci zile şi jertfind oameni mai mulţi decât au muncit la ridicarea acelui sărăcăcios cuib de piatră.—Unde e Isaac, Evreul mişel, care m'a adus aici!? — Unde este el!?"

„E dus, stăpâne, la straturile de sare," — îi răspunse Vladimir tremurând de frică.

„Să ne dai, stăpâne, voie, — grăi una dintre căpitenii, — ca să mergem şi să-l aducem aici — nu pe Evreul acela, ci pe omul neruşinat, care stă pe zidul de pentră şi se uită rîzând la noi!"

„A! înjosirea aceasta n'avem s'o suferim!— strigă altul.—Înţeleg mânia ta, stăpâne, şi lucru în adevăr ruşinos ar fi, ca tu însu-ţi să te pui în faţa unei lonze, care stă ascunsă în dosul zidului. Retrage-te, stăpâne, depărtează-te, dar lasă-ne nouc, celor mai netrebnice dintre slugile tale, mulţumirea de a ne face datoria luându-l de urechi, ca să-l ducem la tine!"

„Un ceas ni-e destul, ca să-l avem!" — strigă altul.

„Şi n'ai dreptul de a ne opri, — strigă ear altul, — căci, în tine, fiecare dintre noi, întregul neam a fost batjocorit, şi nu poţi să opreşti pe nimeni dela împlinirea datoriei de a-şi apăra cinstea neamului."

Balan se retrase tăcut şi posomorît în cortul lui, car căpeteniile îndârjite se risipiră, ca să facă pregătirile cuvenite pentru luptă, şi peste puţin câte-va mii de Ogori se risipiră prin pădure, ca să taie copaci şi să-şi facă scări şi capre pentru trecerea zidurilor de piatră.

Era târziu după amează-zi când buciumele răsunară din nou, dar nu ca dimineaţa, ci dând isbituri scurte şi din ce în ce mai înteţitoare.

Ogorii se despărţiseră în doue. Unii, partea cea mare, vre-o şase-spre-zece mii de oameni, o porniră la deal cu scări şi cu capre, cară ceilalţi încălecaseră şi steteau cu Chaganul în tabără, ca să primească lupta cu duşmanii pitiţi prin păduri.

Ploua şi acum tot mărunt şi des, şi năvălitorii urcau cu anevoia coasta piezişă şi lunecau des pe iarba umedă, încât se împedecau pe ici pe colo unii de alţii. Mai rău încă era pentru

dînşii, că, voind să sfârşească cât mai curând, o porniseră prea mulţi la deal şi rămăseseră prea puţini în tabără.

Pe ziduri nu se vedea nimeni. Numai pe ici pe colo se ivia din dosul bolovanilor câte un cap, care ear se ascundea. Arcaşii, Munteni ieşiţi din şcoala lui Bran şi a lui Marcea, steteau plăiaşi pe schele şi-şi ţineau tolbele gata, eară slobodnicii se uitau în ochii lui Bodea şi aşteptau semnul lui, ca să înceapă a răsturna bolovanii.

„Incet şi cu măsură! — strigă Bodea. — Nici o săgeată să nu sboare în vânt, eară bolovanii să-i aruncaţi rar şi cu putere, ca să nu se oprească în pământul udat de ploale, ci să se rostogolească în ei".

Erau departe năvălitorii când bolovanii începură să sboare unul de ici, altul de colo şi să se rostogolească cu repeziciune din ce în ce mai mare la vale. In zădar se feriau năvălitorii din calea lor, căci fugind de unul, se îngrămădiau spre alţii, şi, când lovia în grămadă, bolovanul îi culca rânduri lungi la pământ. Şi cu cât mai mult se apropiau, cu atât mai deşi sburau bolovanii şi mai repede unul după altul, cu atât mai multe şi mai lungi erau rândurile celor culcaţi la pământ ici cu scări sfărâmate, colo cu capre scoase din închecturi.

Ear în cetate era tăcere ca în mormânt.

Baian sta nemişcat şi privia din ce în ce mai nerăbdător. Era o nebunie încercarea lor de a răsbi astfel în cetate şi coasta se acoperise în puţin timp de Ogori răsturnaţi la pământ, peste care se rostogoliau alţi bolovani şi ear alţii.

Cu toate aceste ei striga din răsputeri: mai repede! mai repede! — La dreapta şi la stânga! — Luaţi-o dela deal!"

Năvălitorii se despicară şi o luară repede unii la dreapta, ear alţii la stânga, ca să apuce în dosul cetăţii, unde nu mai puteau să fie loviţi de bolovani rostogoliţi la vale

Abia acum începură să sboare în ei săgeţile din cele doue sute de arcuri, tot săgeata şi omul.

Ear în cetate era linişte ca în mormânt.

O singură parte era ferită şi de bolovani, şi de săgeţi, cea dospre vale, în care se aflau caselc.

Năvălitorii se 'ngrămădiră căutând adăpost în dosul caselor, aşezară caprele şi scările ce le mai rămăseseră şi începură să urce, ca să iasă pe acoperiş şi să treacă peste el în cetate. Incet şi cu băgare de seamă, unul câte unul şi fără de sgomot se adunară pe partea de din afară a acoperişului pentru-ca să iasă la iveală după ce se vor fi adunat destui.

Alţii, ne mai încăpând în dosul caselor, trecură răpede sub zidul din fund şi puseră aici scări şi capre.

Deodată însă luă foc acoperişul uns pe dedesubt cu săn, flacările îl cuprinseră 'n câte-va clipe şi cei adunaţi pe el se înghesuiră înspăimântaţi spre scări şi se rostogoliră val-vârtej peste cei ce urcau în urma lor ori steteau jos. In acela-şi timp dincolo unii dintre apărători îi stropiau pe năvălitori cu săn fierbinte, iară alţii le aruncau în cap fuioare muiate în răşină, care ardeau cu flacără roşie.

Se 'noptase, flacările se 'nălţau din ce în ce

mai mari, şi printre vaietele celor ce se svârcoliau pe sub ziduri ori fugiau orbiş la vale se auzia sgomotul încălerării din ce în ce mai grele pentru Chaganul apucat din trei părţi şi strâmtorat în tabăra lui.

Acolo alergau toţi cei ce se mai putoau duce, şi peste puţin Bodca şedea deasupra zidului şi asculta cu ochii plini de lacrămi gemetele rănilţilor rămaşi împregiurul cetăţii.

„O! — cum poate omul să se desbrace de firea lui şi să se coboare mai prejos de toate vietuitoarele! — se jelui el înfiorat de cele petrecute. — Pentru pornirea semeaţă a unui om, pentru un deşert gând de mărire, pentru o părere numai se îngrămădesc atâtea suferinţe şi se jertfesc atâtea vieţi. — Plin e văzduhul de suflete necurate, — urmă el uitându-se sperios împregiurul său, — şi numai stăpânit de ele poate omul să-şi piardă astfel dreapta judecată şi să strige:

„Fără de milă şi fără de cruţare loveşte!“

„N'au fost oare destule grozăviile acestei zile!? — strigă Mala, care urcă şi ea scările scheleı şi se opri, tremurând în tot trupul. — Eu nu mai pot să văd, nici să aud cele ce se petrec împregiurul meu! Ascultă, iubite, rugăciunea mea: să părăsim acest cuib de nenorociri!“

„Eu te-am rugat să nu rămâi aici“, — îi răspunse el.

„Încă mai grozave mi-ar fi fost chinurile, — răspunse ea, — dacă te-aşi fi ştiut aici şi nu aşi fi putut să te văd în fiecare clipă şi să mor deodată cu tine. O! ce mai fac eu în mijlocul unei lumi străine, dacă nu-mi mai eşti tu lubit

ocrotitor!? — Să fugim, iubite, să ne ascundem în codrii nestrăbătuți și să așteptăm, căci ei vor pleca și destul li-a fost, ca să nu se mai întoarcă nici odată în aceste locuri nenorocite pentru dînșii. — Destul ai făcut, ca să aperi pe ai tăi!"

„Da! — răspunse el, — destul a fost. — Ne vom retrage. Îndată ce se va fi stins focul, vom ridica podul de trecere și ne vom folosi de întunecrecul nopții, ca să ieșim cu toții și să ne depărtăm spre munte".

O bucurie nespusă îi cuprinse pe toți când el dete poruncă să ridice deasupra zidului despre munte podul de scânduri, pe care și-l făcuseră anume pentru ieșire, și să se pregătească de plecare.

„Hambarelor le dăm foc stăpâne?" — întrebă unul dintre oameni.

„O, nu! — răspunse el. — Lucrul acesta l'am fi făcut numai în clipa când ei ar fi început să treacă zidul; e însă greu păcat să nimicești fără de nevoie ceea-ce poate să-i fie omului de folos. Să iee fie-care cât poate să ducă fără cu să-i fie prea mare sarcina, iar ceea-ce nu putem să ducem noi rămâne aici întreg și nevătămat fie chiar și pentru dușmanii noștri, căci tot oameni sunt și ei!"

Era pe la miezul nopții când căprioreala caselor a căzut peste zidurile înegrite de fum, și Bodea s'a urcat cu Mala și cu Clio pe zid, ca să coboare cei dintâiu afară.

Înfiorătoare priveliște!

Ogorii se foloseau și ei de întunerecul nopții, ca să-și caute răniții și să-i omoare, ca să nu se

mai chinuiască lăsați așa singuri printre morți.

Tiptil se apropiau din toate părțile ucigașii și pe furiș, ca nu cum-va apărătorii cetății să-i simtă, și tîrîndu-se ca fiara pânditoare se aruncau asupra răniților neputincioși și-i gîtuiau, ca să nu se vaiete când primesc lovitura. Omul ține însă la viața lui câtă vreme mai poate să răsufle, și răniții, simțind că li se apropie sfârșitul, se văitau, se rugau și blestemau în gura mare.

Bodea se dete înapoi, ca să nu fie văzut.

„Trebue să mai așteptăm,“ — grăi dînsul cu glasul înăbușit.

Mala însă, femee, se ridică puțin și se uită peste zid, ca să vadă și să înțeleagă rostul vaietelor.

„Ce fac? — întrebă ea tremurând ca firul de trestie coaptă în bătaia vântului.

„Nu te uita!“ — îi răspunse el.

Femea însă nu poate să nu se uite când firea ei năvalnică o împinge să vadă, și ea se ridică și privi.

„Ah! — scârbă să-i fie omului de sine însu-și! — Ei își ucid rănițiii!“ strigă ea ca ieșită din fire, apoi căzu leșinată în brațele lui.

III.

Spășirea.

Adunați pe ici, pe colo în culmile nelede ca odinioară la vatra lui Vineș, Muntenii se sbuciumau să ice o hotărîre și n'ajungeau să fie porniți cu toții la fel.

Oamenii toţi sunt acela-şi om întrupat în fel de fel de chipuri E omul adevărat în fiecare, dar nu iese în nici unul întreg la iveală: cu cât mai întreg îl scoţi din tine însu-ţi, cu atât mai sus eşti în scara desfăşurării sufleteşti, şi cu cât mai sus sunt cu toţii, cu atât mai uşoară e înţelegerea între unul şi altul, căci una singură e voinţa omenească.

O! nu mai era Aric, omul scăpat de îndemnurile trupeşti, ca să-i îndrumeze pe calea, în care pot să meargă cu toţii. Trecuseră mulţi ani de zile de când el murise, dar numai acum simţiau, că el lipseşte, şi se jăluiau plângându-se înşi-şi pe sine.

Nu trece însă prin lume omul luminat fără ca să-şi reverse lumina, şi dacă i se stinge viaţa mărginită 'n timp, rămâne lumina, pe care a revărsat-o în sufletele celor încă vii, şi creşte împreunându-se cu alte lumini şi se întinde pătrunzând în sufletele celor ce rînduri-rînduri intră'n viaţă.

Trăia încă Arie în inimile tuturora, şi Răciulete cel mărunt şi sprinten cutriera, mai neastâmpărat decât ori-şi-când, poienele cuprinse de fiori, ca să adune sfatul bătrânilor şi să-i pună pe toţi în mişcare. Nici odată încă nu se adunase sfatul acesta, căci n'a fost nevoie de el câtă vreme a trăit Arie, nici mai târziu, când voinţa Domnului le hotăria toate. Acum însă Domnul era închis în cetatea lui încungiurată de leşuri intrate'n putreziciune şi păzit de Chaganul turbat, care jurase cu gura plină de spume, că va sfărma cu peptul său zidurile şi îşi îngrămădise întreaga oştire în valea strâmtă.

În trei rânduri dăduse năvală zadarnică, mii de vieți jertfise, lipsa de hrană și boalele îi scădeau mereu oștirea, dar el nu șovăia, ci mai vârtos se'ncăpățina.

Ear în cetate era tăcere și liniște ca în mormânt: singurul semn de viață al apărătorilor era buciumul de rugăciune, care răsuna din când în când până 'n fața trecătorii, unde Muntenii se adunau mereu, acum nu sute, ci peste șapte mii de oameni, toți gata de a-și face datoria.

Care le era însă datoria?

Erau adunați bătrânii toți și steteau tăcuți.

Dac'ar fi sunat de jos, din cetate, buciumul de luptă, mulți ar fi sărit în picioare, dar nu toți. Erau acolo Moroiu și și Ursan, erau Bunea și Marcea, erau Corbu și Vântu, erau preoții toți, care tot ar mai fi stat pe gânduri, căci prin sabie piere cel ce scoate sabia din teacă.

„Nu sună de luptă,—zicea Părintele Luca,—pentru-că-și este el singur destul, nu sună pentrucă e gata să-și dee până chiar și viața, ca să înspăimânte pe cei ce vor să vă calce și să se dee pildă urmașilor săi!“.

„Nu sună,—ziceau alții,—fiindcă e mândru și nu vrea să se umilească cerând ajutor dela unii ca noi. A, dacă iese învingător acum, ca vermii avem să ne tirîm la picioarele lui: săriți să-l scăpăm, căci pe noi înși-ne no scăpăm frângând mândria lui“.

Unul singur, Bran cel spân, stetea înfundat și nu zicea nimic, ci se uita din când în când în ochii cei albaștri ai lui Radu, băiatul trecut acum de cincisprezece ani, prea înalt pentru

anii lui, dar nu plăpând, nici cu faţa de fată mare cum fusese tatăl său odinioară. Era par'că din ochii lui voia să afle Bran ceea-ce e de făcut, eară el stetea cu inima strînsă 'n cleşte.

Ah! cum ar fi voit să fie şi el acolo! — Tatăl său l'a depărtat însă dela sine.

„Prea scumpă ne este tuturora viaţa ta, — i-a zis el — şi prea mulţi ni-am perde bunul cumpăt şi ne-am avînta orbeşte când am vedea-o în primejdie. Cea dintâi datorie a omului e să-şi păzească viaţa şi s'o chiverniséască cu înţelepciune: umileşte-te, dă-ţi întregul avut, primeşte chiar robia, dacă numai aşa poţi să-ţi scapi viaţa, pe care numai pentru fericirea celor viitori şi pentru îmbărbătarea lor ai s'o jertfeşti!“

Nu, el nu putea să voiască altfel, dacă aşa a zis tatăl şi Domnul lui, şi cu inima strînsă se uita la mulţimea ce se frămînta'n valuri viiu mişcate.

Pe când însă ei steteau aici, Maica Preuteasă alerga 'n urma lui Răcinlele văitându-se amarnic şi adunând în calea ei pe mumele 'ngrijate, care-i înţelegeau durerea.

O! ele nu mai stăteau pe gânduri, căci ele nu cu mintea cea cumpănitoare şi şovăită, ci cu inima lor curată judecau, şi un fior cutremurător îi cuprinse pe toţi cei adunaţi în faţa trecătorii când ele se iviră 'n depărtare apropiindu-se cu pas din ce în ce mai grăbit şi îmbărbătându-se unele pe altele prin vorbe strigate 'n gura mare.

„Staţi şi vă chibzuiţi! — strigă Maica Preuteasă. — Oameni în toată firea, bărbaţi în putere, părinţi, care au copii, feciori, care au

înume, fraţi, care au surori, voi toţi oameni verzi şi întregi staţi şi vă gândiţi când jos în vale, aci în apropierea voastră, se varsă sânge şi s'a vărsat ieri şi alaltăeri, de săptămâni de zile se varsă mereu".

„O! — întîmpină Bran ridicându-se din călcâie, — uşor ni-ar fi să nu stăm şi greu ne este să stăpânim pornirea de a ne răpezi în vale, ca să punem capăt vărsării de sânge".

„Nu e tare voinţa, care o stăpâneşte, — îi răspunse ea rîzîndu-i în faţă, — ci e slabă pornirea. — Nu vă înspăimântă pe voi gândul, că fiii şi nepoţii şi strănepoţii voştri vor suferi şi ei cum voi aţi suferit mai nainte de a se fi ivit el în mijlocul vostru!? — Pe noi ne înspăimântă, căci noi simţim în copii noştri sămânţa neistovită a unui mare neam. — Nu vă încântă pe voi gândul, că soarta celor viitori o îndulciţi băgând groaza în cei ce vă calcă pe voi şi gonindu-i, ca'n veci să nu mai vie pe aici!? — Pe noi ne încântă, căci cu gândul la cei viitori ne petrecem viaţa. — Ce mai voiţi!? — urmă ea înduioşată. — Nu vi-e încă destul ce aţi văzut!? — O clipă de slăbiciune a avut, odată a fost ispitit a se ridica mai presus de voi, şi aţi pus la îndoială toate vîrtuţile lui. Chiar eu, muma lui, — strigă ea, — mi-am perdut credinţa 'n el. Eară el a rămas el însuşi neclântit, neschimbat, în toate împregiurările acela-şi, gata în fie-care clipă de a sta singur pentru toţi. — Nu vă sunt încă dostule dovezile ce vi-a dat!? — Nu vi-e nici acum vrednic să priviţi în sus când vă uitaţi la el!?"

Mulţe de oameni steteau în tăcere adîncă şi în nemişcare ca nişte stîlpi de peatră.

„Să ne cheme şi ne vom duce!“—grăi peste cât-va timp Corbu.

Bran ear se uită în ochii albaştri ai lui Radu, care se 'ntoarse încet spre Corbu.

„Asta, — îi zise el sfiicios, — o ştie şi dînsul şi tocmai de aceea nu vă chiamă: nu supunere cere, ci dovezi de iubire aşteaptă în zile ca cele de astă-zi!“

Vorbele lui pătrunseră flăcărând ca fulgerul prin toate inimile, şi mulţimea se îngrămădi mişcându-se încet spre dînsul, maica Preuteasă făcu şi ea un pas înainte, ear Răciulete sta cu răsuflarea oprită.

„ Şi tu, îl întrebă acum Bran, ne ceri să-i dăm aceste dovezi!“

„Nu vă cer nimic, răspunse băiatul. Face fiecare după poveţele inimii lui. — Pe mine însă, urmă el îndreptându-se, nici voinţa tatălui, nici porunca Domnului nu mă poate opri de a-mi face datoria, şi cine vrea, strigă cu glas tare, vine cu mine!“

„Şi cu mine!“ — strigară Bran şi Răciulete de o dată.

Incet apoi şi fără de sgomot, ca în zi de sărbătoare şi ca la înmormântare mulţimea se porni la vale cu ochii ţintiţi spre strîmtorile Dragoslavelor şi cu gândul dus la cetatea de peatră.

O babă-l scoase din sărite şi îi pusese 'n mişcare şi un copil, care acum întcia oară se 'mbărbătă să voiască şi el ce-va, şi până chiar şi Bran cel chibzuit numai într'un târziu îşi

dete seama despre greutăţile faptei ce aveau să săvîrşească.

Acela, care a intrat odată în luptă, nu mai are milă nici pentru sine şi pentru ai săi, nici pentru duşmanul, care l'a silit să ridice arma, ci se foloseşte fără de nici o cruţare de toate mijloacele, ca să iasă învingător. Lămurit ca la lumina soarelui ieşia la iveală gândul Domnului închis în cetate: cu cât mai mult îşi ţinea Baian oştirea îngrămădită 'n valea strîmtă, cu atât mai desăvârşită era înfrângerea lui. Inspăimântătorilor afară din cale trebuia să fie pentru el gândul, că Domnul el singur cu o mână de oameni a putut să-l ţie atâta timp în loc. Nu! lupta sângeroase era cel puţin de prisos câtă vreme Domnul el însu-şi nu se simţia în strîmtorare destul de grea, ca să ceară ajutor.

Şi grea de tot trebuia să fie lupta aceasta. Acolo în vale erau multe mii de oameni, care de atâta timp se sbuciumau în luptă cu un duşman, care-i lovia din dosul zidurilor ori din desişul pădurii: mare trebuia să le fie mânia, când ajungeau, în sfârşit, să-l vadă pe duşman în câmp deschis.

Muntenii trebuiau cu toate aceste să meargă înainte.

O lumină nouă s'a revărsat asupra viitorului în clipa, când fiiul s'a 'mbărbătat la hotărîrea de a-şi pune viaţa în joc, ca să-şi scape părintele din strîmtorare, şi lumina aceasta s'ar fi stins, dacă nu s'ar fi adunat cu toţii împregiurul lui. Nu mai şovăia acum nimeni, şi în frunte mergeau tocmai cei ce stătuseră mai nainte la îndoială: peste putinţă ar fi fost să-j

mai oprească şi nu rămânea decât să le regulieze mersul.

Ştia Bran, că Dragodan şi Cândea se află cu cetele lor prin pădurile despre Capu Coastei şi prin cele dela Cândeşti şi îi neliniştesc mereu pe Ogori fără-ca să intre în luptă cu el. El trimise dar două mii de oameni cu cinci sute de arcaşi la dreapta, ca să iasă deasupra celăţii, la Măţău, cară el se opri cu ceilalţi oameni la Matelaşi, hotărât de a nu înainta decât după ce va fi primit răspuns dela Dragodan şi dela Cîndea, ca lovitura să se dee de odată din patru părţi.

El nu ştia însă, că la vale lucrurile se schimbaseră cu desăvârşire.

Aducându-şi întreaga oştire în strâmtorile Dâmboviţei, ca să încungiure cetatea, Bian a fost nevoit să prade pe Sorbii ce i se supuseseră de bunăvoie. Noptile dar Dragodan cutrlera văile şi se ivia ca o stafie când ici, când colo printre fraţii săi îngroziţi de jaful ce suferiseră, şi cu cât mai mari erau perderile lui Baian, cu atât mai mult se pătrundeau vecinii de gândul, că numai dela Munteni poate să le vie mântuirea.

Cel dântâiu între căiţi a fost chiar Vladimir cel pântecos.

Pierzând în mânia lui oarbă orl şi ce măsură, Baian îl legase pe Isac, Evreul scârbos, de coada unui cal şi-l terciuise târît peste bolovanii de pe ţărmii rîului.

Era peste putinţă, ca Vladimir să rămâe liniştit în faţa unei asemenea privelişti, şi peste noapte el a fugit în tabăra lui Dragodan.

Câteva zile în urmă Bohuslav, Vişţoc şi Radoslav şi-au adunat şi ei oamenii şi i-au trimis lui Dragodan vorbă, că stau gata şi aşteaptă să le spună, ce au să facă, iar acum, când Muntenii se iviră la Mătău, miile de vecini adunaţi de Vişţoc alergară spre dînşii.

O însufleţire neînfrânată îi cuprinse pe Muntenii adunaţi la Mateiaş când primiră aceste ştiri. Le era par'că un nou soare răsare, temeliile unei noui vieţi se aşează, şi pe când unii plângeau de bucurie, alţii stăteau cu ochii în pământ, ruşinaţi, căiţi şi gata de a-şi ispăşi vina prin fapte de oameni vrednici.

„O, tu om nemernic şi fără de pricepere! — îşi zise Bran adânc mişcat, — ai voit tu să-l judeci pe el!? — ai pus tu la îndoială vîrtutea lui!? înţelepciunea lui şi bunătatea fără de margini a inimii lui ai tăgăduit-o!? — Inainte! — strigă el, — înainte! — ca să-l scoatem şi să cădem cu toţii la picioarele lui! Spulberaţi au să fie ca pleava în vânt toţi duşmanii lui, şi departe sus va rămânea el deasupra tuturora!“

Eară el, Domnul prea mărit şi vrednic de mare mărire, stetea cu capul plecat şi cu braţele încrucişate pe pept, cu ochii stinşi şi cu faţa veştejită, o umbră de om, la mormântul soţiei sale, inimă curată, trup fără de pată şi suflet lămurit în focul grelelor ispăşiri. Prea gingaşă a fost inima ei pentru-ca să-şi poată urma bătăile în mijlocul răcnetelor de mânie ale celor ce lovesc şi între vaiete de durere ale celor loviţi; prea mult a iubit pintru-că să poată asculta gemetele celor ce mor; prea era

deprinsă a vedé în el pe ocrotitorul tuturora pentru ca să-l poată vedé crunț și nemilos.

Se zice, că pasărea plăpândă, ajunsă fără de veste 'n preajma șarpelui încolăcit printre crengi, rămâne pe o clipă cu ochii țintiți în ochii lui, apoi moare trasnită de fulgerul spaimei: așa a murit Mala cea mult iubită ca copilă și atât de răsfățată ca femee.

Mare era durerea lui și sfântă!

El a tresărit când buciumele au sunat dând din patru părți de o dată semnul de luptă. Atât de ametit era și de perdut în durerea lui, încât știa, că buciumele vestesc pornirea luptei, dar nu-și dedea seamă, că de astă-dată nu asupra lui pornesc cetele înarmate.

„Gata cu toții!“ — strigă el ca deșteptat din somn și se urcă'n grabă mare pe schelele tot pline încă de bolovani și de câlți muiați în rășină.

Abia privind de sus de pe zid împregiurul său el se desmetici încetul cu încetul.

Stetea nimlt și nu mai înțelegea nimic.

Coboriau despre Mățău și despre Mateiaș și ieșiau de pretutindeni de prin pădurile de la vale și Munteni, și vecini și înaintau în grabă mare spre dușmanii tăbăriți împregiurul cetății.

Care va să zică s'au îmbărbătat Muntenii și vecinii, schimbându-și gândul, s'au unit cu dînșii.

O, el nu sa 'nșelat și acum se 'ntemeia viața de dînsul mult visată.

Zăpăciți de lovitura neașteptată, Ogorii se îngrămădiră spre țărmurii râului și se 'nvălmășiră fără de nici o rânduială și umplând văzduhul de strigăte sălbatice.

Intr'o clipă însă Baian, tînerul crescut în învălmăşeala luptelor, îşi dete seamă, că de la vale e lovit cu mai multă putere, şi luă hotărîrea de a răsbi la deal, spre Bodeni, pentru-ca să se întoarcă apoi şi să-l aibă pe duşman numai în faţă. Părăsindu-şi dar caii, cu care nu se putea mişca printre bolovani şi pe costişe, Ogorii o porniră în rânduri încheiate la deal şi se isbiră de arcaşii lui Bran, care-i opriră pe o clipă în loc.

Erau însă prea puţini Muntenii, ca să-i poată opri pe Ogori în înaintarea lor, şi Bran începù peste puţin să se retragă spre cetate.

Ne mai având acum pe nimeni la deal, Ogorii se'ntoarseră şi începură să-i mâne pe Munteni spre cetate în vreme-ce de jos din vale se auziau răcnetele de taur ale lui Dragodan, care urca'n goană mare coasta.

„A, Bran, e Bran! — strigă Bodea, şi ear fu cuprins de sîmţămêntul, că nimeni cu dînşii nu mai poate să ţie pept.

Dar la dreapta lui Bran, în bătaia grindinei de săgeţi, era şi el, băietul subţirel şi înalt.

„Ridicaţi podul de trecere, — deschideţi-mi drum! — daţi-mi buzduganul! — strigă părintele cuprins de fiori. — Iute! iute! iute, că sar de pe zid!"

Ca o fiară chinuită timp îndelungat de foame se răpezi Baian la deal când văzù pe Domn coborînd podul şi ridicând de asupra capului său buzduganul strălucitor.

„Lăsaţi arcurile! — puneţi-vă săgeţile'n tolbe! strigă Chaganul. — Pept la pept să-l strîngem. Viiu voiesc să-l am, viiu şi nevătămat, ca viaţa

mea întreagă să am mulţumirea de a-l chinui".

Nu mai era acum în primejdie băiatul, căci lupta-şi schimbă cu desăvîrşire mersul.

Strigând ca ieşiţi din fire roiră Muntenii din toate părţile spre Domnul lor, şi iar descărca Bran săgeţile una câte una şi-i deschidea drum. Unul după altul au căzut la picioarele Domnului Cândea cel bălan şi Botea cel îndesat, Corbu cel iute la fire şi Moroiu cel mustecos. Dragodan, sângerând din patru răni, nu mai răcnia, ci lovia răsuflând din greu şi ştergându-şi câte-o dată din faţă şiroaiele de sânge, iar Răciulete cel mărunt nu mai stetea în coadă, ci se 'nfigea cu sulita lui ca un căţăluş la picioarele stăpânului, mereu înaintea lui şi împedecându-l mereu în înaintare. Pas cu pas însă îi mâna Domnul pe Ogori peste trupurile celor răniţi şi peste leşurile putrede la vale.

Lovit în cele din urmă de o săgeată în falcă lui cea lată, Baian sări ca fiara încolţită.

„Săgeţilo! — strigă el. — Descărcaţi asupra lui şi numai asupra lui!"

Odată descărcară Ogorii şi încă o dată, apoi se întoarseră şi se depărtară 'n goană sălbatică, mânaţi de Dragodan, care iar începù a răcni.

S'a dus Baian, Chaganul Chaganilor, înfricoşatul stăpânitor al popoarelor din valea Dunării, s'a dus părăsindu-şi tabăra şi caii şi timp de peste cincizeci de ani de zile, cât a mai ţinut lumea în groază, n'a mai îndrăznit să se întoarcă.

Domnul însă zăcea pe iarba plină de sânge lovit în pept de doue săgeţi, viiu încă şi cu mintea limpede, dar în pragul morţii.

O! de ce n'a rămas el în cetatea încungiurată de ziduri groase!

La dreapta lui era, îngenunchiând, muma, la stânga fiiul, iară giur împregiur steteau cei-lalţi în tăcere adâncă.

„O!— dac'aş putea s'o mai pornesc o dată de la început,—grăi dînsul încet,—v'aşi cruţa de multe din mâhnirile ce vi-am făcut în pripirea mea!“

Ochii tuturora se umplură de lacrămi.

El luă mâna fiiului său şi se uita lung în faţa lui.

„Nu uita nici o dată, — îi zise apoi, — că adevărata mărire numai pe adevărată vîrtute se întemeiază!“

In aceste vorbe şi-a dat cea din urmă resuflare.

Incheiare...

S'a dus Baian, Chaganul Chaganilor, înfricosatul stăpânitor al popoarelor din valea Dunării, s'a dus părăsindu-şi tabăra şi caii... Domnul însă zăcea pe iarbă de sânge.

„Acum vin eu la rând!“ şi-a zis Bran când l'a văzut mort.

Era cuprins de un fel de spaimă, care într'o clipă i-a schimbat iar gândirea şi simţămintele.

Om şovăielnic din fire, bănuitor şi mereu nemulţumit cu cele ce se petrec, el ear a căzut sub stăpânirea gândului, că lucrurile merg rău şi nu pot să se îndrumeze spre bine pentru-că Bodea, căzut rob slăbiciunilor sale, nu era destul de tare pentru-ca sa poarte cu isbândă sarcina ce luase asupra sa.

Cum ar fi putut să isbândească el, care şi-a

călcat jurământul dat ca frate de cruce şi care n'a fost în stare se ţină 'n frâu muierile ce-l încungiurau, nici pe păcătoşli, cu care intrase 'n legătură!?

Ear acum a murit lăsându-le toate baltă.

Nu! cele stricate din vina lui nu mai puteă să le dreagă decât un om, care în toate amănuntele vieţii lui a fost în stare să se stăpânească şi să-şi pună el însu-şi sic frâu, ca să le poată fi altora povăţuitor înţelept şi neîndueplecat.

„Omul acesta sunt eu, numai eu,— îşi zicea el, — şi nimeni afară de mine nu e în stare să ducă mai departe lucrarea pornită de dînsul.“

Eară el nu erà numai singur cuprins de simţământul acesta: mulţi de tot erau între Munteni cei-ce nu-l socotiau pe Radu, băietanul încă netrăit în lume, destoinic să poarte cârma şi stăruiau ca Bran să-i fie povăţuitor, — ba nu erau puţini nici cei doriau, ca copilul Malei să fie dat la o parte.

Din ce în ce mai stăruitor li se punea Muntenilor întrebarea, dacă le este ori nu iertat să să se însoţească cu vecinii cei lăpădaţi de Dumnezeu şi porniţi spre desfrâu, care-i ispitiau mereu şi-i îndrumau spre destrăbălări. Mereu se sporiau cei stăpâniţi de gîndul, că neamul lor nu poate dăinui decât păstrându-şi cu toată sfinţenia curăţia sângelui şi moravurile rămase din bătrâni.

„Bran are dreptate,—ziceau ei — mai bine trecem munţii decât să ne înecăm în noianul păcătoşiei!“

Oamenii erau deci în fie-care clipă gata de

a se 'ncăiera între dînşii, adunaţi unii împregiurul nevinovatului Radu, ear alţii sub povaţa lui Bran, asprul păzitor al bunelor moravuri.

Un singur lucru îi mai ţinea în loc: frica de Avarii risipiţi pe câmpii şi de nemilosul Daian, care tot ar mai fi putut să se întoarcă.

Ce-i drept, în faţa Avarilor ce mai rămăseseră prin apropiere se aflau vecinii, care ştiau să scape mai rar luptându-se cu bărbăţie şi mai des închinându-se cu umilinţă şi dând daruri din belşugul lor.

Din timp în timp porniau şi Volgarii de la adăposturile lor, ca să facă năvăliri de pradă prin podgorii şi prin văile de la poalele munţilor. Vecinii, tot ei, ştiau să 'nvirtă lucrurile astfel, ca să le vie într'ajutor Avarii, care se socotiau ei înşi-şi pe sine mai presus de toţi în drept de a prăda — la dreapta, la stânga şi de giur împregiur.

De peste Dunăre nu veniau decât pă ici, pe colo negustătorii, care se puteau străcura plătindu-le Avarilor vamă şi din ceeace aduceau, şi din cele ce puteau s'adune de pe aici.

Stau deci Muntenii adăpostiţi în poienele lor şi prin înfundăturile văilor şi aşteptau oare-cum cu frică 'n sân clipa de sguduire. Nu mai era însă ca mai nainte, când îşi aveau gropile de grâu, ci de voie, de nevoie, păstrau deocamdată legăturile cu vecinii, care aveau hambarele pline, şi nu erau afară din cale supăraţi când staroştii trimiteau la cetatea de peatră cuvenita zeciuială, ba mulţi se-mpăcau şi cu gândul ca mai unul, mai altul dintre Munteni să se aşeze printre vecini, precum se zicea,

ca îndrumător spre o mai bună vieţuire... Bran era doară şi el de părerea, ca staroştii să fie înlocuiţi cu judeţi.

Mai era apoi şi alta mai hotărîtoare.

In vreme-ce Bran şi soţii lui trăiau, Mala şi Bodea muriseră, eară moartea sfinţeşte.

Dumnezeu fie, maica natură fie, cel-ce ori ceea-ce a zidit lumea aceasta a plămădit sufletul aşà, ca omul, torcându-şi firul vieţii, să dee încetul cu încetul uitării relele, care-l întristează, şi să-şi aducă aminte mai mult de cele bune, care-i umplu inima de dulceaţă.

Fiind acesta lucru nu numai bun şi cuminte, ci totodată şi plăcut, Muntenii şi cu atât mai vîrtos Muntencele au dat încetul cu încetul uitării toate cele după a lor părere necuvenite din viaţa acum răposatei lor Doamne şi ridicau din ce în ce mai mult în slava cerului pe fostul lor Domn, care atât de mult a ţinut la soţia sa şi la muma copilului său, atât de bune îndrumări a dat prin vieţuirea sa ca soţ.

Nici c'ar fi fost cu putinţă să nu se umplă de lacrămi ochii Muntencelor, care-şi aduceau aminte de zilele petrecute la şezătorile din cetatea de peatră.

Pierdute rămâneau toate cele-lalte în ceaţa timpurilor demult trecute, şi ele se vedeau numai înse-le pe- sine adunate împregiurul tinerei, gingaşei şi frumoasei Doamne, care trecea harnică şi voioasă de la una la alta în vreme-ce ele-şi urmau fie-care lucrarea cântând, spuind poveşti, puindu-şi cimilituri ori glumind între dînsele.

„Mult ţinea, soro, la soţul ei,— zicea una, — şi mult îl punea sus în gândul ei".

„Nu mai puţin ţinea şi el la dînsa, — îi răspunde alta, — şi puţine dintre femeile ce trăiesc pe pământ au parte de fericirea ei".

„De aşa ce-va să nu te miri,— grăia iar alta.— Avea la ce să ţie: lasă că era cu adevărat floare între flori, dar se mai şi revărsa din întreaga ei fiinţă o duioşie şi o dulceaţă plină de farmec, cum rar se iveşte pe pământ".

„Nevinovăţie era în toate amănuntele vieţii ei!".

„Chiar şi slăbiciunile ei erau adevărate podoabe ale fiinţei femeeşti!".

In vreme-ce Muntencele îşi reamintiau în felul acesta zilele petrecute la colatea de peatră, Muntenii îşi dedeau din ce în ce mai cu dinadins seamă despre vorbele rostite de maica Preuteasă în faţa trecătorii lui Bran.

„Da! — ziceau ei, — adevărat e, că neclintit a rămas el, neschimbat, în toate împregiurările acela-şi, în fie-care clipă gata de a sta singur pentru toţi. Destule dovezi ni-a dat! Vrednic e, mai presus de toate vrednic să privim în sus când ne aducem aminte de el".

„N'am prea fost însă vrednici noi să-l avem în mijlocul nostru!" adăuga unul.

„Cu adevărat om rânduit de Dumnezeu să facă voile lui aici pe pământ!" întîmpină altul.

Atât de adânc era pătruns gândul acesta în sufletele tuturora, încât Bran se fălia, tot mai des şi mai cu din adins se fălia, că i-a fost apropiat răposatului.

„Da! — zicea dînsul, — nimeni nu i-a fost

atât de aproplat ca mine, şi pe nimeni el nu s'a răzimat atât de mult ca pe mine!"

Ear Răciulete, ajuns om bătrân acum, nu mai purta sulița cea lungă şi sta gânditor la o parte.

„Şi să nu uitaţi, — zicea el sfătos ca totdeauna, — să nu scăpaţi din vedere, că atunci, când nu eram în stare să luăm o hotărîre, Radu, băietanul, ni-a îndrumat pe calea cea bună. Băletan, dar om cu scaun la cap şi cu inima la loc! Cele-lalte să le lăsăm încurcate. Vecinii o vor duce'nnainte închinându-se mai unora, mai altora şi dând la dreapta şi la stânga fie daruri, fie zeciuială, ca să-şi poată petrece viaţa 'n îmbuibări şi se 'necc'n cele din urmă'n păcătoşiilor, — eară noi vom rămânea tot noi şi vom merge'nainte".

Prețul lei 2,–